

MAGYAR
KÖNYV - HÁZ.

I R Á
MOLNÁR JÁNOS.

II. SZAKASZ.

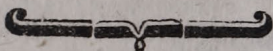
POSONYBAN,
LANDERER MIHÁLY
költségével és betüivel.

1783.

301921

M. ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA

BÉ-VEZETŐ LEVÉL.

*K*iadván Könyv-házomnak Második Szakaszját, nagy hasznú kis munkával kívánok ismét Házamnak szolgálni, kedveskedni.

Az haszna abban áll, hogy példával, és egyéb tudósítással meg-ismérteti az élelemnek sokféle segítségét, midőn vagy rövideden, vagy hosszszasb oktatással, a' világon el-terjedett emberi nemzetnek igyekezetére, munkájára, mesterségére, találmányára, élete táplálásának minden rendű állapottyára mutat. A' végre meg-ismértetnek a' föld kerekségének lakosai: a' felölok ki-adott új Könyvek, történetek, mesterségek szem eleibe tétetnek, valogatva, mulatozva, rövideden, külömbféle úttal, és móddal: hogy annál-is inkább tessék a' gyüleménynek

akár kerti, akár erdő szerü rendi, és könnyebbitvén az unalmat, adjon-is, igérjen-is; a' vigyázó elmének pedig további gondolatra, 's találmány keresetre utat mutasson, kaput nyisson.

De jóllehet itt minden nem tart egyenesen az élet jövedelmére; mindazáltal tsak azért-is nagy hasznára szolgál az életnek: mert nagy hasznú minden betűletes isméret, 's vigyáztatás; főképpen ha Hazánkat közel éri; erköltsünket segítheti; igyekezetünket jóra mozdíthattya.

Azonban: hogy az ne mondasék:

Laudat venales, qui vult extrudere merces,
im' az Irók rendi, a' mint ide foglaltattak; meg-tartván az elébbi Szakasz következésének

R E N D I T.

- XXXIV. KÖNYV. Schlötzer. Orosz Történetek.
XXXV. Schmidt. Orosz Orsz. Tudósítás.
XXXVI. Kukk. Tengeri járása.
XXXVII. N. N. Anglus Kereskedés Kaspiumnál.
XXXVIII. Alpinus. Egyiptusról.

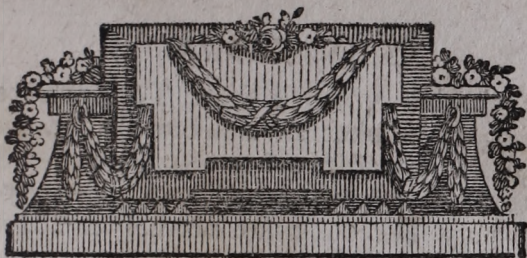
XXXIX.

- XXXIX. KÖNYV. N. N. A' Gettingai tudós Társaságnak ki-adott munkájáról.
- XL. N. N. Ismét azonról.
- XLI. Rozier Gyüleménnye.
- XLII. N. N. A' Peterburgi tudós Társaságnak ki-adott munkájáról.
- XLIII. N. N. Ismét azonról.
- XLIV. Tremarek. Ejszaki hajózása.
- XLV. Pállás Orosz Országú utazása.
- XLVI. Pállás. Folytatása.
- XLVII. N. N. A' kisdedek jó baráttya : avagy a' nevelésről.
- XLVIII. Dela Port. A' világ meg-járása.
- XLIX. Schlötzer. Amerikáról.
- L. N. N. Német Livius, és Homerus.
- LI. N. N. A' természet Országának ismertetése.
- LII. N. N. Német Könyv-ház.
- LIII. Masénius. Sarcotis.
- LIV. N. N. A' Mesterségekről.
- LV. Tzabuznig. Az új Filofofufokról.
- LVI. Ginther. A' kereskedők Iskolája.
- LVII. N. N. Berlin V. ismertetése.
- LVIII. Diogenes Laertzius a' Böltselkedők ismertetéről.
- LIX. Laertzius folytatása.
- LX. Prideaux. A' Régiségről.
- LXI. Galeottus Mátyás Király mondásiról 's a' t.
- LXII. Toll. Utazásiról.
- LXIII. Fortis Dalmatziai utazása.
- LXIV. Verántzi Utazása.
- LXV. Fortis. II-dik Szakaszfa.
- LXVI. Vitruvius. Az Építő-mesterségről.

- LXVII.** KÖNYV. Toll. Folytatása.
LXVIII. Franklin. A' gazdagodás segítségéről.
LXIX. Szlávi Ur. A' Böltsefségről.
LXX. Gróf Revai Magyar O. Történeti.
LXXI. N. N. Magyar Országi Történetekhez tar-
 tozandó Töredék.
LXXII. N. N. Multság.
LXXIII. Sprengel. A' Mesterségekről.
LXXIV. Sprengel Folytatása.
LXXV. N. N. Az Okos Irás-mesterségéről.
LXXVI. Niebuhr. Arabiai utazása.
LXXVII. Niebuhr I. Folytatása.
LXXVIII. Niebuhr II. Folytatása.
LXXIX. Benkö. A' Fűszéres szózatoknak Oláh
 neveik.

Tetsék mindent jóra magyarázni.

Írá m Budan 1782-ben,
Januar. 31. napján.

XXXIV. K Ö N Y V.

Olvasztatott illy nevü Könyv: *Probe Russischer Annalen.* Az esztendő szerént való Rusz-sziai (Orosz) Történeteknek készülő Bizonyossági. Irá SCHLÖTZER LAJOS Petersburgi Akademikus, és Történet magyarázó (Historiæ) Professor. Nyomtatattott Brem, és Getting Városiban. 1768.

3. Lev.

Nestor az Orosz Történet-Iróknak Attyok, barát lévén a' Kievi Pertzeri Kalastromban, a' Történeteket irá Tót nyelven (in Slavonischer Sprache) halála 1113-dik esztendőben esett. Azon időben jeleskedett Történet-iráffal a' Görögöknél Sztzilitzes János, Xifilin, Tzedren, Zónarás; Német Országban Majlandi Arnulf, Bremai Adány, Schafenburgi Lambert, Bruno, Schotus (v. Scotus.) nevü Marián, Kostnitzi Bertold, Gembaláki Sigebert. Nestor előtt noha voltak Irók, Orosz Ország, 's a' Tót nemzet

Nestor
Orosz
Történet
Iró.

isméretlen volt az irott Történetekre nézve; jóllehet az emléttett Ország sógorsággal-is öszve barátkozott már akkor a' külső népekkel; 's jóllehet egynehány Töredék-tudosítás helyel közel találtatik rólök.

Az Orosz
Birodalom
eleje.

7. L. Nestor a' Történetek elejét Ur. 862-dik esztendejétől kezdi; tudniillik az Orosz Birodalomnak elejéről: 's folytatván azt tulajdon halála idejéig 250. esztendőt foglal irásában. A' Tot vándorlásról, és hely-változtatásról beszéll ugyan; de a' régi meséknek békét hágy. Ily hiteles Iró 650. esztendeig fetétségben hevert; az az: tsak othon isméretett jobbára. A' ki bizonytságot kér belöle, így nevezé: Orosz Krónika, vagy Nesztornak Orosz

Nesztor
Teodofius
Apátur.

Kronikája 's a' t. Ur. 1668-dik esztendejében kezdett másfutt-is egy kis világra kapni; de neve Teodófius Apáturra változtatott nagy tudatlansággal, még ama' nagy Történet foglalásban-is, mellynek neve: (*Allgemeine Weltbistorie* Tom. 29.) *Voltaire* (vegyük itt-is észre tudatlanságát) Konstantinusnak nevezé azon *Nesztort*. Stralenberg Nesztort nem ismérte; helyette nyomorúlt hitván Stepanája Kriga nevü Irást emleget; 's abból szórta meszsze a' nagy tudatlanságot, 's mese rendü tudósításokat az Oroszokról. Dalin és Volter

Stralen-
berg

Stra-

Stralenberg nyomdokán lépnek. Degvines femmit se tudott Nesztorról: az Hunnufokról irván helyette más Könyvet emleget; mellyet héába tisztel illy nevel: *Annales Rufforum*. Jekher (Jöcher) az ö szózatos Könyvében megadja Nesztornak igaz nevét; de 600. esztendővel ifjabbá teszi: mások tudatlanul tagadják vólt életét.

23. L. Meg-irattik Nesztor élete. 1. Nesztor Könyvéből. 2. Paterikon nevü ama' Könyvből; melly a' Pétzeri barátok életét rajzollya-le. 3. Taticzev (MS.) irásban lévő Orofz Történetiből. 4. Müllernek Nesztorról, és annak folytatóiról ki-adott tudósítáfiból.

27. L. Barát lévén görögül-is tanúlt, Tzedren, Zonaras, Szincell valónak a' rémek képek, mellyekhez irását egyengeté. Kár, hogy Xénofon, és Polibius kezébe nem vetődött. Azomban ezek példájok várofiabb tanítóvá (pragmatikufsá) tették volna Történeti folyását; de nem jobb esztendő rend-iróvá, (Chronologufsá.) A' folytatóji egymás után úgy következnek: hogy bizonyoson ki-nem lehet végzeni: hol kezdődjék a' folytatónak tulajdon irása. Az igaz, hogy Nesztor Ur. 1096-ban meg-irt. Nesztor egyik Könyve *Letopisek*, avagy az Kronika;

a' másik *Paterik*: a' Petzeri barátok élete.

30. L. Nesztor a' Kronikában először a' Konstantinápolyi Irók szerént a' régiséget emlegeti, Orosz Ország határira mutat. Azután a' *Sláv* nemzetnek Duna mellékéről való hordozóskodását, és apróbb nemzetekre való osztlását írja-le, azon Országokban való le-telepedésekkel együtt; mellyeket most-is birnak. Mond valamit az Uger, és Petzeneg nemzetekről, mellyek Orosz Országon által mentek, de, holott meg-nem szálottak, rövideden; 's egyenesen osztán az Orosz Történetekre lép; esztendőnként el-beszélvén a' meg-lett dolgokat Ur. 858-dik esztendejétől fogva.

Duna
melléki
Tórok.

Uger Pe.
tzeneg.

32. L. Ditsértetik Nesztor igazmondása, és tellyes érdeme az hitelre. Korpáztatik Stralenberg, Volter, La Combe, és ama Könyv, *allgemeine Welthistorie* Tom. 29. Elég az, úgy-mond Müller: egy nemzetnek lintsen a' Krónikára nézve olly kintse, mint Nestor.

39. L. Következnek Nesztor folytatói. 1. *Szilveszter* Apátur: ki halt 1123-ban. 2. *Nevezetlen*: irt 1157-dikig. 3. *Ismét nevezetlen* irt 1203-dikig. 's a' t.

43. L. Itt kezdi Schlötzer a' régi Orosz Történeteket illy szókkal! Orosz régi Történetek! ó mi temérdek foglalás ez!

Orosz
Történe-
tek.

Orosz Ország kilentzed egész része a' néppel meg-rakott világnak: Európánál kétszerte nagyobb: kétszerte mézszebb terjed a' Romai régi Világnál. A' népei egyebek közt ezek: Tót, Német, Finn, Tatór, Samojed, Kal-muk, Tungus, Kúril. Ezeknek mind tulajdon szavú nyelvek vagyón. Hátáros szomszédi a' Svékufok, Lengyelek, Persák, Törökök, Bukhárok, Chinaiak, Japoniaiak, Huronok.

Orosz
Ország
temérdek
nagysága.

47. L. Az Orosz Történet két rendü i. Régi. 2. Utóbbi. A' régiben első *Rurik*, ki Ur. 862-dik esztendőben fundamentomot vetett az Orosz Birodalomnak; vége a' 16-dik Századdal egygyez. Akkor *Rurik* vére kiveszett; akár mit beszéllenek mások. Az utóbbiban első a' költött *Demeter*, és *Romanov Michajlo*, ki az új Fejedelmek attyok vala.

Rurik.

Romanov

49. L. Én tsak a' régít vizsgálom-meg.

54. L. A' Sláv (Tót) nép Ur. 530-dik esztendejében Jusztinián TS. idejében kezdett emléttetni. Egy idejü két Iró Prokópius, és Jornandes emlegeti őket. A' tudatlan Görögök és

Sláv nép.

Vened.

Antes.

Szarmaták

A' Tótok
Orosz
Ország-
ban.

és Romaiak, a' Szityaiak, és Szarmatákhoz keverék őket. Prokokop két rendű Tótokat említett: az egyik Skláv, a' másik Antes neven esmértetett. Ezekhez számlállya Jornándes a' Veneteket-is; 's mind egy azon nemzette teszi őket, kinek bizonyosága szerént, Visztula vizének forrásától fogva egész a' Dunáig laktak. Jusztiniánusnak segítő tárfai valának, Olasz Országban lovas sereggel vitézkedvén. Chilbuld ki Dunának déli részét ellenek védelmezé, mihelyest meg-hólt, nem volt Konstantinápolynak olly ereje, melly őket a' Dunán való áltakeléstől megtartoztatná. Eddig az éjszaki Duna partig terjedtek. Meg-egyez ezen beszéddel Nesztor. Laktak-é valamikor Volga vizénél? arra nintsen elegendő bizonyosság. Az-is bizonytalan, ők voltak-é Tatzitusnak, és Ptolemusnak Vened népei; valamint az-is, ha ők voltak-é a' Limigantes nevű Szarmaták, kiket Ammian. Martzellin említett? Ezek Duna, Tisza, és Aluta közt laktak, Ur. 4-dik Századjában.

57. L. A' Tótok a' Romaiaktól szorongattatván; hordozóskodtak. Egyik rész Dnieper vizéhez érkezhén, Kieuv városát építetté; a' másik Wolchovig méné, 's Novgradot állítá-fel. Ezeket Nesztor írta. Mikor szállák-meg a' Tótok

tok az említett Orosz helyeket, Lengyel, Tseh, Schlesia, Laufitz, Brandenburg, Meklenburg, Luneburg táját? héába keressük. Martzellin. Valentinián. idett 375. esztendőben nagy változást, és népes hordozóskodást emlétt, mondván: *Tributorum onera, vestigaliumque augmenta multiplicata Optimatum quosdam ultimorum metu exagitatos mutare compulerunt Sedes.*

59. L. Chazár nép a' fekete tengertől, a' Vareg avagy Norman nép, a' Balth tengertől addig nyomorították a' Kievi, és Novogrodi Tótokat, míg Sostimislnek tanácsából Fejedelmeket nem választának az ellenségből magoknak. Rurik, Sineus, Truvor Normán, avagy Vareg vérü három testvér választott a' Tótok közt való Fejedelemségre. Kettejek ki-halt. Rurik lett az egész Ország Ura, Ur. 862-dikében.

Chazár
Norman,

Rurik.

61. L. Ez mind világos. De nagyobb világosság kedvéért lássuk még: Kik voltak a' Tótok? a' Slavufok? 2. Kik voltak ezek előtt Orosz Ország lakosai? 3. Kik az Oroszok.

Schlötzer a' fok vesződséges tanakodás után, minek utánna fok Irónak vélekedésén ki-ád, a' 65-dik levélen azt bizonyította: hogy a' Slávufok az Iliriai Bolgároktól nem eredtek; noha nyelvek hasonlónak látszik. AZ sem

bi-

Bolgár
nép.

bizonyos, ha a' Bolgárok Volga vizétől vették-é neveket. Az első Bolgárok valóban Tót nemzetűek nem voltak: hanem idő jártával a' Slávufokkal (Tótokkal) öszve keveredtek: Tót Fejedelmeket választottak; 's tellyességgel be-vették nyelveket, szokásokat.

Tótok

70. L. A' Tótok első rendű eredetek bizonytalan. A' mit felölök igazán mondhatok, az:

1. A' mostani Tótok, minek előtte Leungyel, 's Orosz Országokon által be-takarodtak a' Nap-keleti tenger felé, a' Duna mellett laktak, ezt mondja Nefztor; és ebben az idegen Irók-is meg-egyeznek.

Az Hun-
nus nem
Tót.

2. Tellyes különbözéssel más a' Tót nép, 's más a' Gotthus, Alánus, Hunnus, Chazár, Avár, Petseneg, és Török nép. Héába mondja Dobner a' Chazárokat Tótoknak: héába teszi Ekhard Tótokká az Hunnufokat. Bogofalus (Script. rer. Siles. Tom. 2. p. 19.) Tóttá tette Nemródot-is.

A' Tót
egy eredetű
a' Némettel,
Göröggel,
Deákkal,
(v. Romai-
val.)

3. A' Tótok ahoz a' nagy nemzetű eredethez tartozandók, a' mellyből a' Német, Görög, és Romai nép származott. Ezt a' Tót nyelvből győzhetetlenül meg-lehet bizonyítani. Valamint senki se kételkedhetik arról, hogy a' Német, Görög, és Deák szóllás fe-
nek-

nékre, 's gyökérre nézve egy azon nyelvű; szintén úgy arról sem, hogy a' Tót nyelv e' háromnak testvér huga. Ide tsak a' Tót szózatot vagy Szótár (Dictionarium)-is elegendő bizonyosság. (Igéri Schlötzer a' szavakból eredendő további bizonyosságot.)

4. És így ezek azokhoz tartozandók, kik Kaspium tengerétől fogva egyenes linea szerént kis Asia hosszán, egész Európáig laktak, 's már korán Media, Frigia, Trátziabéli népekkel lettek.

73. L. Kik voltak a' Tótok előtt Orosz Ország lakosai? Báyér erre azt feleli: a' *Tsudiak*. De *Tsud* tsak ennyit tészen: *idegen*, más *Országi*. Szintén úgy ez a' szó Uger, Ungar, Uigur, Jugur, a' Mungali nyelven nem egyéb, hanem *idegen*, *jövevény*. És így Juguriából nem eredtek. De láttyuk egyetemben, miért fok Hunnus nemzetnek a' neve vége *guri*. (Tegyük Schlötzerhez: Zsidóul ez a' szó *gur* vandorlást, és félelmet jelent. *Ger-idegen*, *jövevény*. *Magor-félelem*.)

76. L. A' Tótok előtt; úgy tetszik, Orosz Országban a' Vendufok laktak, Gottufok, és Finnufok. A' Finnufokat a' Magyarokkal öszve kaptsollya azon nyelv. A' Permi, Wogul, Thermis, Moriak, 's egyéb néppel

Ungar
idegen jö-
vevény.

Magyar.

pel együtt. 77. A' Medus Országlás-
kor Don, és Dneper tájára fok Mile-
fius hordozóskodott; 's *Olbiát* építte.
Igen jól ismérte Heródotus ezen he-
lyeket; 's *Don* eredetét....

Vareg. 79. L. *Vareg* népnek nevezék az
Oroszok azokat, kik a' Nap-keleti ten-
ger felé laktak: úgymond *Nesztor*. A'
melly *Vareg* néptől származott *Rurik*,
Gotthus nemzet volt. A' *Svetziai* nem-
zet kívül még töb' *Gotthus* nemzet
lakik a' Nap-keleti tengernél. De
Nesztor *Vareg* nevü népe *Svekus* nem
volt. 81. Az Oroszok jövevény *Tó-*
tok.

98. L. Fél Német Ország Ur. 800-
dik esztendeje előtt *Tót* volt.

Finnus
népek. 101. L. *Finnus* nemzetü népek,
ezek: 1. A' valóságos *Finnusok* *Peters-*
burg körül: magokat *Suomalainen*, nép-
nek hívják: merő *Fő* köziek. Az O-
roszoknál *Czuchonetz* a' nevek. 2. nép
Eszt. 3. *Livo*. 4. *Lap*. A' *Finnusok*-
nál *lopu-vég*. A' *Svetziai* *Lappók* ma-
gokat *Sabme*-knak nevezik. *Rudbek*
*Tavernier*nek 150. okra nézve akará
meg-bizonyítani; hogy a' *Lappók* *Zsi-*
dók voltak. 5. *Voták* nép. 6. *Tser-*
mifs. 7. *Tsuvasz*. 8. *Mordvin*. Nálók
fok a' *Finnus*, és *Magyar* szó. 9.
Permi. 10. *Sirán*. 11. *Vogul*; *Siberiai*
első nép. A' *Permiek* magokat *Vago-*
lok-

loknak hívják: az Orosz Történetek pedig Ugritz népnek. Sok köztök a Magyar szó, a többi Finnai. Fischer Magyar: őket egy azon népnek tartja a Magyararral. Mert, úgymond, a mint *Abulgasi* írja, az Uigor, avagy Jugor nép Turfánban lakott China mellett hajdan: azután Irtsich mellé takaródott. Ott két felé szakadt; egyik ott maradt; a másik Biszbaligba jutott kis Buchariába; onnét pedig Mogolba. Az Irtsichnél maradott Magyar nép a Vogul, és mostani Magyar nemzettel egy azon nép. Karpin, és Rubruk-is a Magyarok régi Jaik-helyü hazájokat Baschart-nak, és Pascatirnak hívja, az *m*, *b* betüre fokszor változik; Uger; Judger, Vogul, Madschar, Baschir, egy nép. Eddig Fischer.

110. L. Én, úgymond Schlötzer, még két neven ismérem a régieknél a Magyarokat. Eustathius (ad Dionys. versu 301. Seqv.) őket Bugaroknak, Tzedrénus Magardoknak nevezi, a Finn. 12. nemzet *Kondis Osták*. Bugár,
Magar.

113. L. A Tatar nemzetek számláltatnak elé: nem szeretik a Tatar tsuf nevet, makokat Turuk-oknak nevezik. Abulgasi Khina mellett Tatar népet emlét. 177. L. Volga táján nemelly düledik mott-is Bolgár nevet vifel; 's a néhai Volgai Bolgárok fő Tatar
Turuk,
Bolgár.

Brachi-
mov.Városának tartatik; az az Orosz Tör-
ténetekben *Brachimov*.

XXXV. K Ö N Y V.

Orosz
Ország
TudositásOl. illy K. *Beytrage etc. Orosz Ország rend-
tartásinak ismertetéséhez való Toldalek. Ird
Schmidt Kristof. Rigæ 1772.*

I. Lev.

Fagyos
Hal.**M**eg-ismérteti az Orosz Országi ter-
mékenységet. 5. Télen a' szán
uttal fok száz ezer pud fagyos hal
hordatik Volga vizétől Moskua Váro-
sába, 's onnét tovább. Pud. 40. font.Cochenil-
le.8. L. Veres festékre való boga-
ratska (melly úgymond Ginther az
előtt bizonyos gyümölsnek tartatott,
holott olyan mint az apró mag) Co-
chenille, *Coccus Polonicus* elég terem
az Orosz birodalomban Tánais mellett
az eper agatskákáról szedik a' gyerme-
kek, 's Ukraniában mások-is; 's min-
den mesterség nélkül azzal festik nyak-
ra valójokat, harisnyájokat 's t. a'f.11. L. Sz. György Vitéz Rendi-
ről. (Ordo militaris.)35. L. Tudositás a' Pétervári Tudos
Akademiáról. (Mi arról másutt.)Gazda
társaság.42. L. Tudositás a' Pétervári Gaz-
dalkodási Társaságról. Az Ur. 1765-
ben

XXXV. KÖNYV. SCHMIDT. 19

ben állítottatott-fel. Eleinten 15. Személyből állott; 4-dik esztendőre az már 50. Személyt foglalja magában. Vannak abban Grófok, Tanácsos Urak, Professor rendü Tanítók: 's t. a' f. már 70-re szaporodtak; és szüntelen szaporodnak.

47. 48. 's t. Orosz Bányák. Pénzek. Kereskedés. 's t. a' f.

94. L. A' Riga Városi kereskedés rendit foglalja magában, a' kereskedő nemzetekről, és a' kereskedésen megforduló jószágokról való tudósításokkal egyetemben a' 191-dik levélig. Riga.

XXXVI. K Ö N Y V.

Olvasztatott Kuknak a' világ körül való hajózása. (*Geschichte der See-Reisen*) A' Könyv, melly Bironnak, Vállisnak, Karteretnek, Kuknak (Cook) Tengeri járásokat Angliai nyelven adá-ki, Németül Berlinben Ur. 1774-dikében nyomtattatott. Az 3-dik szakasz 1768-tól fogva, 1771-dik esztendőig tartott utazást számlállya-elé Kuknak irásából. Kuk.

El-érkezénk új Zelandiának déli Szigetibe; mellyeknek egyike *Pennamuth*, másika *Kaheino-mauve*. Kaheino-mauve

Kutya
étel.

29. *Lev.* Kaheimonauve Szigetben kutyák neveltetnek a' végre, hogy emberi eledelre szolgállyanak. Soha fevettünk észre olly gyönyörű madár éneklést, mint ebben a' Szigetben. Itt, és a' szomszédságban az emberi termet az Európai leg-magassabb termettel egyez: erősek, frissek.

Hajózás.

36. L. Egy hajóban 30. evező embert láttam: ki-mondhatatlan gyorsasággal, 's egy azon mozduláskori mértékre vonták mind az evezőt. A' férfiak, 's Afzszonyok egy formán ruházkodnak. A' férfiak szákallok, 's hajok fekete; fogok fejer, mint az Elefánt-tsont. Egymás közt nyájafok; ellenségnek élete ellen örökké törekedök. Azokat meg-is eszik.

41. *Lev.* A' paráznaságot szégyenlik egyebek előtt el-követni. És így ezeknek a' példájok-is mutattyák annak a' rútságát. Hajokat fejek teteje föltt egybe kötik, meg-zsirozzák; mádar tollal ki-tzifrázzák: artzájokat fekete jellel fel 's alá festik.

Tzérna.

34. *Lev.* Liliomhoz hasonló növényből ruhára, hálóra, 's több a' félire jó tzérnát hasogatnak. Méltó volna azt Európában-is nevelni. Füleiket ki-liggattyák, 's a' lyukakba fok féle ékegetést aggatnak. Házaik, a' mi legfilányabb paraszt gúnyhóinkhoz hasonlók.

lók. Azokba nem egyenesen lépni, hanem bujni kell.

51. L. A' vizen kívül egyéb ita-^{Egészség.}
lok nintsen. 'S holott az étellel ital-^{Viz-ital.}
lal nem ártanak magoknak, mind egéf-
ségefek. Sok falujokat meg-látogat-
tuk; de nálak egy betegre se találtunk.
Var, feb, perfedék köztök nintsen.
Az-is az egészséges természetnek jele
nálak, hogy, ha febbe esnek, az tü-
stént meg-gyógyúl. Sok köztök az
öreg, kiknek már sem fogok, sem
hajok.

58. L. Az ütközet előtt énekel-^{ütközet,}
nek, tántzolnak kurjogatnak, artzulat-
jokat, 's főképpen szemeiket rettentő
módra el-változtatták.

62. L. Az Istent ismérik; de mi^{Kereszt-fa}
módot tartanak tiszteletében, észre nem
vehettük. Azt nagy álmélkodással lát-
tuk, hogy kereszt vagy ki-téve új
Zelandiának. *Königin Chalottens Sunde*
nevü helységében.

65. L. Nyelvekben a' többi közt^{Nyelv.}
illy szavak vannak. *Taata* ember. *Ta-
has* egy. *Rua* kettő. *Torou* három.
Ha négy. *Rema* öt. *Ono* hat. *Etu*,
vagy *betu* (mert szokásban vagyom
mind a' kettő) hét.

71. L. Ur. 1770-dik esztendejében^{Botanik.}
új Selandiából *Botanik*-tartományba me-
nénk. 83. L. Új Hollandiának Nap-ke-<sup>új Hollan-
dia.</sup>

leti partyán, melly már *Neu Suduales* nevet visel, meg-látogattuk a' lakofok gúnyhóikat, el-vittünk azokból öt dár-dát, azoknak hegyek hal-tsonból áll; 's ugyan azokkal szokták az halakat figonyozni. Hagyánk ott azok helyett töt, üvegeket, 's több a' félit. A' szegények mind ruháztalanok tellyef-séggel.

94. L. Holott pedig temérdek fok ismételten, 's ismérös füvekre találánk ezeken az helyeken, ezt a' tartományt *Botanik - Bay*, füves tartománynak nevezém. A' déli szélefségnek 34° alatt fekszik. Ott a' *Publikán madár* *Pfittacus* felötte nagy számu. A' melly ajándékot hagyánk a' szana-szétt lakók gúnyhójiban, viszsza menet, láttuk, hogy kézzel sem illették.

102. L. Tovább hajozván a' 30° -alá, láttuk, hogy a' lakofok pálma leveleket gyűjtének; talán házak födeli-re: vettek észre bennünket; de azért sem dolgokat félbe nem szakaszták, se ki-nem állottak a' tsudálkozásra; noha a' mienkhez hasonló hajó ott még nem láttatott.

Promon-
torium
tribulatio
nis.

138. L. A' nyomorúság fokánál 16° alatt meg-kellett szállanunk. Azt a' nevet nyomorgásunk adá azon helynek. *Endeavour* nevü hajónk meg-lyukadt. Más módját nem láttuk az ápolgatás-nak ;

nak; hanem vásznat, 's gyapjut öszve fűztünk, vartunk: azt köteleken az hajó allyára eregettük: illy pokrottzal a' lyukat bé-tömtük, szoritottuk. Már nem-is folyt ofztán leg-alább annyi viz az hajónkba, 's könnyebben lehetett azt ki-szoptatni, 's meregetni. Mindent a' partra kell vala belöle hordanunk; 's akkor akadtunk több lyukaira: a' többi közt egyre, melyet a' köszikla okozott; 's el-törvén betapasztott. Azon közben egyik tárunk meg-fordulván a' belső sűrüből, beszéllé, hogy magát az ördögöt látta. Szarvas, szárnyas, fekete 's olly formájú vólt, mint a' hordó. Azután ki-tudódott, hogy szárnyas egér vólt, 's tsak olly nagy, mint a' jókora fogoly; szarvát a' képzelés gondolá-ki.

Hajó
foltozás.Szárnyas
egér.

170. L. A' Lakofok feketék a' füst-től: mert noha meleg az a' Tartomány éjjel tüzelnek: hogy a' szúnyogot, 's a' legyet távoztassák. Kukk őket elejinten kéz emelgetéffel kivánná a' tárfalkodásra édesíteni; de arra inkább el-idegenettek. Azután szabadszakokra ereszté a' jámborokat, hogy hajózanak, járjanak, kellyenek, halászfizának tetszések szerént; senki se vigyázott reájok. A' lakofok látván, hogy senki se törödék vélek, közelebb jártak,

tak, el-vették a' nyujtott ajándékot, posztót, üveget, 's több a' felit; de annak nem örültek. Hanem ha halat vetett nekik Kukk Kapitány Úr, örömmel szedék. Nyelveket még az a' *Tupuja* nevű Amerikánus ember sem érté, kit Kukk magával hordoza.

Tekenyös
Béka.

175. L. Fogtunk ott jó izü tekenyös békákat, mellyek közül némel-lyek 300. fontosfak valának. Midőn a' földnek lakosi illy tekenyös békákat kérnének tőlünk, 's mi magunkat azoktól meg-nem akarnánk fosztani, amazok véletlenül meg-gyújták a' körül belől lévő sűrű, 's 5, 6. lábnyi magasságú száraz füvet. A' tűz a' parton lévő jószágunkhoz hatott, 's a' nagy kárvallásban alig tudtuk puska porunkat az hajóba takarítani. Puskázni kellett ellenek. A' tűz az erdökre terjedett; 's éjszakának idején gyönyörű tekintettel szolgált. A' dárdát olly erőssen vetik, hogy azt ötven lépésnyiről a' fába szegezik. Banksi Úr kísétála a' lakosok gunyhóji közé; 's látá, hogy a' melly posztó darabokat ajándékul vettek az Anglusoktól, azokat mind egy rakásra dobálák; és így semmire kellöknek itélék. Tsak a' tekenyös békákra folyt a' nyálok.

Dárda
vetés.

Tsiga.

189. L. Fogtunk fok tengeri tsigát: nemel-lyeknek tsak az hufok két fon-

fontott ütött. Jó izü tengeri kutya-
kat-is fogánk. Némelly tengeri tsigá-
nak tsupa hufa húsz fontos.

A' 10° alatt találánk új Hollan-
diát, és új Guineát.

Új Hollan-
dia, és új
Guinea.

222. L. Az új Hollandia nagyobb
egész Európánál. Kevés a' népe: se
nem szántanak, se nem vetnek. Az órok
lyukai közt lévő hártját által-lyuggasz-
tyák, azon fűg az ő képzelések szerént
való ékesgetések. Testeket külömbféle
szinre festik. Gyöngy-házak függenek
nyakokon, karokon, mellyeken. Tulaj-
don ortzájokat meg-sebesítettik, midön
rokonytságokból valaki a' világból ki-
múlik. Főzésre való edények nintsen,
az halat sülvé eszik. A' vadakat dár-
dával ejtik-le. A' tüzet két fának ösz-
ve dörgölésével támasztyák. A' dár-
dát 130. lépésnyire - is lövik az há-
tullyához alkalmaztatott fának segít-
ségével.

Tüz.

Új Hollandiában a' kutyának, eb-
nek ez a' neve: *Kotta*, vagy *Cota*.

Kutya.

253. L. Új Guineába 1770-dikben, új Guiné
Augusztus 23. napján érkezénk.

264. L. Midön a' szárazra készül-
nénk, előnkbe jött három ember. A-
zok nád páltzát tsóválának kezekkel,
's minden pattanás nélkül olly tüzet,
és fűftöt támasztának, melly a' ki-lött
puskaéhoz hasonló. Ezeket puska-lö-

Guineai
puska.

véffel meg-szalasztottuk. Azonnal elértemt ama háromhoz hasonló fegyverü tüzellő hatvan ember. Ezekről el-távozánk, hogy bé-menetelünk vérengző ne lenne. Ez a' déli szélefségnek 6°, és 15' alatt történt, nem messze Szent Bonaventura fokától. Ezeken a' tájakon már jártak az előtt a' Spanyolok.

Java.

Timor.

Simao.

Rája

Fejedelem.

273. L. 1770-dikében, Szeptember 16. napján 10°, 's 15' alatt Jáva, és Timor táján *Simao* tartományt értünk el. *Rája* nevü Fejedelmek az Hollandiai társaságtól függ. A' nép ruhája, háza betsületes. Ettünk az udvarban is; de a' Fejedelem szokással mentgetvén magát, közinkbe nem ült. Bort sem ivott, mondván: a' gazdának józannak kell lenni. Lyukas a' fülök; de függő nélkül. Némellyek a' nyakokon aranyos lántzat viselnek. A' disznó-húst felötte szeretik; azután a' ló, kutya, és matska húst. Mindenik Fejedelem egy egy emlékeztető követ állit a' Város mellett. Sokat láttunk a' felit a' régiékből, mellyek már porrá lettek; a' közelebb lévő időhez tartozandó állott még 13. Tsuda mi mesterséggel állittattak talpra ezen kövek, mert temérdek nagyságuk. És így az hajdani erő, 's a' gépelyi mesterség nagyobbnak látszik lenni a' mostani-

Emlékeztető
Ofiz-
lopok.

stani-

staninál: mert illy temérdek erővel járó épületek a' világnak fok részeiben láttatnak; Angliában-is *Sálsburg* táján. Pogányok a' lakofok. A' szükségre nézve igen szemérmesek. Akkor nem is láttatnak soha. *Seba* Városában 600 a' Keresztyén. Az Hollándufok az új Testamentomot; és a' Kátekéfit (Keresztyéni tudományt) a' nép nyelvére fordították. De ebben a' Szigetben miben állyon az Hollándiai Keresztyénség, éppen nem látszik: ott se Templom, se Prédikátor. Kész akartva meg-tartják köztök az Hollándufok a' külömbféle nyelvet: hogy nagy ne légyen köztök az isméretség; se közre ne botsásfák a' kereskedést.

Sebai
Keresz-
tyénekt.

Oktober 9-dik napján Jávának új új Batavia Batávia nevü Városába jutánk. 6° alatt. Az Hollándufok birják; lakják pedig ezeken kívül a' Mahomet részüek, Lutránus Lufzitanufok, Németek, Sinaiak. Európai minden Vároft meg-hallad nagyságával. 4760. benne leg-alább a' ház. Ott a' Khinaiak leg-dolgoftabbak. Ők az átsok, kovátsok, szabók, vargák, kereskedők. De a' játékban telhetetlenek. Köz-mondás: olly nehéz Batáviában dologtalan Khinait találni, mint dolgos Hollándust, vagy Indust.

Dolgos
Khinai
nép.

Egy, hét
órr,

390. L. Jáva táján (*In Insulis Principis*) Hegyie ez a' szó annyit tészen, mint nálunk, egy. A' déli Szigetekben betu hét. Madagaschárban ouru órr, (nafus.) Ur. 1771-dikében, Mártzius 5. napján a' jó Reménységnek hegy-fókához érkezénk.

XXXVII. K Ö N Y V.

Olvastatott ama' Német Könyv, melly az Angliának az Oroszokkal, 's a' Káspium mellyéki Persakkal, Tatárokkal, Örményekkel való kereskedését foglallya magában. *Lipsie an.* 1769.

12. Lev.

Elton,

Rescht
Város,

Elton Angliai ember Orosz Országból Afztrakánba utazott; Ur. 1739-dikében kevés partékát vévén. Utazása Mártzius 14-dik napjától fogva, Május 4-dik napjáig tartott. *Rescht* Városában Káspium tengerénél ki-rakta partékáját. A' Vezértől betsülettel fogadtatott. Annak a' Persa Tisztnek ropant a' palotája: lovas, és gyalog Katonákból áll a' strásája: kertet az úgró kut, 's több a' féle gyönyörűség ékesíti. A' Vezér azt a' tanátsot adá, hogy a' Persák Vitze-Királyjához *Risa Kuli Mirsához* Könyörgő levelet küld-

jön Elton ajándékkal együtt: melly nélkül előtte fő embernek meg-nem szabad jelenni. Küldött többször üto (repetir) orát. De a' Követ nem a' szebbiket nyujtá, 's még-is 50. rubelt vett ajándékul.

24. L. Mэг-jött a' kívánt válaszf. Tisztelet módja.
Azt midön Elton a' Gubernátor kezébe nyujtaná, fel-állott, 's Persiai módra nagy tisztelettel két kézzel az homlokához érteté. Azon szempillantásban mind fel-állának egyéb Tisztek-is. A' Gubernátor (az Igazgató) Tiszt azt a' Vezér által, ki-utánna való tiztséget visel, el-olvastatá; és Könyvbe iratá. Elton viszfsza utazott Petroburga, Reschetben *Gräme* Urat hagyván.

25. L. Petroburgumban az Angliai Tárfaság *Factorának* Gondviselőjének elbeszélé Elton, 's irva-is bé-adá az Udvarnál lévő Angliai Követnek; hogy Persia Tartományi selyemmel bévelkednek; fő-képpen *Gilán*, mellynek városa Gilán.
Rescht, Káspium partyán; és *Schirván*, mellynek fő helysége *Schamachie*, Áránnal, avagy Erivánnal együtt, mellyben Gaja nevü Város jeleskedik. Persiának ekkori Királya *Nádir Schach* az ő Királyi szekét *Meschedbe* tette által *Chorasán* Tartományában. Azért Ispahán, melly régenten fő, és Anya Város vala, el-kezdett a' néptől hagyatni.

Örmény
kereske-
dés.

Bagdad
Babilon.

gyatni. Mesched Astrábádhhoz közel
elik: Asztrabad Kaspiumnak tulsó vé-
get éri, mint az innentsöt Astrakán. Az
Örmények Europai partékával keresked-
nek a' Törökök, és Persák közt. Abban
a' kereskedésben 10. ezer Örmény fogla-
latoskodik. A' kereskedő utja így vagyon
Rescht Városából Smirnáig. Rescht-
ből *Ardebilig* 5. nap; onnét *Taurisba*
10. nap: innét *Erzerumba* 12. nap:
Ezerumból *Smirnába* 43. nap. Alepum-
ba pedig azon Rescht Városából Bag-
dadnak, avagy Babilonnak kell menni:
's 10. nappal elébb érhetik Alépumot,
mint Smirnat.

Elton vízfsza menvén a' Persák
közé, magát a' gallyák tsinálása végett
a' Persák szolgálattýára által-adta.

Ezek után a' nevezetlen Író így
folytattya a' Könyvet.

Riga.

50. Lev. Ur. 1743-dikában Rigába
hajóztam, Perfiába szándékozván. Ri-
ga tele vagyon Orosz Katonával.
Lieslandiának fő Városá: Ur. 1190 dik
esztendejében építettett. 57° alatt Du-
na vize mellett. Azt Péter Tsászár a'
Suekufoktól nyere 3. hónapi meg-szál-
lás után. Akkor a' Suekufok közül
az éhség, dög-halál, fegyver 12. eze-
ret, a' Városiak közül 60. ezeret e-
mészített-meg. Esztendőt által meg-
fordúl a' Rigai révparton 500. rakott
hajó.

hajó. Buza, és épületre való fa hordatik - el onnét fő-képpen. Ezeket oda a' Lengyelek tetézik Török Országból.

55. L. Petroburgba, onnét Kaspium tájára indulék. Petroburgban meg-raktam partékával a' szekeret: a' partékat vastag vászonnal, a' vászont ökör bõrrel térítettem-bé. A' szekér eleibe egy lovat fogtam. Négy Kosák Kéfért. *Moskua* Városába majd 10. napig utaztam. *Zaritznál* hajóra rakodtunk.

A' partékának ura védelmezése.

64. L. Moskuában a' paloták nem szinte a' leg-szebbek. A' Királyi Várban 30. Kápolna vagyon. A' Városnak Templomi, és Kápolnáji mintegy 1800-ra mennek; az az: ezer nyóltz százra. Vagyon ottan 447. mázsás, és 72. fontos harang. Don Tánaisnak hivattatott régenten. Tanais és Volga felé laknak a' Kosákok; 's az Oroszokat jó kedvel szolgályák.

Moskua Városa.

Don. Tanais.

Látott Elton Láhiánban *Rescht* táján a' Vezérnél három tsillag-nézõ Persát, kik varázolást-is üztek a' tsillag-nézésbõl. Fejér ruhát viselnek. Nagy a' betsületek. Ezek Eltonnak szép betüvel irt Kalendáriumot ajándékoztak.

Bahonás tsillag nézők.

Persiai minden ember szõr harisnyát visel; és így azzal nagy ottan a' kereskedés. Azoktól vízfzontag felymet,

Szõr harisnya.

met, és gyöngyöket lehet váltani. A' Khinaiak az Oroszokhoz temérdek fok Herbá théét hordanak-bé.

The.
Kubán
Társág.

A' Volga mellett lévő útokon mindenütt jobbára a' Kubán nevü Tatarság lakik. Azok az Oroszok jobbagyi. Ott a' haramiak oldal tsontyába horög vettetik, 's elevenen fel-akasztatnak. Szint az a' büntetése annak, a' ki le-veszi. *Kubán* annyit téfzen Oroszúl, mint *erdei dísznö.* Most a' Tatarok szeretik a' tsinofságot, tisztaságot: fok nálak az ökör: szeretik a' ló-húst.

Nikietisch
Orosz
Historiája

83. L. Nikietisch Basilius *Tatischef,* ki néha napján I. Péter Tsászárnak udvari inassa vala, Ur. 1740-dikében pedig (vagy annak táján) Fő Igazgatójok az Orosz kereskedőknek Alztrakában, már meg-irá akkorra az Orosz Ország Historiáját, mellyen 20. esztentendeig dolgozott. Abban fok vagon, a' mi másutt haszontalan kerestetik a' Tóth, Szittyai, Szarmata, Amazon, Gotthus, Vandalus, Tzimer, Hunnus, és Avar nemzetnek tulajdoniról, és nyelvéről. Ezen Történeteket ő a' Görög meséktől ki-tisztította; 's ezt foglallya magában az első rész. A' második Szakasza kezdődik Kuriknak Finnai Fejedelemnek idejéről; a' ki a' Ruszfszjai Birodalmat Ur.

860-dik esztendejében fel-állítá. Az Historia folytatása Ur. 1238-dik esztendejéig terjed; tudniillik a' Tatórok bé-rohanásáig. Sok találtatik ottan a' Magyarokról-is. Ez a' két rész tellyességgel el-készült. Kért ez az Író engem: hogy néki két olly Német ember szerezzek, kik ezt a' Könyvet Orosz nyelvből Németre fordítsák. Basilius hóltá után Péterburgba vitetett a' Könyv; az Akademiában nem igen tetszett; 's talán a' suttouba vettetett; vagy, ki tudja? ha valaki azzal fel-nem tolasza-é maholnap magát? Annak a' Könyvnek Írója száraz, szikkadt ember vala. Vagy olvasott, vagy irt, vagy a' jóra való dolgokról beszélgetett. Maga kotzkázott magával; a' nyereség vagy jobb vagy bal kezéé lett.

Rurik.

Játék.

87. L. Astrakán fő Városa Asztrakán Országának. Kaspium tengere partyát nem éri. *Hadgi Terkán* nevű Tatártól építettett. A' Ruffusok 1668-ban el-foglalák. Mintegy 17. ezer ember lakja. Leg-több ott az Örmény, Tatór, Perfa, Indus, harmadfél mér-földet foglal a' Kerülete, 5. pedig a' külső Városával együtt. Orosz Katonák őrzik. A' házak fából vannak, és filányok. Ott Volga vize 3. mér-föld szélelségü. Sok ott a' Görög

Astrakán.

C

dinnye,

dinnye, és temérdek nagyságú; fok a gyümölcs, és bor. A' só elegendő Moskuáig. Aftakán bé-hoz esztendőnként 160. ezer Rubelt, Rubel mintegy 26. garaffal egyez.

Págod. Láttam ott az Indufok Pagod nevű bálványokat; melly előtt le-borúltak. Néki gyümölcsöt mutattak-bé.

Tatárok. A' Tatárok-is az ő tulajdon metsetjekben le-borúlnak. Halgatnak, Papforma Kalauzzok azon közben felkiált, és az Istent hja segítségül Mahomet könyörgése által. Körül-belől a' *Krim* Tatárok laknak, az Orosz Tsáfszárnak adóznak, emberség, tisztesség szeretők; 's jó dolgosok.

Temetés. A' Máhomet Szerüeknek nagy gondjok vagon a' temetésre. A' kiátfott földbe köveket állittanak, azokat ki-fejérettik. Az halottat oda helyeztetik, 's bé-födözik.

Káspium áradása. 107. L. Ötven esztendőtol fogva igen meg-nevededett Káspium tengere, vagy tava. Most ki-láttatnak némelly parti házak, mellyeket el-borított. Volga fok vizet ereszt-bé, melly fel-nem párázhatik. Ott az a' hir, hogy Káspium 30. esztendeig nő, 30-ig apad. Ez egyéb tengerhez képest tsak tó.

Afztrabád Vendég-fogadás. 110. L. Afztrabád Városában 1744-dikben egy kis ajándékot vévén magam-

gammal bé-léptem az Igazgató Tiszt-
 hez (Gubernátorhoz) Az illy szókkal
 fogadott: imé Asztrabád a' tiéd. Bán-
 nyál vele kedved szerént. El-küldé
 Hadgi Mirfa hozzám az előtt a' fiát, ki
 így hiva a' Városba. Az Atyám ki-
 tekeri a' nyakamat, ha nálad nélkül me-
 gyek vizfíza. Furtsák, hamis ravaszok.
 A' kiket meg-akarnak betsülni, öszve
 fogják a' kezeket, és tulajdon homlo-
 kokhoz értetik. Igen dohányoznak; Dohányo-
zás.
 a' pipa-szár a' füstöt vizen ereszti.
Schách Abás fej-vesztés alatt tiltá a'
 Dohányzást: holott az henyélést neveli.
 De jobbára inkább számkivetést válasz-
 tának; hogy sem a' szokást el-hadják. Kazár.
 Asztrabád tájának lakosi Chazar nevet
 viselnek; 's ezek nem Persák.

162. L. A' Persák késnek hasznát Evés
módja,
 az ételkor nem veszik. Újjaikkal té-
 pik az húst. A' beszédben ha öreg
 ember vagyon jelen, senki szavát nem Az örek-
nek betsü-
lete.
 szakasztja, reá figyelmez halgatva min-
 den ember.

A' Persáknál még a' fő emberek-
 is a' belső ruhában hálának. Puha ágy-
 ra nem szaggatnak. Haszontalan esz-
 közzel szobájikat fel-nem fitsérezik.

A' Persáknál Mártzius 10-dik nap- új eszten-
dő.
 ja új esztendő.

242. L. Láttam Hamdán Városá- Hamadán,
 nál (Hamadánt régi Ekbátana Városá-
 nak

Nádír Schák. tábor. a'
 Tsauz. nak állítottom lenni, úgymond,) láttam a'
 Persák Királyjának *Nadir Scháchnak* tá-
 borát. Közönségesen két száz ezer em-
 berből áll Vitézinek száma. Ezek közt
 900. a' Tsauz. Ezek páltzát hordoznak
 kezekben: az egész tábor előtt lovagol-
 nak: az ő Királyok ditséretit éneklük;
 és az erköltshöz tartozandó mondáfo-
 kat emlegetik. A' lovas fereg tzipra, a'
 Ló-szer- lovak szerfszáma drága: hogy tsak az-
 ízám. ért-is szeressék a' győzedelmet. Szé-
 pek a' sátorok. Az ételben mérték-
 letesek. A' beszégetésben közönsé-
 ges szokás a' régi példa-beszédeket,
 az erköltshöz tartozandó mondáfokat,
 a' régi költeményesek verseiket emle-
 getni. Bár ez a' szokás (úgymond)
 közönséges volna Európában-is a' kár-
 tyázás helyett. A' kartyázást udvari
 A' kartyá- némelly fő ember gondolá-ki: hogy
 zás erede- azzal mulassa a' Királyát, ki igen e-
 te. gyügyü volt. A' Persák ülnek, 's gon-
 dolkodnak. Soha sem sétálnak a' szo-
 Perfiái bában; ha tsak a' szükség nem java-
 szokáfok. folla. Tsudálkoznak az Anglusokon,
 hogy a' parton fel 's alá járkálnak; 's
 kérdik, mi gonosz lélek bántya őket:
 hogy illy hivalkodva sétálnak? Em-
 berségesek. A' költeményes versezést
 néha napján szerették: gyermekeiket fő-
 kép az igazságra oktatták. Most arra
 tanitgattyák, hogy kellemetes legyen
 a'

a' beszéd. Vendég-szeretők: bé-hiják a' jövevényeket-is. Szakált viselnek; hajokat a' férfiak le-borotváltatták: hofszú tsutsos süveggel élnek; annak és egyéb ruhájoknak színe Karmazsin veres. A' fetét kék gyász ruha. Süveget a' Királynak sem vetnek. Ruhájok térdig ér; (a' Töröké bokáig.) A' mentéjek béllent, és rövid. Dolmányokat övvel szorittyák: abban kést hordoznak. A' nyakok mezételen. Ruhájok úja a' kéz újjáig ér: bö a' nadrágjok. Az Afzszonyok az örökön-is függöket viselnek. Az Iródeák szüntelen ténát hordoz magával vagy az övön, vagy a' zsebben.

A' Király senkitől sem függ. Három fő Vezérre osztá Nadir Schák az egész Birodalmat. Begler Bég a' Tiszt-ség neve. Mahomet Szerüek a' Persák. *Krisztust* isméri, betsülük. De felöle fok eretnekség-szerü meséket tartanak. Hogy az Angyal az Evangeliumot Menny-Országba vitte; 's helyette az Alkoránt hozta. Reggel, délben, este imádkoznak. Vagyon böjtök: nappal nem észnek; éjjel szabad mindent öszve enni, 's valahányszor tetszik. Az Arabiai nyelv a' tudók nyelve; a' Török a' községé. Meg-vallyák hogy ök tsak egy ízemmel látnak (az

Mahomet
szerü
böjt.

az, hogy fok tudomány héjjával vannak) az Europabéliek kettővel.

XXXVIII. K Ö N Y V.

Olvasztatott *Alpinus* nevű *Prospernek* *Egyiptusról* irt *Természeti Historiája*. *Lugduni Batav.* 1735.

Alpinus. **A**lpinus Patáviumi Orvos, Ur. 1580-dik esztendeje táján Egyiptusban forgott, és ottan fokáig lakott.

Káir
Várofa.

1. Az Egyiptuliak *Káir* Városát Masrénak hívják. Ott laktam a' Velen-tzeiek egészségének szolgálván. Onnét meg-látogattam minden vidéket.

Egyiptusi
nép.

3. Az Egyiptusi nép szép termetű, elmés. Köz-mondás, midőn elmes a' felelet: hogy az Egyiptusi emberé.

Vendég-
fogadás.

Nem hiszem, hogy valamelly Országban kedvesebben fogadtassék a' vendég, és jövevény, mint Egyiptusban.

Eső.

4. Egyiptusban az ég szüntelenül tiszta. Ott eső nintsen, ki-vévén a' tenger táját: mert Aleksándriában, Damiatában, és a' tenger táján elik.

A' tudó-
mánya
menő
költség.

20. Sok Káirban a' metset. A' nagyobbikban kintornállyák a' költeményes Koránt. Azon Városban tudományok-is fejtetnek. A' tanítókra, 's tanulóokra, mondják, hogy esztendőnként

ként három száz ezer aranyt költ a Tsászar.

21. Káirus mellett nagy pajta látatik. Mellynek környék-fala két mérföldet foglal: födele nintsen. Azt minden hetedig esztendőben megtöltik búzával egész fölig, úgy hogy a magas falakat fellyül halladgya az az élés, és takarmány. Azon búza garmadának a föle az éjjeli harmat, és nappali verőfény miatt egészen meg-tserepесedik; de alatta a buza, hét esztendeig épen, 's egészségesen marad. Hét esztendő múlva az egész gyülemény el-adatik, és helyébe új búza töltetik. Azt azért tselekszik: hogy, ha Nilus vize vagy szükebben, vagy fölösleg áradna, szükség ne következék. Káirban mintegy hufszor száz ezer ember él.

Pajta. v.
Életés
ház.

37. Néha az homokos, és száraz helyeken meg-fullad az ember, 's a teste meg-szárad a sálétrom, és a szelek miatt. Más a Mumiák tulajdona. (Láthatja a Régi Jeles épületeket.)

Mumia.

A régi Kanópus Rásfitnek. Pelusium Damiátának hivattatik.

Canopus.
Pelusium.

42. A Török, a melly népet elfoglal, szokásában meg-tartja. 'S azt Egyiptusban - is veszfűk észre. (De szereti azomban a Török a temérdek rabot, és árt a példájával.)

43. A' ki Egyiptusban meg-nem bizonyíthatja, mi móddal táplállya életét, fejét veszti.

Török
dezmá.

44. A' Görög gyermekekből a' Török minden esztendőben dezmat vesz. A' Töröknél az hadi Vezérek neve *Sangiách.*

Sangiách.

Tojás.

47. Az Egyiptusiak a' tojást, lóganaj által költetik-ki: nagy-is az így kotlott tsirke fereg. Az Egyiptusiak a' gyors lovaglás közben a' lóról leugranak; 's trifen ismét fel-kapnak: ha ellenség jö, a' ló hafa alá hengerednek; 's ismét a' nyeregbe fordulnak: sebes futtában a' lovas a' tsakányt előre veti, és fel-kapja: némelyek előre vetik a' dárdát, a' nyargalva el-érik, el-kapják, meg-elözik. Alva nyargalnak; 's neha nyargalva két lóvon állanak.

Lovaglás.

65. L. Az Arabesek szeretik enni a' zöld ló herét. A' Zsidók a' mentát. A' szeretsenyek (Arabes) minden féle gyümöltsöt meg-száríttanak; azt el-tefzik: azt a' vizet ofztán, mellyet reá töltenek, 's mellyel a' száraz gyümölts meg-puhul, iszszak; hasznos-is az mind betegnek, mind egészszégesnek.

Száraz
gyümölts
leve.

ürü hús.

Szüek Egyiptusban a' fa. Azt száraz gannéjjal pótollyák-ki. Ha Egyiptusi ember ürü húft nem ehetik; mada-rat, tsirket, 's több a' félit falván, azt szokta mondani, hogy húft nem evett.

85. L. Az Egyiptziusok meg-tanul-lyák az Arabs, Perfa, és Török nyelvet. A' tudákofságon-is kapnak; és az Arabiai ékeffen szólláson. Nyomtatott Könyvnek nints kellete: mert számtalan ember él az Irás után.

Azt tartják Mahomet tselédi Krisztus Urunkról: hogy ő Istennek lelke, és Profetája; de hogy a' Keresztyének Mahomet nevét ki-törölték az Evange-
 Török költ. mé-nyek.

liumból. (Hat száz esztendő múlt-el Kristus Urunk tanításától Mahomet ide-je tájáig. Mi oktalanság el-hinni: hogy Mahomet támadása előtt esett az a' törölés. Azután az egész világ könyvét kellett volna elé-venni a' vakarga-tásra.) Az a' Mahomet törvénye: hogy Zsidót Mahomet vallására ne ereszsze-nek; mig Keresztyénné nem válik. 30-
 Mahomet szerü böjt.

napig tart a' böjtölések; de tsak nap-pal: éjjel tobzódhatnak; öszve ehet-nek akár mit. A' törvénykedés próká-tor nélkül mégyen végbe. Négy biró öszve-ül. Harmad nap alatt elé kell adni minden bizonyságot: ha azon idő folyta alatt nem végzenek, el-vesztik a' just. Afzszonyt a' Templomba nem eresztenek. Paraditsomot sem tartanak az Afzszonyok számára. Hanem vala-hol azon kívül engednek nekik öröm helyet. Illyen a' Mahometánuság köl-teményes vallása. Szint azt vélik a'

Törvény-
kedés.

Keresztyének felöl-is. Azért azok így felelnek, mikor Mahomet vallására untattya valaki őket. Ha paraditsomot nem adtok, nem tetszhetik a' vallástok. Amazt nem ígérhetitek. Azt tartják, hogy Aleksándriát a' Keresztyének Pénteken vízfűzve veszik tőlök. Minden Pénteken tehát el-zárnak mindent Keresztyént. Sok Egyiptusban a' Keresztyénség.

Sátoros
Egyiptu-
fiak.

78. Sok ottan a' sizeretsen (Arabs) sátorokban laknak. Magokat öfi Egyiptusi nemefeknek tartják. Hegyet, völgyet foglalnak. Vitézebbek, 's elméfebbek az Egyiptusiaknál; de bárdolatlanok, parasztsók. Inkább halni, hogy sem a' Töröknek szolgálni kívánnak. Vagyon Fejedelmek: élelmet fegyverrel szereznek. A' ki az ütközetben meg-futamodik, othon fejét veszti: semmi fele mesterséget sem üznek. A' Törököt fosztyák, a' hol érik.

Egyiptusi
szőnyeg.

Szép szőnyegetek, 's kárpitokat készítenek a' Városi Egyiptusiok. Azokba arannyal, ezüfztel, felyemmel virágok, 's állatok szép ábrázatot foglalják. Ezen dologban igen jeleskednek az Afzszonyok.

Mahomet
koporsója

Mahomet teste Medinában nem függ, hanem a' földön zárva tartatik.

XXXIX. K Ö N Y V.

Forgattatott illy nevü Könyv. *Novi Commentarii Societatis Regiae Scientiarum Göttingensis.* Tom. I. Ad an. 1769. 1770.

A' Gettingai tudománybéli Tárfaság ki-adott munkájáról. *Göttingæ et Gotbæ* 1771.

Az első szakasz III-dik Györgynek György nevü Akademia Anglia Királyjának vagyon bé-mutatva, kit így szollittanak - meg az Irók: „ A' nagy Atyád, a' György nevü Akademiának építtöje, minket „ olly Tárfaságba gyűjtött, melly a' „ külső Akademiák példája szerént a' „ valóságnak némelly részeit különös „ gonddal ékesgetné. Igyekezetinket „ az háború, és egyéb ok meg-gátolá, „ most az el-intézett dologra vizfsza járulunk, 's annak első zsengéjét méltán a' te (Királyi) nevednek mutat-tyuk-bé.

VII. lev. Okát adják annak, hogy munkájokat későn adják - elé. Ez a' Jutalma a' kérdés meg-fejtésének. Tárfaság kérdéseket vet-elé, mind a' gazdagsághoz, mind a' Természet, Tudákofság, 's Orvofság tulajdonihoz tartozandó dolgokról. 'S a' gazdaságbéliekről ugyan kétszer minden esztendőben; úgy hogy a' ki fontoffan megfelel a' kérdésre, annak arany pénz aján-

ajándékoztafsek, melly 12 aranyt nyom: egyéb kérdés meg-fejtőjének 50 arannyal egyező pénz a' jutalma.

Az eddig ki-tett kérdések a' többi között ilyenek voltak.

Gettingai
kérdések.

Ur. 1769-dik esztendejének Julius-sára: *Élesb értelemmel kell ki-végzeni a' Városi, és a' paraszti gazdaságnak háttárát. Nem tetszettek a' teleletek.*

Ur. 1771-dikének Julius-sára: *Mikép, 's mi tanátsos rendel kell azt véghez vinni, hogy azon Tartományban, melly a' kereskedésre elegendőképpen alkalmatos, a' lakosoknak lankadt szivei a' kereskedésnek nagyobb üzésre gerjedjenek?*

Ebben az Akademiában, avagy Tárfaságban az a' szokás, hogy a' ki-fabott napokon öszve gyülekezzenek a' Tárfaság tagjai, 's mindnyájok hallatára olvassák-el a' ki-adott kérdésekről, vagy önként ki-választott tikkelyekről el-készült könyveiket.

Ott el-olvasztatott némelly munkáknak ezek a' titulusi:

Ráspe Sz. Filep kuttyáról Hetru-riában, melly márvány-szerű tsontforasztó kövel tserepededik a' tsöppeiben.

Azonnak az Hassiában mindenütt találándó Basaltesről.

Pape. A' folyó szurok kuttyairól.

Maybaum. Új eszköz a' ráspoló-
nak készítésére 's a' t.

Elé - számlálatnak ezen Tárfaság-
nak *honorarii*, merő betsületre való
Tagjai.

A' Tárfaság tagjai
Gettingá-
ban.

Ferdinand Brunsvik, és *Luneburg*
Hertzege.

Bebr. Angliai fő Udvari belső,
Tifzt.

Négyet számlálnak ide e' felett a'
fő rendből.

A' Tárfaság Préseffe, fő Vezére
Haller Albert Goumens, és *Eclagnens*
Ura, nevezetes tudományu. *Directora*
a' Tárfaságnak *Kaestner* Királyi Taná-
tsos, a' Tudákosság Professora.

Haller.

Walch Theologiai Doktor. *Heyne*
az ékeffen szollásnak, és költemé-
nyefségnek Professora. *Murai* Böltsel-
kedés Tanítója *Prorektor*. EZ a' három
az *Historiás* részü tagokhoz tartozan-
dó (*Classi Historicae, et Philologiae adscri-
pti.*) Vannak rend kívül való tagok;
vannak azon kívül külső Országi ide
tartozandó tagok-is.

Ezek után a' Tárfaság válogatott
munkáji adatnak-elé szórúl szóra.

A' szakaszuk első darabja a' Böl-
tselkedésnek egyéb részeihez, a' másod-
dik a' Történetekhez, és e' félihez
tartozandó.

Ezen

Salomon
Templo-
ma,

Ezen darabban első Dávid (vagy Dáv.) Mihálynak vetekedése, arról hogy a' Zsidók Salomon K. idejében nem igen derekas építő Mesterek voltak. És Salomon Király Templomát oltsálya. Meg-vallya: hogy az leg-régiebb Templom: mert Mojses Kánánán földén régiebbet nem említ. 'S tsak azért se vólt mássa; mert tsudálatofsá nem tétetett vólna a' Sz. Írásban; ha pompáffabbat láttak volna a' Zsidók. Azomban Egyiptomban nem tanulták, úgymond, az építés mester-ségét. A' fugaras kövek nagyobb ott úgymond; de nem mesterségefek.

Elég az, hogy ez az Író nem látta, vagy meg-nem fontolta *Prád*, és *Villalpánd* munkáját, más külömben fel-kiáltott vólna Fileppel, Spanyol Királyjal: *O estranno edificio*. Egyiptusról sem olvasá Heródotust. Egyébként sem mutat ebben a' 3½ levelü hitván vetekedésben olvasásból termett jóra való tudományt. Tetsék *Régi jeles Épületekről* irt könyvbe tekinteni: a' hol mind az Egyiptomi Épületek elé-adatnak, mind Salomon Temploma egész könyveket foglaló tudósítással.

Elefánt
fog.

Heyn könyve az elefant-fogról be-
fzell. (Nevezetes oszlopok, 's tzifrá-
zatok készítették azokból a' régiektől.
De kevés marada azokból a' mi időnk-
re:

re: mert a' levegő, és a' nedveség azt a' tsontot porrá omlittya.

116. Találtatik Sibiriában áfott elefánt tsont. Az tartósb.

125. Az elefant tsont főzéffel meg-lágyúl (ha kitsin a' darab) vízbe főzetik. A' régiek serben-is lágyították. Mondják, hogy apróra reszeltetvén, vízben puhíttatik: tézta módra meggyuratik; 's alkalmazatofsá tétetik minden ábrázolásra.

126. *Murray* az Éjszaki Tartományokról, *Bremai* Adánt fejtegeti.

Második Szakasz. Göttingæ, & Gettingai 2-dik izakasz. Gothæ 1772. Leg-előre meg-hólt Társait, új tagjait, ki-tett kérdéseit emlegeti a' könyv-szerző.

Első itt *Haller* Albertnek a' test Haller. belső leg-aprób', és leg-isméretleneb' részeinek vizsgálása.

Következik az 68-dik lapon *Beck-* Ásvány forrasztások *man* János elmékedése az ásvány forrasztékoknak (*Rerum fossilium, quæ ab aliis Petrefacta vocantur*) az ő nemekhez való számlálásáról.

71. Azok a' meszes hegyek, melyek tengeri, és indiai gyöngyházakkal bévelkednek, a' természetnek valóságos kintses, könyves tárházi; mellyeket sem nem emberi kéz irt, sem külfölbféle olvasás, irás meg-nem rontott. Régiebbek a' többinél. Az Egyiptusi A' föld alatt elkerülő fok feliről. fu-

fugaras tornyok meszes kövekből építettek, 's ezekben fok gyöngybáz találtak most-is. Régiebbek Herodotusnál, a' Történet-Irók attyoknál; ki (az ő 2-dik könyve szerént.) Egyiptus hegyeiben gyöngyházakat (conchilia) talált, a' mellyből azt itélé: hogy ott tenger fekütt néha napján.

Az ásvány
tsiga
gyöngyházok,
forraszté-
kok mérő
Hístor és
Könyvek.

71. Leg-régiebb, és valóságos. Hístorias könyvünk két féle; az egyik a' tsiga, gyöngy forraszték ásványságból áll, mellyet természet könyvének mondhatni; a' másik, melly ezt helyre hozza, a' Sz. Irás; ezt Isten könyvének vallyuk.

Schistus.

72. Az ásvány forrasztékok *csak egyedül* azokban a' kövekben találkoznak, mellyek a' víznek, vagy más folyadékknak üllepedett allyából vörtek eredeteket. Nem látni őket olly kövekben, melly aludtsággal (coagulationes) vagy fogyással állanak elé; úgy mint a' quarzum, 's hegyi Kristal neműekben. A' Schistus (tábla-kő) a' ki-száradott vizeknek, 's tavaknak leüllepedett részeiből, fő képpen a' fok hal maradékból terem. Ezekben a' maradványokban, ha meg-tekéngettyük, láttyuk a' tábla-kőnek pilangójit. A' tábla-kőben mesterséggel tsináltatott gyűrű-is találtak. A' tűz-kő (Silex cretaceus, seu lapis corneus Scopetarius.

rius. Ita experientissimus Vogelius) Silex
cretacens,
Kreta nemü: mert a' Kreta hafadékok-
ban ásvány forradékok; 's nevezet
szerént Echiniták talátnak. Sok sze-
rü anya föld (margarum species) olly Marga.
vizek alatt terem, mellyekben motsári
gyöagy-házok (vagy béka-teknök,) és
nád sűrűje, avagy nagy nádság, talál-
kozik. Az ilyen föld a' roz' földnek A' föld
jobbittása,
meg-jobbittására igen hasznos.

73. Behaim könyvei (Behaimii Kolumbus
Commentarii, et Annotationes) Kolum-
bust Amerikába igazították.

75. Az ásvány forrasztékokat azon
állatok nemei közé rendeli, a' melly
állatokból forrottak illy ásványságu
ábrázolásra. Vannak ismeretes rendü-
ek; vannak ismeretlenek.

81. Egész emberi testet kívánna
a' mi Irónk az ásványsági forraszté-
kökből látni; de még nem látott. E-
zek után rendre el-helyhezteni az ás-
vány elefántokat, Rosmárokot, foká-
kat, 's t. a' f.

84. Emlegeti a' Duna mellett és Erdélyi
Elefánt,
Erdélyben talált ásványos elefántot,
mellynek maradéki Bononiában tartat-
nak. Ezekre Marilli II. szakaszát hij-
ja bizonyosságul (In Danubio Pannoni-
co-mylico.

94. Madár ásvány ritkán talátnak.

Ezen könyvnek további része a' Göttingai III-dik szakaszban adatik-elé.

Régi viz-
lövő, és
hang-adó
eszközök.

A' Tudákofsághoz tartozandó kérdések, és elmés okoskodások után, következik *Meister* Fridriknek bölts tudósítása a' régieknek viz-lövő, hangverő eszközeikről (De veterum hydraulo) A' mi mostani fetskendönket, mellyel a' tűz ellen élünk, Ktesibius gondolá-ki. A' fok tanakodás, és mind régi, mind utóbbi könyv e.é.-számlálás után így végzi beszédét.

199. l. 1. A' melly viz-lövő szerzősége Hero és Vitruvius emleget, a' ki a' mieinknél nagyobbra betsüll, vagy egy azon hathatóságának meri mondani, a' tudatlanságnak, vagy nyakasságnak gyalázattját nehezen kerül-
li - el.

2. Ha vóltak-é a' Régieknél sípokból álló olly orgonák, mellyek vagy viz-lövők, vagy hang-eresztők lévén, a' mieinknél fellyebb valók vagy ezekkel vetekedők vóltak vólna, azt se bizonyítani, se tagadni tellyeséggel nem lehet.

3. A' régieknek ezekre nézve való találmánnyaik nekünk sem haszonnal, sem ékességgel nem szolgálhatnak.

72. *Murray* Britanniának, és *Hiberniának* az 6-dik száztól fogva a 10-dikig erő Tudományáról.

74. A' Gálliai Böltselkedő *Druidák* Britanniái eredetűek (*Cæsar de bello Gall. L. 6.*) Tanítások nem ismertetik: mert azt titkolák. Druidák.

75. A' *Bárd* nevű Versezőket, és költeményeseket mások a' *Druidákhoz* tartozandóknak vélik; én nem. A' *Bárdok* és *Evagok* vagy *Evbagok* a' Gállufoknál és Belgáknál valának. Amazok versel ditsérek a' bajnokokat; emezek áldozók voltak (*Diod. 5. Marcellin. 15.*) Bárdok.
Evagok.

79. A' *Kaledónius* nevű kemény nép helyét foglalák-el a' *Piktufok*, és *Skotufok*. *Macferon* *Jakab* az *Ossian* nevű költeményes verseket Gállus nyelvből Angliaira tette. Az Ur. 4-dik, vagy 5-dik Századjában készítettett. Tellyes lelkű, képzelő szabású, és régi bátorsághoz alkalmaztatott munka; de a' *Fingali*, és *Temora* rajzolásiban olly mesterségű, noha *Homeruséval* nem ér, hogy nem a' Régiek énekiből, 's merő emlékezetből fzedett-vedett munkának láttassék lenni. Úgy tetszik, valamint *Klopfftok* az ö *Bárdittyában* helyesen ki-ábrázolá a' régi német verseket; szintén úgy az *Oszfián* mestere-is a' leg-régiebbek bajnoki erköl-

tsökbe öltöztetvén költeményét, munkáját Ur. 12-dik, vagy 13-dik Század-jában készitté-el; melly idő tájban a' verfezés Európát szép elé-menetellel meg-futá, és a' németséget-is jelefsé tette.

Denis. (Az Ofzfzián Denis Ur nevét egész Európában ditsőséges fényre emelé.)

Akadé-
miai Tár-
saság.

149. *Munchbustusnak* halottas ditsé-
rete, ki a' Gettingai tudományos Tár-
saságot fel-állittá. Böven adatik itten
oka annak, hogy az Univerfitáson ki-
vül kell illy Akademia rendü tárfa-
ságoknak elé-állani: hogy legyenek nem
csak Tanítók, hanem Írók. Országok
látogatóji, a' leg-szükségesb tudo-
mányoknak ki-adott Írásokkal való
fejtegetőji. Ajándékok; külső belső
társfok.

Harmadik Szakas. 1773-dikban.

Mi dol-
gok felől
kivánnak
Írást a'
Gettin-
gialak.

Tudosíttya az Akademia az ö Tár-
fait, hogy olly Írásokat küldjenek-bé,
mellyek a' Böltselkedő Természethez,
Tudákofsághoz, Történetekhez tarto-
zandók. (*Phyfica, Mathem. Histor. Phi-
lologica*) Meg-mondják azt-is, mit
kivánnak fő képpen mindenikben: *In
Hist. naturali, Chemia, Anatomia.* Az
Astronomusoknak, a' Tsillag-nézőknek
azt a' tanítást adják, hogy az óságo-
kat ne rebesgessék. *Nec vero antiqua
iterum, iterumque repetant.*

Ezek

Ezek után a' ki-tett kérdésekre mutatnak. A' többi közt a' gyulladá-fok leg-hasznosb el-oltása modjáról.

60. l. Murrainak az újjonnan ta-
lált növényekről irt könyve azt bi-
zonyította, hogy minden esztendőben
tapasztallyuk, hogy fok a' féle növé-
tény vagyon még hátra, mellyet a'
Fűszérefek nem ismernek.

Ismételten
növények.

129. Báro Meermánuak Gettingai
meg-hólt Társnak dicséretiről írják,
hogy meg-mutatta a' Könyv-nyomtatás
Elejéről irt könyvében (*Origines Typo-*
graphica) hogy Harlemben találta a'
Könyv-nyomtatást fel Koster Lörintz,
kinek a' bötüi először fából állottak,
és időjártával változók voltak (verfa-
tiles) Ur. 1440-dik esztendejében. E-
zek helyiben osztán a' Moguntziaiak
értz-betüket állították. Azokat Gens-
fleisch, és Guttenberg metszé, Scheffer
pedig önté.

A' Könyv-
nyomta-
tás erede-
te.

133. A' vászonból tsinált papiros-
nak elejét a' 14-dik Század elejére há-
rintya. A' Könyv-nyomtatás elejéről
irt könyvét Ferentz TS. Fiának Josef-
nek mutatá-bé: ama' Felségnek hóltá
után.

Papiros.

XL. K Ö N Y V.

A' Gettingai Társaság folytatása. Negyedik Szakasz. 1774-dikben.

A' marha
dögről.

Az eleje Tárfsokat, 's kérdéseket emleget.

Haller a' marha dögről. Köhögés a' jele; a' tüdő romlása az oka. Sok féle az orvoslása. Egyik sem használ. Egy az istállóban a' társait mind megdögíti. Ha egy istálló a' faluban kiirtatik, a' falu egyéb marhája megmarad. A' pestis Európában nem támad, kívülről hozatik-bé. Az ökor döge-is más helyről kerül hozzánk; a' minap Magyar Ország egy ökor Olasz Országban nagy döglést támasztott mindenütt.

38. l. Mindenik helyü marha különösen jelöltesék-meg, mellyel a' városban meg-ismértésék, 's az helység tizedeffe bizonyítsa egészséges voltát.

Tartozzék minden ember nagy köteletség alatt ki-jelenteni a' Tisztek előtt, ha a' marha dög kezdetit vészí észre; 's akár mi betegségből hullott-is a' marha. A' Tisztek vizsgálják-meg. A' melly marhára gyanu esett, a' többtől választásék-el. Azon ruházatban, a' melly rajtok volt, midön a'
be-

beteg marhát látogatták, az egészséges márhákhoz ne járulnyanak. A' beteg marhának különös kutja, folyója, réttye, edényje légyen. Még a' gana-ja-is áfafsék-le. A' beteg marha istálló-jában három holnap alatt egészséges ne vittefsék; fa jáfzolyi tüzre téteffenek, a' padlás áfattafsék-ki; egy lábnyira: még a' föld-is hordafsék különös verembe, új föld vitefsék helyébe, és mézfzel öntefsék-meg. A' melly takarmányból a' beteg evett, egészségesnek abból ne tétefsék eleibe.

39. A' beteg 's meg-döglött marha bontafsék-fel. Ha belseje, 's tüdeje nem romlott, a' husát meg ehetni, bőrét el-lehet adni; ha gyanu vólt reá, a' marha egészlen a' bőrével együtt, melly öfzve vagdaltafsék hat lábnyi mélységü gödörbe áfattafsék, mézfzel terittefsék-bé, és hogy egészséges marha a' szagára ne meheffen, túske hányafsék reá. Nem hiszem, hogy a' döghús bátorságos eledele az embernek.

40. De még az egészséges marhát-is mind, melly akár hányad magával egy istallót lakott a' dögöfvel, megkell ölni, 's el-kell temetni. Akkor annak a' szegénységét, a' ki a' közjóért illy kárt vallott, a' köz jó se-

gitse. (ilyeneket emlegeténk *Zoologicæ* Parte 1. §. VII.) 's a' t.

Selmetzi viz öő gépely. 169. *Meister* Fridrik a' Selmetz Bányaai víz-lövő szerzfámról; melly *Hero* példájából eredetnek mondatik.

A' 2-dik darabban. 119. l. *Murrari* az Ejszakiak' régi hajózásiról. Fák vájattak hajó formára. 2. Börböl-is voltak hajók. A' Grenlandufok deszkából, tengeri hal tsontból tsinált hajókat Nagy hal bőrrel vonnyák-bé. A' Fenitziufoknak Norvegiáig, avagy *Tbule* fokig való hajózások kétséges. 's a' t.

Hajózás Forgattatott a' Gettingai Társaságnak 5, 6, 7, 8-dik szakaszja. Az 5-dik Gettingában Ur. 1775-dikében nyomtatott.

Hell Gestingai Társ. A' készülletnek 4-dik levelén új Társokat emlegetnek. A' többi közt Hell Miksát, Austria Bétsi nevezetes Tsillag-nézöt. (*In fociorum exterorum locum, ac censum relatum est nomen celebre, ac laudatum MAXIMILIANI HELL. Imp. ac R. Apost. M. Astronomi ad Vienne*) Az othon valók közé ERXLEBEN Polikárp János iratott a' Bölselkedők refzében.

VI. Kérdések a' többi közt: A' Könyv és papiros ragó férgokről. A' lovak taknya ártalmáról. 's a' t.

Buzs. Az első darab 1. levelén *Haller* Albert tudósítása találtatik a' fok féle

leb búzáról. Magyar, Lengyel, 's más Országiról.

91. l. *Bekmán* a' viasz fejeréttéséről. A' féle móddal fejerítettik most-is a' Báb-sütök a' viaszt, a' mellyet DIOSKORIDES, (L. 2. c. 75.) és PLINIUS (L. 21. c. 15. Hard. T. II.) elé-ád. Ahhoz a' módhoz a' mostaniak majd femmi új segítséget se kaptoltak.

Viasz fejerítés.

Bekman új móddal kíván kedveskedni. Sok orvosi, tudákofi, természeti elmélkedések találhatnak e' darabban. Ugyan ottan az Egyiptusi hegytornyok építésének okáról, és módjáról vagyon a' beszéd.

A' második darabban az 1. levél-től fogva szélyes tudománnyal, és minden régi Sz. Atyának, és Irónak bizonyosságával meg-mutattatik, hogy a' melly Könyvek deákul Szent IRENÉUS neve alatt ismértetnek, valóságoson Sz. *Ireneusé*, és hogy az a' deák régi fordítás nyomosfan, igazán követi a' Görög betüt. *Francisci Walchii de auctentia Librorum Irenæi aduersus hæreses.*

Sz. Ireneus Könyvei.

53. *Murray* az éjfszáki, Britanniai, Hiberniai Régiségekről.

69. Azon Könyvben beszéd vagyon a' Runákról, avagy az Éjfszaki népeknek azon betüjiről, mellyek a' maradvány köveken láttatnak. Úgy tetszik ezen *Runa* nevü betük a' Ro-

Runae.

mai leg-nagyobb betükből szármoztak, 's változtattak e' formára. 'S igen hasonlók-is azokhoz. Azokkal a' betükkel egész Könyvek, úgy tetszik, nem irattak. Ez a' Runa \mathfrak{P} annyit tészen mint a' magyaroknál a cs, vagy ts.

83. l. A' verfezők Skotziában 's Hiberniában *Bárd* nevet, Ejszakon *Skald* nevet viseltek. Ezekről, 's a' Történet-Irójkról tartatik a' fetetes beszéd.

Az Gettingai 6-dik szakasz hasonló az elebbenyiekhez.

Mindenik szakasz végén halottas ditsérete taláztatik a' meg-holt nevezetes Társnak, kinek erköltsi, igyekezeti, és Iráfi elé-fzámlálatnak.

Az 7-dik szakaszban a' többi közt elé-adja *Büttner* rövideden minden nemzet *Abecejét*.

A' 8-dik szakasz a' többi közt Homerus meséit a' Természet magyarázattyára egyengeti. Nem újság.

Ebben Walch Ferentz okoffabnak tartja magát VII. Sándor Pápánál, ki Lutziánusnak Peregrinus haláláról irt tsufolodó Könyvét meg-tiltá. Okoffabnak tartatnék, ha meg-betsülné a' nyájára vigyázó gondos Pásztorinak Atyai szorgalmát. Máfutt-is vagy on ezen szakaszokban, a' mit bár ki-hagytak volna.

XLI. K Ö N Y V.

Olvasztatott Rozier gyüleményeinek 1777-dik elztendöbéli 2-dik szakaszában illy nevü ^{Roziernek} Irás: *Memoire de M. Hollmann, sur l'origine des Corps marins, et des autres corps etvangers, qui se trouvent dans le sein de la terre.* ^{II-dik Szakasz} A' tengeri és egyéb testnek eredetéről a' föld kebelében.

129. Lev.

Tudva vagyon midenütt, hogy az ele- ^{Miért ta-} ven gyöngy-tekenyök, tsigák, míg ^{láltatnak} elevenyek örömeft, és önként ragasz- ^{tengeri tsi-} kodnak a' fővénynek halmaihoz, mellyek ^{gák az he-} az hullámoktól vagy haboktól fodordat- ^{gyek bel-} nak egybe, és hogy a' tsigák iszonyu ^{fejekben,} nagy fokasággal találtatnak azokon az halmokon. Az-is tudva vagyon, hogy az *üres* gyöngy, és tsiga-tekenyök olly nagy számmal gyűlnek öfzve a' tengerhez közel lévő hegyekre, dombokra, mind a' partokra. Mind azokat, mind ezeket hamar ofztán bé-lépi a' sár, ifzap, és föld. Illy bé-lépett halomra azonnal más tekenyö fereg gyülekezik, és ismét ifzappal mivel bé-borítatik; úgy hogy végtére ezekből hegy kerekedik, melly természet fzerént tele vagyon az emlétett tekenyökkel. Egy azon fajzatu tekenyös, vagy tsi-
gás

gás állatok nagy rakást állithatnak-elé kevés idő alatt. Mellyek, midön a' tenger a' sárt le-moffa rólok, igen egybe tolakodnak, és így szoroffan öszve búnak. A' föld felé egyenes függőre találatnak: mert a' viz tsapkodá öket mindenfelől, és így illy helyheztetésre kényszeritté.

Az Anato-
mia, a-
vagy a'
test bon-
tás felől.

187. l. Okes nevü Orvos Doktor-
nak az a' beszéde adatik-elé, melly
a' *test-bontás ellen* tartatott Angliában
Kontabrigia nevü Városban az Orvos
Doktorok hallatára. Azért adatik-elé:
mert magányos szerü; nem mintha itt
helyén hagyatnék. *Cels. Ne mortuo-
rum quidem lacerationem necessariam
esse. Quae etsi non crudelis, tamen
foeda sit, cum aliter pleraque in mor-
tuis se habeant.*

Okes forgott embernek mutattya
magát a' bontásban; tsak azt feszegeti:
mi az haszna? A' bontás úgymond; 's
annak táblákra irt találmányi olyanok
mint a' tartományokra mutató abro-
szok: mellyek a' Városokat, helyeket,
vizeket elé-adják, de a' lakosok nevi-
re, 's erkölsire nem mutatnak.

189. l. Sok betegség az inak rosz
állapottyából ered. Ha az inak min-
denik szálkáját isméried-is, segíthetsz-é
azért rajtok? A' szemnek, fülnek,
minden részetskéjét tudván, meg-gyó-
gyít-

gyíttod-é a' vakságot, süketséget? Melly bontó az, a' ki a' szívnek minden részetskéjét ismérvén a' rajta ke-
lő polipusnak, hydropifisnek gyógyit-
tását ígérheffe? A' vérhas hány szá-
zat vílzen-el a' szegény Katonák kö-
zül? ki az Orvosa? és a' t.

Rozier utóbbi gyüleményében (Tom. 2. Julii) meg-vagyon mutatva a' 140-dik levéltől fogva: hogy az em-
ber akár mi mesterséggel éllyen, termé-
szet szerént nem röpülhet. A' Terem-
tőnek böltsefsége a' madarak lábait ü-
ressen alkotá: hogy könnyek légyenek.
Az emberi tellyes, nehéz, se fából,
se vasból szárnyat arra nem tsinálhat:
lepedöböl, papirosból sem: mert a' le-
vegö nedvesége alkalmatlanná tenné.
A' madár feje-is kívül belől repülés-
hez vagyon alkalmaztatva; de nem az
emberé; így kell a' melyről-is gon-
dolkodni. Malmesbiri Olivier Angliai
Tudós Benediktinus kezde röpülni; de
120 lépésnyi magasság után (vagy kör-
nyék után) ki-törte a' lábát, 's meg-
hólt Malmesbiriben 1060-dik eszten-
döben. 's a' t.

Roziernek
további
gyülemén-
nye.

Emberi
röpülés.

ROZIER III. Rész. 1. Szakaszszá-
ban olvason Baumernek a' kutak ere-
detéről való ítéletet. Iratott felső
Hassíanak Gieffa Városi Akademiájában
1771-dikben.

A' kutak
eredeté-
ről.

177. lev. De la Hire megmutatá, hogy az eső 16. hüvelknyinél mélyebben nem mégyen a' földbe egyenesen. Grenlándban az új és tellyes hóid idejekor, mikor a' tenger áradása (szokott ki-öntődése) legdagadtab', véletlenül ott terefnnek elé a' kutak, a' hol az előtt nem láttattak.

Mindazáltal azt tartom, úgymond *Baumer*, hogy a' kutak nem a' tengerből, hanem az eső léből veszik eredetöket. Mert azt meg-nem engedem: hogy a' föld allya rettenetes nagy hézagokkal, 's barlangokkal bévelkedik; noha aprólékos üregit nem tagadom. A' nagy hegyeket az goromba üregek nem tartanak, 's az arany, ezüst, értz-ásók mért nem találnak olly nagy barlangokra?

(Erre azt felelem: 1. elég a' hegyek tartására, ha boltoffak azok az hézagok, 2. Igen alatt vannak.)

179. Az eső a' földnek külömbféle öntetményire, köz részeire, réteire (Strata) könnyen el-fzivárkozik, öszve gyülekezik. 's a' t. Tefsék a' Newton (Nyujton) nyomdoka fzerént kiadott Magyar böltselkedésbe tekénteni.

Halas-tó.

488. l. *Tiburtzius* az halas tó szaporittásáról. Azt a' tanátsot adja: hogy

1. A' melly tó piótzát nevel, olly halakkal rakafsek-meg, mellyek eledelekre fordítván a' piótzát, ki-irtják. 2. Házontalan az *ikra* által-öntésével való szaporítás. Nem szereti az *ikra* az idegen levegőt: az hordóban zuzik, vagy egyebként romlik: az új helyen a' régi lakofoktól meg-emésztetik. 3. Erősebb az hal télen; akkor vitesék vízzel teli hordókban: 's holtott akkor *ikrás*, a' jövendő tavaszszal azonnal szaporodik. 4. Olly vízbe tétessék által az hal, a' minémüben lakott; mert a' változált meg-érzi; 's el-is vész az igen fris könnyüben, a' melly a' górombábból vitetett által; 's ellenben. s a' t.

XLII. KÖNYV.

Olvaftattak a' Petropolyi (Pétervári) Tudó-
fok Akademiájának ki-adott munkáji: *Com-mentarii Academiae Scientiarum Imperialis Petropolitanae* (NB. *Commentarii Veteres*)
Tom. I. ad an. 1726. Petropoli Typis Academiae 1728.

Commen-
tarii Pe-
tropolitanae
ni.

Második Péter Tsászárnak vagyon
be-mutatva. 1728-dikban. Ez
első nagy Péternek Unokája vala.
A' bé-mutatásban meg-vallyák a' Tu-
dófok,

A' Tudományok könnyebb részeit a' nagy Tudófolok feleslegesen dőfolok, hogy a' Tudományok könnyebb részeit - is új Irásokba foglalák: mert az elé-menetelre szükségeselek: *Facilia illa quidem, sed ita necessaria, ut sine iisdem ad veram eruditionem nemo perveniat.*

Az elől-járó-befszédben a' Tárfaság tulajdoni tétetnek-elé, az Akademiának kezdetével együtt.

I. Péter
Tzár.

Első Peter az Oroszok Tsászára, Európának külömbtéle helyein forogván, 's néhutt továbbá-is megállapodván, elméjébe szede mindenütt mindent, a' mit leg-jobbnak, 's népe elé-menetelére leg-hafznoffabnak itélt. Angliában, és Belgiumban, mindent ki-tudakozott, a' mi az hajózás mesterségét illeti; sőt azt a' mesterséget maga-is meg-tanúlá olly serénységgel, 's békével, hogy azt tsudálni fogják a' jövendők. Német Országból az hadi mesterséget vezeté haza. Frantzia Országban a' Tudófolokkal tárfalkodván, mindent ki-tanúlt, a' mi a' Tudományok neveléséhez tartozandó. Magát a' Párii Akademikusok közé iratá. Haza érkezvén, ígért-is irált Akademikus tárfainak a' Kaspiumi tengerről. Háborúit végezvén, el-tökéllé: hogy Petropolisban Akademiát állit. El-küldven hívó leveleit meg-halt; de az utánna következő Katalin Tzárné az hi-

vatalosokat ujjonnan édesgeté szép igé-
retekkel, 's szabadságokkal. Akkor
méne Petroburgba a' többi közt *Ber-*
nuill Miklós, *Bouger* Mihály; de ez a'
kettő hamar ki-halt. Akkor érkezék
Beckenstein, *Leutmann*, 's a' t. A' kül-
sők közt maradtak közül Társá lett
Wolf Kristian, Basileai *Bernuill* János,
Pátáviumi *Polen* János Marchio, Ve-
lentzei *Michelot* Antal.

Katalin
Ts.

Társok.

Három részü a' Tárfaságunk igye-
kezete (ügymond) az egyik Tudákofi,
a' máfik Természeti, 3-dik az embersé-
gefi (Humanitatis) a' melly tudománynak
részét magára válallya akármellyik tár-
funk, azzal tartozik először, hogy azt
nyilvánóságoson tanítsa mindennap egy
óraig; másodszer, hogy reá bizott két
ifját arra különösen oktasson: harmad-
szor, hogy tanításában forgó tudomá-
nyát summába szorítsa, 's köz haszon-
ra adja-ki, vagy más a' féle ki-adott
jeles könyvel szélyesitse a' tudomá-
nyok' határán.

Academi-
kufok kö-
telefsége.

Ur. 1725-dikben olvasni kezdék
már a' Tárfok mindnyájunk hallatára
minden héten kétfézer az el-készült
munkájokat, 's im' ezen ki-adott, 's ki-
adandó szakaszokra terjedtek.

Másutt othon valók; itt jobbára
mind külföldiekből állott-elé a' Tárfaság.

E

ság.

ság. Vagyon álhatatos jövedelmünk; 's azt II-dik Péter TS. meg-erősítte.

Rendre következnek ezek után a' Tudákofság, és Természet tulajdonihoz tartozandó mélységes kérdéseknek kivégzései.

A' Szittyaiak régi helyek, 's eredetekt

385. lev. Illy nevü Irás találtatik: *De origine et priscis sedibus Scytharum. Auctore Sigefrido (Theophilo) Bayero Regiomontano.* A' Szittyaiak' eredetek, 's régi lakó helyek Bayer által. Azonak ottan 2-dik Könyve az Heródotus ideje táji Szittyaiakról. 3-dik A' Kaukafus hegyi falról.

386. lev. Nem eredett a' Szittyai vérből Szarmata, Orosz, Sklávus, Hunnus, Magyar, Tatár; hanem a' Litvánus nép, Pruffus, Kuro, Livo, Fennus, Lappo. 's a' t. Ugy tetfzik, úgymond.

390. l. A' Szittyaság eleji örmény Országból szakadtak dél felé, 's teli nap-kelet tájára; onnét Káspiumhoz éj-szak-felé, Volgánál, a' Mafzageták, és Iszfzedon nép-táján.

391. A' Fenniai népnél *Skytta*, v. *Kytta*, nyilazó, nyil-lövő embert jelent; szint' úgy az Eszti és Lappóniai népnél-is.

Káspium, 's Eukfzini fal,

425. Kantenurnak Moldvai Fejedelemnek Irásiból beszéd indittatik a' Káspium,

spium, és Eukszinusi tenger közt lévő nagy falról. (mellyről én másutt.)

444. Abulgás Bagadur Chán azt írja: hogy Atil, Etil, avagy Volga ^{Magyarok a' Volgá-nál.} vize táján ezek laktak: Vrufs, Olák, *Magjar*, és Baskir nemzet. 's a' t. Mást nem tetstett ki-szedegetni *Bay-erből*.

XLIII. K Ö N Y V.

Pétervári Tárfaság.

A' *második Szakasz*. Hasonló értelmű mes tudakósággal kedveskedik. *Bayer* a' Tzimeriufok felől 's némelly isméretlen Irásokról böltselkedik.

Azon Tudók új szakaszi illy név ^{Pétervári új tudosi-tás.} alatt ismértetnek: *Noui Commentarii Academiæ Scientiar. Imperialis. Petropolitane.* Tom. I. an. 1747. 1748. Petropoli. 1750.

A' Pétervári Akademiát I. Péter ^{Petrobur-gi Aka-dem. eredete,} TS. 1724-dikben állítá-fel. Koronás háza-tárfa Katalin 1725-dikben meg-újítja: a' Leánya, 's Annya holta után következő Tsáfzárné Ersébet meg-erősítte 's új ékeiségre emelé.

Az Aca-
dem. és
Univerfi-
tas jöve-
delne.

Rubel.

5. l. Meg-vagyon Ersébet erősítő levele: abból azt-is értjük, hogy az Akademiának, 's Univerfitásnak minden esztendőbeli jövedelme 53298. Rubell. (1. Rubell = 1. forint, 41. xfr.) Hogy pedig a' fizetésben hátra maradás ne legyen, valahányszor elé-fogja az Akademiának Presesse (Fő Tiszte) azt a' pénzt kérni, azt akará a' Tsáfzárné, hogy kezébe méltafsék. Az tanításért senki se tartozzék fizetni. (*Nullam institutionis soluturi mercedem*) a' Tanítványok közül.

A' Péter-
vári Aka-
demiaTör-
vényei.

Ki az A-
kademi-
kus?

10. Lev. Az Akademiának törvényei. 1. Az Akadémia olly tudós társaság, mellynek tagjai a' természettről, és annak az egész világon lévő mindennemű munkájiról tudakoznak: a' mi-
ket azokról tudnak, azokat egyeke-
nek voltak szerént meg-bizonyittyák; és elméjeknek éretteb' gyümöltseit a' világ eleibe terjeszteni kívánnyák. Azért, az a' ki az Akadémiai Társasá-
gat meg-érdemli, *dignus Academia Vir*, meg-nem elégszik az eddig ki-talált dolgoknak ismérétevel, hanem tovább lép, 's maga-is valami jeles találmány-
nak oka, vagy a' fel-találónak segítő társa abban a' találmányban. *Praeclarè alicujus inventi auctor ipse, vel certe particeps.* Azért az Akademiikus az em-
lékezetre méltó dolgokat fel-jedzi, ol-
vas,

vas, ir, olyanokat, a' mik az emlé-
tett tzelelyhoz tartozandók. Az ilyen
ember iskolába nem járhat a' tanításra.
Azért az Akademiakufok ki vannak et-
től a' terhtől véve; 's egyebeket nem
tanittanak, hanem az Adjunctufokat,
(a' melléjek adott tárakát) és az ö ^{Adjuncti.}
különös gondjokra bizott ifjakat. (ha
vannak, a' kik reájok bizattak) Van-
nak az Univerfitáshoz tartozandó Pro-
fessorok, (Tanítók-is) azokról azután.
Azomban, ha a' szükség kívánnya, ne
tartsa az Akademiikus fel-tett szándéká-
hoz, és hivatalyához nem illendő do-
lognak az Univerfitás segítését; tsak
illy igyekezet nagyobb dolgaitól el-ne
vonnya. Erről ítéletet az Akadémia
Préseffe (fő Tízte) tégyen.

2. Az Akademiában első a' Tsil- ^{Akademiai}
lag-nézök, és föld-mérök fora. Ezek- ^{Rend.}
nek Iskolájokból támadnak a' jó hajó-
fok, tenger járok. 's a' t. A' második
for a' természet vizsgálójié. Ide tarto-
zandók a' fűszerek, test-bontók Chemi-
kufok. 3-dik for A' Gépelyeseké, Tu-
dákofoké 's t. a' f.

5. 6. 7. Légyen Sekretárius, olly
Író, ki az Akademiakufok véghez vitt
dolgait írja. Légyen renden kívül va-
ló tíz egyéb Akademiai Társ (minde-
niknek 200. Rubel a' fizetése) Ezek
honorárius tagok, tisztefség 's betsü-
let

let kedvéért szolgálnak jobbára. A' külső Tudófokból választatnak. Az Akademiát a' kérdésekre való fejtésekkel, külömbféle tudofittáfokkal fegittik. A' Preses azokon kívül bé-ereszthet másokat-is a' külső belső Tudófokból; de merő betsületért; nekik az emlégett 200. Rubel ne szolgáltafsék. És így 10. a' rend szerént, 's 10. ismét a' renden kívül való Akademikus, kik merő Akademikus nevet viselnek; eleresztvén a' Profeszor nevezetet. A' renden kívül valók, mind külső Országokban laknak. Ezek mind azon igyekezzenek, hogy a' természetnek, és mesterségnek adományit leg-felsőgefebb tellyesfégre emellyék.

Az Akademikusnak segittő Társa, Adjunktus vagy. Ezt az Akademikus oktattya: emez úgy viselye magát, hogy méltónak találtafsék az Akademikuságra. 10. A' Fizetés, és jutalom osztás függön a' Prefestöl a' kiszabott törvény szerént. 11. l. Az Akademia a' Tsászári kegyelemtöl függ, 's Presesénél egyéb parantsoló fejei nintsenek; 's az udvari parantsolatokat a' Prefestöl, vagy annak othon nem lételekor, az Akademia Cancellariájától, mellynek a' Préses a' feje, vegye egyedül. A' Préses válaszfsza, vagy igazitsa-el az Akademikust. Adjunctus
tsak

tsak Orosz ember legyen. Senki vagy Akademiufsa, vagy Adjunktufsa ne tétéfsék, ha a' világ előtt elméjének próbáját nem tette. 14. l. Januarius elején mindenik Akademiufok bizonyítsa meg: miféle tudományhoz akar azon esztendőben látni; 's minden negyedik hónapban, midön a' fizetést felveendi, irva adja a' Préses eleibe, mit tett maga, mint kapott előre Adjunktuffa.

A' Tudományról 's tanításról való ízámadás.

15. (16. lev.) Az Akademiufok Irásinak el-olvasása hallására háromszor gyülekezzenek minden héten egybe a' Tárfok 9-orától fogva 12-ig, ha egyszerre el-nem olvastathatik, mászor folytattásék. A' ki mint bé-vézetett, 's öregebb egyebeknél, úgy, és olly szerrel olvassa munkájit. A' fűszéres ne gondollyon a' Tsillagokkal. Kiki a' magáéhoz lásson. Az Akademiufok Irási a' gyülemény közé tsak a' Présesnek, vagy (othon nem léteben) a' Kantzelláriájának engedelmével nyomtattassanak. Minden deákul, vagy orosz nyelven irásék; Frantziául, németül semmifem. A' Préses az esztendő elején tegye-ki a' világ eleibe a' meg-fejtendő kérdést. A' természet próbáji (experimenta) először titkon, azután a' Préses láttára tétéfsenek. 28. l. Fő rendü három gyülekezetek legyen minden esztendőben az Akademiufok-

Az Orosz nyelvnek segitsége.

nak. Ott két differtatio (elmélkedő beszéd) olvastafsék-el; az egyik deákul; a' másik Oroszúl; de a' deák-is elébb oroszra fordittafsék, 's nyomtatafsék-ki. Az első Gyűlés I. Péternek emlékezetére Januáriusban, 2-dik Katalin Tsászárnénak Májusban, 3-dik Ersebet Tsászárnénak emlékezetére Sz. Ersebet napkor tartafsék. Az első hely a' Presesé légyen; azután az öregebb Akademiкус következék. November végén a' Sekretárius ki-nyilatkoztaffa az esztendő által ki-végzett elmélkedő beszédeket; Oroszul is: 's maga elmés itéletit hozzájok állítsa. Az Akademiкус az ö találmányit adja a' Preses tudtára. 's a' t.

22. l. (36.) Hogy légyen miből nevedekni az Akademiának, e' mellé Univerlitás állittatott. A' Tanítókból, 's Tanulókból áll.

Az Univerlitás
rendi
módja.

Tanittafsék deák, Görög, Francia, és Német nyelv. Tudakofság, Természeti tudomány, emberséges tudomány (Humaniora) etc. a' mint alább.

A' Professorok meg-esküdgyenek: hogy az Orosz Vallás ellen semmit sem tanittanak. Bizonyos Barát minden Szombaton fejtse a' Keresztyéni tudományt.

45. A' deák nyelv Orosz nyelven tanittafsék. Azt Németül vagy Franziaul senki se merje tanítani. Azon kívül tanittafsék a' költeményesség (poësis) A' Görög nyelv. A' deák nyelvnek ékességei, és a' gyönyörűeb' irás formája (fundamenta stili cultioris) az elmés irás tulajdona: számvetés, rajzolás mestersége, földmérés, és a' Tudakofság egyéb része. (Geographia, Historia, Genealogia, Heraldica, Logica, Metaphysica, Physica theoretica, et experimentalis: Antiquitates, et Historia literaria, Jus naturæ, et Philosophia practica. Minden *Preceptor* oroszúl, minden *Professor* deákúl tanitson (48.)

26.1. A' Tanulás rendi illy forma: Először a' deák nyelvet kell megtanulni, hogy minden fő rendü régi deák Irót könnyen, 's akadék nélkül értse a' legény: egy huzomban a' Görög nyelvet-is tanulni kell, a' Geographiával (föld le-írásával) történetek rendivel, és a' számvetéffel egyetemben. A' kik a' deák nyelvben jól előre kaptak a' Gymnasiun tanulás által: az Univeritásba iraffanak, és az ékeffen szollás mestere tanítása-alá fogaffanak. Ez először a' költeményességet (artem poeticam) azután a' deák ékeffen szollásnak törvényjeit adja-elé.

Az alsó
Iskolák
tanólása.

Oro-

Oroszúl az ékeffen szollást nem kell fejtegetni: mert a' deák mindentre elegendő. A' ki mondató, vagy ékeffen szollító tudomány tanulása mellé lehet a' rajzolás gyakorlását kaptsolni; vagy a' Frantzia nyelv tanulását. De sokkal ne terheltefsék az ifjúság elméje. Ezek után a' Logica, Metaphyfica's a' t. következék. Továbbá mind az elmélkedő, mind a' probát-tévő Fisika (természeti tudomány) tétéfsék eleibek. El-ne maradjon a' Historia, (civilis, et literaria) Genealogia (nemzet-ségek ismérte) heraldica; Philosophia practica. De ne mindent egyfzerre; hogy el-birják az ifjak. (*Neque vero istae disciplinae confuse, et quasi per saturam, sed ordine, et sigillatim tractandae sunt; imprimisque cavendum, ne tenera Studioforum ingenia pluribus simul propositis disciplinis obruantur.*)

49. A' Préses minden negyedik holnap után (meg-tudván már, mit tettek az Akademiákok, és egyebek, a' kis Iskolák ifjúságát, és az Univerfitás deákságát, examen, kérdés-alá fogja.

50. A' Présesről, és a' Cancellariáról.

51. A' Könyv, és Kintsházról. Az állatok's növötények oda való képi-írójáról, orvofságra vigyázóról, ki a' test bontáshoz; 's több a' féléhez tartozandó

dó szerszámokra vigyáz. A' szó-váltó, fejtö-tolmáts kettő. Az egyik a' Németből Oroszra, a' másik Oroszból Németre tudjon tenni fordításokat. 53. A' fűszéres Kertről: a' tsillag-néző eszközökről 's t. a' f. 54. 's a' t. a' Könyv-nyomtatásról, a' Könyvek tengeren túlig való áruulásáról, betü-öntésről, Könyv-kötésről, a' rézre metszettek nyomtatásáról, mettsző, építő, Író, 's mindenféle Mester-emberről.

XLIV. K Ö N Y V.

Olvaftatott illy Könyv. *Des Herrn de Kerguelen Tremarec, königlichen Schiffs-Lieutenants Mitgliedes der königlichen Seeacademie — — Beschreibung seiner Reise nach der Nordsee. 1767. 1768. Leipzig 1772. Tremarek Irdsa tulajdon hajózájáról az Éjszaki tengerben.*

Hajózott Islandia, Grénland, Ferro, Schetland, Orkád, és Norvégia parténál. A' Könyv Frantzia nyelvből fordittatott.

9. L. A' Frantzia tengernek jól el-készült gallyával utnak eresztém a' Brest,
vitorlyákat Aprilis 26-dik napján Ur. 1767-dik esztendejében.

15. l. 7-dik Májusban (mindennapi méregetéfim után) magamat a' szélességnek 56° , $41'$ alatt találám; az nyugoti hosszúságnak pedig 16° , $15'$ alatt. Hó esett, 's hidegebb vólt, mint Párisban a' leg-erősebb tél derekán. A' tenger nagyon háborgott 9-dik Májusban-is. 12. Májusban, látám már Islándiának tüzet okádó Hekla nevü hegyét. Láttam a' tengerben uszó temérdek jég halmokat, és hegyeket.

Hekla
hegye.

Jég
halom.

Islandia
ismértetése.

50. L. Islándiába érkeztem. *Ice* az Anglusoknál Jég. És így *Icelandia* (melly osztán Islándiának neveztetett) annyit téfzen, mind *Jég-tartomány*. 'S ugyan-is csak nem mindenütt és mindenkor jég borittya. Az 63° , 's 67° , szélességü alatt 's között fekszik; az hosszúságnak pedig 15° és 30° gráditsa közt a' Párisi dél karika szerént szolván. Islandia 130. mérföldet foglal hosszában (olly mérföldből 20. vagon egy gráditsban) hetven mérföldnyi a' szélessége. Csak 35. mérföldnyire vagon Grénlandtól; de onnet ezt a' jég és kösziklák miatt elnem érhetni. Islandiát a' néhai *Thulé*-nak tarták némellyek. De jobb *Islándiára* magyarázni; avagy *Hiberniára*. Először 798-dikban, azután 872-dikben ismértetett-meg. Merő hegyekből áll; de a' völgyei tsordákat tarthatnak.

1. 20. mér-
föld.

Thule.

nak. Sok hegy ott tüzet okád. Azok közt leg-nevezeteseb *Hekla*. Az után 1766-dikában tüzet hányván annyi követ vetett, hogy azokkal a' tenger megszűze bé-terítették. Nem tsuda, hogy ezek a' kövek a' tenger szinén uszkálnak: mert a' tűz belső keményebb részeiket meg-emészte; 's tsak hamvas hártájokat hagyá-meg. A' jeggel bé-borított hegyeket *Jékul*, avagy *Jekuleknek* hívják. Kotsi út nintsen. Ló háton kell utazni; 's jobbára gyalog a' partékával-is. De a' következendő esztendőnek hogy völgyi változási a' tavali utakat-is el-gátolják. Azt a' kövek hengergéfi, 's több a' féle okok viszik végbe. Islándaát 70 ezer ember-nél többen lakják. Népeffebb volt a' nagy pestis előtt, melly Ur. 1300-dik esztendeje után éjszakot igen el-pufztattá. Akkor Islándaában a' ki életét meg-akará tartani, a' leg-nagyobb hegyekre kapaszzkodott.

Hekla.

úfzó
hövek.Pestisher-
az hegyek
hafznaFöld in-
dúlás.

58. L A' part népeffebb; a' temérek fok hal kedvéért. Még népeffebb vólna; ha a' rettenetes föld-indulások nem ártanának. Hegyeket nyel a' föld, 's ott tengert terjeszt. A' Jég hegyek el-olvadnak, égnek; 's a' tengeren hajózók rémulését öregbittik. Sok Tartományiban hev-viz találtatik. Vagyon duplát mutató **Kristallya**: már-
ván-

vánnya: reze, vasa: kénköve. Fája nints; de a' fának minden tulajdonságival bévelkedő földi fekete fa a' kösziklák alatt elég vagyon. *Lignum fossile.* (v. *Oryctolog. part. 2. §. 18. p. 26.*)

Ásványos
fa.

Lisztnek
való moh.

68. Sok egyéb füvei közt, vagyon bizonyos moh, *Muscus Islandicus*, nagy hegyeken terem: liszté törik, téjjel eszik: nagyobbra betsüllik a' búza lisztből készített testnél. Othon *Fiälla Gräs* a' neve. Használ a' melynek, a' vér haft meg-állittya. Szántás vetés az hidegek miatt nem lehet. Grénlándiából a' jég feje, fekete, almas medvéket-is vezet; de azonnal öszve fogatnak, vagy öletnek. Róka elég vagyon. Sok a' ló. Ezer lovat is meg-lehet az hegyeken számlálni. A' természet arra tanította őket, hogy

L6.

Júh.

körmökkel fel-vágják a' jeget, 's eledelt lellyenek. Ezek fok esztendeig fzen alá, vagy istállóba bé-nem köttetnek. A' kinek dologra kell: a' menesből fogattya-ki. De a' paripák istállóban telenek. A' jüh temerdek. Örökké a' hegyeket mászszak: csak a' báránykakat szokás istállókra hánni. A' juhok magok vájják-ki magoknak az hó alól az eledelt. A' fok szélvész, és hó-hullás rettenetes fok kárt tészen benne. A' róka-is eleget el-

fog

fog közülök, főképpen midön az hó alatt el-bágyadnak. Éhségben egyik juh a' málik gyapját eszi-meg. Vagyon Islándiában fok bika, és tehén-is. De apró. A' fejös marha igen tejes. Ha nints más, öszve főzött hal) tsontal tápláltatik az ilyen marha. A' T^{éj, faró.} tej egyetlen egy eledelek, és orvos-ságok a' betegeknek: a' savó az egézségeseké. A' neve *szire*. Néha ebbe sóska levet-is egyelittenek. Elég nálak a' szalonka (Schnepf.) fok a' fe- Islandia sólyom.
jér fogoly. Temérdek a' sas, kánya, 's t. a' f. Fejér színü, 's leg-jobb az Islandiai sólyom. Tizen-két esztendeig-is el-lehet vélek vadászni. Sok H^{al} a' vizi madár.

78. De az hal Islándiában leg-bővebben vagyon. Temérdek fok fogatik egész esztendöt által a' parti tengerben; de leg-több Mártziustól-fogva Septemberig. Stokfish (töke hal,) Hering, 's több a' féle száma nélkül fogatik-ki. Leg-nevezeteseb ott a' tengeri farkas, melly kö erőnek-is hivatattatik othon *Steenbit*: mert mindenikben fok kövéts találtatik, midön fel-bontatik. Leg-nagyobb nyereségek vagyon a' Kabeljan, avagy az öreg *Stokfish* halászat által. *Dorsch* othon a' neve. A' töke hal feje el-vágatik, egyéb teste bé-sóztatik, hordókra ve- retik.
Kö evő Hal.
Töke-hal.

retik. Frantzia nyoltzván, 's Hollandiai két száz Gállya rakodik azzal az hallal esztendöt által. Még se tsuda, hogy a' tengerből az a' hal ki-nem fogyott: mert némelly Természet vizsgáló egy olly hálnak ikráját számba szedvén, kilentzvenszer száz ezer 's 344. ezer tojást találá egy töke halban. Az hering fogásból elnek Hollandiában száz ezer embernél többet. Temérdek az hering fokasága. *Huet* Ur az Hollándufoknak egy esztendöbéli jövedelmeket, mellyet csak az heringből vesznek, 25 milliomra számlállya, mellyből csak a' nyereségre 17. million esik, 8 pedig a' költségre. Tzethal-is seregeifen jár: egykor egy csoportban 12. vagy 15. láték: ágyút süttettem reájok: a' vólt a' vege; hogy egynehány meg-febesült.

Hering.

Azokból
való jöve-
delem.

Tzet
hal.

Eledel.

86. Stokfisch fejjel élnek nyáron, bárány fejjel télen: mert a' többit eladják. Elnek téjjel-is. A' szegények a' kenyeret nem ismérik. Kopenhágból hozatik a' tehetöbбек számára kétszer sült fekete kenyér. Meg-lehetős házakkal birnak a' jobb gazdák; a' szegények ott - is putriban laknak. Tsak az, hogy az alyát a' marhák, a' felső rétét a' gazdák birják.

Vallás,

95. Ur. 1000-dik esztendeje táján meg bálványozók voltak. A' kö-

zön-

zönséges Katolikus Vallás bé-vezette-
tett hamar osztán hozzájuk. III. Krisz-
tiánnak Dániai Királynak idejében Lu-
tránufokká lettek. Sok vér-ontás esett
annak bé-vezetésekor. Meg-öletett a'
Püspök-is, a' ki az igaz Kátholikus
Vallást védelmezte.

114. Islandiában Majustól fogva <sup>Szüntelen
való nap.</sup> Szeptemberig örökös napot tapfztaltam,
ejszaka nélkül. Juniusnak mintegy 12-
dik napjától fogva 1. Juliufig a' Nap
le-nem nyugszik.

Sok úszó fát láttam, törsököt,
's egész fákat-is fodor a' tenger a' par-
tokra.

151. Norvegiának Bergen nevü ^{Bergen.} parti Városá irattatik-le. Lutránus Vá-
ros; de szabad egyéb Vallásuaknak-is
ott élni. Az előtt 30. Temploma, és
Kalastroma vólt: most négy Lutránus
Templomot látni ottan. <sup>Tudo.
mány.</sup> Tanittatik ot-
tan a' Tudákofság, böltselkedés, Fran-
tzia nyelv 's t. a' f. Ur. 1070-dikében
építtetett a' Város; Népe 20. ezerre
mégyen. Hallal, hal zsirral, bõrrel,
fával kereskednek. Rév partya bé-
nem fagy. 80. gallyát tartanak a' ke-
reskedésre. De ezer vidéki hajó meg- <sup>Kereske-
dés.</sup> fordúl esztendõt által nálak, melly sõt,
búzát, lisztet, égett-bort, 's egyéb ele-
delt viszen a' Városiak számára min-
denféle nemzetbõl. Sok hajót erefz-

tenek Grenlandiáig tengeri kutya, és farkas halért: hogy zsirjokat vegyék a' lámpásra. Vetések nints, majd mind halászok. De a' Város életes háza tele vagyon búzával, rozsfal, 's több a' félivel, a' mi az idegen hajókon hordatik, 's el-adatik a' Városiak számokra. Az éjszaki Norvégiabeliek három-száz mérföldről-is Bergenbe gyülekeznek a' Vásárra eleség kedvéért. Drontheim közelebb esnek hozzájok; de az eleséghez Bergenben könnyebben férnek. Nagy kereskedés esik itt a' töke-hal ikrából-is. De az ikrássa tsak Jánúarius táján fogatik Aprilisig, az ikra hordókra veretik.

Dront-
heim.

Ikra.

Fejér
tenger.

Buffon

Nova
Zemla.

Mérges
göz.

179. A' fejér tenger partyát, se Lap-
po, se Szamojed nép nem lakta; tsak
az Oroszok mentek oda nyomorúlt h
lá-
szatra. Buffon hibáz, midön a' Lap-
po, Szamojed, Boránd, Nova Zemla
felöl beszéll. Midön Nova Zemla fel-
találtatott, az fenki se lakta; ki-vé-
vén az oda történetből vetemedett O-
rosz halász hajót. A' kik ott járták,
ember nyomot nem találatnak. Utób'
a' kik le-telepedtek, a' mérges gözből
eredett ködnek ereje által mind ki hal-
tak. A' Borandier népet Buffon ha-
szontalan emlegeti: az egész Éjszakon
semmi hírek nintsen.

Ezüst-
karika.

184. Anna Tsászárnénak idejében a' fejer tengernek Szigetében egynehány köszikla találkozott, melly finom ezüst karikával bé-vólt abrantsolva. Pétervárra küldettek a' karikák. A' kösziklák áfattak, véfettek; de alattok 's benne ezüst nem találtatott. Az egész ezüst azokban a' karikákban állot. (melly talán néha földel értzel bé-vólt takarva, de a' szél-vész, föld-indulás, 's több a' féle ok le-rázta a' ruháját.)

187. Noha a' Lappóbéliek fel-vették a' Keresztyénséget, még sintsen egyéb Keresztyenség rajtok a' Keresztségen, és a' néven kívül. Boszorkányságokról fok a' szó, és fok a' nem igaz.

Lapói
Keresz-
tyén.

217. Skotzia alatt fekszenek az Orkneis avagy Orkád nevü Szigetek, 67. a' számak; de tsak 28-at laknak. A' Dánufoké vóltak; most Angliához tartozandók. Hideg, nedves Ország: árpát vetnek, 's aratnak. Egyéb jövedelmek a' marha, és az hal.

Orkád
Szigetek.

266. I. Másodszor-is el-kellett Islandia felé hajóznom. El-indúltam 1768- Islándia. dikban Majus 15-dik napján. El érkeztem az 63°, 's 20' alá Junius 2-dik napján: a' Madarzigetbe (Vogelinfel) negyedikében vas matskát vettem Pátriksfi-ordnál, Grenlándia ellenében. Onnét Bergenbe hajóztam; de minek előtte arról

Grénland.

szollok, Grenlándiáról tudofitom Olva-
fomat. Először Ur. 982-dikébeu kez-
dett ismértetni. Islandiai bizonyos E-
rik nevü ember adá néki a' Grénland
nevet. Hallván ezt a' Norvégiai Ki-
rály, lakofokat, és Keresztyén tanito-
kat küldött Grenlándiába. 1256-dikben
pártott ütött Grenlandia *Magnus* Király
ellen; de 1216-dikben a' Dánufok fe-
gitségével meg-holdította öket. Majd
két száz efsztendeig ismét feledékeny-
ségbe ment Grenland. *Forbiszber* Már-
ton 1577 - dikben Angliából oda ér-
vén, bizonyos tenger nyiláson ha-
gyá a' nevét, de most az bé-vagyon
tömve. 1585-ben *Dávis* János hasonló
nyiláft talált, 's ott hagyá ö-is a' ne-
vét. IV. Kristián 1616. Munk Kapi-
tányt küldé *Hudsons Bayba*, hogy által-
járáft talállyon. Munk adá ama' Gren-
landi foknak, melly *Farevell* nevet vi-
fel, ezt a' nevezetet. A' Grenlándi
parthoz jutni nehéz a' jég hegyek
miatt. A' Grenlándiai nyelv hasonló
a' *Esquimauxi* nép nyelvéhez, melly
az Ejszaki Amerikát lakja. A' ruhájok
madár tolból, marha, szarvas, és hal
börböl áll: azt hal-bélböl tsinált fonál-
lal tüzik öszve. Tsak efszve efsznek:
egyedül a' viz az itallyok. Nyúl, öz,
hal, madár 's t. a' f. az eledelek. Vi-
torlás hajójok húsz embert, fegyve-
rek-

rekkel, fogott halokkal együtt el-bir. Vitorlájok hal-bélből készítettett. Hal-börrel vagyon az hajó-is bé-vonva. Tudományt a' Grenlandiáknál nem kell keresni. Tserélnek házi eszközt: adnak pedig pénz helyett halzsirt, tson-tot, bört 's t. a' f. Az Istent ismérik. Azt vélik, hogy a' lélek menny-be vitetik, 's ott-is vadász; a' test a' földben rothad. Ha láttyák, hogy az Afzszony ma holnap meg-hal, elevenen el-áfsák. Illy nagy az ostobaság! Tsak hufzon egyik számlálnak. Az író sze-rentséfen haza érkezik.

XLV. K Ö N Y V.

Olvaftatott *Pállás* Professornak Pétervári Akademi-kusnak Orosz Országai utazása. *Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reichs.* 1. Tom. St. Petersburg 1771. 11-dik Katalin Tsáfzárénak mutatott-bé.

Elöl-járó Beszéd.

Az új Rendelés szerént egy *Verst* ne-Verst.
Pud.
vü mérföld 500. = ötszáz Orosz öllel egyez. Egy Orosz öl = Londrai 7. láb. Az Orosz Pud = 40 font 's a' t.

5. l. *Novogrod*ba régi városba ér-Novogrod
keztem 1768-diknak Juniusbéli 23-dik napján. A' Városra gondatlan szemet vetettem. 25-dikben 35. verst után

Lofsofs
hal.

Bronitzkoj Jamhoz jutottam Msta viz-
mellé. Sok ott a' pisztráng (Salmo
Eriox) az Oroszoknál Lofoffi a' ne-
vek. Bronitzkája Gora nevü hegyéröl
lattatik *Ibmensee*. Mindenütt fűszérez-
vén, találtam fok félit. Illyenek (*Fes-
tuca fluitans*, *Callitriche verna*, *Chrysan-
themum Leucanthemum*, *succisa*, *Antoxan-
thum*, *scelaranthus annuus*, etc.) Ezeket
ezután nem emlitem e' gyüleményben.
Pállásban hosszszafan le-iratik minden
érdemesebbnek a' tulajdona, főkép
a' deák toldalékban.

Veres
föld.

7.1. *Saitzovó*-nál veres a' Szántó-
föld, 's jó búzát termeszt. 30. Ju-
niusban *Wischnei Wolotsok*-nál for-
gottam; 's a' térségeken kövé vált fok
tengeri testet találtam. (A' kövé vál-
tokról másutt.)

Kövé vált
tengeri tes-
tek nem
csak az
hegyeken.

13. Julius 4-dik napján rettenetes
meleg időben *Moskau* Városába érkez-
tem. Igen fok a' táján a' kövé vált
tengeri test; főképpen *Moskua* viz
partyán. Azon testek a' levegő égen
egy kis illetésre öszve omlanak. Ott
az egész föld igen hasonlú a' tenger
feneke földéhez. Vannak itt *Belemnit*,
Chamit, *Tellinit*, *Anomit*, *Tubulit* ne-
vüek. *Ammon* szarvainak tekenyöi a-
rany módra fémlenek. *Moskau* vize
bévelkedik *Spongiával*. *Spongia fluviatilis*.
Az a' lassu vízben fen tartja ágatskait,

Moskau
Városa.

Spongia.

a' sebesben háló módra láttatik. Sok Moskuában a' föld luggasztó féreg (*ephemera horaria*) olly földet találni, melly már kövé- is keményült. Sok ott az által liggasztott tűz-kő. A' Moskuai kertek bévelkednek *Rhabarbará-* Rabarbare
val. *Rheum palmatum*. Ha jól bánik vele a' Kertész, a' khinaival veteke- dik; a' mint a' Schotlandi próbák bi- zonyittyák.

18. l. Julius 7-dik táján Wolodi- Wolodi-
mér Várofa adott szállást. Husz Tem- mer Vá-
ploma vagyon, ki fából, ki-köböl. rofa.

Augusztus elején *Kasimovban* for- Kasimov.
gánk. Ott az előtt Tatárok laktak. Maradtak ott metsetek, és tornyok; Arabiai írásokat találánk. A' Tatár Khánpalatója maradvánnya-is láttatik. Birták azt 1520-dik esztendeje táján.

Augusztus 20-dika táján Arsamás Arsamás.
Városába vetődtünk. [Teli szappan-fö- zövel, timárral, vargával, 's több a' féle mesteremberrel. Azon hónapban Morduán
a' Morduánus nép közt forgánk. Lát- nép.
tatnak ott a' régi Morduin Fejedelmek idejektől maradt, és hegyeken lévő árkolások, kerittétek (Sántzok) Most Keresztyének. Még most-is régi né- hutt az Afzszonyi öltözet. A' fok fátyol, ör, kar-peretz, függő, lógó, tsergő, tarka barka holmiból áll (kár

hogy a' nyelve példáját nem lelem.)

Mórduin
nyelv-

Szeretik a' méhész munkát.

68. l. A' Morduan nép része Mok-
sának neveztetik. Nálak a' farkas ver-
gás nevet visel. Ez a' mondás. Ihol
(vagy fogd) farkas a' bárány így mon-
datik-ki nálak: *Vottet Vergás Utsa.*
Vagy talán így: *fogjad* (vegyed) *ferkas*
e' tzáp. (Pállás ha magyarul tudott
vólna, talán fok Magyar nyomot ta-
lált vólna köztök. Éteget keresek u-
tazásában a' félit; de nem találók.)

Füzférek.

Festékre, orvosságra igen tudnak a' fü-
vekkal élni. Kovászos kenyérrel él-
nek, melly igen savanyu. A' friss tu-
rót, fajtot fazékokba verik; 's hogy
gyengén maradjon, új (irós) vaját tölt-
tenek reá. Szép vetéseket láttam, a'
merre jártam.

Simbrik
Város.

82. Szeptember 22-dikében Simbrik
Városához utaztam. Hegyen fekszik;
Volga mellett. Sok ott a' tengeri 's
kövé vált test. Itt laknak körül belül a'

Tsuvasiak

Tsuvas nevü népek. Sok Tatar szó és
szokás vagyon nálak. Keresztyének;
de vannak Pogányok-is köztök. Sze-
retik a' pelyhes ágyat; a' pogányok
az előtt irtóztak a' szalonnától; most
nem annyira. Péntek az innepek: E-
gyeb Mahomet szokás nintsen nálak.
Vad rózsa ágakat kötnek öfzve: azo-
kat tartják tiszteletben rejtek helyen.

Vallás.

Al-

Áldozatra főznek lovat, bárányt, tehenet. Bőrét ki-terítettik: husát terített asztalnál álva meg-eszik. Előbb azt imádkozzák: *Tor Sirlaga*, Isten könyörülly. Az az áldozat aratás után eszik. Az halottat fegyverivel temetik. Kö állittatik a' fejéhez: Ennek ^{Temetés.} a' gödribe az atyafiak hús falatokat hánynak. *Samanova* táján hegyi Szurok ^{Samanova} *Asphalt* böven szedetik. Bizonyos forrása vagyon a' fekete viznek, annak szine meg-telik azzal a' szurokkal: ^{Hegyi szurok.} büze meszszire érzik: bé-nem fagy fo-ha-is. Midőn a' szurok el-bárintatik a' vizről, szép vizi olaj (petroleum) találtatik, melly könnyen gyullad. Az hegyi szurok fok féle orvofság. ^{Av-Vizi olaj.} val a' szekeret ritkán kenik; hanem vagy vajjal, vagy meleg tehen gannajjal. Az a' hegyi szurok a' fa edényen által szivárkozik. Talán jó volna a' hajó fáját azzal kenni: hogy a' szú ne ártson. Vajjal keverve dagadást hamar gyógyit (úgy mondják a' lakofok.) Sebet-is gyógyittanak vele.

109. Surgutnál kénköves kutakat ^{Surgut.} találtam; másutt-is.

113. Stavropolban a' Kalmuki Ke- ^{Kalmuk,} resztény Tatároknál forogtam 17. Oktoberben, nagy havak közt. Majd merő juh pásztorok, helyeket most-is változtatják. Stavropolban laknak a'

reájok vigyázó Tifztek, 's a' Protopopjok, avagy föbb rendü Papjok, mellyek a' falukra szolgáló Papoknak parantsolnak, lakik ott borbély-is. A' Kalmuk Keresztyénség már 14. ezerre mégyen. Sátor alatt laknak, bürrel kereskednek. A' szántásra vetésre nem foghatni öket.

Pállás a'
volgán-
túl.

20-dik Oktoberben által-mentem Volga vizen, hol hajón, hol jégen kellett mennem.

Bolgária.

Régi
épületek.

Bolgáriának régi maradványát, melyet I. Péter Tsászár meg-látogatott, 's mellynek neve *Brjchimov*, meg-nézegettem. Most faluvá változott.

Láttatnak régi dűledékek 's nevezet fzerént 72. graditsu torony. Találtatnak ott termetö kövek; 's azokon hol fzeretsen, hol örmény betük, és Iráfok. A' Tsászárné ezeket le-iratta, 's meg-magyaráztatta. 49. Vagyon, melly 623-dik Mahomet esztendőre vagy Hegirára mutat. És így akkor azt azon vallásuak birták; némellyekhez az vagyon téve, hogy Perfiának Schamachie, vagy Schirván nevü tartományából szakadtak. Pénz-is találtatik a' föld alatt. A' 3-dik szakaszban erröl bővebben szólók *Lepechin* után.

Ismét Zsimbriksbe utaztam. Ott teleltem; 's az ott termö állatok vizsgálásában töltöttem időmet. (Itt Pállás a' tzbolról beszéll.)

1769 - dikben, Aprilisben, midön a' jég takarodék, 's a' gyönyörű ki-kelet el - érkezék, Samara Városában voltam. Volga mellett fekszik. A' lakofok marhával, 's kereskedéffel élnek. Már Volga vizén fok fel-'s alá járó nagy hajókat láttam Samara partyáról. Samara szőlő hegyeknek, 's jó bornak termett hely: kár, hogy még szőlők ott nintsenek. Samara mellett fok a' Tarantula nevű pók: a' hasa olly nagy, mint a' mogyorú: föld alatt lakik; fájdalmassan; de egyéb ártalom nélkül tsip: éjjel jár az eledelre: dévajságból fogdozzák a' gyermekek; 's belőlök hoszszú tzernákat huzogatnak-ki. (*Aranea tarantula, oculi quatuor majores a' tergo, minuti quatuor antierius. Nocturna in terris cuniculans, etc. Pallas n. 79. Appendix 1. partis.*)

Samara
Városá.

Tarantula

226. l. Juniusban Tatistcheva Városában valék. *Jaik* vize táján. Daragonyos Ruszszus Katonák lakják. Kettő a' Temploma. Orosz szokás, hogy falu helyen is kettő légyen a' Templom: a' nagyobbik nyári; a' kisebbik, mellyet fűtteni lehet, téli.

Tatistche-
va.

Jaik vize.

Téli
Templom.

Orenburg Városá, melly *Jaiknál* avagy Ural vizénél nagy tartománynak nevet ad, 's mellybe Julius elején értem, minden féle kereskedéffel tellyes.

Orenburg

Meg-

Meg-fordúl ott a' Perfiái gyöngy, arany, ezüst, felyem 's t. a' f. 60 ezer jüh, 's tiz ezer ló-is el-tseréltetik a' vásárkor. Hoznak tserére szörös bört-is. *Iletzkája*. Annak táján és ott böven vagyon a' kö-só. A' hely, a' hól vágják, *Iletzkája* nevü.

Jáspis
hegy.

260. l. Jaik mellett *Orskája* hegye merő *Jáspis*. A' szine fejer, veres, tenger színü, 's több a' f. szép darabok aszta formára simittatnak.

Jaitzki
kozák.

274. l. *Uralskoi* vagy *Jaitzkoi* *Gorodok*; a' *Jaitzki* *Kosákok* fő helyek. A' Város 3. ezer házból áll. A' *Tatár* metseten kívül görög részü három kö *Temploma* vagyon. A' *Liturgia* alatt-is a' *Templomon* kívül ül, vagy a' térdén könyökül a' nép. Sok kereskedő lakja; fok a' *Mahomet* részü

Kalmuk.

Tatár, fok a' ki meg-tért. A' *Tatárság* körül belül egyéb nevén kívül *Kalmuk* neven ismértetik. Ezek a' *Gorodoki*

Kosák
Ka nelot-
te.

Kosákok szomszédi. Vagyon mindenféle mesterember; de a' halász legtöbb. Az *Kosák* *Aszszonyok* tevé szörből olly gyönyörü kamelotte vásznat készittenek (festetlenül) hogy a' *Brüffelinel*-is jobb; tsak az, hogy keskenyeb'. Egy *pub* tevé-ször ott két *rubell* áru; és így igen óltsó. Kevés ugyan a' *Teve* *Jaik* vizénél; mert nem igen veszik az *Asiai* *Kereskedők*;

de

de többet lehetne tartani: mert bévelkedik a' part tüzkés és sóós füvel, melyet a' Teve szeret. Az Oroszok ott lovat, és szarvas marhát szeretnek nevelni. Nagy nyerefség ott a' vadászat; de leg-jövedelmesebb talán az halászat. Abban szép a' rend-tartás. Sok vizát fognak Jaik vizében. A' téli halászatra tzedula osztatik a' Várofi fő Tisztectől. A' szabadság után, a' ki-rendelt napon, két ágyu jelt ad korán reggel: 's a' temérdek nép szánon a' jég határa ki-tódul: lyukát vág a' jegen, szigonnyal osztán, tsákánnyal, 's több a' féle szokott móddal szép számat fognak az öregiből. Az hal ikrát Jaik mellett-is ikrának hívják. A' Jaiki Kosákoknál hire fintsen a' szántásnak, vetésnek.

Teve.

Viza.

Halászat.

Ikra.

308. l. A' *Kalmuk* nép szokásiról hofzfas a' beszéd. Fekete az hajok, bajszat viselnek, szakállokat nyérik: mind soványok: Közép-szerü a' magasságok; derék termetüek: azoknál, a' kik tzigány módra örökétig változtattyák helyeket, betsületesebbek: tár-folkodok, vendég-szeretök: egyenes ki-mondók: szolgálatra termettek: örömeft kedveskednek: jó kedvüek: do-logtalanok: motskoffiak: osztogatók: ellenség ellen latrok: bárány-bör a' ruhájok. Inget, gatyát viselnek vá-szon-

Kalmuk
szokás.

szonból: egyébként Lengyel forma a' külső öltözöt. A' kik a' Városon kívül laknak, kerekas sátorokban élnek: az belől ház módra alkalmaztatott: ajtaja-is ház módu: a' füstöt felső lyukán ereszti-ki. A' sátor közepén tüzelnek. A' felött a' katlan szüntelen forr. Az Afzszonyok az házi dologgal; a' férfiak vadászattal, marha neveléssel töltik az időt: szeretik a' ló tejet. Tej fölet nem igen ad: nem vajra való; de ha savanyú bőr-izü, 's reszegittő. Jobbára azt iszszak nyáron: abból égett bort-is készittenek. Több lovat tartanak; mint szarvas marhát. Fegyverek a' nyil: rostélyos pántzél.

328.l. A' Kalmuk Fejedelmekről, és törvényről. A' Kalmuk nép Mongali beszéddel, és irással él. Mongali. Vagyon nálok Mongali nyelven irattatott törvényes könyv: melly jobbára a' vétkek ellen ki-szabott büntetésekről beszéll: azon fellől az esküvésről, házafodásról. Tsak egyet vesznek házastársul. A' Kalmuk Vallás, az Indiai *Brachman* nevü vallással igen határos. Sok könybe foglaltattak agabogai. Szóll az a' könyv a' világ teremteséről, változásáról, a' ki-múlt lélek jutalmáról, menyégről, pokolról. *Gurbán erdeni* a' szent Háromságot jelentí nálak. Lamai nevü vallással, 's bál.

Kalmuk
és Lama
nevü
vallás.

bálványozással tartanak. Sok kevertett oda némelly Keresztyén szokásokból: talán a' Nesztorianusok által. Rettenetesen sok a' mese a' valláshoz tartozandó könyveikben. (Ezekről szoll a' 323. l. az 364-ig.

386. l. Ur. 1769-ben Augusztus közép táján a' Kirgifi néphez jutottam. Sátora, teje, marhája, mint a' Kalmukiaké; de tisztábbak. Mahomet vallásuak: sok babonázó vagyon köztök.

433. l. Jaik vize torkánál Kaspium Szigetébe érkeztem. 1730-dik esztendőtol fogva meg-áradott ez a' nagy tó; 's a' Jaik torku Kamenoi Szigetben nagy változást tett. Onnét ismét visszsa utazván, a' *Baschir* néphez jutottam 1769. Szeptemberben. Méz és tej az eledelek. A' hus levet-is szeretik: vetnek; de keveset. Sok lovat nevelnek. *Imángul* az egyik falujok: onnét a' *Tsuvasiak Uralinszkája* nevü falujokba jutánk.

Kirgifi
nép.

Kaspium
tengere.

Baschir.

Tsuvasch.

XLVI. K Ö N Y V.

Pállásnak az Orosz Tartományokban tett utazásról írt II. Szakaszfa. 1770-dik éftendőbéliek utazások. Nyomtatott Pétervárátt 1773-dikban.

3. Lev.

Ufa
Várofa.

Kasán
Tarár,

Ferske.

Báfehíri
nép.

Ufa Városában teleltem. Rosz' helyen áll; de kellett a' Báfehír nép támadása ellen. Hat a' Temploma. Mellette lakik az Ufi Tatárság, melly a' Kasáni Tatársággal atyafiságos. Minden faluban vagyon a' ki a' kisdedeket imádságra tanítsa. Közel oda a' temető, mellynek kövei szeretsen, és Koptus írást mutogatnak: vagyon ott régi metset maradék-is. Hoztak előmbe meg-fagyott fetskét: a' lány melegen meg-éledett. De az tsak egy vólt. Azt-is, a' hálóba szoruló egynehanyát-is, talán a' hamar érkező hideg lepte ott: a' többi bújdosik; másképp többet kellenék találni (13. l.) Aprilisbe virágzanak a' fák. Első Májusban menydörgést tapasztaltunk.

32. l. A' Báfehíri nép közt forogtam Májusban 1770-dikben. Sok alnemre ofztatik. Szántanak, vetnek. Kendert-is böven nevelnek. A' Báfehí-

fchiri malom együgyü: fából, melly szegekkel ki vagon verve, áll mind a' felső, mind az alsó malom-kő. Egy a' kerék, melly talp módra lapra áll a' kis tengellyen: arra hull a' víz, az moditya a' talpot, 's azzal a' felső tengelyt, melly a' felső követ forgatya. A' Baschiriak Kargus Kügisch hegye tüzet okád; Sulpánál, az az: Mufataulnál falu neve mind a' kettő. Menykö - ütés után kezdett égni: elégett a' külseje; már belseje okádgya a' tüzet, az egyik ága 11. vagy 12. esztendőtol fogva ég. A' szaga se nem kénköves, se nem földi szénből eredendő. (A' Baschiri nyelvnek a' magyarokéval való hasonlatofságát nem látom; de nem Tatór nyelv. (p. 57.)

Malom.

tüzellő
hegy.

63. l. Majus végén a' Baschiriak Bitvány nevü helységekben forogtam. Sok ott a' fán termő pamuk.

Fa pamuk
(Aespen-
volle.)

77. A' Baschiriak lovakat, 's tevéket tartanak: vetnek-is; de tsak árpat, zabot. Az Afzszonyok melyen lévő függőjök szakálnak hivattatik. A' hegy neve tau. (talán tö, tető, 's t. a' f.) p. o.: Bargaltau, Bargal hegy. Imentau, Imen hegy. (Ezekén a' tájon vas, és ezüst bányákat emleget Pállás. Emleget réz és arany bányákat - is Katrinenburg Tartományában. p. 160.)

Szakáll.

Bányák.

Mogul.

Tarja
vize.

257. Ur. 1770-ben Julius közepén a' Mogul népnél utaztam. Az Oroszoknál a' nemzeti rész miatt *Sila Gorodkof* a' nevek: magokat *Tarja* vize miatt, melly mellett laknak, *Tariat-pual* néven esmértetik othon való szólás szerént. *Pual* folyó-é, falu-é nem vehetem észre. Erdőben, nemzet, avagy familia szerént, közeleb' lévő atyafiság szerént élnek, vadászattal tartják magokat. A' gazdagabbak egy két tehénnel meg-elégednek: lovakat tartanak: mert nints mező, fok a' medve, vad bőrrel adóznak az Oroszoknak. Fegyverek a' nyil, és puska. Ha nints vad, az el-hányt tsontokat főzik-ki. De az a' szükség ritka: veteménnyel nem élnek. Sónak fe veszik hafznát. Sokáig élnek. Lisztet az Oroszoktól örömeft vesznek; a' mint erős italt-is. Kisdedek, ritka szakálluak, kerekas ábrázatúak.

Moguli
nyelv.

260. l. A' Mogul nyelv éppen hasonló a' Finniaiakéhoz: a' mint észre vettem a' róla iratott szótárból, vagy szózatok könyvből; de bizonyos szóejtések különböztetik azt a' *Sosvai* Moguliak nyelvétől: rövidebben 's katonássabban ejtik ezek a' szókat, mint ama maga meg-únt erdei Tarjai Mogulok. Magokat *Keresztyéneknek* mondják.

267. l. Labascha vize mellett lát- Magnes
hegy.
tam a' Magnes hegyet. Onnét vága-
tott 7. fontos darabot szemléltem, melly
bé-foglaltatván 1. pud nehezet el-birt.

292. l. *Troitzkája* Vár és annak vi- Troitkaja.
Új és Jails
déke nevezetes. Azt Augusztusban
látogattam-meg. Új vize mellett, melly
Jaik eredeténél fakad. Meg-fordúl ott
mindenféle partéka; noha az Orenbur-
gi vásárral fel-nem tehet. Sok adás-
vevés tsere által mégyen végbe. Bé-
vesz a' vásáron a' puztai Tatárság-is Vásár.
fok tsetse-betsét. Meg-veszi a' szép
posztót, kamelótot, Khinai bárfont,
felyem gyóltstot, ritka szörü süveget,
béllest, peremét, függöt, gyöngyöt,
tükröt, borotvát, kéft, füsüt: tsatot,
ló-szerfzamat. 's a' t. egy szóval min-
dent. Ur. 1771-dikében, Martzius ha- Tsela-
binszka.
vában *Tsela* binszkában valék. Apri-
lisban ki-költöztem. Meg-jártam Kis-
láját, Kaminszkáját, Gorkáját, Kur-
gánszkáját, Utazásimban találtam ele- Elefánt
tsont.
fánt nagy tsontokat: sóós tavakat.

499. *Semipalatnaja* nevü mostani
Vár, mellyben mind Templom, mind
Tiszt-ház vagyon, Irtisch vizénél azon
nevü régi vártól vette nevét, düle-
dek részei, nagy falai most-is meg-
vannak.

545. l. Ustkamenogorszk határán Régi
épületek,
Ablaket vize mellett meg-látogattam a'

régi bálvány áldozó Templomnak nagy maradékait. Azon a tájon lakott Ablai a' Kalmuki Tatórok régi Fejedelmek. (Arról meg-vagyon Müllernek Pétervári Akademiкусnak Irása) találtatik a' Templom maradványi közt Khinai por-tzellána: bálvány maradék: papirosra irt Mungali, és Tanjuti betük; de szanaszét mennek a' kéz között. A' nyirfa leveleken lévő Irásokat meg-tartotta az hofzszas idő. Ebből azt tanuljuk: hogy a' mit fok száz ezrtendőre kézfittünk, nyirfa levélre írjuk.

Nyirfára
lett irás.

592. l. A' Schlangenbergi (Kigyó hegyi) gazdag bányákat rajzollya-le, melly arannyal, ezüsttel, rézzel, ónnal 's t. a' f. igen gazdagittya Orosz Országat, főképpen 1745-től fogva még-nyen ott a' bányai munka tellyes rendi szerént. Irtisch vizétől éjszak felé 95. Verftnyire vagyon. Vóltak ott minden emlékezetet meg-halladó régi bányák: a' munkások régi szerzámí, mellyek az ásás, vésés, törés közt elé találkoznak rézből vóltak. Vasnak kelete nem vólt. *Irtisch* táján a' mi az óságból találtatik, mind réz, réz kés, réz nyil-hegy. A' Kigyó-hegy az Altai hegyekhez tartozandó.

Réz
szerzám.

Kigyó
hegy bá-
nyai jöve-
delem

611. l. *Von dem Jahr 1749. bis 1762. jährlich von zwey bis vierhundert; von 1763. an aber zu fünf, sechs, ja bis*

bis achthundert Pud güldischen Silbers, in allem seit dem Anfang der hiesigem Silberwerke über zehntausend Pud Blikfilber, welches über 318. Pud Gold, und weit über neuntausend Pud Silber fein enthalten, von hier ausgegangen sind, wozu der Schlangenbergröfsten theils die Erzte hergegeben hat.

622. l. Az olvasztó hely, kemenzék, 's t. a' féle a' Barnaulszkói határon vagyon. Ott minden féle tizt, vigyázó, 's t. a' f. 645. l. Az ott lévő pénz-verő helyről beszéll. Katalin Tsárné Ekaterinának hivatik Orofzúl, és így a' pénzen E- II. vagyon; illy irással: *Sibirskája moneta.*

Orofz
pénz jel.

Pállás III-dik Szakaszsa, a' Siberiai utazásról 1772-dik esztendőben, Januarius és Februar. havában Krasnajak Városában valék. Nagy a' Temploma; de nem kész; olly most-is a' Város, a' minémü 30. esztendő előtt Gmelin járáfakor. Alig vagyon két száz esztendeje, hogy Szibiria nem volt népesebb, mint az éjszaki Amerika. Ezen táján fok féle a' szép tzobol. A' fok hegyeken szarvas (Tarandus) huzott bennünket; így 20. v. 25. verftet jártunk-el egy nap. A' fok változás, és pihenés többet nem enged.

Krasna-
jark.

Tzobol.

Ostyák.

38. l. Utazásom az Éjszaki Szibériában az Ostyák, és Szamojed népközt esék. Magokat az *Ostiakok Kondichá*-knak hijják. *Cho*-ember. Mások körül belül *Tahe*, és *Manfi* nevet adnak nékik. *Obius* vize mellett laknak, *Naromiszig*, és *Szurgutig*. *Kitsinyek*, *erötlenek*, *félikenyek*. Magyar ingmodjára vagyon az alsó ruhajok, gyenge szarvas börből. Rövéd gattyát, és harisnyát hordoznak. Nyári házikójok neve *Chat*. Kamarátskájok neve *Labaffi* (talán *Lábos*.) Ott tartják a bört, béllést, t. a' f. Kezeket, edényeket nem mofsák; már a' gazdagabb Ostyákok tisztábbak. Jobbára halászáttal élnek. Annyi a' hal, hogy eleget elis hánynak: mert se meg-üem ehetik, se az Oroszoknál el-nem tserélhetik. Jövendöre valamit száríttanak-is. Sóval nem élnek. Vadásznak - is. Az előtt nem tudták mi a' himlő; most fokát öl-meg. A' nyavalyákban szeretik a' köpölözést. Vannak még pogányok köztök. Az helyet a' hová temetkeznek *Chalás*-nak hijják. Szollások hasonlótár az Ostyák, és *Finnai*, *Tsudai*, 's fökép a' *Moguli* szolláshoz. Vagyon arról *Sasvában* készítettett szó-tár. Im a' példa: 57. l. *Pállás*.

Sosvai szó
tár az Ostyák
tiaki Mo-
guli's t.
a' f. szok-
ból áll.

Ma- gya- rül.	Bereffou allyai Ostyakul.	Bereffou föi Ost- yakul.	Mo- gu- bul.	Mor- dain.
Egy	It	Ithoi	Aeku	Weige.
Kettő	Kat	Kathoi	Kitti	Kaffta.
Három	Cholym	Kulumhoi	Chorum	Kolma.
Négy	Nell	Nithoi	Nilä	Nille.
Öt		Wethoi	Att	Wiette.
Hat	Chot	Hothoi	Chot	Kota.

(A' többi szám közt nintsen hasonlatofság.)

Száz	Ssát	Sothoi	Schott	Ssiada.
Isten	Torom	Turum	Torom	Tstivtora.
Ég	Num	Turum	Numi	Menil.
Felhő	Pelyng	Pillem	Tull	Piel
Tűz	Tut	Tüt	Ulä	Tol.
Viz	Eng	Jüng	Wity	Wied.
Tó	Tuwu	Lätor	Maravitor	Erke.
Kő	Kévu	Kiv	Achtis.	Kiav.
Ember	Cho	Chojet.	—	—
Szem	Ssem	Ssem	Schem.	Ssielma.
Fül	Pel	Pelt	Pel	Pilg.
Nyelv	Nulym	Nalem	Nelom	Kiel.
Város	Wafch	Ofch	Wofch	Ofch.
Gunyhó	Chat	Chot	Kol	Kardas.
Nyíl	Njúl	Njul	Nell	Nali.
Ij	Jugol.			
Hal	Chul.			
Eb.	Emp.			
Medve	Viarges.			

A' vizbe hamvat vetnek ; arra Szappan.
Zsirt: erőssen öszve főzik. Ez a' szap-
pannyok.

Bálványokat tartanak, vak bálvá-
nyozók. Sok meg-vagyon kereszstel-

ve; de ezek sem váltak még mind meg az elébbenyi bálványaiktól. *Schamon* nevü bálvány jövendölöket tartanak.

Táantz. A' táantzban minden féle állat ugrásit. tulajdonit követik pantomim módra. Szeretik az éneket, és a' mesézést.

Szamojed
nép.

66. l. A' Jugri, és Obdori Szamojedek az Ofztyákok szomszédi; 's oda is házasodnak. Magokat *Chasová*-knak, az az embereknek hívják. Orosz Országának, és Sziberiának leg-északiabb részeit lakják, Jenfzeig. Én az *Ob* vize, 's Jugri hegyek tájaiakról szölok: talán nem-is mind egy nemüek. Arról emlékeznek, hogy Nap-kelet-röl szakadtak azokra a' rettentö hideg helyekre. A' háború szalasztotta öket oda. Nyelvek különbözök az Ofztyákéktöl. Kisdedek, tömöttek: háborogobbak mint az Ofztyákok; mert ezek az Oroszoktól egészen meg-holdittattak. Hajokat, szakállokat nyírik, harisnyát viselnek; börböl térdig érö mentejek. Vadásznak: Szarvasokat tartanak. Abból áll ételek, ruhájok, 's t. a' f. Azokat fogják a' szán eleibe. Némellyek halászattal élnek. A' szarvas velejét melegiben, sütés fözés nélkül eszik: füleit áldozatul el-vetik. Az husát föve eszik. Afzszony a' férfival nem eszik, hanem magányoson. Az Afzszony ott el-vetett teremtet állat:

állat: minden dolog az-é. Könnyü a nehezkes szülfé. Nevet adnak a' kisednek arról a' mit ismérnek. p. o. Podora, erdő. Lámboi bó-saru. vagy hó-lábbeli.

Az halottat kéffel, nyillal, dohánnyal, fippal, 's egyéb szerfzámával együtt temetik; de gyengén fődözik-bé; és így a' rókák, nagy evő (állatok) kész eledelt találnak az halotton. Tor kedvéért szarvaft vágnak. *Tabid* nevü Kan boszorkányt hinak-elé megszíröl-is, hogy a' meg-hólt lelkét engedztelye, hogy az haza ne járjon, 's ne alkalmatlankodgyék. Akkor a' *Tabid* az ő dobját mód nélkül zörgeti. A' gyász abban áll, hogy övet akkor nem kötnek 's t. a' f. Nevezetefek nálak a' boszorkányság-üzök (78. l.) othon való bálványokat tisztelnek.

Ob vize.

79. l. Nints Orosz Országnek nagy vize, mellyben annyi tengeri hal találtafsék, mint *Ob* vizében.

88. l. Farkaft rókát, nagy evöt, tzobolt, Hódot, Szarvaft, t. a' f. eleget lönek, ejtenek.

97. Vízfsza jövet Irkutzban nagy maradékát láttam a' Rhinótzeros állatnak. Feje még egész vólt, 's természeti bőrével bé vala borítva, és így jól ismértetett. (Erről egész könyvet

Víz özön
béli mara-
dékok.

irtam) Hideg fagyos helyen találtatott: az tartotta-meg a' bőrét. A' közönséges viz-özönkor vetemedett oda az ő déli hazájából, mint elefánt egyéb maradékok, mellyekre egész Szibiriában találni, úgymond Pállás 99. levele.

Ur. 1772-dikének Martziusában Páschovában, azután a' Poloskoi Kalastromban, Szelenginsch Városában forogtam.

108. l. A' Tsikói Mogoli hat bálvány kis Templomot láttam. (Vannak-e közülök Keresztyének-is; nem vehetem észre) Az Oroszokat urallyák.

109. l. Aprilisban az Orosz és Khinai határ sántzára érkeztem *Kiachta* nevü Várba; közel Szelengiskhez; majd 50°. alatt. Ide gyülekeznek leg-főképpen az Orosz és Khinai kereskedők. Nagy ott a' térség; de erdős hegyekkel bé-vagyon kerítve. Az Orosz határ földből és köből áll. Kereszt vagyon rajta: a' Khinai határ kö-halom. Az egyik hegyet a' Khinai magas Vár üli-meg. Az Orosz *Kiachta* Várnak vannak Katonáji, 's Tisztei; de a' nagyobb állapotra nézve Szelengisk, és Irkutz Városi 's hadi Tiszteihez kell tartózkodnok. *Kiachta* lakofi Orosz kereskedők. Nagy ott a' vendég-fogadás. A' vendéget azomban a' *Tbé* ivással igen terhelik; minden féle ne-

mit

Orosz és
Khinai
határ

Szelengis-
konál.

Khinai
kereske-
dők vásár.

mit meg kóftoltattyák véle. Közel oda a' Khinai kis Város Majmatsin. Meglátogattam a' Khinai Templomokat, bálvány helyeket; némelly Uri házakat. Kettő a' Város Kereszt útjája: Azoknak közép pontjokra tart egyenesen mind a' négy felől minden ház. Kövel nintsenek az útzák ki-rakva: de meg-vannak jól öntve arra való (kövétsel-é vagy homokkal) mellyek 4. ölni szélefségüek lévén, mindent a' közép tsatornára eresztének. Tiszták az útzák, és házak. A' házak nem több rétüek, (nem fel-házok) fából vannak, 's kívül belül gyönyörűen tapaszottak. Üveg nints: az ablakon az irott tzipra papiros ereszti a' világot 's t. a' f. A' kereskedők jobbára Pekinből származók.

125. l. (Ettől a' levéltől fogva a' Khinaiak ismertetnek-meg) Ruhájok, házak tiszta: a' kik nem dolgoznak, körmöket nevelik: ételek jó: abban mértékletesek. Napestig iszszák a' Thé italt: de az gyenge, nád-méz nélkül; leg-aláb' kevés keletével. Napestig dohányoznak: barátságosok: thé itallal, pipával szolgálnak minden látogatónak. Jádzanak (ost tablást, és apró kártyást) örömeft: ha nints dolgok, ez minden dolgok. Bizonyos olvasó nemét-is lát az ember a' kezekben.

132. l. A' Khinaiak a' kereskedésben egyet értők, tiszteltől tartók, nem tsevegők; fokot nyerők. A' belső helyekből nem hordanak mindent egyszerre egy rakásra; hanem áranak idejét ki-tanulván. Tevéken 's taligagon hordják a' pártékát. Eső, és feny ellen tzöveken függő sátozt, vagy árnyek-vetőt hordoznak: ki-terjesztik egy szempillantás alatt; 's el-fér alatta két ember: ha öszve szedik, el-fér könnyü tokban. Esküdt szó-váltókkal élnek: magok-is beszellenek Oroszúl, de az r helyet l-et tesznek, 's egy hofszú szót két három felé törnek, míg ki-mondják: azért nehéz őket érteni. Az Orosz részről fok száz féle bőr, és bellés hordatik a' kereskedésre. Hafznál a' Sibiriai közel találandó portéka áranak, melly kevesebbet érne Orosz Ország Városiban. Vitezik belső Orosz Országból oda mindenféle gyóltz, posztó, vászon, kefszkenő: mindenféle nagyságú, 's rámajú tükör: kés, olló, lakat, zár, tábla-kő (Marienglafs.) 's t. a' f. Khinából ellenben hordatik oda selyem, pamuk, selyemtzerna, bárfony, Atlas vagy Kaufa, Damaste, Krosdetour, Taffent, Khinai avit ruha, Flanell, Kottun, Kitaika, Portzel án tányér (12. 4. Rubel.) Tséfszek, kánnák, talak 's t. a' f. portzelán

lán edény; papiros, tusch, üveg-gyöngy, (ezer 1. Rubel) pipa-szár, pipa, Thé mindenféle. Leg-jobb *Boytbé*, avagy Ladumei, ón piklisben (2. font 2. Rubel) Khinai sárga dohány, fekete dohány, rizs, köles, buza liszt. 's t. a' f.

155. l. Egy ideig nem volt fza-Rhabarber bad a' Rhabarbarát árúlni. Már megengedettett. *Buchára* tartományból hozatik *Kiachtába*, a' Selin nevü Bucharai Városból, Tibet tájájáról. Kis Bukária a' Khinaiakat urallya. A' valószínűs Rhabarbara se nem a' *Rheum palmatum*, se nem a' *Rheum undulatum*, mellynek gyökere Sibiriában-is terem rothadó felben; hanem a' *Rheum compactum* talán. Midön a' vásárra elé hozatik a' Rhabarbara, a' roszsza ki-keresztetik, el-hányatik, úgymint a' taplós, lyukatsos, és elégettetik. Tanakodik Pállás, hogy hogy lehetne és hol nevelni Sibiriában az igaz Rhabarbarát.

158. l. Láttam halottam a' höld fogytakor való Khinai lármát, zörgést. Ez a' szép ügyü-nép tsuda mi hitelt ad a' Kalendáriomi jövendő mondásfoknak.

160. l. Szelenkisk Városába utaztam 10. Aprilisben.

217. l. Kuluffutai és Tarei táján Mongoliában seregeffen láttatnak a' vadlovak (Dsiggethei) hosszú fülűek, ösz-

Vadlovak.

öszvérekhez hasonlók. (*Mulus dauricus fecundus.*) Gyorsabb állatot nem találni; úgy hogy az a' ferénység már példa-beszéd. Meg-nem tudják még a' tsitkait-is fzelidíteni.

Havafi
juhok.

231. l. Láttam hegyi juhok. Se-regeffen járnak: vadak. *Argali* a' nevek. Hofszabb lábuak, mint a' fzeledek: kitsiny a' fülök, 's fel-áll. A' kosoknak fzőrnyü hofszú a' fzarvok 's t. a' f.

Tungusi.

238. l. Láttam a' Dauriai Tungusi népet. Lovakat, 's egyéb marhákat tartanak. Szarvas fej bört vonnak a' fejekre (fzarvokat le-török, fzarvaffan nem láttam öket) *Amurnál* fok féle a' nemek: Dugelat, Bogait, Saradur, Namet, Tsilkair. 's t. a' f. Sokan a' Khinajakat urallyák. Sokan az Orosz falukban-is fzolgálnak fzükségtől vifeltetvén. Némellyek fel-vették a' Kereszt-séget. Tsudáltam a' lovaglásban, és

Amnr.

Szerény-
ség.

nyíl röpítésben való nagy ferénységet. A' nyíl az élivel a' földbe tzőveköltetik: A' Tungusi lovas ember tellyes nyargalás közt meg-lövi 's felkapja, előre hátra fel 's alá forognak a' lovon, nyargálnak-is, lönek-is akár melly felé. Az Orosz Tungusiakról-is vagyon beszéd. Bálványozásokat le-irta *Georgi*. A' Napot fő Isten gyanánt tisztelik. Juniusban Selengisk, és *Khiak-*

ta táján vizgáltam a' növényeket. Dauria
Dauriát, Mongol táját, 's *Bajkal* tava
 környéket a' válogatott füvek nemeire
 nézve egész utazásomban leg-gazdagab-
 nak tapasztaltam lenni.

Bajkal nevü szörnyü hofzszú to- Bajkal tó.
 lágon, vagy tengeren hajóztam. (Hofz-
 szasága 550. verst.)

304. l. Vannak Udinski hegyi Ta- v dínfzki,
 tárok. Meg-vannak kereszttelve; de
 van köztök pogány mód.

348. l. A' Sagai Tatárokról. A' Sagai.
 ki köztök gazdagok 100. lóval-is bir-
 nak, és szint annyi tehenet, egyne-
 hány száz juhot tartanak. Szántanak,
 vetnek, gyökereket ásnak.

358. l. Abakannál láttam a' teme- Abakani
temetők.
 tőkre állittatott nagy köveket; Sok
 még ki-állott; fokát alább temetett a'
 hegyekről idővel le-fodort esős föld.
 Azokon a' kö-hofzszú táblákon ember
 ábrázatok, és isméretlen irások vol-
 tak. Runáknak nem lehet mondani:
 talán az Irás helyébe állittatott jelek
 voltak, a' féle mód fzerént, mellyel
 azok élnek, kik irni nem tudván Ke-
 resztet vonnak; vagy más húzást tesz-
 nek. A' koporsó helyein találánk apró
 kis pillangó forma aranyt, ember tson-
 tokat, de illy száraz helyen kevés ép
 tsontot látánk, melly igen régi idő
 jele.

374. l. Sok Sibiriai nemzet nyelvének példáját adja ismét Pállás. Magyart nem találtam másutt; hanem ezekben. Tüz. Szamojedül Tü. Viz Szamojed Vit. Fa. Szamojed. Pa. Szem, Koibali népnél, Sima. Hal, Szamojed, és másutt Chale, Cholla.

Koibal. 375. l. Voltam a' Koibáli népnél. Nem Tatárok, majd mind Keresztyének.

Jenifei
temetőkt.

383. l. Jenifei vizénél forogván Septemberben Kapterova falunál láttam a' régi temető helyeket, mellyeknek a' jel-adó kövei (Kurgani) most is megvannak. A' föld alatt veres fenyőből készített házatskák, 's abban emberi tsontok, kéfek, botok, arany, ezüst találtak. Hofszafan mutatják a' talált egynek másnak a' képét Pállás tablái.

Madshar
tó.

392. l. Amul vize Madshar nevű tóból ered.

Kátsinszki

399. l. A' Kátsinszki Tatárok közt voltam. Az ábrázattok Mongoli forma. Vannak köztök mesézök, éneklök; a' gégén eresztett vékony ének kellemetes; az ifjak estve dalolással mulattják magokat: abból tsak ezt érti az ember: *didö*, *idö*, *aidum didö*. Sok a' marhájok. Keveset szántanak; még pogányok. Vannak köztök is boszorkánykodók. Krosnojark Tartomán-

mánnyanak jó nagy részét foglallyák-el
feher ljus, és Jenisei közt.

417. l. Krasnajorkban forogván a' <sup>Meg-fa-
gyott ké-
neső.</sup> Detzemberi hideggel vettem észre,
hogy nem tsak a' meleg mérőben, ha-
nem a' talátskában lévő kénesöm - is
meg-fagyott tellyefséggel. Azt lán-
natskára lehet vala nyújtanom.

457. l. Pállás vizfsza térése ; és
utazása Ur. 1773-dikban.

465. l. Tára Városába érkeztem:
oda jöve hamr utánam Georgi Ur-is
(Az-is természet-visgaló) Irtis mellett
fekszik. Szép házai száma majd más
fél százra mégyen; mindenestül azokat
669-re mondhatyuk. A' Temploma
öt. A' régi Sz. Miklós nevü. Szá-
mas a' hadi, a' városi tizt. Vetése; ha-
la bőven vagyon. Georgi Ur tölem
el-butsuzott, más felé vévén utazását.

475. l. Taraffovába jutottam. U-
tazásom közt meg-ismértem Oroszok-
hoz tartozandó két nemzetet: a' Vot-
tyák; és Tseremész népet tudniillik.
Vottyák, Vogul, Osták, Teremisz,
Morduan Finnai nemzet mind.

533. l. Altal-mentem a' Narin ne-
vü rettenetes nagy homok pusztán.
Ott tengerhez hasonló tó-fekütt vala-
ha. Vízet alatta mindenütt találni.

560. l. Tsernojarsk táján 1765-
ben állittatott-fel a' Sareptai újlak (Ko-
nyek;

II. Szak.

H

lonia)

lonia) a' Morvai atyafiaktól, az udvar engedelmével: már Német Országból, 's Hollándiából meg-szaporodtak. Minden féle mesterséget üznek. Sarpavize mellett laknak. (1774-dikben a' latroktól el-széllyesztettek, Afztrakánba futamodtak; de majd fel-épülnek.)

Kaspium
a' fekete
tenger-
maradék
része.

571. l. Ugy tetszik, néha napján a' Kaspium a' fekete tengerrel egyazon vizü volt, együtt volt. A' Kaspium szem-látomást apad.

(595. l.) Volga táját nézegettem-meg Zarizinnál, 's fellyebb.

Kathri-
nenstadt

615. l. Saratos táján Katalin Városát látogattam-meg (Kathrinenstadt.) Vagyon ott Romai Katholikus Templom, de vagyon Lutránus, és Kalvinista Templom is. Sok ott, és minden féle a' meitterember. Emlegetetnek osztán (újlaki) Koloniabéli egynehány helységek. Azután Zaritzin tájáról hozzászias tudósítás következik.

Zaritzin

Pállás
•thon.

680. l. Zaritzinből hat esztendei utazásom után Moskua felé vettem utamat 1774 - esztendőnek Juniussában. Pétervárába érkeztem azon esztendőnek Juliussa végén, 30. napján. Megbádgyattam, 's már 33. esztendős koromban meg-öszültem; de jobb egészséggel, mintsem Sibiriában valék.

Minden féle állatok, növények, ásványok a' mint Pállástól találtattak,
le-

le-vannak irva hajszálíg Pállás Könyvei végén deákul.

Péld. ok. A' tengeri medve, ha jó Tengeri medve.
idős, olly nagy, hogy a' böre hofz-
sza nyoltz lábni; nagyobb a' feje, mint
a' közönséges medvének: órra nagyob':
tenyeri öt újuak: rövid farku. Szöre
ezüft forma fejérségü: gyenge: az éj-
szaki tenger Szigetiben, és folyó jege
hátán lakik: bömbölése vastag: leg-job-
ban szereti a' fagyos halat. 's a' t.

XLVII. K Ö N Y V.

Olvaftatott illy Könyv: *Der Kinder Freund*
Leipzig 1777. A' kisdedek jó baráttya.

1. Szakasz 3. levél.

En a' kisdedeket szivemből szeretem. A' kisdede-
dek okt-
tatása.
Minden jó barátimat, a' kik nálam
ki 's bé-járnak, arra vettem, hogy az én
kisdedimnek multságában, és tanitgató-
sában engem ségítsenek. És holott Oktató
mesterek.
ez a' tellyes gondjok, mihent érke-
zik valamellyik, nagy örömmel eleibe
futnak, a' karfzékbe ültetik, környül
állják; félre hánynak akkor minden
egyéb multságát, 's tsak attól függe-
nek. Akkor minden dolog a' kérdés,
felelet, beszélgetés, halgatás. Ezen jó
barátim közül mindenik más más tár-

gyat vetett az olyan mulatságnak: ki mesével, ki hazánkbeli történettel, játékkal, köz-mondáfork fejtésével, természet tulajdoninak emlegetésével, 's több a' félivel mulattya, és oktattya a' kisdedeket.

18. l. Az egyik mester' neve Filoteknos (gyermek szerető) hatvan esztendősen, de olly kellemetes tekintetű öreg ember, hogy soha rántzát az ortzáján nem lát az ember. Sokat tanult; de a' nagy félékenység ártott néki.

22. Második jó barátom Doktor Kronikel. Minden történetekben forgott ember. Sok a' Könyve. Minden történeteket úgy beszéll, hogy általak a' jó erköltsöket szeretteffe.

24. Harmadik Papillion Uram, ki a' természet három Országiban talállya minden örömét.

Tavaszfizal ki-vezeti a' kisdedeket; 's a' mezőkön mutogattya nekik a' fák, füvek tulajdonit; télen a' rakásból válogat, és soha se jö hozzánk valami kö darab, növény, vagy más a' féle nélkül. Külső tekintete ronda, rongy, tele zsebje, öle, keze mindenkör füvel, kövel, légygyel, pillével; de azért a' gyermekeim se nem nevetik, se meg-nem vetik.

28. l. Kisdedim negyedik jó baráttya Spirit Uram, nemes lelkű, emberi

beri (félebaráti) szerezettel tellyes Uri ember: az elmés iráfok' olvasásában forgott: a' mese mondással, 's a' régi költemények fejtegetésével kedveskedik Magzatimnak.

31. l. Filoteknos kisdedekhez illendő Könyvházzal ajándékozám-gyermekemet: Kronikel Uram egy kis tár-fogásba foglalá kedvekért a' régi válogatott gyöngyöket, köveket, 's az hajdani pénzeknek nyomadék képeiket: hogy ezekből a' régi Királyok neveiket tudják. Papillion Uram a' bogarak tárházát terjeszté üveg alá: kertetskét-is szabott elejekbe: hogy ott kapálgassanak, vessenek, ültessenek gyermekim hol mi aprólékot. Ki-tett illendő, 's állandó helyen elejekbe égi, földi golyóbist gyántázó eszközet: lövellöt szopó köpüt, (Antliam) babona nevű lámpást, aprót-mutatót, vak kamarát. (cameram obscuram) Spirit Ur játék -néző helyet (theatromot) állított kedvekért.

40. l. (Kisded beszéde) Hét orakor keltem; de háromszor kellett reám kiáltani. Énekeltem, de midőn a' szememet szerte-szétt vetetegetném, Aszfony Anyám meg-intett 's ájtatofságra tanított, (Ájtatos Könyvből olvasgattam) fel-öltöztem; de keresnem kellett ruháimat; mert estve nem raktam rendre. Következék a' thé ital, 's

Az oktatás tárgya.

Gyermek beszéd.

holott a' testvéremnek a' Kályhán sült almáját el-tsiptem, kettőt kellett helyette adnom a' magaméból. Amaz olly jó volt hozzám, hogy felét visszaadná. A' Mesterünk el-érkezék; 's a' világ ismertető abroszt elé-vévém, szemmel és észszel utazánk az Hannoverai helységeken. Braunschweigban a' Volfenbittli Könyvház (egyébütt egyéb) tartóztatott bennünket. Tizen-egy órától fogva 12-ig vartam, 's Afzszony Anyámnak kedvét találtam. Az ebéd felött az Atyánk újságokat beszélt; mi tsevegtünk, 's azokról tudakoztunk. Egy óráig fogva zimbalomon orgonáltam. Három órától fogva négyig leg-kedvesb órámat a' Természet történetiben töltém. A' Tanítónk a' rákról azt beszélt: hogy a' pántzellyát minden esztendőben elhánnya, 's újra változtattya: hogy a' gyomra a' fejében vagon; 's hogy azt esztendőnként változtattya: hogy ott taláztatik az orvofságra való rák-szem, vagy tsont: hogy a' száját a' melye alatt viseli: hogy az belől szörös: hogy a' tojást a' farka alatt hordozza: hogy allóját el-ereszti; 's más nő helyébe. Ezek mind Isteni hatalomra, és böltsefségre mutatnak. Estve féle a' szomszéd Afzszonysághoz kéredzettem: volt ott beszéd, de nem

Napi
rend.

Rák.

Szomszéd
ház.

tet-

tetfzett; tsak az ételekről, kontyokról, fő-kötökről tudtak beszélgetni. örültem, hogy haza fihettem. Vatsora után Uram Atyám, 's Afzszony Anyám Könyvet olvastatott; de az ötsém már akkor aluvék. Imádkoztam, le-feküdtem. Im a' napi Könyv kisedded képe.

46. Jöve Filoteknos, és kérdék: miért törülgetné könyvező szemeit? Le-üle, 's így beszéle: Elé-találék szegény, de tisztán öltözött leányzót: palatzk a' kezében: szemei a' földön: jajgatta, könyveze. Kérdém miért? imé úgymoud, szegény Szüleim egy garas arú olajért küldöttek; 's a' garast el-vefztettem. Rosz hir ez, mondam: 's a' zsebembe nyulván, egy garast nyújték néki. Mefzszire el-ballagván töle, kiáltást hallék utánnam: Uram, Uram! vizfsza nézék, 's hát az emletett leányzó ugrálva szalad vala utánnam. Fel-kiált: meg-van a' garafom, ihol az Urét vizfsza hoztam. Köszönöm igen szépen. Öszve tsapván a' kezeimet, 's almélkodva mondam: betsülettel tellyes leányzó! vajmi helyén, 's romlás nélkül kell lenni még a' szivednek! ihol egy forint betsületes magad viseléséért. Maradgy álhatatos a' jóban, és meg-áld az Isten. A' jó leányzó reám bámászkodván refzketni

Tanító
beszéd.

kezdett, 's félt a' pénzhez nyúlni. Nem, ugy mond, nem. . Lám semmit se tettem a' mi jó nem lett volna. . Ha meg-nem találtam volna. . Ugyan azért, mert kötelességedet véghez vitted, ajándékot érdemlesz. Ted' azt szüntelen; 's légyen az Isten mind szemeid előtt, mind szivedben; 's jól fogsz járni. Ő meg-szorítván kezemet, azt olly égő szeretettel tsokolá-meg, hogy az ereje egész lelkemet által-járná; 's el-hagya illy szók között: Istenem! mi nagy örömet viszek majd szegény öreg Szülőimnek. Meg-eredtek erre a' Könyveim. (A' kisdedekek erről külömbféle indulattal beszélgetnek) Bé-lépe azon közben Kronikél Uram, 's minekutánna újjonnan elmondattott volna a' történet, hasonlóról emlékezem, úgymond: Braunschváigi, úgy tetszik Villiám nevű Fejedelem Velentzében lévén, felele a' gyermeknek, ki tőle alamisnát kért: hogy niutsen apró pénze. A' gyermek erre: el-viszem, úgymond, az öreg pénzt a' váltásra. Tsufosnak látattott a' dolog az Hertzeg előtt; 's hogy meg-menekedjék tőle, néki vet egy aranyt. Fut a' gyermek, és kevés vártatva viszfsza szalad a' váltott apró pénzel. A' Fejedelem meg-indulván az hivséggel tellyes emberségen,

nem

nem csak neki ajándékozá a' pénzt; hanem a' gyermeket fel-is nevelte, és emberré tette. Emberül, úgy mond erre Filoteknos, és, ha Hertzeg lettem volna, ama' jó leánnyal én-is hasonló jót tettem volna. (A' kisderek közt vetekedés következék arról: a' leány viselte-é magát jobban, vagy a' gyermek? Jön Spirit Ur, 's ezekből szép tanítást vezet-ki.

58. l. Kérem jó barátimat: hogy egy kis iros vajhoz üllyenek közinkbe. Azomban Filoteknos illy meséket ada-elé,

Mese
fejtés.

1. Én a' vagyok, a' minek láttatom lenni. De nem azé a' ki visel; Engem hordoz Fejedelem, nemes, városi ember; Európán kívül senki semmit se tud felölem. *Baroka.*

2. A' Nap főzi: a' kéz törí, a' láb tapodgya: a' száj veszi. *Bor.*

3. Mi a' vendégségben leg-szükségeseb'? *A' száj.*

4. Nyelv nélkül szóllok: gége nélkül kiáltok: Részem vagyon mind örömben, mind szomorúságban; szivem van-is nints-is. *Harang.*

5. Földön termek, és ruházok szegényt, és bóldogot. *Kender Len.*

6. Követ minket: de világnál, Elenyészik ha ez el-áll, *Arnyék.*

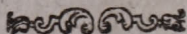
7. Sületlen, fötelen, jó izü, ha nem nyeled. *A' pipa dobány némelyeknél.*

8. Nints állandó helyem, hordogat minden szél: heába nyúlsz utánam: tölem a' szemed fél. *Füst.*

106. 'S továbbá következnek az Elefántról, 's több a' féle állatról való beszélgetések, elmélkedések.

137. A' kis Lajos neve napjára Komedia: vig láttatvány. Lajosnak az Attya Dorvál Ur kardotskát ajándékoz. Lajos el-bizván magát fenyeget; megveti régi jó barátotskáját. Friderika a' nénnye azt észre vévén el-tsallya töle a' kardot: hogy holott kötöje nintsen, pántlikát köt reá. Azomban a' kard vafa helyett tollakból készített kardotól az hüvelykbe; 's holott a' kis jó barátinak tsufolásától el-nem állott, neki nyújtya hirtelen a' nénnye a' kardot; amaz azt ki-rántván, 's a' lett dolgon el-ijedvén, irul, pirul, hallya a' jobbitó dorgálást.

Illyen az első Szakasz. Hasonló ehez a' többi. Már 15-re terjedének a' darabok.

XLVIII. K Ö N Y V.

Olvasztatott illy Könyv. *Le Voyageur Francois* .• par M. l' Abbé Delaport. Tome premier. A' Páris. 1772. *Frantzia utazó, avagy a' régi, és új világ ismérte. 4-dik nyomtatás irá de la Port.* Nyomtatott Parisban 1772. (Avec approbation, et Privilege du Roi.)

Tudositás.

Rettenetes fok Szakaszra terjedő munkába szorittá *Prévost* Apatur Ur a' világ ismértető utazásokat. Hogy könnyebben használlyon rövédebb summába szorittaték *Delaport* által; és mind földi, mind tengeri új utazásokkal meg-gazdagittatott.

9. lev. Az egész utazás levelek által adatik elé. Bizonyos Aszfzonsághoz irattak. Az első Levél Tziprus Szigetét rajzollya-le.

Maszsziliában születtem: ott megtanulván a' Nap-keleti nyelveket, s gyakran tárfalkodván a' Nap-keleti kereskedőkkel, hogy a' világ szokásit ismérjem, egy olyan jövevény hajóra ültem, Tziprusba érkeztem. Tziprus bő-termékenységü; noha folyó vizei nintsenek: kutakkal, esövel bévelkedik. A' Török Fejedelem Nikószia Városá-

Prevoſt.

Tziprus
Szigete.Nikóſſia.
V.

sá-

sában lakik; az néha napján kedves, tzipra lakó-helyek volt a' Velentzeieknek, midön a' Szigetet birták.

Bor. 27. l. Nevezeteffek a' Görög borok; de leg-főképpen a' Tziprusiak. El-tartják szaz esztendeig-is; a' me-nyegző kedvéért.

Vallás. 29. A' Keresztyén Vallásnak sza-bad helye az egész Sziget. Egy ott az Érsek, a' Püspök kettő. Sok a' Tem-pom. Az Isteni szolgálat Görög nyelvű, és szokásu. Iram *Nikosiában* 30. Oktobr. 1735-ben.

Siria. 32. l. II-dik Lev. *Siriáról.* Alepusba érkeztem. Ez egész Siriának fő Városa, és annál roppantabb Városa (Konstantzinapolt, és nagy Kairust kivévén) nintsen a' Töröknek, Nevezetes a' kereskedés miatt.

Antiokhia 39. Antiokhia az előtt Siriának fő Városa vala; 's nevezetes a' Tsá-szári lakástól; de leg-főképpen a' Keresztyén nevezettől. Azon tájon négy rendbéli Keresztyének laknak: Görögök, Örmények, Szirufok, Mároniták; kik Romai Kátholikusok. Mindeniknek vagyon Püspöke. Ezek a' Mároniták főképpen Libanus hegyét lakják.

Damask. 53. 3-dik Levél. Damaskus Városában minden háznak vagyon márványos kuttya, 's nehútt több-is egynél. Bizonyos Orvossal meg-jártam Libanus he-

hegyét, Balbek, és Palmira Városinak ^{Palmira.} gyönyörű dűledékit. Iram Palmirában. 13. Martzius. 1736-ban.

Ezen Szakasznak egyéb levelei Egyiptust. Barbariát (Mauritaniát, Fezz Országát, 's a' többit) rajzollyák-le. Adtam azokról másutt elegendő tudósitást. Azért azokon itten nem mulatok. A' Görög Ország, 's a' Török-ség-is elég isméretes. Következzék a' II. Szakasz, a' 17-dik levél *Georgiaról.*

106.1. *Georgia* a' Régieknél *Iberia.* ^{Georgia.} Tauris, és Erzerumtól Tánáifig terjed. Perfiát isméré fő Urának Ur. 1737-dikében. *Tiflis* a' fő Városa, Kur vize ^{Tiflis.} mellett. Mahomet részü egy Temploma vagyon, Keresztyén Temploma tizen négy. Birnak ott Templommal a' ^{Vallás.} Kátholikusok; 's nem szükölködnek Püspök nélkül. A' Georgiánusok beszél-lik, hogy ezek Templomában tartatott Krisztus Urunk képe, melyet Agbarusnak küldött. (115.) Fel-mentem Kau- ^{Kaukasus.} kásus hegyére; melly az egész világon lévő hegyek közt a' leg-magassabbhoz számlálendő. A' Georgiai öltözet hasonló a' Lengyelhez. Vagyon a' Georgiánusoknak Pátriárkájok, kit Kátholikusnak hinak. Iram *Tiflisben* 1737-ben.

- Kolkhis. 127. l. 18. *Levél.* Mingrelia avagy Kolkhis, Fáfis a' vize. Tsak kettő a' Várofa: Anarghia, melly talán régenten Herakléa vala. Vagyon Keresztyén Pátriárkájok.
- Herakléa.
- Örmény. 158. l. 19. *Levél.* Örmény Ország-ról. Iratott Irvánban 19. Febr. 1738-ban. Örmény Országot Arakszes vize választya-el Mediától. Azon Julfala Városánál menénk által. Nachiván nevü Várofa, úgy tetszik, régenten Arraxata nevet viselt. Nevezetes Apostola Illuminator nevü Szent Gergely Vallás. (kinek könyve nem régen adatott-ki Romában deákul, és örményül) szépek, 's ereklyékkal bévelkedök a' Templomi. Vagyon Pátriárkájok, 's Püspökeik. A' Papok házaffak. Vannak ott Barátok-is; 's a' próba esztendő hét. Eutikes eretnekségével tartanak. *Koub Roub* nevü hegyeket Noe hegyének nevezik. Annak a' teteje örökös hóból áll. Hideg, fagyos, de termékeny Ország. A' hora igen jó.
- Arraxata.
- Vallás.
- Ekbatana. 178. l. 20. *Levél.* Tauris, a' régi Ekbatana, Mediának fő Várofa. Szelim Török Tsászfár azt magáévá tette. De azután a' Persáké lett. Irám Taurisban 15. April. 1738.
- Persia. 199. l. 21. *Levél.* *Persiaról.* Minekutánna nagy Sándor meg-gyözte volna Dáriust a' Persák Királyját, magát

gát az Ország othon való támadások által emésztgeté; míg Arszatzes a' Pártufok Királyja azt magáévá nem tette. Az Arszátzidák, avagy Arszatzes maradéki ott majd hat száz esztendőig uralkodtak. Azok után Artaxerxes, Chosroes, Omár Kalifa, Timus, avagy Tatór Tamerlán voltak nevezetes Fejedelmi. Ufum Kafsáné lett végtére a' Birodalom. De Sáfí Ismael, avagy Chah Safi magát Alinak Mahomet atyafiának véréből lenni hazudván, foglalá-el az Országát. Chah Tamáft köz Katonából Vezérré lett Thámás Kulikán forgatá-ki a' Királyi székből Ur. 1738-dik esztendeje után.

202. l. *Párthia* Perfiának *Frak-atzem* nevü jó nagy része. Ispahán egyik fő Várofa az egész Birodalomnak; 's talán a' leg-nagyobbik. Párthia.
Ispahán.

208. l. Ispahán Városát meszsziröl erdőnek vélhetnéd. Teli nagyon gyümölsös kertekkel. Régiségit némelyek meszsze vizzik; de az irott Történetek közt hire nintsen Tamerlánés ideje előtt. Londonnál, és Párisnál nagyobb: Pekinhez hasonlithatni: erös a' bástyája. A' Királyi palota nagy, roppant, 's asylum avagy *szabadító* hely. Annak szépsége, gyöngyből 's több a' féliből álló kintse temerdek.

Persepolis 219. l. Tovább utazván ; látám meszsziről Persepolis Városát ; mellynek épületi majd a' felhőket érik. A' régiek maradékiből leg-tsudálatosabb Darius palotája ; mellyet mások a' Nap' Templomának mondanak. Homlok része 250. ölet (toifes) foglal magában ; de már rongyos az épület. Fekete fina márványának hossza néhutt 50. lábnyi. Három bátya keritti-bé. A' második 602. ölni öblü. Oszlopi magassága ötven lábbal egygyez ; 's vastagsága 15-tel. 's a' t.

Chiras.

226. *Chiras* Várofa fő rendü helységre Perliának. A' Moschéa ott az egész Afiabéliek közt leg-szebbik. A' Város mellett vagyon *Sadi* Perfa barátinak ; 's nagy nevü költeményesnek a' firja. *Chirás* bora nevezetes. Ispáhánban elmenék a' fürdőbe ; de holott a' fürdés után dörgölés következett ; 's az ollý goromba vólt, hogy már nem türhetém, inkább a' Kafé házba jártam, tárfalkodván Magyar Országi két némes emberrel. Ott meg-jelentek a' Vers-éneklő költeményesek ; de akár-mint iparkodtak, hogy figyelmeteségre indítsák az ott lévőket, senki se vigyázott reájok. Irám Ispáhánban 1. Septemberb. 1738-ban. 's a' t.

Fürdő.

Mogol.

III-dik Szakasz a' többi közé *Mogolt* rajzollýa-le. Nevezetes Várofa
Ama-

Amadabath, mellyben az egész világ ^{Amadabat} népe meg-fordúl kereskedés kedvéért. Közel oda Kámbája. Az leg-nagyobb, ^{Kámbája.} és leg-szebb Indostániában. Néha napján nevet adott Guzuratté Tartományának, és ama tengernek, melly mellett fekszik. Kereskedik elefánt tson-tal, selyemmel, 's több a' félivel. E- ^{Guzurac.} rös a' bástyája, 12. a' kapuja. Épü-leti, kertei nevezetesek. Guzurate Indiai származás: bálványozó. A' népe Mogol, Perfa, Arabs, Örmény, 's Európai. Egy Istenben hiszen ugyan a' föld népe; de imád ördögöket-is. Azután a' *Bráma* nevü pogány Papokról vagyon a' szó.

88. l. A' Banián nevüeknél vannak ^{Banián.} Tanítók. Tizenkét esztendeig folytatya a' tanulást a' tanítvány. Az *Hans-erit* nevü nyelv tanulásán kezdődik a' tudomány. Az a' nyelv tsak a' Tudofoké, mint nálunk a' deák, görög, Zsidó. Azt tartják, hogy *Bráma*, kit I- ^{Bráma.} sten hely-tartójának mondanak, azon a' nyelven hagyá az ő négy Könyvét, mellyeket ők titkos szentségüeknek gondolnak lenni. Titkollyák örökéig: hogy a' Mahomet részüek el-ne égef-sék. Azután a' böltselkedésen motoz-nak; vannak Orvos Könyveik; az Orvofságok versékbe szedettek, mint a' Szalerni oktatások. Az ételtől való

okos örizedés a' leg-közönségesb Orvofságok.

Félnék a' nap 's h6ld fogytától. És így oktalanok a' tsillag nézesben; fzingtén úgy a' föld ismértet6 tudományban-is. (A' Banian különb6zik a' Mogoltól.)

Agra.

107. Agrába Ind6stannak fő Városába a' Jesuitákhoz szállottam. Ott P. Szilveira tellyes betsületet, és hafznos segitséget mutatott hozzám. Ott vagyon a' valóságos nevü India Ganges, és Indus vize közt. Tatár Ország éjszakról végezi. Ez a' leg-gazdagabb Ország a' nagy Mogolnak tartományai közt. Birnak ott azomban a' Frantziak, Portugállufok, Anglufok, Hollándufok. Mogol 34. Tartományból áll. Oda való Agra Város, 's tartománya, a' Város Indostannak legszzebbike, Gemene vize mellett. 15. nagy piatza vagyon, azokat álgjuk környékezik. Népes, épületes, keresked6 nagy hely. Majd nyóltz száz a' közönséges fer6d6 háza: 24. Vendég fogadóban a' küls6 földiek ingyen fogadtatnak. Azok három rétü felhából, partéka kamarakból, hoszszú folyosókból állanak. A' Tsáfzár Udvara leg-méltóságosb. Kettös fala, árka, palotáji, a' tisztek alkalmatofsáji, arannya, mindene tsudálatos.

ingyen
való
vendég
fogadó.

A'

A' Fejedelmek pompáffan temetkeznek. Azért rakvák a' Város környekei a' féle roppant firral.

117. l. Láttam közel lévő Delli Városát. Azt némellyek Porus Király Udvarhelyenck tartják. Szép épületekkel tellyes Lahor Várofa-is. 's a' t. Delli Várofa Lahor Várofa.

Következik Golkonda, Tzeilán, Malabar ismérete.

A' 4-dik Szakaszban Goáról irván az Inquizzio ellen rutúl morog az Iró.

De minthogy utóbbi Irókból-is már meg-tanulhattyuk, a' miket a' világnak egyéb részeiről ir, békét hagyok a' többi szakaszinak, mellyeknek 15-dike, avagy végsője Kongáról, Angoláról, 's más Országokról beszéll.

XLIX. K Ö N Y V.

Olvaftatott illy jelü Könyv: *Neue Erdbeschreibung von ganz Amerika .: herausgegeben von August Ludwig Schlötzer; Professor in Göttingen. Göttingen und Leipzig 1777. Egefsz Amerikának le-iratása Schlötzer Lajos által.*

Első Szakasz. 2. l. Hofzsza egész Amerikának mintegy 9 ezer mért-földnyire; széle, a' hol leg-nagyobb Amerika hofzsza, és széle.

3690-re mégyen; a' hol leg-szükebb, 60-ra, vagy 70-re.

Az Éjfszaki Amerika, melly Éjfszaki Europeanak graditsával egyez, főkkal hidegebb emennél. Az éppen nem hegyes, hanem inkább lapos. A' déli ellenben rakva a' Kordillerás nevü nagy hegyekkel.

Anglus-
hoz tar-
tozandó
Amerika.

9. Amerikának része az Anglusoké. Ide tartozandó Labrador, avagy új Brittannia, Hudsons Bay, Canada, új Skotzia, új Anglia, Neujork, Jerfi, Pensilvámia, Mariland, Virginia, Karolina, Georgia, Nap-keleti 's nyugoti Florida; fok Szigettel együtt. Azok közül való Neuland, Capbreton, Providence, Jamaica, Angvilla, 's a' t. A' Spanyolé Lovifiana, öreg Mekszikum, új Mekszikum, Kalifornia; Terra firma, Peru, Paragvay. Ide tartozandók eme Szigetek Kuba, fél Hispaniola, avagy Sz. Domingo, Porto Rito, Trinidad, Margit. Továbbá Chiloe, Iván Fernandez 's t. a' f.

Spanyol
Amerika.

Francia
Amerika.

Amerikában a' Frantziáké ezen Szigetek: Sz. Márton, Sz. Bertalan, Deskada, Gvadaloupe, Mariegalante, Martinika, Hispaniola része.

Portugal.
Amerika.
Holland.

Portugáliához tartozandó Brasilia. Hollandusoké Surinám, 's e' Szigetek: Kurassoa, Bonaire, Aruba, Karibi két Sziget.

10. l. A' Dánufoké Sz. Tamás, és Sz. Kereszt Szigete.

Az otthon való népe egynehány vég hely előtt, Gviánának nagy része Patagónia, és a' Tüz-Szigete (Feu-erland.)

41. l. Neuland (Terre nove, Neu-Neuland. fundland) Szigetét Kabot 1497-ben találta-fel; 40° , és 46° alatt éjzrak féle; és 41° , 57° , nap-nyugat felé. Ott tiszta nap nintsen; de egészséges, igen termékenytelen. Erdeji jók az hajó építésre. A' terhes szekerek eleibe kutyákat fognak a' lakosok, az hámok bőrből vannak. A' világon nem találta-tik sohol - is több Tökehal, mint annak körülötte, 's onnét hozatik az főképpen egyéb helyekre. Arra tiz ezer hajó tartatik az Anglusoktól. Egyéb tengeri halakból mintegy öt ezer hordó zsirt hordanak el-adásra. A' Szigetnek fő Városa mintegy 80 . házat foglal magában.

Kutya.
a' lovak
helyett.

Tökehal.

50. l. *Cap Breton* Szigete Neuland szomszédja. Abba szarvas marha, juh, disznó, majorság Európából vitetett. Hegyeit egész a' felső tsutsig lehet szántani, vetni. 1758-ban ki-tolák onnét az Anglusok a' Frantziát, 's Lovisburg nevü Vároft építettek. A' Szigetbéli halászat jövedelme tizszer száz ezer font Sterlingre számláltatik

Cap Bre-
ton.

Jövedelme
Sterling.

esztendőnként. (Egy font Sterling az előtt 5, most hat német tallért nyom. *Günther.*)

Akádía. 57. l. Akádía, új Skotzia. (Arról adatott már tudósítás.)

Kanada. 69. l. Kanada, avagy új Frantzia Ország. Annak fő Városa *Quebek* 46°,

45' alatt fekszik éjszak fele; 69°, 48' alatt Nyugot-felé. 1760-ban el-foglalák az Anglusok a' Frantziától Kebe-
ket, és egész Kanadát. Ott a' tél igen hosszú; de a' föld termékeny. A' nyár kellemetes. Ott 16 hét alatt vetni, és aratni lehet. Az hegyek ásványos szénnel bévelkednek. Sokféle a' vad. A' lakosok szeretik a' medvét vadászni eleség, és ruházat kedvéért. *KebeK* Városa kö-házokból, 's 3. ezer lakosból áll. Vólt ott a' *Jesuitáknak* szép lakó helyek.

Kanadában a' *Nippiffong* tó körül lakozó *Indusok* száma 6. ezerre mégyen, a' hol pedig *Sz. Lörintz* vize a' tóba szakad, vagyon *Attavavas*, avagy *Souties* nevü Városok, 's a' kik a' viz mentében laknak, 12. ezernyi népből állanak: vitéz emberek, szeretik egymást, és a' szükségben segítik. A' felső tó (*Lake superior*) az *Hurón* nevü tó részszel keveredik össze; eme pedig egyéb más nevüekkel, rettenetes széle, hosszúza.

Sokan Kereszténységre térítették; és tárfaságos életre. Sokat meg-ron-
 tott az eget bor. A' hajok szöre mint
 a' ferény. Se szakállok, se bajszok.
 Ha az utazás közben a' fa levélén je-
 let tesznek, 30, 40 mérföldnyiről-is
 tévelygés nélkül haza térnek. Nem
 mindenütt szokás a' több Feleség-
 vétel. A' házasodás mindenütt bizonyos
 rend-tartással megyen véghez. Az
 házasság-törés szörnyen meg-büntette-
 tik. Az Anyák a' magzattyaikat igen
 szeretik. Két esztendeig szoptatnak.
 Kisded koroktól fogva fegyverhez ^{Mevelés.}
 szoktattják a' gyermekeket: azon köz-
 ben a' régiek vitézségének példáját be-
 szélgetik nekik. Békefészes-türök; de
 boszszú-állók. Jó kedvűek a' kinok
 közt-is. Az öregeket tisztelik. A'
 beszédben nem hebehurják. Meg-fon-
 tollják a' dolgot, 's úgy szóllanak
 hozzá. Más beszédibe bele nem vág-
 nak; hanem ki-hadják az embert be-
 szélleni; 's úgy felelnek. A' gyűlés-
 ben öregség, 's érdem rendi szerint
 szóllanak; az ifjak tsak halgatnak, és
 tanulnak: mert az ollyan gyűlés emle-
 geti az ösök jeles tselekedetét; az
 köz jónak elé menetele módját. Sze-
 retik a' vendéget. Minden szerentsét-
 lenségben segittik egymást. Titkollyák
 a' mérget; szidalmazás nem hallatik;

de árulás, vagy erőszak által tellyes bofszút állanak. Minden kin-szenvedés jó izü; tsak mérgeket ki-önthessék. Reménylik a' jövendő életet holtok után; de ott-is szükséget vélnek a' jó barátira. Mindnyájan ismérik (egész Amerikában ugy mond az Iró) a' világ Teremtőjét; és mindenek Urát; de keverve fok illetlen, vagy fetétbe kevert vélekedéssel. Az halottat fegyverivel temetik: hogy más világon hasznát vegye. Szeretik a' szabadságot; fös-vénységnek helye nints: aranyon, nemességén nem kapnak.

128. l. A' Fejedelmet tántz és ének közt választják. Tisztelik mint Urokat; fzeretik mint Attyokat. Se strázsája, se tömlötze. Betsületet egyebeknek (familia fzerént-is) a' vitéz tselekedet tészen. Jeles nevezetekkel betsüllék-meg a' vitéz embert. Abból ismértetik, azzal ditsértetik.

Új Anglia

145. Új Anglia 41° , és 43° , $50'$ alatt fekszik éjszakra: 64° , $40'$, 's 7° alatt nyugott-felé. Határos új Skotziával, Fundibayal, Kanadával, Neujorkal, Atlantik tengerrel. Bévelkedik vas, és réz bányákkal; kukoritzával, mindenféle házi és erdei marhával; jó vizekkel. *Boston* a' fő Várofa. Massachusetts Bay Plymouth, és Joyrk új Angliának részei. Ott az Independens

Vas.

Boston.

nevü

nevü vallás a' fő hatalmu, de vannak Püspökiek-is: Kambridban vagyon Univerlitas, a' tudományok mindensége. Kambrid. Boston Városában 4. vagy 5. ezerre mégyen a' házak száma; a' Templom 17., a' lakosok 25. ezerrel egyeznek.

165. l. Kambrid Könyvháza az egész világi leg-jobbiakkal vetekedik, (azt az Író fellyebb valónak mondja, némellyek vélekedése szerént egyebeknél az egész új világban.)

177. l. Neujork leg-nagyobb vize Neujork. Hudson. A' fő Városi közül-is egyik azon nevü (Neujork) Az egész Tartománynak népe 150. ezerre mégyen.

193. l. Pensilvania, erdös, marhás, Pensilvá- halas, madaras, bö termö, gyönyö- nia. rü tartomány. Leg nagyobbik vize *Delavare*. Ott keresd Bukingám, Filadelfia, Chester, Neukastle, Kent, Suffek Vármegyeit. *Filadelfia* Város-is; mintegy 4. ezer házból, 's 20. ezer lakosból áll. Mészszire, 's hatalmasan kereskednek. Filadelfiából esztendönként leg-alább 3. száz hajó üt-ki az Europai partokon. Pensilvania leg-virágzóbb Tartománnya Angliának. Határos vele Maryland. Fő Várofa An- Maryland. nápolis. Nevezetes a' dohánnya. Az előtt Virginiának része vala; de 1632-ben Lord Baltimor, Katholikus ember, más Katholikus nemes emberekkel e-

Lord
Bálmor.

gyütt I. Károly Királytól oda küldet-
vén, 's meg-népesítvén, böltsen vezé-
relvén, Maria Királynénak nevével
Marilandnak nevezé.

Virginia.

217. l. *Virginia* Angliai birtok. 36° —
 39° alatt éjszakra, 's 74° — és 80° a-
latt nyugotra fekszik. Igen jó buza
termő föld: de jobbára minden kezet
tsak a' dohány mivelés foglal-el; úgy
annyira, hogy majd elegendő gaboná-
jok se terem. (Itt a' dohány termés-
téről fok a' szó. Nálunk ismeretes.)
Abból leg-nagyobb jövedelem. 300.

Dohány.

ezer font Sterlingnél többet hoz-bé
az Angliai udvarnak; hol egyéb keres-
kedők nyeresége? Fáji, füvei külömb-
féle szépséggel, 's haszonnal kedves-
kednek. Négy és két lábu állati kü-
lömbfélék. Hala temérdek. 25. a' Vár-
megyéje. Williamsburg a' fő Várofa.
Vannak Virginiában mindenféle vallá-
suak. Virginiát *Kabot* találta-fel. 'S az
a' leg-régiebb szállása Angliának Ame-
rikában.

Williám
Várofa.

263. Karolinát a' jó buza ditséri;
Éj zaki 's minden egyéb féle termékenységgel
Déli Ká. együtt. Ott a' szegénység nem ismer-
rolina, és tetik. Szabad a' Vallás. Vannak ott
Georgia. Római Kátholikusok. Egyéb jószági
közt bőven vagyon a' Terpetin, Szu-
Charlesto- rok, 's több a' féle. *Charlestonon* a' fő
von. Várofa mind a' két Karolinának; a'

ten-

tenger mellett. Tíz ezerre mégyen a' lakosa. Sok ott-is, másutt-is a' szerezsen szolgál. A' kik Virginiában születnek, olvasásra, és mesterségre-is taníttatnak. Georgia Karolinának izomfédgya; nevét II-dik György Királytól nyeré. Fő Városa Szavanna.

324. l. Floridáról. Azt Kabot találá-fel. A' Spanyoloktól az Anglufokra szállott. Ez a' fél Sziget 25° , és 30° alatt fekszik éjzfakra. Meleg, bő termő, gyümölcsös, marhás, vadas, madaras. Fő Városa Szent Agoston. Azt a' Spanyolok építették. Ez a' Napkeleti része: mert a' Nap-nyugati Floridában Pensákola a' fő Város. A' föld népének szine olaj forma. (Itt az Iró a' Spanyolokat gyalázza; 's kegyetlenségeket emlegeti.) A' fő Vezérek Katzik neven ismértetnek. Egy-más közt háborognak. A' Missisipi vize mellett lévő Floridaiak tulajdon nagy Városokban laknak; 's a' Keresztyénekkal keveset barátkoznak.

353. l. Angliához tartozandó Sziget Amerikában Bermudás, avagy a' Nyári Sziget. Tzedrus fával úgy bévelkedik, mint más helyek tölgyel. Abból építtetnek az hajók. Szent György a' fő Városa. Bahama, avagy a' Lukáyi Szigetek nagy számúak. Jamaika Szigete az Antilliai Szigetek egyike,

egyike. Az az Anglusokhoz tartozandó Szigetek közt leg-nagyobb. Ott fekszik Portugal.

Frantziákhoz tartozandó Amerika. *II-dik Szakasz* 516. l. *Louisiána* Missilipi mellett. 1763-ban a' Frantziáktól az Anglusokhoz esett. Ott

Louisiána. Orleans Szigetében új Orleans a' fő Város. A' Frantziák ezen Tartományban száz ezren laktak: nem kevesebb

Hispaniola a' feketék száma. Hispaniola, avagy Sz. Domonkos Szigete rész szerént a' Spanyoloké. 17°-tól 20°-ig terjed éjszakra; Kuba és Jamaika közt. A' Nap-nyugoti Indiának ez a' leg-termékenyebb, 's gyönyörűebb Szigete. Erdős, gyümölts, egészséges. Az ökrök csak a' bőrök kedvéért vadásztatnak. Vizei arany porral bévelkednek. Vannak arany, ezüst, réz bányái. Bör, nád-méz, pamuk, kakao, káffe, gyömbér, dohány, só, viasz, méz, ambra, indigo, ott temérdék. (Itt-is nagyon morog az Iró a' Spanyolokra) Fő helyei: Cap Francois, Leogane: A' Spanyolokhoz tartozandó fő Város pedig Sz. Domonkosnak hivattatik. Szép az öreg Templom, 7. a' Klastrom, benne ott lakik az Érfek.

Gvadalupe, 532. l. A' Frantziáké továbbá a' többi közt Gvadalupe Szigete. Majd olly termékeny, mint Sz. Domonkos. Tüzes hegye, mellyen kénkő szedetik,

az

az allyán bö termö. Vannak hév vi-
zei. A' méhek ott feketék, a' mézet Méhek,
nem lyukakba; hanem galamb tojáshoz
hafonló viafz holyagba rakják, az fo-
ha meg - nem sűrösödik, vékonyan
marad mint az olaj. A' viafzszának
fe lehet elegendö keménységet adni a'
gyertya számára. A' méhének nintsen
fullánkja. Ravet nevü bizonyos féreg
igen alkalmatlankodik büzével, és pa-
piroft, Könyvet, 's több a' félit öfz-
ve rüg, és rutit. A' nagy pök az el-
lensege: azért ezt soha se bántják.
(A' mi Történeteket beszéll az Iró a'
Frantziákról itten, el-nem hihetni tsak
ö utánna járván.)

546. l. Martiniko leg-nagyobb e- Martiniko
gyéb Frantzia Szigetek közt. Egész-
ségtelen a' jövevényeknek elejinten.
40. a' folyó vize. Igen fü szerfzä-
mos, nád-méze, indigója, pamukja,
fügeje, 's több a' féle gyümöltse bö-
séges. Sz. Péter, és Fort Royal ne- Fort
Royal.
vezetes helyei.

559. l. Kajennáról beszéll. Mi ar- Kajenna.
ról másutt.

562. l. Az Hollandiai Amerikához Hollan-
diai
való Sz. Eustáthia, Saba, Sz. Márton: Amerika,
Kuraffo Szigete (ennek sök a' dohán-
nya, és nád-méze) Bé-hoz esztendön-
ként Hollandiának Kuraffo öt száz ezer
font Sterling jövedelmet. Azoké Bo-
naire,

Surinam. naire, Guiana, avagy Surinám: melyről mi már másutt.

Dániai Amerika. 576. A' Dánufoké Sz. Tamás, és Sz. Kereszt, 18° alatt éjzrak felé: dohányos, nád-mézes, 's t. a' f. (Itt is mérges tollal szurkállya az Iró a' Spanyolokat.)

Portugál-
li. Ame-
rika. 583. A' Portugállusé Bráília. 2500 mérföld a' hoszfza, 900. a' szélyessége. Erdős, forrásos, folyó vizes; nád-mézes; jövedelmes, kedves; fáji, gyümöltsei fokféliek. Buzát nem igen, de kukoritzát bőven teremt. Szöllője vagyon; de a' Borát el-nem lehet tartani, vagyon arannya, kevés ezüftye, temérdek fok drága gyöngye. A' melly arany summa esztendőnként Brasziliából Portugáliába vitetik 300. ezerre mondatik; de a' mi ott egész esztendőben szedetik (Brasziliában tudniillik) két milliomm Sterlingre számláltatik. Mind az arany, mint a' gyeánt a' folyó vizek, és patakok allyáról szedetik. Szörös és tollas állati nevezeteffek.

599. Brasziliának 15. a' Tartományja. Nyóltz azokból a' Királyé; a' többi a' nemes érdemes Lusztánufoké. A' Király örököse Brasziliái Hertzegnek neveztetik. Ahoz tartozandó Pária, Maraguan, Pernambuco; 's t. a' f. Bahía, Bahía, avagy Sz. Salvador (12° alatt) leg-főbb Várofa Brasziliának: gyönyörű,

rü, népes, vig, méltóságos. Nagyon kereskedik. A' Portugállufok száma ott mintegy tizen-négy ezerre; a' feketék száma három annyira mégyen. A' kik Portugálliai Szülöktől eredtek Brazilliában, *Kreol* nevet viselnek. *Mesztitz* nevet pedig, a' kiknek csak egyik szülőjük Portugállus. (Gyalazza az Iró az Amerikai Portugállufokat; és az rosz hir-hordáft felölök maga-is fokallya) Braziliát Amerikus Vesputzius találá-fel 1498-ban; de nem egészlen. Az a' Florentziai nagy ember a' Portugállus Király kedvéért másodszor-is Amerikába hajózott 's fel-találá annak 52° alatt lévő déli részét. Avarez Kábrál, kit az emléttett esztendőben a' Lusztániai Király Nap-keletre küldött, a' tenger haborgásától oda vezetettet, a' hol a' 17° déli gradits alatt lévő Tartományt Sz. Keresztnek nevezé; de azt a' nevet Braziliára fordította.

627.1. A' Spanyoloké *Kuba*, 20° alatt éjszak felé, aranyos: vizes, jó rév partos. Amerikai mindenféle gyümöltsel tellyes. 660. mértföld az hoszfa. (Tengeri mértföldről szólván) oda a' szarvas marhát a' Spanyolok vitték; 's már az erdök meg-teltek velek. Dohány, nád-méz, bör, 's t. a' f. böven hordatik-ki belöle. Havana a' fő Városa.

Vesputzius.

Kábrál.

Spanyol
Amerika.
Kuba
Szigete.

Havana.

rosa. 1492-ben találtatott-fel, 's 1511-ben nyeretett-el tellyefséggel.

Potto ric- 644. l. A' Spanyoloké az Antil-
co. laiak közt Porto-ricco-is. A' népe
mintegy 10. ezer következik Sz. Há-
romság, és Sz. Margit Szigete.

új 654. l. Új Mekszikumban Santa
Mexikum. Fe, a' fő Város. A' föld lakofi, ba-
ráti, de nem szolgálai a' Spanyolok
nak.

Kalifornia 664. l. Kaliforniában (mellyről bő-
ven szollék (külömbözik ezen Író a'
mienktől. Vagyon, és elé adatott az
ok, mellyért amannak többet hiszünk.
(Tessék az 1. Szakaszba tekénten.)

Mexikum, 672. l. Mekszikumról, avagy új
avagy új Spanyol Ország. Spanyol Ország. tudosi-
Ország. tás foglaltatik az első Szakaszban.

Déli 719. l. Terra firma, avagy új
America. Kasztília nagy Tartomány. Hofszfa
1300, szélyefsége 750. mértföldnyi.
Ide tartozandó Dári bürü. (Isthmus)
Terra firma, Sz. Mártha, új Granáda,
új Andalusia, Popayan, 's t. a' f. A'
Dári bürü, Panamának - is hivattatik.
Ezen nevü Városnak a' feketéji a'
gyöngyöket a' viz alatt keretik.

Karthage- 8. Karthagéna. Búzáat nem, de ku-
na. koritzát bőven hoz; de elegendő bú-
za liszt hozatik oda Európából. A-
zomban csak a' kukoritzza prófza kö-
zönséges. Erdős; a' fáji a' mieinktől

igen

igen különbözök. Vannak ott' pamuk fák-is, és igen böven a' kákáo fák. A' tsokoládája leg-jobb, és így nem ^{Tsokoláda} igen ismértetik Spanyol Országban: mert Amerikában el-kél. Jó izü gyümöltkkel rakva mindenütt. Ananás nevü gyümöltkse leg-ditséretesbb. Sok a' szörös és tollas állata. A' rókáji büdöségét fél orányira-is érzeni. Azt a' kutyák-is alig türhetik; 's mig azt ptrüszszentik, el-ill a' róka.

757. l. Kárhagenának Karthagéna nevü Várofa az Europai harmadik rendü szép Városokhoz hasonló. Vagyon Püspöke, és Szerzetes Kalastromi. Ott tsokoládát mindennap minden fekete rab-is iszik, egy tsészze $\frac{1}{4}$ kis pénz. De minden betsületes ember 11. orakor égett bort-is iszik gyomra segítéségéért, 's a' jövendő jó iznek kedvéért. A' tsokoládát nem szokás belemártás nélkül inni; a' pipazás közönséges az Afzszonyoknál-is.

769. l. Kárákkás Tartomány (e- ^{Kárahkas} zen nevü Vároffal együtt) Blanko nevü fokig ér. Szomszédgyában vagyon a' Cacáótól nevezetes Maracaibo. Új Andalusíának fő helye Komána. Új ^{új} Andalusia Gránádának pedig Santa Fe.

780. l. Perut írja-le. Az elég es- ^{Peru.} méretes.

899. l. Paragvaj felöl ad tudósítást. Ott nevezetefek voltak a' Jesuiták Missiói.
920. l. Chili felöl.
- Falkland. 942. Falkland Szigetiről, a' Tüz Szigetiről, és Statenlandról beszéll.
- Orosz Amerika. 958. l. A' Rufsziai Amerikára mutat. Mi azt másutt hozszafan.
- Otaheiti. 983. l. Otaheiti felöl. Mi arról másutt. Emlegettük már új See, és új Hollandiát-is.

L. K Ö N Y V.

Forgattatott illy Könyv: *Des Titus Livius römische Geschichte.*: übersetzt von Johann Frantz Wagner.

Livius. Liviusnak tudniillik egész munkája, noha hozszas, Német nyelvre vagon forditva tellyeséggel. (Mi annak jó nagy részét deák summába szoritottuk.)

Homérus. Forgattatott eme Könyv-is: *Des Homerus Werke.* Homerus 48. Könyve tudniillik már Németül olvastatik. A' Német magyarázat vers nélkül való, 's áll foru (Scholion - béli) fejtegeté-
fekkel bőves.

LI. K Ö N Y V.

Természet Országá.

L áttatott eme' jelü Könyv: *Neuer* ^{Schau-}
Schauplatz der Natur. Leipzig ^{platz.}
1775. Betü rend szerént a' természet
isméretéhez tartozandó minden szóza-
tot meg-fejt. p. o. az A betü alatt
első szó *Aal*, *Angolna*; ennek fok ne-
méröl 21. levélen beszéll, egész az
42-dik lapig; majd minden tulajdoni
szerént.

Az első Szakasz nagy rendü for-
mában 1044. lapon tsak két betühez
tartozandó állatokat, füveket, fákat,
értzeket foglal magában.

Úgy tetszik Linnéusnak, és Lin-
néus minden Tanítványinak minden
kintsét fel-lehet benne találni.

LII. K Ö N Y V.

Olvasztatott illy jelü Könyv. *Allgemeine Teut-
sche Bibliothec.* 1. Band. 1. Stück. Berlin,
und Stettin. 1766. *Közönséges német Könyv-
ház.*

Készület.

Ihol a' Német Könyvháznak első Szakaszja. Mindenik bizonyos Német Irónak képét fogja előre mutatni. (Itt Ramler képe szemléltetik,) Homerusén kívül, melly mindeniket ékesíti. Ez a' Német Országi Tudományról 1764-dik esztendőtol fogva tellyes tudósítást fog elé adni. És így a' Német Országban ki-jövő Könyveket, 's a' tudományokat illető dolgokat mind szem eleibe fogja teríteni.: Az itt elé adandó könyveknek Biráji ('s olvasás után való ítélet ki-adóji) egész Német Országban szerte-szét laknak; és így itt nem egy Városnak, hanem az egész Német-hazában lévő Tudósoknak ítéletek foglaltaknak. Az első Szakasznak első darabja 318. levél lapra terjedvén hosszszaffabban 26. Könyvet emleget; a' többit mint egy futó félben.

14. l. *Elementa Physiologiæ corporis humani* Autore Alberto Haller. Præfide Soc. R. Scient. Götting. Lau-
fannæ 1763.

Azután Haller, az Orvosi új ta-
lálmányokkal, és Boerhavéval együtt
ditsértetik.

20. l. *Demostenesnek és Eschinefznek* <sup>Demóthe-
nes.</sup> *Németre fordított Beszédei.* Lemgóban.
1764-ben. Nem igen ditsértetik. Jjobb
fordításra vagyon a' reménység. A'
leg-ekesebben szóló Görög, nem ékes
Német beszéddel adatott elé. Szol-
gálni fog azok számokra, kik a' Gö-
rög nyelvet tanulják; 's a' szózatot
tárban nem akarnak tekénten.

27. l. Baffedow Bernárd. A' gyer- ^{Bafedov.}
meket vezeti az Istennek természet
szerént való ismeretére; de mind arra
helytelenül panaszkodik, hogy eléb
az Istentől ki-nyilatkoztatott regulák
szerént tanittatik, mind az ő tanítást
felettesen adja elé; tsorbástan; és így
a' Könyv nem gyermeknek való. A'
bé-vett tanításktól-is el-áll ez az Író.

52. Makszimus Tiriushnak böltse- ^{Tirius.}
kedő beszédei. Németül. Fel-fordult,
oktalan tanításkkal szolgál Tirius.
Az imádságot kárhoztattya: a' kénte-
lenséget, avagy a' kényszerítő fatumot
ostoba nyelvefiséggel árullja. A' Né-

met fordítása sem jó. Mestere Dam Tobias; Berlieni egyik Iskola Igazgatója.

Æsthetica.

70. l. A' szép tudományokhoz való helyes ítéletről (de bono gustu, de æsthetica) tudósító levél. Az Urfiak számára. Lipfiában 1754. Példákkal él az Író inkább a' tanításra, mintsem regulákkal. Az egyik példa Hesiodus munkája (Munkák és napok) de jobb példának tartatik Virgiliusnak a' parasztkodásról írt Georgicon nevű Könyve. További példa Vanier paraszti majorsága. és Rapinnak a' keretekről ki-adott versei. De ezt a' Berlieni Könyv-Biró meg-veti; 's közönségesen a' Jesuiták költeményes, avagy a' Poesis szerént készített munkájikat gyalázza, hogy igen szolga módra követik a' régieket. Ebből vegyük észre, mi tudatlanok néha az ilyen Könyv-Birák. Virgilius tellyesféggel Homerushoz, és Teokritushoz szegődött. Még sem szolga rab. Milont egész magasztallyák: még-is vagy Maszeniusnak (Jesuitának) *Szarkotis* nevű Könyvéből szedegeté Könyve javát; vagy a' két nagy elme egy féle találmányu, 's ditséretü. Ezt hoszszasan meg-mutatak a' Londraiak, ki-adván Maszenius Szarkótifsát gyönyörű nyomtatással. Ezek után egyéb régiebb, 's ujjabb versezők tétetnek-ki
pél-

Tudatlan
Könyv
birák.

Milton,
Maszen.

például. Szarkótis példáját majd elé-
adom.

75. l. Arrianusnak Indiai főbb ren-
dű éfzre-vételi.

Vannak itt Lutránusfág fzerént
tanító munkák-is; de azokat több a'
félivel el-halgatom. Az egész munka
negyvennél több Szakafzban Ur. 1780-
dik esztendejéig terjed. Nagyobb hasz-
na lesznek munkánknak; ha egész köny-
veket summáffan elé adunk; mintsem
ha illy töredékekkel kedveskedünk.

LIII. K Ö N Y V.

Olvaftatott illy Könyv: *Sarcotis, et Caroli V.
Imperatoris Panegyris; Carmina, Tum de
Heroica Poefi Tractatus, Auctore Masfenio.*
Sarcotisnak, avagy Sarcotheának, az az:
az emberi természetnek romlásáról Masze-
niusnak 5. Könyvből álló költeményes ver-
sei. Következik V. Károly Tsáfzárnak vers-
ből álló ditsérete. Nyomtatott Londrá-
ban, 's árúztatik Párisban. 1771-dikben.

A' nagy ditséret után, mellyel Ma-
Máfzenius
szenius tífzteltetik, ezeket olvaft-
fuk: Azt mérjük bizonyítani: hogy,
ha Máfzeniusnak ezen munkája (Szár-
kátiffa) a' mi idünk Századjában kelt
vólna szárnyára leg-előfzör, azt vél-
hetné az ember, hogy Máfzenius tu-

lajdon hasznára fordított azon tárgyu fok Könyvet, és munkát, mellyeket leg-jobb Iróinknak köszönünk. . . Máfzenius tellyességgel által-ismérte a' régi Irókat; 's azokat ö nagyra betsüllette, és tsudálta; noha nem imádtá.

Hetven két levél lapra mégyen osztán az a' Tudósítás, melly arról tufakodik, hogy költeményes Könyveinek szép jó részét Milton Mafzeniusból szedegette. 1. illy titulus alatt: *Observations sur le Paradis perdu de Milton, et sur la Sarcothée de Mafzenius, extraites du Journal Etranger Octobre 1754.* 2. *Magasin de la Noblesse Britannique. : Preues, qui demonstrent, que Milton a tiré son Poème du Paradis perdu, de celui, que Jacobus Mafzenius Jésuite a composé en Latin.*

Laudier rendre meg - mutatrya, mi gondolatokat, 's rajzolásokat szedegetett-ki Milton Mafzeniusból. p. o. *Chantez, Muse Céleste, 's a' t.* De inkább magából Miltonból vegyük - ki az igéket. Igéji így kezdődnek *Frautziaúl.*

Je chante la désobeissance dii premier homme, et les funestes effets du fruit defendu. 's a' t. (Traduit de l. Anglois a Paris 1753. Első K. 1. L.

Éneklem az első ember engedetlenségét, és a' tilalmas gyümölsnek

veszedelmes munkáit, a' Paraditsom el-vesztését, az halálból forrott nyomorúságot, melly a' földön addig győzedelmeskedett, mig az Isten-ember el-nem jöve a' nemzetségek itéletére, 's minket helyre nem állított a' bődöglakásban. 7. k. 52. l. Az Isten fiát, az örök böltsefséget hijja segítségül.

Ezeket emlegetvén Milton Birája, így szól: Azt nem mondhattuk-é, hogy ezek tsak Anglus nyelvre való által-tevései Masenius Jakab ama szép deák verseinek. (Masenius a' költeménynek, és ékeffen szóllásnak tudományát Koloniában 1650-ben tanítá.) Milton 1669-ben adá-ki az el-vesztett Paraditsomot. *Vie de Milton* p. 17.)

Maszenius v rsei így vannak:

Principium culpae, Stigiaeque tyrannidis ortum,

Et quae fera premunt miserandos fata nepotes

Seruitio turpi scelerum, poenasque malorum

Pandimus. O! sacrae moderatrix Diva Poësis,

Quae citharae quondam nervos, artemque regebas

Jessiadae, faciles ad carmina suffice vires.

Non mihi Pieridum limphae , Cirrhae-
 que recessus ,
 Nec phaebea placet laurus , nec oliua
 Mineruae ,
 Pegafeusue liquor , priscorum fomnia
 vatum.
 Pro Musis diuina parens , pro culmine
 Cirrhae
 Maior Olympus erit , fundet mihi dul-
 cior vndas
 Gratia , Palladium vincet sapientia Nu-
 men.
 Tu coeptis o diua fave , nostrosque
 labores
 Dirige inoffenso per secula pristina
 cursu. etc.

18. l. Meg-mutattatik , hogy legy
 féle képpen , s egy féle tulajdonsá-
 gokra mutató igékkal írja-le Paradi-
 tsom ditsőségét mind Maszenius , mind
 Milton. (19. li est aisé de voir , que
 Milton a imité , ou plutót copié Ma-
 senius c' est une autre langue , mais
 c' est le même sens. etc.)

19. l. Maszeniusnak fel-tett szán-
 dékát , és az Istennek segítségül hívá-
 sát követé Milton az első , és hetedik
 Könyvben. Maszenius le-rajzollja a'
 világot , és a' mik abban történnek.
 Le-rajzollja a' Paraditsomot , az első
 embernek teremtetését , a' Teremtő I-
 stent a' fazékashoz hasonlittya , az el-
 ső

ső embert a' világhoz: elé-adja az észnek országlását; *Milton* ezeket az ő 4-dik Könyvében nyomozá-ki. Az ábrázat szépsége, az emberbe adatott erköltsök, ritka ábrázat, le-iratnak *Maszeniusnál*; 's *Miltonnál* a' 12. könyvben. *Maszenius* a' rétek szépségét, *Lutzifernek* irigy és boszongódó befzédét azért, hogy nálánál boldogabbá tétetett az ember, az ördögök gyülekezetét rajzoló-le. Ezeket *Milton* az ő első Könyvében forditá maga haszná-ra. És így továbbá.

Az 23-dik levélen *Milton* védelmeztetik az ilyen ellen-vetések ellen.

Az 45. levéltől fogva az 72-dikig új egyeztetések következnek *Maszenius* és *Miltonnak* Könyveik iránt.

Ezek után *Maszeniusnak* a' költemény mesterségéhez tartozandó tanítási, és *Szarkotis* nevü munkája következik, V. Károly Tsáfzár ditséretével együtt.

LIV. K Ö N Y V.

Láttatott illy Könyv: *Dictionaire portatif des Arts* .: A' Amsterdam. 1767. A' Mesterségekről irt rövid szózatoss Tár.

Ez a' Köny magában foglalja röviden a' külömbféle mesterségekről való tudósítást betűrend szerint. p. ok.

1. l. *Atzély*. Le-irattatik készítése Atzély. módja.

8. l. Le-rajzoltatik a' Német, Magyar, Damaskusi, 's több a' fele atzély.

12. l. *Agriculture*. A' szántásról, Gazdaság. vetésről. 44. A' vas-matskáról, keményítettőről, patikáros mesterségről. Építő tudományról. Arithmetikáról; avagy számvetésről. Itt a' 90-dik levélén azt olvasom, hogy húsz egynehány emberen kívül senki sem tudta a' számvetés mesterségét az Orosz Birodalomban első Péter Tsászar ideje előtt; hanem a' Peruviak módjok szerint olvasó módra fűzött gombotskák huzogatásával vitték végbe nagy bajjal, és hibával a' számlálást.

Orosz
iparkodás

92. l. A' fegyver készítéséről, az Ágyuról, 's t. a' f.

Haború
a' bajusz
miatt.

114. l. *Barbier*. A' Barbélyokról, 's a' szakály-metszőkről. A' Tatórok vé-

vérengező háborúra keltek a' Persákkal, hogy emezek nem úgy viselek a' bajszat, és szakált, a' mint a' Vallás módja parantsolá. Plutárkus bizonyossága szerént Nagy Sándor parantsolámeg a' Matzedon népnek: hogy szakált ne viseljen: hogy az ellenség azt meg-ne foghassa. Ur. 454-ben kezdék a' Romaiak magokat borotváltatni (úgymond ezen Iró. Lásd a' régi maradvány oszlopokat.)

121. l. Az arany ki-vékonyittásáról.

131. l. A' vászon fejeréttéséről.

146. l. A' kenyér sütésről. 's t. a' f.

Méltó meg-visgálni, ha nem volna-e igen hasznos állapot, ezt a' könyvet egészlen magyarra fordítani. Az I. Szakasz az H. betüig foglaltatik. A' többi rövid summában egész végig.

LV. K Ö N Y V.

Olvasztott illy nevü Könyv: *Historische, und kritische Nachrichten, von dem Leben, und den Schriften des Herrn von Voltaire und anderer Neuphilosophen unserer Zeiten gesammelt von Johann Christoph von Tzabnesnig Augsburg 1777.* Volternek 's a' mi idönkbéli egyéb új Böltselkedöknek életekröl, 's Irásaiokröl. Tzabnesnig által.

Volter
letre és
rási.

Ezek mind az igaz vallást temérdek káromkodással vágják, és vijják.

1. Lev. Volter magával ellenkezik, hihetetlen dolgokat beszéll: elmés, de rutúl botló; böltselkedő, és oktalantévelygő: fok olvasása után ostoba tudatlanság tetszik-ki irásiból: böséges aö költeményre; de egyebek irásiból éltolvaj: Vallás ellen káromkodó; ea' költsre tanító, védelmező mestere al gonofzságnak: irigységgel: hazugsággz tellyes: békeféség hirdetője; 's az iga Vallás üldözésének gyullasztója. Született Párisban 1694-ben. Lejay a Tanítója meg-jövendölé néki, hogy az hitetleneknek Kalauzokká fog válni.

7. Udvari inás gyanánt Chateauueustöl Hagába vitetett; de a' szerelmeskedés miatt haza igazittatott. Richelieu Hertzeg Afzszonyt a' vers-szerzésben

ben segitvén; nagy summa arannyal meg-ajándékozott, de azt hintóra, lovakra el-fetselvén hamar szegénnyé lett. Az Attya (Udvari Tanácsos Uri ember volt) fok roszszaságát heába bünteté, és dorgalá, nem birt vele.

17. Oedipus nevü szomorú játékát Szofokles, és Corneille nyomdokán faragván fokáig nem tetstett; végtére az adott néki hirt nevet. Abban azonnal ki-tetstett az Egyházi Elöljárók ellen fel-forrott mérge. Olly igéket téstzen némelly személyek nyelvére, mellyekkel azok méltóságát szurdállya. Már akkorra a' fok féle roszszaságáért, meg-páltzáztatott, pofon veretett, tömlötzbe-is tétetett. Ott koholá azt a' költeményt. IV. Henriknek Frántziák Királyjának emlékezetére, mellyet Henriásnak nevezett, új meg új ékesgetésekkel fok izben fel-tzifrázott, 's mellyet Anglia Királynéjának bé-mutatott. Az osztán fok féle nyelvre tétetett által. A' Tudók fok abban a' költeménynek reguláji ellen fok gántsot találtak. Tiz énekből áll. Ott kellett volna kezdeni, a' hol végzi. Harmadik Henriken kezdi, 's a' negyediken végezi. Harmadik Henrik meg-öletése, a' Sz. Bertalan napi vér-ontás és a' vallásnak terhelése éppen nem ehez a' munkához

hoz tartozandó. Marja ebben a' munkában a' Pápa hatalmát, prédikáll a' fanatismus ellen; az eretnekek büntetése ellen, 's t. a' féle. Ezekről nagyon a' tudosítás a' 42-dik levélnek lapjáig. Azután irt a' költeményről regulákkal. A' bajnoki költemény úgymond: a' bajnokhoz illendő történetekhez versbe foglalt le-írása. Ha XII. Károly életét versben írta volna, ez a' végezés ahoz illenék. Ezen regulákról azt hazudgya, hogy ő azokat Anglus nyelven írta. Írá Frantziául. (Volternek Aruet volt a' neve, 's betű változtatással, magát azután hívá először Volternek, azután Voltairnak) A' ki ennek a' világ-rontó gonofznak életét, és irását ismérni kívánja, Tzabnesnig első Szakaszát; végig; az az: az 352-dik levélig olvassa-el.

A' második Szakaszban a' Vallás ellen agyarkodó Irók közt ezek számlátatnak elő. (Boyer, és Argens nevü János.)

20. Bayle az ö gonofz Dictionariumával, avagy szózatós Tár-Könyvével.

42. Beaumelle az ö gondolatival.

78. Blount. 87. Bolingbroke. 96. Boulanger. 99. Bruno. 116. Chubb Tamás. 119. Collins. 130. Diderot. 142. Dolet. 148. Az Encyclopedia,

az

az ő faragóival együtt. 191. Freret, 197. Helvetzius. 216. Cherbury Herbert. 220. Hobbes. 229. Hubert. 256. Maillet. 245. Marmontel. 257. Marfais. 265. Meslier. 269. Mettrie. 279. Montesquieu. 296. Morgan. 299. Prades. 315. Premontval. 327. Rousseau Jakab János. 378. Servet. 397. Spinóza. 410. Tindal. 417. Toland. 435. Touffaint. 441. Vanini. 450. Voltson. Ezek közül némelyek meg-tértek. Mindnyájokat bölts erős irással meg-gyöze Nonnote, a' Nonnote, felölök, 's ellenek irt szózatot Könyvében. Freret Mikloft Faszini Vintzent Dominikánus ronta-meg e' nevü Könyvében: *De Apostolica origine Evangeliorum*. Liburni 1775. egyebeket pedig egyebek.

LVI. K Ö N Y V.

Olvasztatott Ginther Lajos Könyve, melly a' Kereskedök Iskoláját foglallya magában illy homlok-irással: *Eröffnete Akademia der Kaufleute .: zweyte vermehrte, und verbesserte Auflage.* Leipzig 1767.

I. Lev.

Aquisgran **A**' Párisban vert Frantzia pénz jele. *Aach* Aquisgranum Német Ország-nak leg-régiebb Városa, Vesztfáliában. Ott lakott mint Udvar-helyében Nagy Károly TS. nevezetes a' posztója, réz edényeivel, varró töjivel, hévizeivel együtt.

Angolna. **II. I. Aal.** Anguilla, Angolna. Kigyó forma, hofzszas gömbölységű hal. Találtatik mind a' folyó vizben, mind a' tengerben. Vagyon olly vastag-is mind az emberi kar, 's két réfni-is. Jobbára a' fenék vizet szereti; 's tsak a' viz háborgáfakor vetődik fel. Ha a' parton borsót, vagy buzát talál, ki-mégyen a' szárazra legelni. Akkor háló vonatik utánna, 's vízszta mászáfakor meg-fogatik. Elevent ellik. Arultatik elevenen, szaritva, sózva, füstülve, egészlen, 's darab számra

114. l. *Aalborg*, Daniai nevezetes kereskedő Város. Ki Koppenhágának-is ^{Aalborg.} neveztetik: mert Koppenhágát ki-vévén, jobb, 's gazdagabb Város a Dániának nintsen. Nap-nyugat felől Krétából álló hegyekkel bévelkedik (*Danica terra alba*) Nevét az ott fogatni szokott fok ángolnától nyeré. Selyem, és nád-méz műhelyi hireffek. Sok Gallyát ereszt utnak szalonnával, vajjal, viaszszal, bűrrel, sós hallal. Főképpen az hering ott bőséges. Az Aalborgi pisztolok, puskák, nyergek, és keiztyük nevezetefek; valamint a *Theriaca Andromachi* Orvótság-is.

23. l. *Aba-jour*: Be-eső világosság. Frantzia modú ablak, melly kívül úgy vagyon készítve, hogy tábla, vagy más eszköz mozdittáffal tsak a' fellől ereszfze a' világot az áros bűltba: hogy a' nagyobb világosság el-ne árúllya a' partékának fogyatkozását.

38. l. *Abdruck*. Által-nyomtatás. ^{Által nyomtatás} Melly akkor esik, midűn valamelly ritka pénznek, vagy más szép a' féle eszköznek ábrázolt mását kívánnyuk. Véghez lehet azt vinni vizaholyagon, viaszon, fejer mázon (gipson). Leghamarább pedig 's igen nagy haszonnal a' meleg, fejer, ujjal öfzve nyomogatott tzipó bélen. Az ha napon, vagy deszkán a' meleg kementzében meg-

zárad, a' reá nyomott pénzt, vagy ábrázatot helyefen elé-adja. Vagy végy tisztán meg-ásztatott papiroft, nyomd-ki a' nedvességét: térítsd a' kívánt pénzre, metfzett képre, vagy más a' féle táblára, vonny reá tiszta kendőt, nyomd reá körmöddel mindenütt, 's kész az által-nyomtatás. Ha feketén kívánod, a' közetskékre hints a' nyomás előtt kormot, úgy hogy a' fel-álló részek tisztán maradjanak.

82. *Abo* Finlándianak fő Városfa. Egészségtelen, 6700. a' lakosa. Vászonnal, gabonával, deszkával, eleségre-valóval meszsze kereskedik. Negyvenket féle mester ember lakja. 1743-ban békeség az Orosz és Svetzia Ország közt ottan tetetett; 's Abo Svétziához jutott.

99. *Abfatz* Talp-farok: a' roz vargáktól hitván bőr falatból-is készítettik. A' kik azt férfi, és Afzszony számra fából készítetik (Frantziául *Taloniers* a' nevek) nagy számmal hordják a' vargákhoz; és abból szép könnyü kereskedést indittanak. A' fájának keménynek kell lenni, ilyen a' dió főképpen. Az osztán meg-festetik; vagy bőrrel meg-tapasztatik.

126. *Abissinia*. Felső Szeretsen Országának, avagy Etiopiának része Afrikában, Nubia alatt Nilus vizénél. A' Tsászárra Neguznak, vagy Pap Jánosnak

nak hivattatik közönségesen: harmincz Tartománnyal, vagy kis Orzággal bir. Várofa nints; de faluja fok temérdek. A' Tsászár az ö udvar helyét, melly Városhoz hasonlónak tetszik, majd minden esztendőben változtattya. A' mester-embereken kívül minden ember Katona. Mig a' háború tart, söt még izolgalatot tesznek, bizonyos faluk rendeltetnek el-tartásokra. A' föld valóságos népei mind Keresztyén Koptiták. De Zsidók, és Mahomet tselédjei is vannak köztök. Sok helyein háromszor-is elik egy esztendőben az aratás. Mirhával, tömjénnyel, méz-náddal, sóval, mézzel, pamukkal, borral, gyümöltsel, bévelkedik. Vannak bányái, de jobbára el-hagyattak; hogy a' Török meg-ne kívánnya a' készfzet. Eleiántya, majma, oroszlánnya, 's több a' fele állattya nem ritka. Szarvas, nyúl, róka, 's több a' fele börböl, és elefánt tsontból nagy a' föld-népének a' nyeresége. Feketék, de vannak köztök sárgák, és veres, fejéres színűek: ruhát vifelnek: elméfek, emberségek, vidámok. (Le-irattatik az Europai szállás, és kereskedés Abiffinara nézve.)

144. Akapulko Várofa Mekszikum ^{Akapulko} ki-kötő rév-partyának, Vera Crux-táján. Innét kereskedik a' Spanyol a'

Filippi Szigetekkel, és Peruval; itt veszi a' Kinai, és Nap-keleti fok szép partékát.

Akhát kö.

194. *Akhát*, vagy *Agát*, gyöngykő; nevét Szitziliában *Akhát* vizénél, mostani *Drillo*, avagy *Kantaránál* nyeré. Sokféle a' szine; főképpen, midőn állapotok, fák, felhők, gyümölcsök, és több a' féliek láttatnak benne. Keverék fetetés, és felére által-tetfő kö, bele terem *Jaspis*, *Kaltzedon*, *Kvartz*. Nagy keménységű. A' keveréke miatt sokféle a' neve (*Achat onyx*, *Deudrachates* etc.) Vagyon üvegből készített hazug *Akhát* gyöngy-is.

Akhem.

198. *Akhem* Szummatrának Országá; nagy Várofa-is azon nevet visel. Sok a' rizs-kásája, kokus-diója, arany-is áfatik a' határán. Azért temérdek ott a' Kinai, Hollandus, Dánus, Anglus, és több a' féle hajó.

Acidum.

208. l. *Acidum*. Savanyu. Ezen a' szózatton nevezet szerént bizonyosónak a' neme értetik, melly a' nyelven savanyú izet okoz; és avval a' sóval, melly a' hamúzsirban foglaltatik, egybe nem fér, sőt, ha vele öszve kevertetik, bugyorog, sífereg, habzik.

Akra.

218. *Akra*, *Accon*, régenten *Ptolemais*. *Tiritsi* Püspökhez tartozandó Város *Fenitzia*, és *Palesztina* határán: most

most 50, vagy 60 házból áll. De a' kereskedése, főképpen a' pamukkal (*Coton d' Acre*) nagy.

231. *Adám almája.* Narantshoz hasonló gyümölcs; de nagyobb, és fetésesbb színü. (*Limon fructu aurantii.*)

235.1. A' Summazást úgy-is végben lehet vinni, ha a' tizeseket által nem teszem; de 1. az egész talált számat le-irom: 2. a' második talált számat egy rendel, a' harmadikat két rendel bellyebb irom, és így továbbá.

<i>Példa.</i>	123	úgy mond szerént	123
	1356		1356
	.98		98
	675		675
	101		101
	<hr/>		
közönség. 2353			23
			23
			11
			1
			<hr/>
			2353

Az a' haszna az új módnak, hogy a' hosszú munkát végbe lehet szakasztani más dolog érkezésekor. 2. Ha ketten tesznek egy summazást, nagyobb bizonyosság kedvéért, az új mód szerént hamarabb fel-talállyák, mellyik rendben esett az hiba; egyébként pe-

dig az egész hofszas alkalmatlan munkát vizsgálja kell fértzelni.

Adepti,

246. l. *Adepti*. Azoknak a' nevek, kik magok felöl azt hazudják nevezet-szerént, hogy a' böltselkedök kövével birnak (*lapis philosophicus*) és azzal aranyt csinálnak. Azok által fokoknak aranyok, és ezüftök füstbe ment, vagy olly vizzé vált, mellyből aranyt ne várj.

Adi.

247. *Adi a die*, vel datum p. o. *Adi Leiptzig Datum Lipsiæ*, adatott, iratott (ez a' levél) Lipsiában. *Adi dito* az emlétett napon.

Sas-kö.

250. *Adlerstein. Klapperstein. Aetites, Lapis aquilæ*. Sas kö. Olly kö, melly belöl üres, és más követ foglal a' belsejében, 's ha ingattatik, zörög. Találtatik Slesiában-is, Stejer Országban, 's majd mindenütt; a' hol homok hegyek fekszenek.

Lafzars.

279 *Aesche Thymallus. Thynnum*. Hal melly a' pisztrángal vetekedik jó izére nézve: (V. *Zoologicon nostrum*.)

Esculap
Kigyója.

280. l. *Anguis Æsculapii*. Kigyó neme. Ezt az egyet meg-lehet fzelidíteni, Olasz, Német, Lengyel 's más Ország bévelkedik vele. Agyba-is, a' hol az ember hál, ártalam nélkül tétetik. *Vipera módra* el-készítettetik. *Pestis*, és méreg ellen való.

340. l. *Agra* (Erről szó vala már másutt-is) más néven Akebár v. Ek-bár Abad Afiában Mogoliltánnak Agra nevü Tartományának fő Várofa. 28, v. mások szerént 26° alatt a' szélefségre nézve. Rakva vannak hoszszú; de keskeny utzái kereskedő kamarákkal, börtökkel, ládákkal; 15. a' kereskedő fokadalmás piatza. Igen népes; de 200000. ember, a' mint némellyek írják, nem lakja. Kevés a' pogány benne, fok a' Mahomet tse-édje; némellyek bizonyysága szerént a' Keresztyénség reá mégyen benne hufzon öt ezerre. A' kereskedők (Caravana) fereg számra gyűlnek oda Amadabath, Surate, és egyéb nevü helységek-ből. Egy egy fereg négy vagy öt száz tevéen vezeti oda a' partékát. Vagyon az olyan feregben Anglus, Holland, Mor, Török, Arabiai Szeretsen, 's több a' féle nemzetü ember. Visznek, vesznek, ki 's be-hordanak fok fele rendü áros jószágot.

342. l. *Agrés* Ophacium, Agresta, Egres-lév. Az éretlen szöllöböl ki-fatsartatott lév. Az meg-szüretvén hordotskákra veretik. Hogy fokáig éppen maradjon egy kis fa, vagy moncola olaj töltetik hegyibe. Jó a' konyhán etzet helyett; 's orvofságra-is.

Agra.

Egres
lév.

Ambra. 342. l. *Agstein, Bernstein*; *Ambra citrina, electrum, fuccinum, carabe*; *ambre jaune.* (V. *Oryctologicon nostrum* part. 2. §. 18.)

Noha 80 féle, a' mint Hartman beszéli (In *Historia succini Pruffici*) de mindenik fejer, sárga, verhenyös, vagy zöld színnel kelleti magát. A' fekete ha valóságos, ritka. Hogy az ambra (gyántának-is hivattatik) eleinten folyadékos, 's tsak idővel keményedik-meg, azt abból vehettyük észre, hogy magában fok fele idegen testéskéket foglal: bogarakat, viz tsepeket, orvofságra, es edényekre készittetik: ha dörgöltetik, a' könnyü testéskéket, papiroft, pelyhet, 's több a' félit magához vonnya; es így elektromi (gyántázó) ereje vagyon. Bizonyos mester-emberek a' gyántát arra egyengetik, hogy koráll gyöngyök, gombok, edények, állyanak ele belölök; *Kenigsberg, Dántzig, Lubek* illy mester-emberekkel bévelkedik.

Alabastrum.

378. l. Az *Alabastrum*ról hofszas a' beszéd. (V. *Oryctolog.*)

Ales.

389. l. *Alais, Alets, Alesia, Alesium*, *Frantzia Ország*nak *Várofa*, alsó *Languedótziában*. *Selyem posztaja* nevezetes. A' selyem nem külső Országi; még-is a' posztaján kívül *tizenkét*szert *ízáz* ezer font selyemnél

majd

majd tsak nem mindenkor többet árul,
és ad-el a' külső helységbélieknek.

402. L. *Alaunverk* Timsó tsináló
műhely. Ott áfatik, főzetik, készít-
tetik. Találkozik illy műhely Angliá-
ban, a' Tseheknél, és Szászoknál.
Vagyon timsós föld, kö, kréta. Min-
den krétából, és kretás földből el-le-
het a' timsót készíteni; ha a' kénkő
vékonyával (*Spiritu sulphuris*) meg-
itattatik, és az hidegen aluttá tétetik.
(A' mi a' készítéshez tartozandó,
elé adatik a' 403, 404. levélen.

Timsó
műhely.

406. l. *Albania*. Törökül Arnaut. *Albania*.
Az Arnauták leg-jobb Török katonák.
Dalmatzia alatt ott fekszik, a' hol az
Adriai, és Joniai tenger öfzve ütkö-
zik. Hofszja 30, szélyefsége 20 mért-
földnyinek tetfzik lenni. Népes, ter-
mékeny: jó a' bora. Kevés benne a'
Mahomet rendü; leg-több a' Keresz-
tyén Görög. Nevezetes helyei: Du-
razzo; Antivari, Scudari, Croja, Dul-
cigno, Valona, Albanopolis. *Alba-*
num Roma táji, jó bort hozó Város.

Albanum

423. l. *Alchymia*. *Chemia*. A' test-
nek, tűz, víz, vagy egyéb eszköz
által fel-bontásának 's el-választásának
mestersége; 's új testeknek elé-adása
a' mellyek az elebbenyiben nem lát-
tattak. Némelly ámitók ez által a-
fanyt-

Alchimia.

ranyt-is ígérnek. Azzal az orvosok, patikárosok hasznoson élnek.

Alenkon.

431. *Alenkon* Frantzia Város. Pofztóji, tsipkái, gyoltsai (Foiles d' Alencon) nevezetefek.

Alep

438. l. *Alepum*. Siria Város, melly a' Török birodalomban Konstantinápoly, és Káir után leg-nagyobb: három mértföldnyi a' kerülete. Vannak benne Görög, Örmény, Jakobita, Maronita nevü Keresztyének. A' Görögök mintegy tizenhat ezerre mennek: az Örmények 12. ezerre; a' Maroniták-is tizenkét ezernyre valók. A' Romai Katholikusok fokban lakják Alepot: mert három a' Templomjok benne. Külső belső Városat két száz ötven ezer ember lakja. Alepnek kikötő rév-partyát (melly Alepüntől 20 egynehány kis mértföldnyire esik)

Alexandretta.

Alexandretta Városának hívják. Az a' húsz egynehány mértföld lóháton való két napi járást fellyül hallad. Az Alepiak galambokat tartanak a' végre: hogy Alexandrettából hirt hozzanak. A' galambokat, mihelyest az ő fiokat ki-költik, el-szedik az ülésről, 's lóháton, vagy más módon által vitetik Aleksandrettába. Ott a' jó akaró, a' ki valami partékás hajónak jöveteléről, vagy akármi titokról Alepumba hirt akár adni, tzedulát köt az Ale-

Galamb
posta.

xan-

xandrettai galamb nyakára. A' galamb el-eresztetvén, kisdedihez vizfsza röpül, hirt hoz. Kettöre szokás egy azon izenetü tzedulat kötni: hogy ha egyik el-vesz, a' másik tegye a' tudósítást. Sok féle ott a' kereskedés (442. l.)

505. l. *Amsterdam.* Amstelodám. Amsteldam.
A' kereskedés miatt a' világnak leg-gazdagabb Városá. Oda gyülekeznek minden nemzet. Huszon hat ezer, 's öt száz a' háza a' kerített részében; a' külsejében 50 ezer; lakosá 200,000 kétfőz ezer. A' tólagos hanság miatt az házak mind karókon állanak. Útzáji hajókat biró tsatornákkal bévelkednek. A' Város háza méltóságos, 30-szor száz ezer forintba került. A' pöntzeit hol betsületes emberek, hol rabok lakják; hol pedig a' váltó, 's intereses temérdek fok pénz tartatik benne. A' Vize *Amstel*, és *I*, avagy *Ÿe*. A' gallyás tífztségbéli tárfaság (*Administräts Collegium*) fok féle fő, és al tífztekből áll, 's a' t.

646. *Ancker.* Vasmatska. Arról Vasmatska
fok a' szó.

688. *Angora.*, Ancyra, Nátoliá-Camelotte
ban Gálátziának fő Városá. Annak táján a' fok füröfztés, és több a' féle dajkalkodás a' juhok gyapját selyemhez hasonlóvá teszi. Abból készíttetik

az: a' mennyit három újjával fel-tsip-
het az ember. M = *manipulus* = egy-
kis marok. $f = fs =$ femis, avagy fe-
missis = $\frac{1}{2}$

812. l. *Arabia*, Judéa, Egyiptus,
Babilonia szomszédja. Az Arabiai és
Ormuí tenger közt fekvő hosszfa 6
száz mértföldnyi; szélye az Arabiai és
Perfiai tenger közt 5 száz mértföldnyi.
Bóldog Arabia fűszerzámmal, borsfal,
viaszszal elefánt tsonttal, gyöngyökkel
's több a' félivel már régenten neve-
zetes. Sok benne a' haramia. Mo-
cha, Hidedán, Zibet, Aden, Fárták,
's egyéb helységek nevezetes kereske-
désü helységek. Mekát, és Medinát
járják a' kereskedő Karavának (a-
vagy utazó tárfaságok) de azokba ho-
lott fej-vesztés alatt Keresztyénnek
bé-nem lehet menni, a' szomszédság-
ba kéntelenítettnek kereskedni. Leg-
jobb a' Mekka táján termő káffé. A-
rabiának széllel hordatott homokja he-
gyekké válik, 's az utazókat véletle-
nül el-temeti; olly vékony az homok
fok helyen, hogy az edénybe az étel
közé-is bé-haffon; 's azt meg-rontsa.
A' kik teve hátton utaznak, kofarakban
ülnek fokszor: hogy a' homok őket
ki-ne vakítsa; 12 napig-is el-utazhatni,
hogy égen, 's homokon kívül egye-
bet nem látni. Út-mutatásra Mágnes
kell.

Arabia

Coffe.

kell. Eső ritkán hull: az éjjeli harmat pótollya azt ki. Ezeket jobbára a' *puszta* Arabiáról kell érteni: Azomban lásd a' bődög, Petrai, 's *puszta* Arabiáról egyebek Irását.

Banián.

1262. *Banián*. A' Braminak nemzetsége (Azokról már szóllánk De la Port könyvéből noha Tártományok nem igen esmértes) A' Baniánok, és Chínaiak leg-erősebb kereskedők Indiában. Ezekhez lehet ottan hasonlítani a' Zsidókat is, és az örményeket. Sok Banián forog Perfiában; főképpen Ispakánban, és Bander Abafsiban. Az alkuváskor ilyen a' szokás. Egyet se szóll a' Banián az ő törvényre szerént; hanem le-oldozván a' köténnyét, a' térdeire teritti; kirak egynehány különböző pénzt; 's meg-fogván az árosnak kezeit, újjal mutat arra a' pénzre, mellyet a' partékaért akar adni. Mikor az áruló a' vevőnek egész kezét fogja, ezeret jelent; 's valahányszor azt meg-szorittya, mind annyi ezeret kér. Ha öt ujját fogja, öt százat jelent; ha tsak egyik ujját, százat ért rajta: midön pedig egyik ujját fogja, 's azt közepig meghajtya, ezen a' jelen ötvent kell érteni: az újnak első vége az első izig tizzel egygyez. Ebben áll a' titok. 'S meg-elek, hogy p. ok. egy azon gyemánt, egy

egy azon Vasárban külömbféle áron adatik-el; tsak azért-is, mert seuki se tudja, ki hogy vette az elébbeni titkos alkuban.

447. l. *Alexandria*. Egyiptusnak régi nevezetes Városa. Roma után a világon leg-hatalmassabbnak tartatott lenni. Mostanság igen romlott. Dűledék kövei magassabb rakásból állanak, mintsem a' házai. Bástyai a' hol meg-vannak, még most-is pompáffak; és úgy tetfzik, hozzájok hasonlónem volt. Három a' ki-kötő partya. Az egyik megett vagyon Fárálion, ama' régi Fárus Szigete, a' hol a' várból az hajók számára most-is világosodik a' lámpás. Pestifes a' Város; de oda még-is az Europabéliek szorgalmatoson kereskednek.

(Itt méltó észre venni azokból, a' miket eddig iránk, hogy az egész világ rév-partyaiból gyűjtetik mindenféle partéka Európába.)

Vagyon *Alexandria* nevü népes, kereskedő más egy Város a' *Mediolanumi* birtokban-is.

454. *Algeroth*, *Algaroth*, *Mercurius vitæ*, *succinum Antimonii*, okádató por.

Algorithmus. Egy szóval egyetemben mind a' négy számvető első négy nemnek a' neve: úgymint az öszve

II. Szak.

M

adás-

Alexandria.

Alexandria a' Pa-
lea, vel
statello-
rum.
Algaroth.

Algorith-
mus.

adásnak, le-vonásnak, fokszorozásnak, fel-ofztásnak.

Alikanta. 465. l. *Alikanta* Valentzia Országi Spanyol Város. Egyik felől alatsan hegyekkel, másik felől a' tengerrel határos. Nagy a' kereskedése: nevezetes a' bora (Latine, *Vinum Illicitum.*)

Alkali. 471. l. *Alkali* olly sóó, melly Egyiptusban, és másutt böven termő *Kálinak* hamvából, midön a' *káli* kiégettetik, áll-elé. De az *Alkali* akármi egyéb égetett nyövöténynek hamvából-is szedetik. Két féle. Az egyik *alkali volatile*, röpülő, 's az állatok (úgy mint a' szarvasoknak véreből, és a' vizellethöl készittetik. A' másik *fixum* állapotó, melly a' bor-köben, hamu zsirban, és a' növötényeknek savában hever. Külömbözik az *Alkali* az *Acidumtól*, avagy savanyú sóótól. A' jelei ezek: Tsak tüz által szedetik; nagy tüzet el-áll el-ofzlása nélkül: a' levegötöl nedveséget szivogat magához, és el-ofzlik: a' nyelven éles, tüzes, vizelletes izlelést okoz: magában nem szagos: mindenféle savanyú sóóval fiserég, 's mozog: a' viola firuppot, 's a' kék papiroft zöldre változtattya. Ezen jelekből ismértetik meg a' lugos sóó, avagy az, melly *Alkalifos*; p. o. a' bor-kövi, hamuzsiri.

zsiri. Az Egyiptusiak az ö Alkaliokból szappant, és üvegeket készítenek.

917. l. *Asbest*, avagy Amiánth Asbest.
 hegy Siberiában: a' hol annyi Asbest-
 kö találtatik, a' mennyi temérdek fok
 papirosra, vászonra, harisnyára mire,
 a' készítés után elegendő. Asbestnek
 mondatik: mert a' tűzben el-nem ég.
Asbestos görög szó = éghetetlen. A'
 papiros így készíttetik. Öszve töre-
 dik az Asbest-kő, 's addig töretik,
 míg a' pelyhek nem láttatnak. Azután
 a' kéz alatt legyen a' vas, vagy réz
 drótoskákból tsináltatott sűrű szita.
 A' pelyhek a' vízben jól meg-keverteffe-
 nek; és hamar önteffenek a' vízzel
 együtt a' szitába, de hamar ám: hogy
 az edényben a' neheze miatt a' hely
 le-ne üllepedgyék a' ki-öntés előtt; 's
 kész a' papiros. Azon irnia lehet,
 's valahányszor a' papiros a' tűzbe
 vettetik, a' betük el-enyésznek; a'
 papiros tisztán marad.

919. l. Az hamus a' lugra, szap- Hamu.
 pan főzésre, hamuzsirra, üveg ké-
 szítésre szükséges, és azért nagy a'
 véle való kereskedés.

944. *Asper*. Török kis pénz, melly- Asper.
 ből 60 harmintz garasunkkal, és így
 egy *asper* a' mi egy poltoránkkal egyez.
 Vagyon ennél kifibb asper-is. Lat-
 hatfza az említett levelet.

Augsburg
v. Augs-
burg.

Fugger
familia.

Mestersé-
ges kapu.

Augusztai
mestersé-
gek.

1041. l. *Augsburg*. Augusta Vinde-
licorum : Nevezetes, népes Város
a' Svábságban, a' Bavariai határon ;
Lech vize mellett, a' hol abba a'
Vertach szakad. Terem mindene bo-
ron kívül. A' Városi Tiszteknek fele
Katholikus, fele Lutránus. Ezt Vá-
rosban a' 16. Száznak elején a' va-
lóságos Városiak száma 30 ezerre mé-
ne; 's némelyek gazdagsága millio-
mokra számláltatott; most tsak hat
ezer a' Városi. A' Fugger familia ot-
tan (Velentzéből szakadván, 's a'
fűszerfám arulással meg-gazdagodván)
nevezetes. Egy V. Károly Tsászárt
házához fogadván a' kementzét tzed-
rus fával fűtteté; 's temerdek adofsá-
gáról vett levelét a' tűzbe veté. Gróf-
ságra emeltetett végtére (ez-é, vagy
valamelly maradéka) A' Város kapu-
ját Tirolisi kováts olly mesterséggel
tsinálá, hogy az egy pár embertől
vezéreltetvén, maga nyilik, az hidat
egyik felől emeli, a' másik felől pe-
dig le-ereszti: hogy éjszakának idején
föképpen vagy egyes, vagy több em-
ber, vagy gyalog, vagy ló-háton e-
resztesék-bé. A' három Mór-jelei
vendég-fogadóban 113. a' szoba, 150.
lóra való az istálló. Sok benne a'
válogatott tudományú mester-ember.
Leg-tisztább ezüsből készittik az edé-
nye-

nyeket; és így ezek leg-meszszebbre hordatnak. A' Zseb-orák ott leg-mesterségesebben tsináltatnak; 's azért leg-nevezetefebbek. Azok olly jók, mint a' Genevaiak, 's Londraiak. A' mester-emberek ritka tudományok kitetszik az aprólékból. Kevés a' haszna; de nagy a' hozzá való tudomány. Találni azon mester-embereknél olly vékony lántzatskákat, hogy azokkal a' balhát meg-lehet kötni; 's mikor a' balna ugrik, azt maga után lódittyá. Olly könnyü! Az ára 15 Kraitzár. Tsinálnak ott elefánt tsontból pohárkákat, mellyekből száz el-fér egy bors nagyságu golyobifotskában. Tzinből mindenféle edényeket készítenek, mellyek tisztasággal, hangal, az ezüftel vetekednek; de ha a' tzinbe tsak egy lot ón kevertetik-is, el-vész az hangja. Egy fontot meg-lehet abból venni nem éppen egy talléron. Olly kemény, hogy a' közönséges tzint meg-lehet benne olvasztani. A' Török rendü papiros, föld-abrosz, kép-nyomatás, pokrotz, ágyi, 's öltözetbéli mindenféle eszköz fok féle, 's nagy nevezetü benne 's a' t.

1102. l. *Auszupfen*. Az aproték Ki-tépés selyem finórokból, prémekből, 's több a' félből ki-fzokás vonogatni a' selyem szálokat: hogy el-adatván, újjonnan

öszve fonyaffanak; és alkalmas eszközre szolgállyanak. a' mik egyébként el-veszendők valának.

Balsam.

1183. *Balsam.* Indiai 's Arabiai, puha, folyó, 's jobbára jó illatu félév. A' balsam fa Mártzius havában kéffel igen, gyengén meg-metszetik; 's a' leve pamukkal szedetik-ki. Az hazug balsam a' fa ágaiból főzetik-ki. Ez fekete. A' valóságos fejér. Az *Opobalsamum* Mekka és Medina közt termő terebintfához hasonlő növénynek leveleiről szedetik. Az Arabiai balsam nevezetes. Az Hollandusok, és Spanyolok mi hozzánk a' Nap-keleti Indiából hordogattyák. Vagyon Amerikabéli-is, melly amához erejére nézve igen hasonlő. Az igaz balsam a' meleg viz hátán egészen kiterjeszti magát, 's ha meg-hül, ismét visszafut, egybe áll: ha a' ruhára hull, motskot nem hágy. A' patikában fokfele egyéb orvosság-is visel a' keverék után balsam nevet. Az igaz Balsam nevei: *Balsamum veterum*, *Balsamum syriacum*, *Balsamum judaicum*, *Opobalsamum*, *Balsameloeum de Mecha &c.* Az előtt Judeába Jerikó táján elég vólt; a' Törökök vagy ki-tépék, vagy el-hagyák veszni; és így az ott már kevés: a' mi a' metszés után tsöppönként szedetik, ritka; othon-is el-kél

a' fő rendeknél. A' többi az ágak,
's levelek ki-fözése által adja-fel a'
balsam levet. Az árultatik.

1287. l. *Barbária*, Afrikának ama ^{Barbaria.}
parti része, melly Fez, Marok, Tri-
poli, Tunet Országit magában foglal-
lya. Hofzsza Atlas hegyétől Egyip-
tusig 600. német mérföld; szélelsége
mintegy 82. Nagy a' kereskedése.

1393. l. *Paraszt gyapju*. Az ho- ^{Gyapju:}
lott mosatlan, isáros, tisztátalan, ha
mázsa számra vetetik-is, óltsó: mert
a' motsoknak nintsen árra.

1412. l. Pamuk, Gossipium, Xili- ^{Pamuk,}
num, Pombax. Frantziaul, Cotton.
Kis fán terem Európában-is. (Láttam
a' Tömösvári kertben apró növötényt,
mellynek a' bimbóji rakva voltak pa-
mukkal.) Arról Ginthernél hofzszas a'
tudósítás.

1436. l. *Bavária*. Ott az arany a' ^{Bavaria.}
fán terem. Az az: a' fok szeléd, és ^{Szalánna.}
vad sörtvélyesből annyi szalonnát fü-
stülnek, hogy azt a' Svábokhoz, és
mind Helvetziába, mind Frankoniába
el-árulván, fok száz ezer forintot fzed-
nek-bé esztendönként. Ott az henyé-
lés nagy büntetés alatt tilalmas. A'
szöllöt fokszor tsak etzetért mivelik.
A' selyem, és gyönyörű üveg készítés
nálak nevezetes. Kész hajókat, 's

kompokat küldenek egész Magyar Országig a' vásárra.

Bengala.

1514. l. *Bengala.* Ásiai Ország Indostánban a' nagy Mogol hatalma alatt: Ganges vizének mind a' két partya megett. Négy Országból, 's az mindenik fok kúltos Várból, Városból áll. Nagy a' kereskedése. Tsak a' Keresztyénség - is fel-mégyen benne húsz ezerre.

Berlin.

1518. l. *Berlin.* A' Burgus Királynak Udvar-helye. Nagyra épülese, és terjedése eredetét vette azoktól a' Reformátusoktól, kik 1685 - dik esztendőben Frantzia Országból ki-hajtattak. Akkor költözött-bé Berlinbe, és így Német Országba a' fok, és még addig ismételten mesterség. Az nagy Villiam Fridrik Elektor idejében este t, ki Ur. 1669-dikében Odera vizét Sprée vizével három mérföldnyiről egybe szakasztá. Berlin nyoltz városból áll. 1. Berlin magában. 2. Keln Spéermellett. 3. Fridriksverder 's a' t. Az egyenlő, 's Olasz módra épített gyönyörű házak száma leg-alább 9. ezer: az útzák egyenesek, jól ki-rakottak kövel, tiszták. Szépek, és hasznosok benne a' viz-vezető tsatornák. Piatzai méltóságos tekintetűek. A' Királyi Udvar-ház az ő nagyságára és szépségére nézve a' világnak leg-rop-

roppantabb épületivel vetekedhetik, ott a' Természet három Országának válogatott adományi, a' Királyi Könyvház, a' mesterségek találmányinak, és régi maradványoknak kamaráji: mellette pedig az hadi gyakorlás piatza, 's ahoz közel az ágyú-öntő, 's egyéb tüzi mesterségek tulajdon épületei, Királyi istálló, vár, 's több a' féli mind pompás. A' tsillag-néző toronyról, a' kép-írók, építők, kép-faragok, testbontók, játékosok, sok féle Akademi-kusok, Iskolák, Templomokról, nád-méz készítő házokról, épületekről, fegyverházról, és több a' féleről, 's a' társaságok felől szólnani, hoszfzas dolog volna.

1646. l. Beutel, Börse: erfzény. Erfzény.

Török summa pénz, melly 1500 Frantzia *Livres* nevü pénzből, az az 500 Rénes tallérból áll. A' Töröknél minden kamara-béli pénz bör erfzénybe tétetik, mellyben az ezüstre nézve nints több egy egyben 500 tallérnál, az aranyra nézve pedig egy erfzény 15,000 tzekehén = 30,000 tallér. A' tzekehén $\frac{1}{2}$ tallér, a' *Livre* $\frac{1}{3}$ tallér.

2060. l. Az a' leg-jobb égett bor, melly ha meg-gyújtatik, maga után motskot, 's nevedséget nem hágy: ha a' bele mártott vászonnak sérelme

nélkül el-ég: ha olaj tseppentetik bele, 's az a' fenékre száll 's a' t.

Kalekut.

II-dik Szakas. 37. Lev. Kalekut. Indiai Ország Malabariának partyán. A' Király neve Zámorin; mint Égyptomban Faráo. Mintegy 30 mérföld szele, hoszsa. Aranyt szedni, 's olvasztani, és így gazdagodni a' vizekből szabad minden embernek. Nagy ott a' kereskedés a' borsfal, gyömbérel, szeretsen dióval, 's annak virágjával, jó illatú füvekkel, szerekkel. Tömve vagyou a' rév-part Hollandi, Dánus, Frantzia, és egyéb néppel. A' többi gyülevész vallás közt, vannak ottan Sz. Tamás Apostolok Keresztyényei-is.

Kalin.

78. *Kalin.* Olly értz, melly az onnál jobb, de a' tzinnál alább való. Kétséges állapot, ha nem az emlétett két értzből áll-é. A' Kinai szép kának abból készittetnek.

Kámbája.

87. *Kámbája* Indiának Guzurate Országai Városa. Rév partyánál egész Nap-keleten nintsen jobb.

Kanfchi.

142. *Kanfchi.* Japóniai vastag fa, mellyből papiros készittetik illy módal. A' fa le-váogatik. A' töviből eredendő hajtás le-meteltetik, ki-fözetik. A' veszfzőnek le-hámlott héjja, a' fözés után meg-száríttatik, 's azután ismét meg-fözetik, a' leve formára öntetik

Papiros.

öntetik

tetik a' papiros készittök módjára ; de az előbb öfzve veretik fa-mozsárban fa fulyokkal.

453. Nem attól vagyon az, hogy a' káffé nálunk nem terem, mintha azt kementzében ki-szárították, vagy megforráznák eléb, hogy sem ki-eresztik; hanem attól, hogy a' káffénak az a' természetete : hogy ha szaporán, a' mint a' fáról le-szedetik, el-nem vettetik, vagy ültettetik frissiben, ki-nem kél, el-nem szaporodik, úgy mond Günther. (Másutt más tudositást láttunk.) A' fa magassága mintegy fél ölni; vastagsága kerülete 12, 15 újni. Bóldog Arabiának egész határföldeit foglallyák-el a' koffé-fák. Leg-jobb Mekkánál. Arabiából az Hollandusok Ur. 1697-dik esztendeje előtt által-ültették a' káffét Jáva Szigetébe. Ott 40 lábnyira is fel-nevekedik. El-szaporították osztán ezek-is, a' Frantziák-is azon tsemege termést Afrikában, és Amerikában. Már most a' fűszérefek számára találtatik a' káffé-fa Európában-is. A' Nap-keletiek a' káffét Ur. 1400-dik esztendeje után már itták. Massiliába az első káffé Ur. 1644-dikében vitétt. Mikor pörkölt, és por számra árultatik, gyakran égetett kenyér héjjal, borsóval, árpával mivel keverve adatik-el.

Káffe.

Terem-é nálunk.

Konstan-
zinápoly 583. l. *Konstántzinápoly*. Európá-
nak leg-nagyobb Városa. A' rév-par-
tya leg-szebb a' világon. Török fő
udvarhely. Tele a' Keresztyén keres-
kedőkkel. A' Keresztyén Fejedelmek-
nek Követi Perát, Konstántzinápoly
külső Városát lakják.

Consul. 598. *Consul*. A' Fejedelmeknek
mészze földön lévő Tisztek tellyes
hatalommal, hogy a' kereskedőket vé-
delmezzék, azoknak Birájok légyen.
'S t. a' féli.

Costus. 708. *Costus* gyökér. Háromféle; de
nálunk csak az Arábiai ismértes. A'
patikában az édes *Costus* = *Canella*
laba 's a' t.

Damaskusi
atzély. 824. *Damaskus* Városi vas, vagy-
is atzély. Olly erős, hogy az abból
készítettett karddal, vagy kéffel más
vasba tsorba nélkül lehet vágni. So-
linga nevü helységben Simmelpusz
Péter helyesen ki-találá az ilyen a-
tzélynak készítése módját, 's ez a-
mazzal vetekedik. Tetsék az 826. l.
tekénteni. Az a' mesterség nem igen
fokba kerül.

Ginterhez való Toldalék.

Haj szőr. *Ginther* 3. *Szakaszszából*. 3. l. Az
ember hajból vendég haj, és fok féle
ékekség: ló szörből, szőr párna, nye-
reg, 's több a' féle bellés készít-
tetik.

Haj-

Haj - port lisztből ; másból tsinál- Haj-por.
nak. A' közönségesbe törött pipát,
's porrá törött tsontot-is kevernek.
Jó illat kedvéért kenyötse-is egyelit-
tetik bele.

66. Hamburg az Holsteini Her- Hamburg.
tzegségben kereskedő nagy *Hansé Vá-*
ros Elbe, Bille, 's Alster vize mellett.
Erős kerítése hat Kapun ereszti ki 's
bé a' népet. Egyik része Altstadt, a'
másik Neustadt. Ó, és új Város. Hat
a' nagy piatza. Épületi szépek, népe,
élelme, kereskedése, nagy. Ezeknek
elé - számlálása Ginthernél fok árkuft
foglal-el.

290. l. Hanse a' régieknél vagy Hansé
frigy - kötést, vagy gazdagságot jelen- Városok.
tett. Az Hansé Városok egy azon
frigy, és kereskedés szándéku kötés-
ben lévő Német Városok ; Ur. 1200-
dik esztendeje tájáról fogva. Ide va-
ló Lubek, Hamburg, Rostok, Stral-
fund 's t. a' f.

503. Az ökör, bial, tehén 's több Szarv.
a' féle Szarvból fok féle eszköz ké-
szittetik ; a' metszés, nyomás, ászta-
tás, faragás, festés által. Dohány-
tartó, puska - por berbentze, Kürt,
pipa - szár, kalamáris, gombok, füsü,
több a' f. Néha a' leg - szebbik teke-
nyös békából készített edényekhez ha-
sonlókat lehet abból a' jó ásztatással
adan-

adandó festéffel, és egyéb mesterséggel elé-állítani.

Hummer, Rák. 518. Hummer nevü Rák. (*Gammarus*, *Astacus marinus*) tengeri ('s néha folyó vizi) rák 10, 15 fontot-is nyom. Igen jó az eledelre.

Sz. Ignácz babja. 596. Sz. Ignácz babja, Faba S. Ignatii. Fának a' gyümöltse, melly az ág szaratskái magányofan hüvely nélkül terem: akkora nagyságban mint a' zöld hüvelyes mondola. Ha börötskéje le vonatik, magában feketés. Erös mint a' követs, reszelni kell, ha apróját kívánnyuk. Nagy fok féle betegségben az ereje; de még Európában nem igen ismértes: az Indufoknál mindenre való orvofságnak tartatik. A' nevét a' Manillai Szigetekben a' Jesuitáktól vette; othon a' neve *Tsavalonga*.

Karát, Mátk. 861. 1830. A' Mark, karát, grán fok féle érdemü, az helyek külömbségek szerént. Közönségesen egy *Mark* aranyban vagyon 24 *Karat*: 36 *Dukat*, egy *Karátban* 4 *Grán*. Mindenik illy nagy *Grán* 3 kis gránt foglal magában; és így egy arany *Mark* 288 gránt tészén. Mert $24 \cdot 4 \cdot 3 = 288$. A' mi a' Frantzia Markot illeti, egy *Márkban* taláztatik 8. *uncia*, nehezék, két lot. 1. *uncia* = 8. *quintel*, avagy 8. gros, és 20. esterlin. 1 *quintel* 3. *icrupel*

pel pénz nyomás szerént, avagy 3. kis pénz, és $2\frac{1}{2}$ esterlin. 1 scrupel, avagy kis pénz *denier* = 24. grán. 1 *esterlin* = 2 mailles. 1 *maille* = 2 felins. 1 *felin* = $7\frac{1}{2}$ grán. 1 grán = $\frac{1}{2}$ v. $\frac{1}{4}$ és $\frac{1}{8}$ grán. Es így egy *Mark* = 8 uncia, 64 quint. 192 scrupel, vagy deniers, 160 esterlin, 320 mailles, 640 felins, és 4608 grán. Bövebb, 's országosabb tudósítást adnak elé az említett levelek.

894. *Kereskedes*. Erre tart az egész Kereske-
dés. könyve Ginthernek. Azomban, úgymond, kereskedés tárfaságbélieket is jelent. Oda tudomány kell. Ismérni kell minden féle partékát; annak vevését, adását: fel-jedzését a' ki-adott, 's bé-vett summával együtt. Fel-tett szándék, 's annak el-rendelése, szükség arra tudni a' számvetést (vagyon a' kereskedőknél különös szaporaságu számvetés) hogy jól, hamar, fokot tudjon fel-számlálni. Szükségés a' szép, gyors, elmés irás, a' városok, faluk, Tartományok, vásárok, termékenységeknek ismerete. Tudnia kell a' kereskedők tárfaságit, könyveit, elé-menetelet, oltsóság, drágaság idejét, a' váltó helyeket: az értekező tárfokat, kalmár jeleket, azoknak különös szavokat, nyelveket, hogy a' fok féle nyelv ismeretéről ne szóllyak.

AZ

Az edények, szerszámok, partékák, készítő helyeket: hasznos ide a' természetbéli tudomány, hogy tudja a' természet adományait. Szükséges mindenféle pénz ismerete; 's azért a' tizmerek ismerete-is. A' tapasztalás, tanulás, tudakozás, járás kelés. A' jó könyvek olvasása, példa követés nagyra viszi a' nyereséget. Kell utazni, értekezni, újságot olvasni, gondolkodni, tárfaságba ereszkedni, 's t. a' f. Ezekről itt-is, más levelein-is hosszasan Ginther. A' tanító könyveket is elé-számlállya.

Kaviár.

904. Káviár, Kavial, Caviac. Ikra. Az Oroszok Afztrakánál, Volga torkánál, temérdek fok tok-halat fognak. Az ikráját bé-sózzák, azután vagy a' napon, vagy a' füstön (néha sózás nélkül-is) meg-száríttják; hordókra verik, el-adják. Holott pedig a' Zsidók a' Tokot tisztátalannak tartják, azok számára helyel, közzel ponty ikrából készítettik a' Kaviár, 's mázsa számra hordatik Konstantzinápolyba. A' Káviár meg-borsoltatik, bele veres hagyma, etzet, vagy tzitron lé, és fa olaj kevertetik, piritott kenyérré kenyérré kenetik; így szokás enni. Noha pedig fok kél-el az orosz böjtben; a' külső Országokra-is irtóztató fok Káviár hordatik, 1742-dik esztendőben
egy

egy font Kaviár Petersburg Városában mint egy, két garafon árultatott. Nagy vele a' kereset: mert Nagy Péter Tzár idejében egyetlen egy Holland kereskedő a' Kaviáért esztendőnként 80. ezer = nyoltzvan ezer nemet Tallért fizetett. Az Orosz Kaviár fekete, vagy fetétes; a' ponty Kaviár veres.

955. Tsontból, olvasót, gombot Tsont.
's t. a' f. készítenek. Arra jó az ökör, és tehén tsont. Előre ki-főzetnek, 's alkalmasént fok zsir szedetik a' lámpás tüze nevelésére. (Hiteltes bizonyásból értém: hogy Parakváriában illy zsirnak a' lámpásban országos a' kelete) Meg-lehet a' tsontot festeni feketére eger-fa héjjal etc.

959. Magyar guba (*Knoppern*) Magyar guba NB.
Térdek terem a' tölgy-fán. Magyar-Országból Német-Országba böven hordatik: mert ott nintsen. Találtatik mindenikben bizonyos férgetske, (*Cynips*) vagy mag módjára, vagy ha az ki-fesűt, féreg természetben. Arra nagy szükség: Nyereség a' férgeből.
fek vagy a' feketittöknek, avagy a' feketére festöknek, 's a' kordován tsinálóknak.

1030 Kraftmehl. *Keményítő* (*Amylum* v. *Amyd.*) Keményítő.
Gall, amydon. Búzából, alakorból, földi álmából készíttetik, de leg-jobb mindenre a' tiszta búzából. Arról szóllunk. Meg-mofatik a' buza, friss
II. Szak. N folyó

folyó viz öntetik reá: az le-eresztek kész edénybe; így lágyítottatik 5. vagy 6. nap, úgy hogy mindennap le-eresztesék az elébbi viz. 2. Tiszta ruhába, vagy zatskóba tétetik a' meg-puhúlt buza, és a' béle ki-nyomatik erőssen tiszta tálba. 3. A' le-eresztett vizből kitsinyenként szüntelen reá töltetik valami: hogy a' bél meg-ülledjek: a' viz le-eresztetik, a' bél posztóra ki-terítettik, 's vagy napon, vagy a' levegő égen ki-szárittatik. Ez a' keményítő; ha szép fejer, 's gyenge, töredékeny. A' maradék korpája, vagy bőre a' tyukoknak hintetik: használ nekik a' jó tojásra.

Tojás.

Lipfia

1363. l. *Lipfia*, Leipzig Városá Szakfzoniában. Vagyon ott 1710-dik esztendőtől fogva Katholikus Templom-is az Olafz kereskedőkért. Nevezetesek az Iskoláji, vásári; épületi, mesterségei.

Lisabona.

1500. l. *Lisabona*. Olyffipo. Lusztania rév partu Városá, Londra, 's Párisi után leg-nagyobb, 's a' t.

Tsáva por
kéreg, var-
ga v. Ti-
már por.

1539. Gerberlohe, Lohe, pulvis coriarius, Tölgy-fa-héj, kéreg; ha porrá töretik, a' tsaválásra jó: hogy a' bőr hézagos lyukatskájit öszve szíjja. Azzal Holláudiában nagy a' kereskedés. Mennél frissebb, annál jobb: mert idő jártával fokot veszt az öszve húzó erejéből. Mennél tovább áll annak
lug-

lugjában a' bör, annál tartoffabb. Ha a' tsávából ki-vettetik, 's meg-fzárad, jó a' tüzellésre. (De nem büdöse ártalmasan?) Hogy a' tölgy-fa ne ron-tafsek, jó arra a' tsávállásra más-is a' mint a' 1541. levélen le-iratik ('s úgy tetfzik a' fűrész állya-is ha tser-tölgy fát aprít. Malmok-is vannak Angliá-ban a' dirib darab tser-tölgy örlésre a' tsáva kedvéért. De ezt Gintherbe láthatfza.)

1544. *Londra*, London, Angliá- *Londra.*
nak fő Várofa. Tamefis vize mellett. A' rév-partya ezer hajót bé-fogadhat. Ott minden nap-is láthatni nagyobb, 's kiffebb rendü jövő-menő ezer ha-jót. Hofzfza Angliai 8 mérföld. Hoz-zá egyesült Vesztminszter Várofa, Lam-bet, Szutvartk. Az egyik hidja mel-lékes házokat visel; a' másik leg-alább 44. lábni szélyefségü. 20. derék pia-tza vagyon a' Városnak; nagyobb, 's apróbb útzaji öt ezeren vadnak; jobbá-ra mind egyenesek, szélyesek. Mint egy száz ezer a' jobb láttatu ház ben-ne. Ha mindenik házat tsak 9. ember lakja, a' lakosa kilentzer száz ezer 900,000. Tudófit, mesterségit, keres-kedéfit, 's több a' félit hofzfzas volna itten elé-adni.

Ginther 4 dik Szakasz. 539. l. Pá- *Paris.*
ris Várofa Frantzia Országban : 24.

ezer a' ház benne, 8, v. 9 száz ezer ember a' lakosa: útzája 830, v. 940. Minémü ott a' tudományok, vásárok, mesterségek rendi, tetsék itt-is, máfutt-is meg-nézegetni.

Velentze. *Gintb.* 5-dik Szakasz. 399. l. Velentzei közönségeség-is Velentze Város-is. Adria tengernek aprólek Szigetit foglallya-el. 24. ezer hajón jár fel 's alá benne az ember: mind fekete festékü, vagy fekete posztóval béborított; az hidak száma mintegy 500. Épületit, mesterségit, kereskedéfit, erejét máfutt láthatni.

Bor. *Gintb.* 5. Szak. 878. Nintsen a' világon olly Ország, mellynek annyi bora vólna, mint Frantzia Orzágnak, 's nem adatik-el annyi egy Orzágból-is, mind ebből. A' Spanyol bor jobbára mind jó, édes, kövér. Afrika Szigete Madéra, mellyet a' Lufzitánusok birnak, drága borral bévelkedik. A' Németeknél 's Rajnai bort, 's a' többit. A' Magyaroknál a' Tokait, Budait, Brátsit, Sz. Györgyit, 's Rusztit ditséri Ginther. ('s a' t. böven, hoszszafan.)

Toldalék Ginther II-dik Szakaszszából.

Drachma. 1062. *Drachma*, pattika-béli mérték; 's annyit téfzen, mint egy lotnak negyed része. = $\frac{1}{8}$ uncia. Egy drachmában vagyon 3 scrupulus, avagy

60 gran. A' Receptekben $\text{ʒi} = 1$ drachma, $\text{ʒs} = \frac{1}{2}$ drachma. A' kereskedőknél más a' drachma értéke.

1191. l. A' Tölgyfának fok féle ^{Tölgy-fa.} haszna számláltatik-elé az épületre, és orvosásra. A' levele a' vérhányokat gyógyítja, 's a' t. Méltó mind el-olvasni.

1219. Egy szarvu, vagy órru nagy ^{Vnicornu} hal a' Grenlandi tengerben. Az orra végén terem, 15. lábni hossza-is vagyon. Az előtt egynehány ezer tallérra, most 20, 30 forintra betsültetik. Méreg ellen valónak mondják.

1663. Az halászok a' melly halat ^{Halász kereskedés-} a' kereskedésre visznek, az friss, vagy száraz, vagy sóós hal; vagy tengeri módra készítettett. (marinirte) adatik füstös hal-is: Ikrával, tsonttal, zsirral való kereskedés.

1671. A' Len leg-jobb, a' melly ^{Kender. Len.} nem éles, hanem puha, hosszu, ezüst színü. Leg-hasznosfabban tartatik fa ládában, vagy hordóban száraz helyen. Lehet a' fejer szeder-fából-is lent készíteni. Mi kereskedés, és gazdaság indittasék belöle, hosszas arról a' tudósítás.

1796. l. Frantzia Országból 14. le- ^{Frantzia Ország.} vél ad isméretet. Határi, vizei, városi böven meg-ismértetnek; Afrika, Amerika, 's egyéb világi részbeli tartományival együtt. Mindene meg-va-

gyon böven, a' mi a' tellyes életre szükségés, tudományra, mesterségre, mulatságra, kereskedésre, 's több a' félelére valóval egyetemben. A' fok féle mesterség el-fogta minden várofit, majd minden falujival egyetemben, úgy hogy a' bőség, gazdagság mindenütt el-terjedett. Gyapjúból, Selyemből, pamukból, lenből, bőrből, aranyból, ezüsből, (ki gyözzön mindent elé-számlálni) a' mit tsak ki-gondolhat az elme, minden készítették.

Guba.

1946. Guba. Buga. Gubats. Galla. A' Tölgy-fa *levelein* növä varas pefte-teg, szeretsen dió forma a' nagysága: a' gubats néha sima, néha varatskos: belöl taplós. Nagy velek' a' kereskede-s. Török, Olasz, Frantzia, és Né-met Országból hordatik a' festék ked-veért. Amsterdám Városában az Alep, és Smirna Városi gubats merejének az ára 40, és 44 forint. Jó a' fekete: a' Töröknél verhenyös, és mogyorú kis-dedségü ditsértetik. Akár mi féliek, tölgy-fa portól menten legyenek; a' könnyü, és lyukatsos nem jó. A' gu-bats jó a' patikában orvofságra, má-sutt téntára, festékre. Méltó meg-fontolni, a' mit Ginther ezen szakasz-nak 1195 levelén mond: hogy noha a' Német Orzági gubats nem orvof-ságra, vagy téntára való; mindazáltal
merö

merő hitetés az, hogy festéknek jobb a' külső Országi guba. (Magyar Országban, a' ki ehez válogatott igyekezettel látna, talán Amsterdami nyereségre juthatna.)

Az Árpakása leve a' tzukorban (nád-mézben) ha sürüre öfzve főzetik hurut, és torok fájás ellen valónak mondatik. Abból főzetik a' fejer árpa tzukor, *Alphenix*. Lásd 2142 lev. Árpakása
lév.

2195. Az Angliai, és Hollandiai Kvakkerek meg-mondják az el-adandó partékának az árát lelki isméretjek fzerént, 's azt sem alább sem fellyebb nem tartják. (Meg-akarám Ur. 1754-dikben Sz. Leopold vásárkor Eliánus könyvét venni; 's tsudálván, hogy az áros az egyfzer ki-mondott árából egy krajtzárt sem akara el-engedni, meg-intettem ott álló bizonyos embertől, hogy ne sürgeffem: mert az a' bóltos Kvakker.) Kvaker
áruzás.

Ginthernek egész munkája 5. potrohos szakaszra terjed. Minden Tartomány, Város, fü, értz, állat, kereskedés majd tsak nem tellyes isméretével kedveskedik. Ezek mostanság elegendők légyenek belöle.

LVII. K Ö N Y V,

Olvasztott Berlin Városának le-iratása illy titullal: *Beschreibung der königlichen Residenzstädte Berlin und Potsdam.* Berlin 1779. Két Szakasz.

Berlin.

Vólt erről a' Városról már beszéd. Most ezeket méltó elé-adni a' XLII-dik levélből. Berlin Városában Ur. 1778-dik esztendejében valának öszvesegesen 9695. házak; a' Templokon, Váron, és a' közbirtoku épületeket ki-vévén. Az egész kerülete $2\frac{1}{2}$ német mérföld.

190.l. Ur. 1777-dikében 140719 ember lakta Berlint. Elé-adatnak mindenik Városának főbb rendü házai, Templomi, utzai, 's egyéb épületi. Le-rajzoltatnak a' Tifztségek.

Mestersé-
gei.

364.l. Minden féle mesterségnek szép jövedelmü az állapottya. A' selyem készítésre töke pénz gyanánt száz ezer tallér tétetett-le. (369.) A' mi 1777-dikben tsak egy rendü mühelyben készítettett-el gyapjúból, annak az ára 451. ezer tallerra mégyen: hogy a' fél selyemből készítettett partékát ne emletsem. Tsak a' fél-posztó készítésében (bey den Zeugmanufacturen)

ron) 27 ezer, 620 ember foglalatost
kodik. Az öltözetre való selyem, pa-
muk, gyapjú 's több a' féle szövövény-
ből Ur. 1777-dik esztendejében 3,885,
900 tallér állott-elé.

408. Meg - vagyon Berlinben min-
denféle szerzám készítő. Sok és ne-
vezetes a' kép-faragó; szél-puska tsi-
náló: a' Könyv-nyomtató műhely ti-
zen-egy. Sok, és igen alkalmas a'
borbély szerzám tsináló: a' fetskendő
kés ittő: tzin-öntő, réz-metsző pon-
tzoló; a' kertészek Berlin tájának ho-
molos földét 50. esztendőtől fogva
minden veteményre alkalmatossá tet-
tek: üveg-metszők, gyöngy-rakók, tu-
dakos szerzám-tsinálok, kép-írók, mu-
fika eszköz-készítők, betű-öntők,
nagy számuak. Ott tsak az ötvös
134. A' sütő (Pék) 268. Serfező 230:
éget-bor készítő 72. Latzi konyhája
182: baróka tsináló 149: Szabó 771:
varga 781: Nap-számos, a' mosókon ki-
vül 2990. Így vólt a' szám 1777-ben.

434. Szabad Berlinben a' vallás. Vallás.
A' Lutránus támadás után a' sok Tem-
plom a' Lutránusfoké, és Kálvinistáké
lett. A' Római Katholikusok száma 7.
ezerre mégyen (tsak a' Városban-é?
fetéteffen tétetik-ki.) A' roppant Ka-
tholikus Templomra, mellyre mind
Kvirini Kárdinal bökezüése, mind az

alamisna szolgált, már 1754-dikban 119 ezer tallérnál több költetett. 1773-dikban Krasitzki Hertzegtől, Ermelandi Püspöktől fel-szenteltetett. A' második Szakaszban a szegények számára rendeltetett házak, és jó-tétemények adatnak-elé. Tsak az ispitályokban (a' ki-dölt Katonák házat ide nem számlálván, 1777-ben 78. ezer tallérnál több költetett. Azon kívül vannak a' Lutránufoknak fok helyü, és nevü egyéb ispitályok. Úgymint a' Sz. Lélek ispitállya, György ispitállya, Jerusalemi ispitállya, 's t. a' f.

471. l. Harmadik Fridrik 1696-ban (Mons pietatis) kegyefség hegy nevü bizonyos summa pénzt tett öszve, mellyből a' Kalvinista Prédikátorok hozzájuk tartozandó egyéb szolgálat-hoz valókkal együtt tartaffanak-el. Sok az ilyen pénz rakás az özvegyek, és szükölködök számára.

505. l. Mindenféle Akademiák fö, és al-rendü iskolák számlálatnak-elé; és a' nevendékek számára a' temérdek fundatzió; melly igen sok féle.

Könyv-
ház.

551. l. A' Királyi Könyv-ház ismértetik-meg. A' Királyi Várnak 's Udvarnak mellyékes részében annak az hoszfsza 150. lábni, szélye 40. Urunk 1775-dik esztendejében a' Komedia ház mellé állittatott. A' könyvek 47. féle

féle rendbe rendeltettek. A' Theologiához (az Isteni dolgok ismérétehez) tartozandók azokból 14. rendet foglalnak-el. Az első rend mindenféle nyelvű Eibliát (Sz. Irást) mutat. Ott a' leg-ritkább irott, 's nyomtatott könyvek találatnak. A' másodikban a' Sz. Irás magyarázók: a' 4-dikben a' Sz. Atyák, 's azoknak leg-régiebb példái; az ötödikben a' Kathólikus Tanítóknak, az 6-dikban a' Proteztántanfoknak könyveik vadnak. Azután a' Theológiának részeihez tartozandók. A' 12-dikben a' Zsidók a' Rabbinusok Irái; a' 13-dikban a' Gyülekezetek, a' 14-dikben a' Reformatzió Történetéhez tartozandó könyveket foglaltnak. Az Historia, Orvosság, Tudakosság, Régiség, 's több a' féle mind különös helyet foglal. Mindenik könyv veres kötéses: mindeniknek meg-aranyozott homloka meg - mutattya melly Fejedelem idejében adatott a' Könyv-házba, mit foglal magában, hol, és melly esztendőben nyomtattatott. Bévelkedik a Könyvház irott könyvekkel, 's Persiai, Szeretsen, Török, Zsidó, Ethiopiai munkával. Leg-régiebb ott, mert 8-dik Századbéli Sz. Ambrus Püspök amaz Irása, melly illy titulust visel: De officiis Ministrorum Ecclesiar. Vagyon ott egész Khinai Könyv-

Könyvház. Ott vagyon Otto Gverik szopó-köpüje. Minden Könyv-nyomtató, minden könyvének egy példairását oda nyujtja.

559. Egyéb fok féle Könyvházok: ról, mellyek Berlinben vannak, következik a' tudósítás,

581. A' Királynak, a' Mesterség, és Termékenység rikaságit magában foglaló Palotájában taláztatik fekete farkas, temérdek nagyságu vad disznó, publikán madár, melly 1705-dik esztendőben Berlinben költetett-ki, és ott neveltetett: kis Krokodil; elefánt fog: palma gyümölts, melly Berlinben érett-meg: márvány-kő, mellyet a' benne termet arany által-jár. Ide tartozandók a' drága köveken lévő képek, faragott képek, 's t. a' f. Azután a' Tudományok Akademiájának hasonló gyüleményeiről vagyon a' beszéd; 's egyéb Iskolák, 's társaságok a' féle kintseikről. Az Epületek le-írása után, Potsdám le-rajzolása következik, Berlinnek, 's hozzá tartozandó minden ritkaságnak elé-adásával egyetemben. 1042. levelig. Végtére Berlinnek válogatott tudományu mester-emberi neveztetnek-meg.

LVIII. K Ö N Y V.

Olvasztatott Diógenes Laértziusnak a' régi Filozofusoknak, avagy Böltseknek, és Böltselkedőknek életekről, 's tanítáfaikról irt. Tiz könyvei. *λαερτίς Διογένης*. 's a' t. *Laertzii Diogenis de vitis, dogmatis, & apophtegmatibus eorum, qui in Philosophia claruerunt*. LL. 10. Thoma Aldobrandino Interprete (Græco Lat.) Londini 1664.

Ezt az Irót már másodszor forgatom, Laértzius 's Irásim közé egyengetem. Sok ismérteté- a' félit adhatnék-ki régi olvasásom, 's fe. irogatásom közül. Most jobbára a' régiek hasznos mondásira tartunk számat. Noha nagyobb gondja volt Laertziusnak ezen könyvben a' gyűjtésre, mintsem a' válogatásra; 's a' melly életeket ir, nem mind illenek a' böltselkedőkhöz; sőt több ott, a' mi tudósá, hogy sem a' mi jobbá tehesen némellyeket; találatnak mindazáltal ezen könyvekben; a' mik, ha Keresztyén mód szerént vitettetnek végbe, ahhoz nem illetlenek. (*Froben. Henric. Stephan. in Epist.*) A' pogány Böltselkedőknek sok féle, és gyakran ellenkező Irásaikból ki-tetszik (úgymond Aldobrandin Péter Kárdinál, ki ezen könyvet ki-adván, azt Spanyol Filepnek

nek mutatá-bé) 's valóságosan értetik, mi nagy háladásra vagyunk kötelesek a Keresztyén közönséges vallásért, melly nélkül esni kelni kell az embernek, nem lelhetségén álhatatos nyomot. Élt Laertzius Márk és Szeverus Tsászárok idejében: mert ezek idején innét élöket nem emleget; öregebbekre nem egyszer mutatván. Első volt Kamalduli Ambrus, a' ki Laertziust deákul kiadá, de változtatva, 's toldalékosan. (etc. in *Observat. Menagü*) Ezt a munkát Menágus az elmék Historiájának szokta nevezni. *Historiam ingeniorum.*

Böltsek,

1. Könyv. 3. Levél. Böltseknek ezek íteltettek: Táles, Solon, Periánder, Kleobulus, Kilon, Biás, Pittakus. (Ez a' hét nevezetes Bölt.) Ezekhez adják egyebek Szittyai, Anakárfist, Misont, Keneust, Siriai Ferezideft, Krétai Epiminideft. Pisistratus nevü Tirannust. (Egy idő tájban éltek Krézfus Király országlásakor, a' mint ehez, és egymáshoz adatott leveik mutattyák Laertziusnál.)

Táles,

6. Mindnyájan Damasziusnak Aténai Fejedelemnek uraságakor neveztettek Böltseknek, kik között első Táles, ki Fenitziában Kádmus véreből születvén, 's (a' Babiloniai fogság ideje táján) Miletusba szakadván, nagy tiszt-

sé-

ségeket vívelt. Noha mások Miletusban születetnek írják. Városi fő tisztsegeit el-hagyván, magát a' természet vizsgálásába eresztí. * A' föld-mérést (a' Geometriát) az Egyiptziufokból tanulá: meg-tudta a' Nap fogyatkozásit jövendölni. Házafságra ösztönöztetvén először azt felelé: még nintsen ideje; azután: már nintsen annak ideje. (8) Midön a' vén aszfszonyától a' tsillagok nézegetésére a' szobából kivezetetnék, gödörbe botlott. Erre a' vén aszfszony: azt se tudod a' mi a' lábod előtt vagyon; hogy ismérned az égietek? (9) mondáfi közül ezek emlegettetnek. A' lévök közt leg-öregebb az Isten: mert születés nélkül való. Leg-szebb a' világ: mert az az Isten alkotmánya (ποίημα γὰρ θεῶν) Leg-nagyobb a' hely: mert mindent be-fog. (Itt az Isteni véghetetlenségről nem gondolkodott.) leg-gyorsabb az elme: mert mindenütt futkároz. Kérdeztetvén, mi nehéz? felele: magát megismérni: mi könnyü? másnak parantsolni: mi az Isten? a' minek sem eleje, sem vége nintsen. Mikép élhetni legjobban 's igazabban? ha, a' mit másokban feddünk, azt nem tselekefszük.

* Laert. p. 6. L. 1. μετὰ δὲ τὰ ποιητικὰ τῆς φυσικῆς ἐγένετο θεωρίας.

szük. (Stobéus ezt az egy mondást ismeri Talesének; a' többiben-is vagyon Stobéus, és Laertzius közt különbség; úgymond Aldobrandin. p. 68.) 78, v. 90. esztendőskorában halt-meg.

Solon.

II. l. *Solon* az Athenásbélieknek Törvényt íra: a' többi közt, hogy minden adófság engedtefsék-el, 's maga vólt az első, a' ki azt tselekedte: mert már fokan heverték a' tömlötzenben. Uralkodni ott nem akart. Pisistratus, ki rokonya vólt Solonnak, foglalá-el a' tirannujságot, 's heába édesitté haza Solont, ki Tzilitziába érkezvén *Solos* nevü Vároft épített, abba Athenásból gyűjtvén Várofiakat. Azok a' Görög nyelvet meg-tsáválván eredetet adtak a' szoletzismusnak. (13. Pisistratus mindenek jofzágából tizedet vett az áldozatokra, és háborura) Solon törvényei, és mondái: A' ki szülejít nem táplállya, betstelenségbe esék; hasonlóképpen a' ki az örökséget meg-eszi. Az henyélő nevet adhaffabé minden ember a' biráknak, a' paráznának meg-nem engedé, hogy a' felső helyről szolhaffon. Az háborúban meg-holtak gyermekeit a' közönséges jövedelemből tápláltatta. A' Tutornak meg-nem engedé, hogy az Árvák annyánál lakjon; vagy hogy az légyen a' Tutor, a' kinek az Árváké-
hoz

Solezismus.

hoz jussa vagyon. A' törvény a' pokhálóhoz hasonlittá. Kérdezek mért az Szülök gyilkosi ellen törvényt nem ízabott? felele: mert az vélém, hogy azt senki se mérészli tselekedni. A' hőldhoz egyengété az Athenás Városi napokat. Meg-tilta Tespis tragediáit: **Tespis.** mert, úgymond az hazugság által hasonlalanok. Így tanítá: A' jóságot, 's betsületet hivebnek társad az esküvésnél. Ne hazudgy; a' betsületes dolgokról elmélkedgyel. Azt a' tanácsot ad, nem a' melly leg-jobb izü, hanem leg-jobb. A' vezéred az elme legyen. 80. esztendő korában halt-meg Tziprusban: azt parantsolván, hogy az hamvát a' földekre hintsek Salamina mellett: Az ő mondásának mondatik az-is: semmit sem igen. (ne quid nimis.) Mondják hogy mikor Krészus **Krészus.** tziifrán fel-öltözvén a' királyi ízebből kérdezné, ha ízebb állapotot látott-é? azt felelé: ízebb a' fátzány, a' páva: mert ezeket nem idegen, hanem természetes tulajdon tziifraság ékesítti.

17. l. Váltak a' Latzedemoniusoknál a' Királyra vigyázók, 's velek el-**Kilon,** lenkező Etorufok, olly formán mint **Etorufok,** Romában a' nép Tribunuffai) **Kilon** amazoknál illy tisztet visele. Kérdé **Esópust:** mit tsinál Jupiter? amaz azt **Esópust,** felelé: a' magallakat le-tsépeyli, az **II. Szuk.** O ala-

alacsonyokat fel-emeli. Kérdék: mi különbözteti a' tanult embereket a' tudatlanoktól? a' jó reménység, úgy-mond. Mi nehéz? a' titokról halgatni, az üres időt jóra fordítani, a' boszúságot tünni. Így tanita: A' nyelvet zabolában kell tartani, főképpen a' vendégségben; nem kell felebarátunkat szidalnani; máskép azt halljuk, a' mit nem akarunk: nem kell fenyegetődni: mert az Afzszonyi: jó barátinkhoz frissebben kell mennünk, midőn szerentsétlenségben vannak; mint mikor szerentsés állapotban: az öreget meg-kell bethülni: magát meg-kell őrizni: jobb a' kár a' rút nyereségnél: fenki nyomorúságát se kell ki-nevetni: az hatalmas kegyes légyen, hogy hozzá nagyobb légyen a' szerezetet a' felelemnéi. Tanulni kell, hogy leheffen jól vezérteni tulajdon házáat. A' nyelv ne fuffon az elme előtt. Az haragot zabolában kell tartani. Az uton ne siefs. A' ki szól, a' kezeit ne mozgassa. Az Olimpiai szám szerezent való esztendőknék ötven kettődikében már öreg vala Kilon. Midőn Esópus a' fabulákat írná, avagy a' meséket. Örömében halt-meg hallván fiának Olimpiai győzedelmit.

Pittákus.

19. l. *Pittákus* Mitilene Városában fejedelemséget viselt. Hadi-Vezér-is volt.

vólt. Le-téven Tisztét, tiz eszten-deig élt. Krézsus pénzel kinálá; de el-nem vette, mondván, két annyival birok, mint a' mennyit kívánok. Fia gyilkosának meg-botsátott. A' Tiszt-vifeles mutat az emberre. (ἀρετή ἀνδρῶν δάκνυσιν) A' győzedelmet vér-onítás nélkül kell nyerni. Nagy okofság előre által-látni a' jövendő károkat. A' mi-
ket végbe viendesz, előre ki-ne mond; mert ha meg-ejt a' szándék, ki-nevet-tetel. 70 esztendönél tovább élt. Az-
is az övé: Ismérd az alkalmatos időt.

21. *Prienei Bias.* Ott fő ember lévén, a' fogságba esett Messenei szü-zeket ki-váltotta, 's úgy viselt reájok gondot, mint édes leányira. Ezek az övei. Az a' böldegtalan, a' ki a' böl-degtalanságot nem türi. Kérdezé né-melley istentelen, mi az istenes élet? halgatá: midön amaz untatná, azt mondá: arról tudakozol, a' mi nem hozzád tartozandó. Mi az ember gyönyörüsege? a' reménység. Későn kezd, álhatatoson üzd. Ne légy sza-pora beszédü. Az istenekről úgy be-szélly, a' mint azok vadnak. Ha va-lami jót tselekszel, köszönd - meg az Istennek. Öregségedre vidd-el ifju ko-rodból a' böltsefséget. Az-is az övé: roszszak jobbára az emberek, 's a' t.

Bias.

Kleobulus

23. l. *Kleobulus* Lindufi, vagy máfok szerént Káriai vala. Ezek az övé a' többi közt: Abban forogjon az eszed, a' mi tellyes betsületre való. Hivságos, háláadatlan ne légy. A' jó báráttal jót kell tenni; hogy barátságosb légyen; az ellenséget pedig jó baráttá kell változtatni. Mikor házodból ki-menenedsz, gondold-meg, mi tévő lész; meg-fordúlván, gondold-meg, mit tettél. A' testet mozgással (járással, keléssel, dologgal) kell alkalmáztatni. Kézfzabnek kell az embernek lenni az hallásra, mintsem a' szollásra. Jó baráttya légy az erköltsnek: a' gyönyörüségen gyözedelmet kell venni. Erőszakkal semmit se kell tenni. Leg-jobb a' mértékleteség. 's a' t.

Periánder

24. l. Korintufi tirannus *Periánder* (rosz embernek kellett lenni.) Pláto a' böltsek közé nem számlállya. Tetetnek elé egynehány mondáli.

Anakarfis.

26. l. *Anakarfis* testvére vólt Kaduidnak a' Szittyaiak Királyjának: az Annya görög Afzszonyság vólt. 47. Olimpiáskor Athénásba érkezék. Azt szokta mondani: a' szöllö-tőnek három a' szöllö gerezdje: az első gyönyörüségnek, a' második a' részzezségnek, az harmadik a' szomorúságnak oka. A' részzezséget el-kerüli, a' ki a' részzegek

er-

erköltseire teként. Tsudálá, hogy a' Görögök eleinten kis poharakból, végtére nagy edényekből szoktak inni. Kérdeztetvén: Vagyon-e a' Szittyaiaknál lip? de még füzöllö fintsen, úgymond. Kérdék: melly ha jó bátorságosb? felele: a' par ton lévő. Tsudálá: hogy a' Görögök a' füstöt az hegyen hadgyák; 's a' fát a' Városba hordják. Kérdék, mi az emberben az, a' mi jó-is, rossz-is? a' nyelv, úgymond. Mondják, hogy a' vas-matska az ő találmánnya. (Talán, valami toldaléket találá-fel.)

28. *Mison*, Etai Sparta Tartomány- Mison.
ból. Mondá nem a' szavakból kell a' dolgot, hanem a' dologból a' szókat szedni: mert a' dolgok (avagy a' lévök) miatt találtattak a' szók. 97. esztendőös volt holtakor.

29. Kretai Epimenides (a' mese Epiméni-
szerént) 57 esztendeig aluvék. Athe- des.
na Városát ki-tisztittá, 's a' pestistöl meg-szabaditá. Iráfi emlegettetnek.

31. *Feretzides*. Sziriai. (Ha va- Feretzi-
gyon a' ki hiszi) ilyeneket jövendölt. d.s.
Kutból meritett vizet iván, meg-jövendölé, hogy harmad nap múlva földindulás támad, meg-lett 's a' t. A' tetves betegség emészté-meg.

32. Ezek böltseknek (tartattak) lenni: azoknak hivattattak: azokhoz

Számlállyák némellyek Pifzisztratust
 ama' tiránnust. De már a' Böltselke-
 dökről szollyunk; 's először az Joniai
 nevüekről, kik Talestől eredtek. Tá-
 lesnek tanitványa Anakfimánder vala.

Anaxi-
 mander.

Anaxime-
 nes,

Laertzius 2-dik K. 33. l. *Anaxi-
 mander Milesius*. A' világ, vagy föld
 ábrázoló golyobist ő készítetté. Mile-
 tumi-is Anaximenes tőle tanult. Ol-
 vastatnak Pitagoráshoz irt leveli. Tan-
 nitványa Anakágoras. A' világ ere-
 detéről így tanított. Minden együtt
 vala, oda jöve az elme, és mindent
 rendbe szede. *πάντα κρήματα ἦν ὁμοῦ εἶτα νεῦ
 ελθὼν αὐτὰ διεκόσμησε*. Birt gazdagsággal, ne-
 mefséggel, 's el-hagyván világi szép-
 tiztségét, a' természet vizsgálásába
 merült. Kérdezék: miért nintsen gon-
 dod az hazádra? felele: Az hazámra
 leg-nagyobb gondom vagyon; 's újjá-
 val az égre mutata, ezeket mondván.
 's a' t.

Ezek 's egyebek mit tanítottak a'
 természetről azt ide irni, haszonta-
 lanság.

Arkeláus.

37. *Arkeláus*, Aténái, vagy Miletu-
 mi. Szókrates Mestere. Ő utánna job-
 bára az erköltshöz tartozandó böltsel-
 kedés uralkodik. A' Természeti Ar-
 keláuson végződik. Ő mondá (Arke-
 láus) leg-először az hangot a' levegő
 bizonyos mozdittatásának lenni. (Tef-
 sék

sék erről, 's egyébrol ama' könyvembe tekinteni, mellynek ez a' neve: *A' Természetiokról Newton tanítványinak nyomdoka szerént hat könyv.*

37. l. *Aténai Szókrates.* Együtt ^{Szókrates,} irt Euripideffel. Egyik a' másikat segítetté. Kép-faragónak (vagy kö-metszőnek), 's bába afzszonynak a' fia volt. Ékeffen szollásra-is tanittani kezdé az ifjakat; de attól el-tiltatott. Éschines az ő tanítványa; (nem az, a' ki Demoszteneffel élt.) nem mást, hanem tsak a' tábori vándorlást szereté, vitézkedett-is; szándékiban, itéletiben álhatatos volt. Meg-szalasztván az háboruban, nem nyargalt; hanem vissza vissza tekintvén lassan ment; készszen lévén maga védelmezésére. A' vásárra tekintvén; azt szokta mondani: Vajmi sokra niutsen szükségem. Az ételben italban mértékletes volt. A' lant-pengetést öregségében tanulá-meg. Nem betstelenség, úgymond, azt meg-tanulni, a' mit nem tudunk. Örökké ugrált, tántzolt, azt egészségesnek mondván lenni, (vetekedése módja, az erköltsről való tanítással együtt halálának oka, módja meg-vagyon Plátó könyveiben.)

45. l. *Ksénofon.* Szókrates tanít-^{Xeno-}vánnya, Tzirus Király Udvari embere ^{phon.} (kinek könyveit mindenütt láthatni.)

Arisztippus.

49. *Arisztippus* fajtalan Filozofus. Ettől szakadtak a' Tzirénei Filozófók. Vannak egynehány mondái. Nem az, a' ki fokát észik, úgymond, hanem a' ki hafznos eledelt, 's orvosságot vészen-bé, jó egészségü; szintén úgy, nem a' ki fokát, hanem a' ki hafznoffakat olvas, okos. Dienes Király a' Királyok ebének nevezé *Arisztippust*. Minden időnek tudott szólni, tudta a' palástot mindenfelé forgatni. Dienes egykor utolsó helyre ülteté. Erre *Arisztippus*: meg-akarád, úgymond, ezt az helyet betsülni. Mászor kérdé Dienes Király: miért jöttél? felele: hogy, a' mim vagyon, abból adjak (böltsefséget) a' mim nintsen, azt töled vegyem; (a' pénzt.) Azon Királynak, a' lábaihoz-is borúlt, kegyelmet kérvén baráttya számára. Azt a' tselekedetet midön valaki feddené; mondá: Nem én vagyok vétékes; hanem Dienes, kinek a' fülei a' lábain vannak (nem a' fején.) Midön azt feddenék benne, hogy ő Dienestől pénzt, *Plátó Könyvet* véve; így felelgetett: nekem pénzre; a' *Plátónak Könyvre* vagyon szüksége. 's a' t. (Az ilyen Filozófusoknak fekéllyeket kész akartva marasztom-ki.)

Stilpon.

59. Következik *Fédon*, *Euklides*.
61. *Stilpon*. *Megarai Görög*. Betsülte
Pto-

Ptoloméus Szóter, és Demeter Antigonus fia, ekeffen szóllásáért, és tudományáért. Látván Fidiásnak Minerváját, kérdé, ha a' Jupiter leánya Minerva Isten-e? mondák; az, igenis. Ez pedig úgy mond, nem Jupiter-e, hanem Fidiásé. mondák; az-is úgy vagyon. Bé-fejé; ez tehát nem Isten. Azért bé-vádoltatván az Areopágusi Biráknál, ki-veretett a' Városból. Irt kilentz beszégetést; de heába valók. 63. Következik Kriton, Kriton. ki soha meg-nem engedé, hogy Szókrates szükölködjék; és Simon, a' Simon. Timár. Ez az Aténasi Timár, valahányszor ötet a' börtben meg-látogató Szókrates, fel-irá igéjit, 's azokból 31. Könyvü beszégetéseket füzött, azok bör-beszédeknek hivattatnak. 64. Következik Glaukon, Simmiás, Cebes Cebes. (kinek a' Tablája meg-vagyon *πίναξ*.) Menedemus. Ez-e az a' heába való Menedemus. sófia: A' mi más, az attól különbözik; más pedig és így különböző a' jó-tétemény attól a' mi jó: jót *tenni* *valakivel* tehát nem jó. Mintha a' második tételre azt nem lehetne felelni: hogy különbözik mint rész az egész-től; és így a' következésre: jót *tenni* *valakivel*, nem még egész, és minden jó. Kérdé egykor töle valaki: meg-fzünt-e az Attya veresétől? (Ha

azt felelte volna, hogy meg, vagy nem, amaz azt hozta volna ki belöle, hogy meg-verte, vagy most - is veri az Attyát. Azt Menedemus tudván, így felele: se meg-nem vertem, se meg-nem szüntem. (Az ilyenek elkerüléséről, 's oldásáról idővel Arisztoteles regulákat szabott.)

Pláto.

Laertz. 3. K. 70. *Pláto.* Athenai Aristó fia, ki Solontól vötte eredetét. Szókrates tanítványa. El-élt 80. esztendőnél tovább. A' birkozás, képzés, költeményesség mesterségét tudta. Tudomány kerestetért Tzirenét megjárta: ott tanult Todor nevü tudakosnál; onnét Olasz Országba ment Pitagoras Tanítványihoz, Filolaushoz, és Euritushoz: onnét Egyiptusba ment a' Profetákhoz, úgymond Laertzius, az az: az ott lévő Tudósokhoz. Ott a' társa Euripides tengeri vízzel gyógyított-meg. (talán a' sóos víz megtisztította) Mondá-is, hogy Egyiptusban minden ember Orvos. Haza térvén Ekademustól építtetett, 's kerttel fel-ékesített erdős iskolában tanított, melly egy betü változással Akademiának neveztetett. Isókratesnek jó barátja vala. Háromszor vitézkedett a' táborban. Arisztoteles völt a' tanítványa. 79) Bizonyos szolgájához így szólá: Meg-vernék, ha nem ha-

ra-

ragudnám. Nem szereté a' fok álmat; 's a' fokáig aluvókat nem derék embereknek tartá. Nagyra betsüllé, ha könyvében valaki róla meg- emlékezett. Gazdagsággal birt. Mindeneknek alkotóját az Istent bizonyította, a' lelket halhatatlannak lenni meg-mutatá. Merő lélek, mind az Isten, mind az emberi lélek. (87. δοκεῖ δ' αὐτῶ τὸν θεόν, ὡς καὶ τὴν ψυχὴν ἀσώματον εἶναι. Minden jónak a' végét az Isteni hasonlatosság el-nyerésében helyhezteté. (De annak a' nagy nevü Böltelkedőnek Tanításit hasznosabb leszen tulajdon Írásiból elé-adni. Melly tölem könnyen ki-telhetik; tsak azért-is: mert azokat fok izben olvasgatóm.)

Laert. 4. K. 96. l. Pláto után ^{Speusippus.} a' tanításban Athenai Speusippus kö- vetkezett. Mesterét követte a' tanítás tzikkelyiben; de nem élet rendiben. Haragos vólt, és a' gyönyörűség alá- vettetett. Utánna *Xenocrates* követke- ^{Xenocrates.} zett a' tanításban 25. esztendeig. Kal- tzedon Városában született. Nehéz fejü vólt, midön Plátonak iskolájában jára; de annyira ment, hogy fok köny- vel gazdagítaná-meg osztán az hazáját. 98.) Midön neki Nagy Sándor temér- dek fok pénzt küldene, egy részét el- vévén, a' többit vissza adá, mond- ván: annak többre vagyon szüksége,
a'

a' ki többeket táplál. Iskolájába kívánkozók némelly legény, ki még sem a' mufikát, sem a' föld-mérő, sem az ég-visgáló tudományt meg-nem tanulá, annak azt mondá: menny-el; nints meg nálad a' böltselkedésnek fogantója: (anas Philosophiæ non habes) Mindennap egy oráig elmélkedett magányoson. Ezt a' nagy embert, mint-hogy az adót meg-nem adhatta, eladták. Meg-vette Falereus Demetrius; és mind amazt ki-szabaditá, mind az adót le-tette helyette. 82. esztendő korában halt-meg éjjel a' mindentzébe bötolván.

Polemon.

100. Athénai Polemon; ifjantában korhely volt. Részegségében bé-rohanván Ksenokrátes iskolájába, 's halván a' mértékletességről való beszédet, lassan lassan meg-jobbult; 's Tanítója helyébe ült. Azon volt; hogy semmi háborgás se láttassék rajta. Következék Krátes, Krántor. 103. Artzefiláus. 108. Bion. 111. Látzides. 112. Karnéades. 113. Klitómakus.

Arisztóteles.

Laertz. 5. K. 114. l. Arisztóteles. Nikómakus fia Stagirából selypes volt. Plátot hallá; de töle még élteben elállá húz esztendő múlva. Mondják, hogy, meleg olajba szokott fürdeni, 's hogy olajt árult; mások: hogy meleg olajt szokott a' gyomrára kötni: aluván

ván réz golyóbist vett a' markába, hogy annak hullása, és zörgése felébrepszze. Imé a' mondási. Kérdezek: mit nyernek a' hazug emberek? azt, úgymond: hogy, mikor igazat mondanak, akkor sem hiszünk nekik. Annak, a' ki feddé, hogy rosz embernek adott alamisnát (*ἔλεμμοσύνην ἔδωκεν*) felele: nem az erköltstelenségen, hanem az emberi természetén könyörültem-meg. A' tudomány gyökerét keserűnek; gyümölcsit édesnek szokta mondani. A' gyermeknek hármat mondott szükségesnek lenni: a' természetet, tanitást, gyakorlást. AZ-is az övé: némelly emberek olly fesvények, mintha örök-ké élni fognának; mások olly pazarlók, mintha mindjárt meg-fognának halni. 119.) Könyvei számláltatnak elé.

121. Meg-vallá, valamint Plátó, hogy az Isten test nélküül való, és hogy annak gondviselelése az égieket-is magában foglallya. *τὸν δὲ θεὸν ἀσώματον ἀπίφαινε, καὶ ὅτι ὁ πλάτων, διατείνει δὲ αὐτῷ τὴν πρόνοιαν μέχρι τῶν ἔρραίων.* A' lelket-is test nélküül való-nak vallá.

123. Arisztóteles Tanitványja Teofrász-^{tus} a' komediás Menander Mestere. Kászándernek, és Ptolemeus Királynak kedves embere, kitől levelet-is vett. Tanítására majd két ezere-n gyülekeztek. Nagy betsülete vólt

volt az Atenásbélieknél. Annak a' ki a' vendégségben szüntelen halgatott, mondá: ha tudatlan vagy, jól tselekszed; ha tanult, oktalanúl. 85. eszten-deig élt. Az hivságos ditsőséget o-ftromlá (de ez fetetes) 124. l. Köny-vei adatnak-elé. A' tanításban utánna Stráto következett.

Stráto.

128. Ptoleméus Filadelfus Mestere volt Strátó. Sok könyve emlegette-tik; leg-főképpen a' Természetiékhez tartozandó irási ditsértetnek. 129. U-

Likon

tánna Likon tanított: gyönyörű kelle-metes beszédü volt: tellyes könyvet irt a' gyermek nevelésről. 132. Teo-

Demeter

frasztus tanítványa volt Demeter - is Fánofztratus fia, az Atenásbéliek ennek tiszteletére 360. oszlopot tettek-ki. A-zoknak Fejedelmek volt. Irigységből viseltetvén othon nem létében kárhozat alá veték; oszlopival betstelenül bán-ván. Mások más okát adják. Sok a' könyve. Im' egynehány mondása: Le-verték oszlopimat; de nem erköltsi-met, mellyekre nézve azokat állították. A' mennyit a' háborúban a' fegyver, annyit ér a' Városokban a' folyó-be-méd. A' jó barátok a' jó szerentsekor szennyenek, ha hivatnak; a' szerent-sétlenségben pedig hivatás nélkül. 135. Pontus Heraklides.

LIX. K Ö N Y V.

Laertzius Folytatása.

Laertz. 6. K. 138. l.

A ténai Antisztenés vitézkedett, Szó-<sup>Antiszte-
nes</sup>kratestől tanult: a' türéshez ízok-
ván annak példája-ként, el-kezdé a'
Tzinikufok böltselkedését. Hallván,<sup>Tziniku-
fok</sup> hogy Plátó róla roszszúl beszéll: mon-
dá: Királyi állapot, a' jó tselekedet-
tek közt rágalmazást szenvedni βασιλικόν,
καλῶς ποιῆντα κακῶς ἀπεῖν. Jobb a' hollák,
mint az hizekedök körmeikbe akadni:
mert azok az halottat, ezek az élő-
ket eszik-meg. Panaszolkodék jó ba-
ráttya, hogy emlékeztető könyveit
el-vefzté. Felele: elmédbe, nem pa-
pirosodba kell vala azokat rakni. Ak-
kor romlik az Ország, mikor a' jókat
a' roszszaktól meg-nem tudja válasz-
tani. A' roszszaktól ditsértetvén,
mondá: Furdal a' lelki ismeretem: ne
talántán valami roszszat követtem-el.
Az egyet értő Atyafiaik együtt élését
minden bástyánál erősebbnek ízokta
mondani. Olly utra valód légyen,
hogy az hajó töréskor-is ki-uszhaszon
ve-

veled. Az a' leg-jobbik tudomány, mellyet nem kell vizfsza tanulni. A' rosz hirt erőfsebben szenved, mint ha kövel dobáltatnál. Annak, a' ki a' kényes életet ditséré, azt mondá: az ellenségim hai ellyenek kényesen. 140. A' bölts előtt semmi sem újság. Jól reá vigyáz, mit mondanak ellenséged: mert vétkeidet ök veszik leg hamarabb észre. Az a' jó a' mi tisztefséges: a' mi nem szép, az rosz. (a' szépség tisztefség) Sok könyve emlegettetik.

Diógenes

142. Sinópei Diógenes. Antiszte-
nes tanítványa, ki midön bé nem a-
karná fogadni, a' fok alkalmatlankodá-
sa után togá a' botot, 's reá emelé.
Emez meg-hajtván fejét, mondá: üsd,
nem lesz a' görtsös bot, mellyel el-
ijesz, mig valamit nem tanúlok. At-
tól az idötöl fogva tanítványává lett.
Látván az egeret, hogy se házat, se
gyertya világot nem keres, szüken
szeretett élni, egy palástya, tarisznyá-
ja, bottya. Az háza a' hordó. Nyá-
ron a' forró homokban hentergett; té-
len a' hóból tsinált öfzlopokat ölelge-
té: hogy a' kemény élethez szokjék.
Plátóhoz, midön Dienes Király em-
berit vendege'né, bé-ment, 's tiprani
kezdé szönyegit; mondván: tiprom
Plátó fel-fuvalkodását; felele Plátó:
más egy fel-fuvalkodással tiprod azt.
Mi-

Mikor okoffan láttatott beszélni, semki se ment hallgatására. Néki tehát: gyermekes módra énekelt; öszve futá a' fokaság. Azt így szólíttá-meg: a' bolondságra öszve gyülekeztek; az okoffakat kerültek. Mondá a' Mufikufokhoz: azt tsudáalom bennetek: hogy a' hegedü hurit öszve tudjátok egyeztetni; de nem a' szívetek indulatit. Ti Tsillag-nézök, a' napot, 's hólódot visgálljátok; arra nem néztek, a' mi a' láb alatt vagyon. Ti ekeffen-szólok igazat beszélettek; de igazat nem teszték. Rabbá lévén el-adatott. Akkor kérdék, mit tud? felele: tudok az embereknek parantsolni. Meg-vette Kseniádes. Annak mondá: nékem, ha szolgád lészek-is szavamat kell fogadnod: mert az Orvosnak, 's a' Kormányosnak-is, noha szolgák, szót kell fogadni. (145.) Tanítá osztán az Ura fiait egyéb tudományokra-is, de a' lovaglásra, parittyá, nyíl-vetésre, 's a' lövésre-is egyetemben, noha mások segítségével: a' birkozásra maga oktató, tulajdon színe, 's egészsége kedvéért. Sokat mondatott-el a' kisdedek által a' költeményesek írásaikból bétéve. Ezt mondá 's tartá az emlékezet leg-rövidebb segítő útjának. Kevés ételhez, víz-italhoz, borzas hajhoz, mezét lábhoz szoktatá őket; 's ki vit-

te őket magával vadászni. Amazok-is Diogenesre gondot vifeltek; 's holta után betsületesen el-temették. Bé-vezettetéek szép egy házba, 's azt parantsolák le - ne köpjön. Néki köhögött, 's vezérenek az ortzájára pökött, mondván: rozszabb helyre nem találtam. Egykor fel-kiálta: Haj emberek! öfzve gyültek fokan; ő pedig fogá reájok a' bottyát; 's mondá: embereket hittam, nem sepredékeket. Mondják: hogy Nagy Sándornak illy szava hallatott: Ha Sándorra nem születtem volna, Diogenesnek akartam volna születni. Mondák néki: meg-vénhedtél, engedj magadnak; felele: ha a' nyargaló helyen futó volnék, a' pályafutást vége felé kellenék-é félbe szakasztanom? Nyers huft próbált enni; de ahoz nem szokhatott. Demóstheneft a' kortsmán találá ebéden. Amaz el-takarodott, 's reá igy kiáltá: annál is inkább a' kortsmán (vagy vendégfogadóban) léendesz. Drága a' heába valóság (úgy mint az emberi tiszteletre ki-tett oszlopnak nagy az ára) óltsó a' mi hasznos; úgy mint fél mérő liszt. Látá, hogy a' gyermek a' markából ivott, 's kenyérral kalányozta a' lentsét, fogá a' tarisznyájából tséfsejét, 's talátskáját, és el-dobá: a' gyermek, úgy mond, meg-halladott böltsefséggel.

Me-

Melegedék a' verőfényen, 's ösztönözé Nagy Sándor, hogy kérne tőle kegyelmet akaratiya szerént: amaz erre: ne vefs, úgymond, ide árnyékot. Némelly rosz ember azt irá tulajdon házára, femmi gonosz ide bé-ne menyen: erre Diógenes: hát az háznak az Ura hová fog bé-menni? Midön Pláto így határozta vólna, ki az embert: az ember két lábú tollatlan állat, meg-mellesztett kakast vitt az iskolájába, fel-kiáltván: ezé Plátónak az embere? hozzá vettetett tehát: tollatlan, két lábú, széles körmü állat. (De ha körmeitől meg-fosztatik, ember nem marad-é?) Nappal gyújtott lámpást hordozva mondván: embereket keresek. Bóldognak mondák Kleántest, hogy Nagy Sándornál gazdagságra kapott. Ezt hallván felele: sőt az bóldogtalan: mert akkor eszik ebédet, 's vatsorát, midön Nagy Sándor akarja. Vatsorakor néki mint ebnek tsontot hánytak; el-menendő felben úgy bánt vélek mint az eb a' fallal. A' tisztátalan fördőrül: a' kik itt fürdenek, hol mosódnak? úgymond. Bizonyos izmos hárfást, midön mások oltsálnának, ő megditsére, mondván: illy erős ember lévén, nem haramia, hanem hárfás. Koldult az ofzlopoktól; mert így tanúlok, úgymond, 's így szoktatom ma-

gamat a' szégyen-valláshoz, ha nem adnak. Az hízlekedők szava mézes tör: a' has az élet örvénye. 150. Miért halavány az arany? mert fok a' lefelkedője. Látván egy ifjat, a' ki el-pirúlt biztatá mondván, ez a' jó erkölts szine. Kérdék: minémü bort szeretne? felele: a' másét. Kérdék, miért adnak az emberek a' tsonkának, benának; 's nem adnak a' Filofofusnak? felele: mert félnek a' nyavalyától; de nem a' Filofzofiától, mintha abban valamikor részek lenne. A' Mindusiaknál látá a' Város nagy Kapuit; 's a' Város kitsiny vala: fel-kiálta: tegyétek-bé a' kapukat, hogy a' Vároftok ki-ne mennyen rajta. Hivatá Kráterus; annak azt mondatá: Én Aténas Városában inkább sőt nyalok, mint sem Kráterusnál vendégeskedjem. Az ékeffen-szóllás Mesteréhez Maximeneshez kövér nagy hafu emberhez bémenvén, mondá: Adgy nekünk-is illy fovány hitvány embereknek valamit a' hafadból: így te is meg-könnyebedel, 's nekünk is hafználsz. Mondák: miért etél a' piatzon? mert ott-is meg-éheztem, úgymond, zöldséget mosogatott. Plátó a' fülébe suga: ha Dienes Királynak szót fogadnál, illy gyim-gyomot nem mosnál: ö-is vizzontag emennek fülébe: ha illy gyim-gyomot öb-
lö-

lögetnél, Dienesnek nem szolgálnál. Melléje állott egykor Nagy Sándor, mondván: Én vagyok a' Nagy Sándor; ama meg: Én pedig ama kutya Diógenes: az adónak hízlekedem; a' nem adóra ugatok: a' roszszakat nem harpom. Évett, 's némelly környül-állók ebnek mondák: ö pedig: söt ti vagytok ebek, kik az evöket strásályátok. Ditsérek némellyek azokat, kik néki adának; hát engem, úgymond, miért nem ditsértek, ki azt meg érdemlertem. Magát a' világ Városi emberének hívá. 153. Annak a' ki az Attyát megveté, monda: nem szégyenled megvetni azt, a' ki miatt illy fel-fuvalkodottá lettél. Miért eszel a' fogadóban? mintha mondanád: miért borotválkozom a' borotvás műhelyben? Kérdé Nagy Sándor: nem félsz tölem? ö meg arra: Töled úgymint jótól, vagy rosztól féllék-e? Sándor: tölem, mint jótól. Emez, ki félyen a' jótól? (A' jóság meg-marad az igazsággal) A' munkát, föld-mérő, tsillag-néző tudományt meg-veté (a' korhel) dicsznóságit nem irom ide. Könyvei emlegetnek. *Mónimus.*

157. Következik Monimus. Szirákusai szolga, Diógenes Tanítványja. Alhatatos, ditsőség meg-vető, igazság szerető. (De ki hidgye azt Diógenes Tanítványjáról?) Trétákat irt; de be-

le kevervén a' hasznot. 158. Onefikritus. Azután Krátes Tébai Diógenes Tanítványja. Egynehány mondái híreltetnek. 160. Métrókles. 162. Mennippus. Továbbá Menedémus.

Zeno. Laertz. 7. K. 164. l. Zeno. Tzitieit Tziprusból. Először Krátesnek, azután 20. esztendeig másoknak iskolájában járt. Tanítványi Zenoniánusoknak, 's végtére Stoikusoknak nevezettek. Annyira betsülték az Atenásbéliek, hogy a' kapuk kulcsait reá bíznák; 's ötöt arany koronával, és réz ofzloppal tisztelnek. Antigonus Király levelezé; apró tzipókkal, mézzel, 's jó illatu borokkal élt. 169. A' tudomány el-nyerésére leg-haszontalabnak mondá a' költeményességet; 's hogy semmire fintsen annyi szükségünk, mint az időre. (Hofszas a' tanításnak le-rajzolásában Laertzius). Az Istent (193. l.) halhatatlannak tellyes értelműnek, bóldognak tartá, és hogy a' világot 's annak minden részeit az ő gondvise-lésével vezérli, nintsen emberi ábrázatja: ő mindeneknek alkotója. (200.) (Fatum, ait, est causa ex legibus pendens, sive ratio, qua mundus regitur.)

Görögül a' neve az Istennek, úgy mond: $\Delta\iota\epsilon\sigma$ (in accusat.) az az által, mert általa vannak mindenek. $\text{Ζ}\eta\eta\alpha$: vagy azért, mert az életnek ő az oka, vagy azért

azért: mert minden életben meg-va-
gyon. A' levegő ég miatt *ἀθνα, ἦρα*,
a' tűz miatt *ἠφαισος* Vulkanus, a' víz
miatt *ποσειδών*, Neptunus: sok féle a' ne-
ve: mert mindenütt uralkodik, 's ki-
nyilatkoztatik az egy Istennek ereje.
(Az illyenekről bővebben szóllék a'
régii jeles épületekről irt egyik könyv-
nek kézfületében.) 203. Herillus. Kle-
ántes, tserépre, tsontra irá Zenó ta-
nitáfit: a' szegénység miatt; 's annyira
ment: hogy a' tanításban helyébe ál-
littatnék. Sok könyvet hagyott. 207.
Kriszippus, Tárzfufi, Kleántes Tanit-
ványja. Elmés, dolgos, fáradhatatlan
ember, 75. nyaláb könyvet irt. Öszve
irt mindent, a' mi eszébe jutott; azt
ismét meg-egyengeté. A' régiek köny-
veikből igen böven hordá belejek a'
bizonyságot. p. o. ki-irta Euripides-
nek Medea nevü egész szomorú játé-
kát. Illy könyvét midön némelly em-
ber olvasná, 's más azt kérdené tőle:
mit olvas? felele: Kriszippus Medejá-
ját. Minden nap öt száz rendet irt.
Mondják, hogy nevétségébe halt-meg:
látván, hogy a' szamárfügét evett,
's azután borral-is kinálták. Kriszip-
pusé ezek a' heába-valóságok: A' mit
mondasz, az a' szádból mégyen-ki. Ki-
mondod a' szekeret: az tehát a' szádból
megyen-ki (a' szekér.) A' mit el-

Kleántes.

Kriszippus

nem vetettél, azt meg-vagyon nálad, vagy rajtad. A' szarvaidat el-nem vetetted. Azok tehát meg-vannak rajtad. Rút fekélyüeknek mondatnak írásfi.

Pitágorás
Olafz
Böltsekne-
dés

Laert. 7. K. 217. Pitágorás: gyürü-tsináló Mnészarkus fia; vagy Számufi Mármakusé. Amaszis Király idejében Egyiptusban az Egyiptusi nyelvet tanulá, egyéb ott lévő tudományál. Tanult a' Kaldéabélieknél, és a' Magus nevü böltseknel. Olafz Országának Kroton nevü Városában meg-szállott, törvényt szabott, tanítványokat gyűjtött. Tulajdon lelke vándorlásáról sok heába valóságokat beszélt. Köz-mondási tudva vannak: p. o. a' tüzet karddal ne szurkald; a' mértéken által ne ugorj 's t. a' f. lelkes, párás állatnak evésétől el-tiltá tanítványit. Nevezetes a' föld-méréshez tartozandó találmannya. Az Orvos mesterség tanulását sem kerülé. Ö mondá leg-elsőször: hogy a' hajnali; 's estvéli tsil-lag mind egy. Ejszakának idején-is hat száz Tanítványja vólt. Nem találá-ki tanítáfa tzikkelyit minden ember előtt. Tisztában 's fejrben szokott járni. A' bab evéstől el-tiltá a' tanítványit: mert fel-fúnak az illy étkek. Empedoklest Tanítványjának mondják némellyek.

226. l. Empédokles. Agrigentumi. ^{Empédokles.}
 Mézből, és lisztből készítettett ökröt
 osztott a' népre. A' Királyságot, mel-
 lyel kínálák, el-nem vette. Azomban
 hogy uralkodott mint Király (vagy
 Fejedelem) jele vagyon annak a' 229.
 levelen. 's a' t. 232. Epikarmus, és
 Arkitás Pitágorás Tanítványji. Arki- ^{Arkitás.}
 tásnak meg-vagyon Plátóhoz irt leve-
 le. Arkitás Tarentumi Fejedelem va-
 la. Következik Alkméon, Hippasus,
 Philolaus, Eudokfus.

9. K. 237. l. Heráklitus. Efész- ^{Heráklitus}
 si. Kérték az Efészusiak, hogy nekik
 törvényt szabjon. Nem akart, mond-
 ván: hogy a' vezérlésnek rosz módja
 már el-hatalmazott a' Városban. Ho-
 merust annyira beszéllé, mint nyakon
 tsapásra méltó embert. Azt hánytá, ve-
 tette magáról, hogy senkitől se tanúlt.
 Irt a' Természetiokről: de fététeffen
 kész akartva. A' napot csak akkorának
 tartá, a' mekkorának látszik. Követ-
 kezik Ksenófanés, Parménides. Zeno ^{Zeno}
 Eleátes. Arisztóteles ezt a' vetélkedő ^{Eleátes.}
 tudománynak, Empédoklest az ékef-
 fen-szollás találó Mesterének mondja.
 Mondják: hogy a' tiránnus mozsárban
 törette öszve. Következik Leutzip-
 pus.

245. Demókritus Abderai, vagy ^{Demókritus.}
 Nuletuji. Xerxes Király az Attyához

tanítására Kaldeusokat, és Magus ne-
vű Tudókat küldte: betség fejében:
mert tőle szállásra fogadtatott. Ana-
kságorásnál 40. esztendővel ifjab volt.
Mondják, hogy Egyiptust, Indiát, Per-
fiát meg-jára tudomány kerestetért. A-
ténás Városában titkon volt, Szókra-
teft látá; de ettől meg-nem ismértetett.
A' természeti, erköltsi, tudákos, 's
egyéb ismeretben forgott ember vala.
Az övé az: a' beszéd a' tselekedetnek
árnyéka. λόγος ἕργα σκιά utazáiban minde-
nét el-költé. Holott pedig a' volt a'
törvény, hogy a' fetséllök othon el-
ne temetteffenek, Antisztenes el-olva-
sá az Urak előtt Demokritusnak Dia-
kosmus nevű könyvét, melly a' világ
le-rajzolását foglalá magában, melly
könyv egyéb írást fellül haladgya; 's
néki azért nagy Summa pénzt (500
talentomot) nyert-ki, és azt, hogy
tiszteletére réz képek tétetnének. A'
közönségnek költségével temettetett-
el; száz esztendős korában (annál-is
öregebnek mondatik. 247) Meg-látoga-
tá Hippókrates, és magának tejet ho-
zatott. Azt meg-nézvén Demókritus,
mondá: ez ketskének, fejer ketské-
nek, 's melly akkor ellett leg-először,
a' teje. Az atomus eredetet hirdeté.
A' véget nem a' gyönyörüségen, ha-
nem a' szívnek tseudességen határozá.

A'

A' természethez , földhöz , éghez , tudákofsághoz tartozandókról sok könyvet hagyott.

251. Anákszárkus. Ezt a' tiránnus a' mozsárban törteté. Akkor illy szava hallatott. Anákszárkusnak zsákját töröd , de magát nem. 252. Pirhon. 264. Timon.

Laertz. 10. K. 267. Epikurusról ^{Epikurus} iratott, Laertziusnak utolsó könyve. 18. esztendő korában Atenásba érkezett; Arisztótelesnek életében. 14. esztendő korában kezdett a' böltselkedéshez. De már hofzszafok valánk. Kellyünk által hasznosbakra. Epikurusról némellyeknél r. sz. a' hir. Onét vagyon ama köz-mondás: Epikúrus tsordajából való dísznó. Laertzius védelmezi. Ki Gargettainak , ki Szamufinak mondjá; úgymond. Az hazája ötet rez képekkel tisztelé. Jó barátit egész Városok se foghatták volna bé. Szüleit tisztelte , atyafiaival jót tett; még a' szolgait-is böltselkedésre vette. Abban nevezetes Mus nevü inassa. Epikúrus magáról azt írja bizonyos levelében; hogy ő étele 's itala számára kenyérral és vízzel meg-elégzik. Küldgy, úgymond, hozzám egy kis fajtót: hogy böven vendégedhessem. Illyen vólt az , a' ki a' gyönyörüséget vetette tzélyül.

Arra

Arra fogta a' Tanítványját, hogy tulajdon könyveit bé-téve tudják. Az írásban igen világos igejü volt. 37. könyvet irt a' Természetiekről. Az emlékezet segítségére azt a' tanátsot adta: hogy bizonyos jelekkel jegyezze-fel az elme, a' miket tanúlt. (*Catius apud Horat. Non est mihi tempus auenti ponere signa nouis praeceptis; qualia vincant Pythagoramque, Anytique reum, doctumque Platona*) Mert az a' tellyes tudománynak a' tulajdona, hogy az ő belső isméréstivel hamar tudjon elni. A' végre szerezze-meg magának kiki az ő élteben a' tudományoknak ezen summás jelölését. (epist. ad Herodot.) Az atomusokat védelmezé. 's t. a' f.

LX. K Ö N Y V.

Láttatott illy nevü Könyv: *Humbrey Prideaux connexion des Alten, und neuen Testaments, mit derer Juden, und benachbarten Völkers Historie.*

Régi
jeles
Épületek.

Sok, a' mi benne nem tetfzik. Azt itt méltó észre venni: hogy az I. Szakaszbán a' 90-dik levéltől fogva Babilon Városának, Babilon tornyának, Szemiramis függő kertének, 's
ama

ama három kerítettü és képekkel kitzifrázott kerek udvarnak, 's Királyi palotának képeit tellyeséggel úgy teszi-ki irással, 's rajzolással, mint mi nálunk találtatik a' *Régi feles Épületekben*. Szintén azon Irokból szedett olly modú okoskodással.

LXI. K Ö N Y V.

Olvastatott Galeótus nevü Mártziusnak Mátyás Király bölts és nyájas mondásiról, 's tselekedetiről irt Könyve. *Galeoti Martii de egregie, sapienter, ac iocose dictis, ac factis Regis Mathiae ad inclytum Ducem Joannem eius filium.* (E Scriptoribus rerum Hung. Bongarsianæ Collect. Francofurt. ed. an. 1600.) a pag. 365.

Ezeket azért írá az ifju Hertzeghez ^{Nevelés.} Jánoshoz Mátyás K. fiához Galeótus: hogy fiatal korában Attya nyomdokinak követésére ébredjen. A' miket pedig irok, úgymond, azokat jobbára magam látám, és hallám: mert örökös uti-tárfa, és vendége voltam ^{Galeótus,} Mátyás Királynak. (a) Ebben a' könyvets-

(a) GALEOT. Praefat. Fuimus perpetui comites, et coniuuae Serenissimi Regis Mathiae, & tu optime scis.

vetskében merő valóságos dolgok foglaltatnak. (a)

Beatrix,

366. l. Beatrix Ferdinand Király leánya Mátyás Király Felesége, koronás tárfa szép erköltsi mellett illy tudomány 's ékeffen szolláfu volt, hogy az egész régiséggel szemben szólhatna, 's magából az ő méltóságos maga viselésével, és szépségével tsudát támasztana. (b) Követek a' Királynét hazájából az udvarba Neapolifi némelly Kis-Afzszonyok. Magyar Országban az a' szokás, hogy a' szobaleányok soha le ne üllyenek, ha Afzszonyok ül, mig az Afzszonyok meg nem engedi. Midön a' Királyné lekezdene ülni, ama Kis-Afzszonyok nem várván az engedelmet, leülének. Meg-neheztelvén arra némelly okos ember, mondá a' Királyhoz. Ez már ezekben a' leányokban nagy ostobaság, hogy hazánk szokása ellen leülnek, a' Királyné parantsolattya nélkül. Felele Mátyás K. Nagyot hibász. Sőt ez benne nagy okofság.
Mert

(a) In hoc tam paruo volumine certa et indubitata continentur.

(b) Cum de cuiusdam dominae mutabilitate sermo haberetur, statim Virgilianum illud adduxit: varium et mutabile semper femina.

Mert, tudván hogy rutak, az emberek előtt magokat e' képpen rejteni kívánnyák.

367. A' Királyi vendégek közt Sajt.
 beszéd forgott az ételekről. Midön ki egyet vagy óltsálná vagy ditsérne; ki mást, 's Avitzennát, és Hipókratest hinák bizonyságúl, mondá Mátyás K. Magyar köz-mondás, hogy semmi roszszabb a' fajtnál. Tagadák azt némellyek, holott a' fajtnál az ugorka, 's egynehány débbal hal-is alább való, roszszabb. Felele a' Király: mindenkor igaz a' köz-mondás. De talán által nem értetik ezen köz-mondásnak erejét, velejét. Az ennyit téfzen. Midön semmink sintsen; vagy, midön az a' mivel birunk, semmi, akkor roszszabbúl vagyon a' dolgunk, mint mikor fajtunk vagyon. Azon-is tsudálkozának a' vendégek, hogy azt láttatnék állítani ellenkező igékkal, mintha semmink se vólna, még-is vólna valamink. Végét szakasztá a' töprenkedésnek Ovidius ama verse.

A' szép ész bajdan darab vala minden aranyál.

Ostoba mostanság semmivel a' ki bíró. (a)

368.

a) Ingenium quondam fuerat pretiosius auro;
 At nunc barbaria est grandis habere nihil.

368. Mátyás Király idejében köteles böjt vala Magyar Országban a' negyven napi böjtnék szokása szerent; meg-is tartatott a' régi idötöl fogva minden Péntek, mint negyven napi egyéb böjti nap: mert a' Keresztyen hittől hajdan el-állottak. Azomban hallal bévelkedik Magyar Ország. A' község Tiszáról azt repesgeti: hogy két harmada viz, egyik harmada mérő hal. Az való, és szemeimmel nem egyszer láttam, hogy soha ki-nem vonatik az háló Tisza-vizéből üreffen, bele akad mindenkor egynehány öreg hal. Sok Magyar Országban a' jó izü menny-hal (piscis quem celestem vocant) Melly Olasz Országban tsak a' Lári tóban találtatik; 's oda-is Magyar Országból vitetett, a' mint mondják. A' Tsuka Magyar Országban jó hufu, és olly nagy, hogy jobbára egyez emberni magafsággal. (vt plerumque hominis staturam aequet.) A' tsukában leg-jobb izü a' mája; 's a' Királyi e edelek közé számláltatik. Mátyás Királynak vetett asztalánál ülénk. Eleibe tétetett a' szép tsuka-máj. Vettük észre, hogy ahoz az eledelhez soha fe nyúlt. Kérdé egy vakmerötske: miért? Mondá a' Király: én-is tudom, mi jó. De gyermek koromtól fogva fel-tett izándekom, hogy abban nem eszem.

Magyar
Or. hal.

Tsuka-
máj

eszem. Láttam a' vendég-fogadóban: hogy a' fel-tett tsuka májan ketten öszve vesztek. Mert midön az egyik a' májat egészen ki-venné, a' másik meg-neheztelven szóról szóra, végtére kardra keltek. 'S egyik azon nyomban, a' másik kevés vártatva ki-adá a' lelkét. Akkor fel-tettem magamban, hogy olly ételhez nem nyulok, melly miatt szemem láttára két ember meghalt.

369. Háboru kerekedik Mátyás K. és Fridrik Tsászár között. Vala némelly Vitéz a' Király udvarában, ki esküvéffel meg-igére Fridriknek, hogy a' háború idejekor, akár hol lejend, vízfza tér hozzá. Kéré-is Mátyás Királytól a' szabadságot. A' Király erre: Nem igazság, úgymond akkor el-pártolni, mikor hafznotokat vehetné az ember, minekutánna a' békeféség idejeben benneteket el-tartotunk. Amaz esküvését emlegeté. Meghajlott a' Király, 's meg-ajándékozván el-ereszté; fel-tett szándékát pedig mindenek hallattára magasztalá: hogy im' esküvését nagyobbra betsüllé tulajdon hafznánál, 's a' Királyi barátságánál.

370. Midön némellyek a' Király hallattára azon időbeli vitézkesedés módját fellyebb valónak mondanák a' régiekénél, mondá vidám ábrázattal Má-

Régi
Vitézek

tyás Király: ha a' régi Katona tábori módnak, 's vitézkedésnek tsak százdik részét tartaná-is meg a' mi időnk; 's ha a' mi hadi rend-tartásunk olyan volna, hogy azt a' régiekéhez lehetne hasonlítani, a' Török hatalom valóban illy megszűze nem terjedett volna. Régiségnek pedig nem azt az időt nevezem, melly őt, hat száz esztendő előtt vala, hanem a' Romaiaknak idejét emlegetem. Mert a' hadi szerzőmöknek, 's a' fal-verő hágó eszközöknek nagy erejek akkor volt hathatós; a' mint Frontinusból, Vegetziusból, 's egyebekből világosan észre lehet venni. Azon időbéli Hadi-Vezérekről mit mondjak? senkinek sem ment úgy el az esze, ha leg-vitézének hirdettetik-is, hogy magát Annibálhoz, Nagy Sándorhoz, Mártzellushoz, Sztzipióhoz, Gyula Tsáfzárhoz merje hasonlítani. . .

373. A' régi Magyarok szokása szerént fejét Mátyás K. az ütközet táján, és mikor lovaglott sisákkal 's patyolattal mivel, hideg meleg ellen szüntelen bé-szokta takarni; Úgy hogy tsak a' szemei láttatnának. A' lovon ülven magafabbnak láttatott, mint egyébkor. Ama német Holubárral, kinek temérdek teste dárdája mindenkor nyertes

Holubár.

tes vólt, meg-mert ütközni Budán szemem láttára Sz. Sigmond útzáján, le-
is taszitotta a' lóról. Azután meg-
gyógyíttatta: meg-ajándékozta.

375. Ajánlá némelly ember magát
arra, hogy Györgyöt, a' Tsehek ai-
rályát, kivel sokáig tartott a' háboru
nagy költseggel, méreggel ki-végzi.
Tiltá azt Mátyás Király; sőt György
Királyt meg inté: hogy kostolatlanúl
ne egyék, igyék, holott a' meregtől
veszedelem érheti.

376. A' Magyarok mindenféle ételt Mátyás K.
sinofsága.
lében tesznek az asztalra. Villával
nem élnek; és igy nehéz a' sáfrányos
lének tseppetől, motskaitól magát az
embernek meg-örizni. Sáfránnyal,
gyömbérrel, borsal, fa-héjjal, szeg fű-
vel böven meg-fűszerfzámazzák étkei-
ket. Fű szer-
szám.
Mert holott a' Magyarok erős
és heves természetűek, nem helytelen
nálak a' fű-szerfzám kelete: A' melegi-
tő a' meleghez illik, úgymond Avitzen-
na; és a' táplálásnak a' táplálandóhoz
hasznónak kell lenni. (Mások azt tart-
ják, hogy a' forrónak a' hideg az orvof-
sága. Calida frigidis. De ez nem a'
mi dolgunk, se nem Galeotus-é.) Már
holott a' huft ujjakkal szegdelék a'
Magyarok, és a' közönséges tálból a'
kenyérből tsinált tányéron tepegették

(a) újjaikat, ruhájokat könnyen megpiszkolhatják. De Mátyás Király soha magát meg-nem szennyesíti; noha azomban a' beszélgetéstől meg-nem szü-

Vendégsé-
gi mu.
latság.

Magyar
nyelv.

nik. Annak vendégségeikor mindenkor meg-vagyon a' vetekedés, vagy a' betsületes kellemetes dolgokról való beszélgetés, vagy az éneklés. Vannak ott hárfa, és lant-pengetők, kik a' muzika mellett a' régi Vitézek dicséretit magyarul éneklék. Jobbára a' Törökkel tartott diadalmak emlegettettek gyönyörű szókkal. Mert a' Magyarok, akár nemeffek, akár parasztok egyféle módon kötik, és ejtik a' szózatokat; éppen tsekély külömb-séggel. Abból az következik, hogy a' Magyar verset Várofi, falusi ember mint egyeránt érti. De hogy a' kezdett dologra vizsza térjünk. Szemeimmel láttam, álmélkodván, hogy a' Király beszéllett-is, vagy az énekre, 's egyebek beszédire figyelmetesen vigyázott, evett-is; még sem láttatott rajta motsok, piszok: tsatakos soha se volt.

(a) Nemo furcilla vitur ∴ Mensam ante se paniceam habet ∴ Mensæ quadratæ impositam.

377. Mátyás K. a' tsevegésre fel-
 ébredett: midön pedig a' Váratat vi-
 ná, 's a' fal-verő szerfzámok durrog-
 nának, úgy hogy rengene a' föld-is,
 jó izüen aluvék. Az leg-fő-képpen
 Szerviában, midön Sebest, (Szabáts,
 vagy Szeverin) Várat viná, 's meg-
 venné, tapasztaltatott.

Mátyás K
 álma.

378. Mondá némelly nem tudatlan
 ember a' Királyhoz: a' szolgálat jó
 barátokat, az igazság gyűlölséget sze-
 rez. A' Király erre: Minden ember
 természet szerént tudni kíván; úgy-
 mond ama Böltselkedő. Az igazon
 kívül semmit se tudunk; szint azon-
 nak bizonyysága szerént. Az igazság
 tehát az emberi természethez illik. A'
 mit a' játék, vagy költemény-íróknál
 a' szolgák, szolgálók mondanak, nem
 kell helyes köz-mondásoknak tartani.
 Amaz el-pirúlt, 's vette észre, hogy
 a' nagy elmék nem a' szolgálaton, 's
 hizelkedésen, hanem az igazságon
 kapnak.

Hizelke-
 dés,

379. Új esztendő napján ajándé-
 kot szoktak a' Magyarok osztogatni.
 Az udvarban szokás szerént elé-hozá
 ki ki szolgálatjának jelét, és eszkö-
 zét. A' sipofok sippal, a' trombitá-
 fok trombitával, a' szakátsok fazékak-
 kal, egyebek egyéb eszközzel állatta-
 nak-elé. A' Király a' fazékba, trom-

új eszten-
 deji aján-
 dék.

bitába, 's több a' féle edénybe vetegeté ajándékit: egynehány aranyt eresztett a' fazékba: kongott a' pénz a' pohárnak edényében-is. Setét éjszakáig tartott az ajándék osztás. Ott álla Galeottus mindeneket nyájas mondásival vidámítván, 's igéjit az ajándékokhoz alkalmaztatván. Kérdé a' Király: Miért nem áll ö-is elé az ö szerfzámival: holott ihol a' dobos a' dobot, a' kotsis a' vakarót, a' töt a' szabó, a' bitskét a' vargák nem heába mutogatják előttem. Felele Galeottus: Nintsenek náam az eszközim; szerfzámim. Mondá a' Király: Szerfzámid a' könyveid, mellyeket kiadtál, 's mellyekkel Könyv-Házunk ékesedik. Intett Galeottus János nevü fiának: hogy hozza elé a' Király Könyv-Házából ama könyveket, mellyeket az emberről, és a' közönséges emberek előtt ismérletlenebb dolgokról készített. Elé-adattak; 's a' Király az egy Galeottusnak több aranyt 's ezüstöt ada ajándékul, mint a' többinek valamennyinek.

383. Sok féle nyelven igen helyesen beszélt Mátyás K. deákul, tótül, lengyelül, németül 's t. a' f.

Koleda.

384. Viz-Kereszt napján, bémennek minden házhoz a' Papok kereszttel, imádsággal; 's egyetemben koleálnak. Tolnán valánk egy olyan nap

nap a' Duna mellett. A' Papok szokás szerént bé-jövének, 's dolgokat végezvén, az udvarnak bizonyos részébe vették magokat felestekemezni. Közikbe huzá a' Király Thúz János Urat, egyebekkel együtt mondván: régi köz-mondás: az egy féle rendüek azon rendüekhez leg-könnyebben gyülekeznek. Fel-kiáltának mindnyájan nevetve, hogy ök nem Papok. Jól mondjátok, úgymond a' Király: a' felszentelés szentségére nézve Papok nem vadtok; de másban hasonlók vadtok a' Papokhoz. Közületek senkinek fintsen Felesége. (Még akkor Thúz János meg-nem házasodott) Nálunk pedig hogy a' Papok feleségtelenek, arról ki-kételkedik? Titeket tehát, úgymind nőteleneket a' Papok közé huztunk, 's a' mi társaságunkból ki-vetetünk; mint a' féle nem hozzánk hasonlók.

385. Emlegettetik az Esztergami all-kementze; avagy Lakoniai módra készítettett füttö. (a)

Q 4

387.

(a) Galeot. c. 30. p. cit. Paratur cœna Regia in Laconico. Erat enim hyems. Et Hungaris mos est hyeme vti Laconicis calidis, tepidisve; prout frigus, & algor intenduntur. Et in his aliquando etiam dormiunt: licet sanitati sit contrarium. Fit enim Laco-
nis

Bátori
Miklós.

387. Még az Urak őszve gyülekezének a' Budai udvarban, Bátori Miklós Vátzi Püspök Tulliuft olvasgatá. (Az Olaszoknál tanult, 's egyébként is nagy tudományra emelkedett: gyönyörű volt az erköltse-is egyetemben.) Sokan neveték azt a' különös szorgalmatofságot, Bé-lépett Mátyás Király, 's értvén a' lett dolgot, megditséré a' Püspököt, meg-mutatván Szent Pál Apostol igéjiből, mi nagy szüksége vagon a' Püspöknek a' tudományra. Az Urakhoz pedig: ily alkalmatofsággal, úgymond olvasgatni szokott ama Római Kátó-is. (Ezek után a' Püspök ditséreti következnek.)

389. Be-fejezi Galeottus a' könyvét, 's akkori gyermek-korára mutat Jánosnak. (a)

LXII.

nis vapore crasso in humanis corporibus spirituum vexatio, repletioque cerebri.

(a) Jam libello nostro, inclyte Dux Joannes, imponemus finem, ne nimia exemplorum copia tuae tenellae aetati fastidium pariat.

(Sequitur Joannis de Torda in S. Joann. Bapt. hymnus saphicus.)

LXII. K Ö N Y V.

Olvasatott illy Könyv. *Jacobi Tollii Epistolae Itinerariae.* Amstelædami 1714. Toll Jakabnak utazó Leveli, a' járt útairól való tudósítási.

Az első levél a' Berlini utazást; hasonlóképpen a' második-is: az harmadik a' 4-dikkel együtt a' Bétsit foglallya magában.

140. l. Az ötödik Magyar Országi utazását írja-meg Inn, és Kniphausen Báróhoz, Bétsből 1687 dikben. Megvannak ezen könyvben a' Magyar Vároknak, 's Városoknak gyönyörű képei, mellyekkel azon szép nyomtatású könyvet Hennin Henrik ékesítette-fel Dillichnek ezen munkájából: *Ungarisch Chronic.* (204. Henninü Annott. in Vifegrad. epist. 5. Látni ott Vifegradot a' magas hegyen roppant kerítettél, középett álló nagy tornyu Templommal, mellyen kívül még öt torony szemléltetik. Látni a' fok házu, és tornyu kerített alsó Vároft-is Maros ellenében; ama nagy hegygyel egyetemben, mellyről a' Keresztyenek Urunk 1595-dikében visszsa vették a' várt a' Töröktől.

A' Magyar
Városok
képei.

143. A' Pofonyi vendég-fogadóknak nagyobb az emberség a' jövevényekhez, mint Bétsben.

148. Komárom képen láttatik hajokból készítettett hid, mint most Pestnél.

Labantz. 257. A' Labantz nevét a' Lábánnak, ki Jakabot nem egyszer ejtémeg, nevérol vettetik a' Németekre a' Magyarok.

Le-rajzollya Györi, Komáromi, Érfek-Ujvári, Bofsányi, Selmetzi utazását, a' bányák hofszas tudós megvisgálását.

14. Lajosnak Magyar pénze.

176. Körmözt bányán láttam azt az arany pénzt, melly Tököli Imrét Hertzegnek, 's Magyar Ország részei Urának, 14. Lajost pedig azon Ország pártfogójának mutogatá 1678-dikban. *Ludovicus XIV. Gall. et Nav. Rex. Patronus, et Protector Hungariæ 1678. Emericus Tökölius Princeps, & Partium Hungariæ Dominus.*

186. A' Bánya-munkáról hofszafan tanitgat.

Buda.

197. Emlegetvén a' fok ki-pusztult helyeket, Észtergami viszfza-jöveletét írja-le. Azután Budát mulatását. Az, holott tsak egy esztendővel éléb vettetett viszfza, merő düledékből állott. Tsak Szent István Temploma mutatta leg-egészebb voltát (talán ezen

az öreg Templomot érti; mert fel-nem vehetem beszédéből, noha ezeket Budán irom 1782-dikben, mire tzeélyoz. (200. l. Igázán ir-é, nem-é; de ez a' szava: Akkor Buda Városába Magyar-nak bé-lépni nem vólt szabad. A' Rátzoknak szabad vólt, kik fel vizet hordogatának. Pest, és Buda közt 57. hajón álló hid vala: annak az hofz-fza mintegy tiz ezer lépésni.

237. Toll 6 - dik levele. Grétzi utazása. Oda Juniusban érkeztem. On-nét Gróf Göttingivel Tsaktornyára G. <sup>Tsáktór-
nya Gróf
Zrinyi
Miklós.</sup> Zrinyi Miklos Várába mentem. Meg-esmerkedtem azzal a' Magyar Ország ditsőséges felséges rendü bajnokával, kinek a' Törökön vótt gyözödelmi meg-futották az egész Keresztyén Világot; a' Zrinyi nevet pedig rettene-tesé tették a' Török előtt. A' Török-nél a' sívó rivó gyermekek Zrinyi nevének emlegetésére meg-szünnek a' pityergéstől.

240. Midön Tsáktornyához kö-zelgetnek, elé-találnak Zrinyi Miklós vigyázó ör-állójit, kik a' végre ren-deltettek, hogy mihelyest minket lát-nak, a' Grófnak hirt vigyenek. Mi-dön ezer lépésnyire vólnánk, elei-be jött Zrinyi Miklós Gróf Göttingi-nek tulajdon sógorának ló-háton, s ló-háton üllő kesérőjivel egyetemben.

Lo-

Lovát ofztán el-hagyá, Göttingit meg-ölelé, hintájába üle, 's a' rendre állított Vitézek seregi közt Várába vezeté. Az tágos, roppant, méltóságos tekintetü. A' Török erő ellen jól meg-vagyon erősítve: a' tó környékezi tsak nem mindenfelől, hogy az ellenségnek all-ásáfit meg-gátollya. Száraz a' falu felé, 's erős bástyákkal rakott. Tsudáltam gyönyörű palótajit, szobájit, válogatott tsinofságú tiszteit, tselédit, a' szobák, pitvarok rendes ékesgető szerfszámít. Szép, tiszta, ditső vala minden. A' pitvarokon, 's folyosókon fel-valának aggatva rendre a' Töröktől nyert fegyverek, ijjak, tegezék, nyilak, buzogányok, pánztélyok, kardok, 's több a' fele hadi szerfszámok. De mindenek felett a' Damaskusi szablák tündöklöttek: némellyeknek markolattyok arannyal, ezüstel, hüvelyek drága gyöngyökkel ragyottak. Láttam ott a' fel-tüzött, 's 's Török vérrel meg-festett zászlókat: ló-farkokat, lobogókat. Mutatták azokat a' Táblákat-is, mellyeken rendre ki-valának irva Zrinyinek jelesb diadalmi. A' többi közt láttam, mikép vága-el vízfsza nézve annak a' Töröknek fejét, ki mentejébe kapaszkodván fel-emelt jobb kézzel már alig hogy lenem vágta Zrinyit. Ez vólt jeles diadaldal-

dalminak a' kezdete. Harmad-negyed napra bé-vezetteténk a' Könyv-Házba, melly teli vala minden nemü könyvekkel. Onnét a' Fegyver-házba menénk. Ott hirénél-is többet látánk. Teli vólt réz-ágyukkal, mozsarakkal, dárdával, karddal, és másféle fegyverrel. Bé-lépénk kints-tartó házába-is. Ott meg-vólt a' fok régi pénz rendes válogatott maradvánnya. Otho, Vitellius, Pescennius Niger, 's t. a' f. Meg-vóltak a' Királyoknak, Fejedelmeknek, nevezetes embereknek gyurovány, vagy faragott képeik. Onnét a' Gróf kertibe ballagánk. Azoknak szépségeket szóval fel-nem érhetem (verbis exprimere non possum) Hasonlók Altzinous kertéhez. A' következő napot vadászattal töltöttük. Elé-hozattak a' Grófnak minden lovai. Azok közt egy vén lovat[†] ditsért ö Nagysága leg-felettebb, mellynek fokáig nagy hasznát vette. A' gyorsasága ki-mondhatatlan. A' Törököt egy mérföld negyedire meg-szagolta, 's nyeritéffel, és kalapálással Urának meg-jelentette. Azon jel-adással élvén, mondá Zrinyi, fok derék dolgot vittem végbe a' Török ellen. (A' Máltai ebekről hasonlót beszéll Lipsius egyik levele, kik a' Szeretsenyeket meg-szokták szaggal jelenteni. (Láttom ott fok Török rabot-

† Jonas neri
Zrinyi lo-
va a' Tö-
rököt még
érelzte.

bot-is, kiket a' Gróf úgy kinoztatott, mint a' Török a' Keresztyén rabot. A' sógorát a' Grof végtére Török lóval ajándékozta-meg: nekem ajándékul három Török könyvet adott, három kendőt, mellyeknek egyike him-varásu, a' másik aranuyal, ezüfttel vólt ki-fitsérezve: adott két kalanat börtokba, melly ezüfttel vólt ki-varva: börből tsinált poharat: 's Dámáskufi drága egy kardot. A' Grófom szolgaira-is osztott szép ajándékokat. Vigán Grétzbe vizfsza terénk. Irám Grétzben 1660-dik esztendőben.

Toll Ja-
kab.

Hennin az elől-járó beszédben. Toll Jakab Rajna vize mellett Kliviában Duisburgi Professzor vólt, 's az Historiának, és a' Deák, 's Görög ékeffen szollásnak Tanító Mestere vólt, midön a' Brandeburgi Elektornak Vilhelmnek költségével Auszriat, Magyar, és Olasz Országat meg-jára. Azomban pedig meg-járt néki a' Professori fizetése is. Levelei után Naziánzi Szent Gergelynek versei, Eutimius nevü Zigabenusnak a' Maszsziliánusokról való Iráfi, 's több e' féli Görög, 's Deák töredékek következnek.

LXIII. K Ö N Y V.

Olvasztatott Fortis Albertnek Dalmátziai utazása. *Viaggio in Dalmazia dell' Abate Alberto Fortis.* 1. Szakasz Velentz. 1774.

7. Lev.

Zára Városa táji Sziget *Uglián*. It- Zára a-
ten a' Természetieknek tulajdonit vagy Já-
számlállya-elé. dra.

15. l. *Zára Városa*. Zárát a' Deák-
kok Jadérának hívák; régenten Dia-
dorának-is. Liburniának fél-Szigetü
fő Városa; Tedán, és Tiz vize mel-
lett: mellyeknek egyike Zermágnának,
a' másika kerának neveztetik. A'
Városnak fok nevezetes tudós emberi
váltak, 's vannak.

19. l. *Nona Városa*. Se Romai, Nóna
se utóbbi maradéki nem láttatnák, már
ennek a' régi ditsőséges Városnak, no-
ha ott lakott a' Tót Horvátok Király-
jok. (i Re degli Slavi Croati).

24. l. *Biográd*, avagy Tengeri Fe- Biográd
jér-Vár. Alba maritima. Most ó Zá- Belgrád,
ra, Zára Vechia. Nyomorúlt falu.
Néha napján népes vólt. Ott koro-
náztattak némelly Horváth Királyok ;
's nevezet szerént Kreszimir, ki ottan
Kalastromot épített 1059-dik esztendő-
ben. Tengeri Fejér-Várnak nevezte-
tett.

tett. Porfirogénitus *Belgrad* nevet ad néki. Püspöksége Skárdónaba tétetett által.

Vrána
Aurána,

26. Biograd mellett vagyoni a' Vrána (avagy Aurána) nevü Tó, és azon nevü Vár, melynek a' Templaristákhoz tartozandó Priorságát Palisnai János bírá. Most merő düledék.

Morlák

Itt körül-belül a' Morlák nép lakik (melly inkább éhel halna, hogy sem békát enne) azon Nép lakja a' Podgráje nevü falut-is, mellynek a' köfala három ezer hat száz Romai láb-bal egyez a' környékében, 's ama régi Aséria nevü Város vala, a' mint azt Plinius nevezi; vagy Ptolemeus szerint Affisia.

Aséria,

4-dik Bé-
la,

A' Morlák nemzet része talán akkori maradvány, midön negyedik Bélát a' Tatórok egész a' tengerig kergették. Emberség szeretők. A' férfi ruha kokkoritsban szintén olyan mint a' Magyar ruha, a' mint a' kokoritsi Vajdának az 56-dik levélén ki-irt képe mutattya. Hofszú mentéje bellés és perém nélkül gombos az övig, tarden alúl ér. Az alatt dolmány, hallos öv. Fellyül belléses mente. A' nadrág magyar, valamint a' kalpag-is a' karddal együtt: Magyaros a' topánka-is. Vannak köztök *Hajduk* nevűek; azok haramiák. Vannak a'

Hajduk,

Mor-

Morlák népben Romai egyefségü hitűek, vannak Görög nem egyező részűek.

133. A' Sibeniki, avagy Sebeni-Sebenik. ki Tartományról kezdődik az Irás. Sebenik Tartományában leg-méltóbb mulatni a' Dálmátziai utazónak. Sibenik Várofa Zára Városától 45. mért-földnyire esik. Régi, 's Zára halladja-meg egyedül roppant épületekkel. Nevezetes tudományú, 's nemességü emberekkel jeleskedik. Azok közt ^{Veránéz Antal.} méltó Verántzius Antalt emlegetnünk. Kit Szentiványi nem jól mond Erdélyben születetnek. (Bellius, és Schmithet-is meg-egyeugeti Fortis.) A' miket irok, Gróf Draganich Veránzi papiroffaiából szedém. Veránzi Antal 1504-dikben, Május 29. napján született Sebenikben. Az atya neve Ferentz, az Anya-é Statileo Margit, Trau Várofsából. Nemes nem mind a' kettő. Trauban neveltetett. Tolimero Illyés volt a' Tanítója. Elé-kapván a' Deák, és Görög tudományban, Veszprémbe hivattatott Trauban-született atyafiától Berislav Pétertől, Veszprémi ^{Berislav.} Püspöktől, ki egyetemben Dalmatziai, 's Horvát Országai Bán volt. Minekutánna a' Püspököt a' Törökök meg-ölték 1520-dikban, Statileus János Er-^{Statileus.} délyi Püspök magához vette Verán-
II. Szak. R tztit.

tzeit. Akkor irá Antal Berislav Pü-
 spöknek életét; mellyet tulajdon neve
 Tomko alatt adott-ki Tomco Marnavits. Ta-
 nult osztán Paduában, 's úgy tetszik
 Bétsben, és Krakóban. Viszfa jöve-
 tele után Broderikusnak Vátzi Püspök-
 nek udvarába szakadt; azután Utisse-
 nyi Györgyhez. Hatalmas volt mind
 a' kettő Sepsi Zápolya János Király-
 nál. Birta az ó Budai Prepostságot.
 Követségben járt Sigmondhoz Lengyel
 Ország Királyához, Velentzébe; a'
 Frantziákhoz első Ferentz Királyhoz,
 VIII. Henrikhez Angliába, VII. Ke-
 lemen, es III. Pál Pápákhoz. Zápolya
 holta után-is Isabella Királyné mellett
 marada, Ur. 1549-dik táján Ferdinánd
 Királyhoz állott. 1553-dikban a' Budai
 Basához küldetett, Aly Baffa Beglier-
 beghez. Akkor lett Pétsi Püspökké;
 követségül küldetett a' Törökhöz - is
 Adrianopolyisba, Zay Ferentzel. Által
 tétetett az Egri Püspökségre. 1559-dik-
 ben az Esztergami Érsekségre emelte-
 tett. 1572-dikben Királyi hely-tartóvá
 lett, 's Rudolfot meg-koronázá. E-
 perjes Városában holt-meg Urunk 1573-
 dikában. Egynehány nappal elébb ér-
 kezett XIII. Gergely P. levele, melly
 ötet Kárdináliságra emeltetnek jelen-
 té. Duborotzki Mihály mondá a' ha-
 lottás prédikátziót, midön Nagy Szom-
 bat-

batban Szent Miklós Templomában eltemettetének. Sokan tesznek Verántziusról bensületes emlékezetet. Bél, Leunklav, Schmitt, Busbek, Manútzius, Sekerviz, Bonfin, Istvánfi, Jongelin, 's ama munkának készítője, melly így neveztetik: (*Astrum Strigoniense aureum.*) mellyben rövid mondásokkal Verantzinak tellyes ditséret adatik. Irva meg-vannak ezen könyvei:

1. Vita Petri Berislavi.
2. Iter Buda Hadrianopolim.
3. De Situ Moldaviae, et Transalpinae fragmentum.
4. De rebus gestis Joannis Hung. Regis LL. duo.
5. De obitu Joannis R. Hung.
6. Animaduerfiones in Pauli Jovii Histor. ad ipsum Jovium.
7. De obsidione et interceptione Budae ad Petrum Petrovits.
8. Vita F. Georgii Utiffenii, quae pene tota periit.
9. Multa ad Historiam Hung. sui temporis.

Verántzi
könyvei.

LXIV. K Ö N Y V.

Olvasztatott illy Könyv. Szebenici Verántzi Antalnak Budáról Adriánopolis Városába tett utazása. *Antonii Verantii Sebenicenfis Inter Buda Hadrianopolim. Optimo ac Praeclaro Viro Comiti Francisco DRAGANITIO VERANTIO Sebenicensi Patritio I. V. D. Priscoe Hospitalitatis ac Literarum Cultori eximio Fragmentum VERANTIANUM merita luce donatum grati, deuinctique animi documentum D. D. D. Albertus FORTIS. Edit. Venet. 1774.*

V Decima octava, et vigesima prima Julii 1553. a' Bassa Budenfi auditi...

Sikámbría

VI. Sikámbría, Buda, és Pest mellett hajózáván ágyu durrogással köszöntöttünk mind a' két Városból (Sikámbrían ó Budát érti; de megmutattuk az első Szakaszban, hogy más a' régi neve.) Rátzkevét, Tolnát, Péter-Váradját, Titult, Zalankemént, Belgrádot, 's több a' féle Várokat emleget, a' mint útjában elé-találá Zay Ferentzel követségben járó uti-társával.

XVII. A' régi *Teutoburgium* Várost Pétsre, *Cornacumot* Káronra, *Acuminumot* Kamoutzra, *Rittiumot* Salankeményre, *Vlpiánumot* Sófiára magyarázza Verantzi. Mi ezekről az első Szakaszban Schenvisnerrel beszéllénk.

XVIII.

XVIII. Augusztus 3-dik napján el-hagyván a' Dunát Nap-keletnek tartánk Misiában Morava vizének jobb-kéz, felöl lévő partyán. Az nap Jeseñiza pataknál, 's Lomniza erdönél Livada nevü faluba érénk. Azon a' tájon volt Bakits Pálnak Venziáz nevü háza. Ott lakott, minek elötte hozzánk jött volna által a' Töröktöl. Bakits Pál a' Rátzságból vette eredetét. A' Királyhoz való hivsége, 's hadi vitézsége méltó, hogy örök emlékezetben éllyen. (dignus certe est, vt eius viuat memoria) Hadi-Vezér tiszttel viselvén Valkó Vármegyében veszté-el életét Ivánka Váránál, melly minek elötte a' Török kezébe jutott volna, Zay Ferentzhez követ-társomhoz vala tartozandó. Ott midön a' mi táborunk meg-futamodna, 's Bakits Pál a' mi seregünknek hol elejét, hol oldalát védelmezne nagy bátorsággal, iszonyú veszedelmek között; be-be ütött az ellenségnek tömött csoportyába, 's végtére ott veszté ditsőséges halállal életét.

Mentünkben öszve találkozánk egynehány Törökkel. Azok lovakat, 's öszvéreket hajtának magok előtt. A' marhák tágos kofarokkal, a' kofarok teli valának emberekkel. Ezek közül némellyeknek ábrázattyok bé-

Misia.
Morava
vize,

Lomniza.

Bakits
Pál.

Török
keserves
társág.

vala takarva, 's pólyázva. Kérdék: mi dolog? mondák: hogy rabok. A' takart artzájuk fiatal, 's nemes szeméyek valának, hogy a' Nap és por színeknek ne ártson, 's valahol megne esmérteffenek. A' többi kereskedő vólt, a végre, hogy a' rabokat megvegyék, 's nagyobb áron eladják. Könyhullatásra méltó rettenetes tekintet vólt, látni vásárra vitt embereket, hogy mint a' marhák eladassanak. Más nap más Törökökre, és egy azon lántz pórázra füzött öt Tzigányra találánk. Sirtak - rittak, hogy éhen szomjan majd meghalnak. Mondák, hogy azok a' Törökök adó szedők. Az az adó-pénzből, és kisdedekből áll. El-íszonyodtam az emberi állatnak illy gyalázattyán, és illy rettenetes adón. Akkor tudtam-meg, hogy a' gyermekek szedéséből álló adózásnak az előtt minden ötödik esztendőben megkellett lenni. Most az megvayon minden második, harmadik esztendőben. Megfogatnak, a' kikhez törvényes jussok se vólna; 's pénz-béli alku után Szülőjöknek viszfza adatnak. Megtelik olyankor az erdő a' futamodókkal. Ez a' kegyetlenkedés nem kezdődik azonnal, mihelyest valamelly Tartományt el-rabol a' Török, hanem mikor már ott jól meggyökeresedik.

Fon-

Fontollyák-meg ezt, a' kik a' Török uralkodást kívánnyák, 's azt vélik, hogy kegyesek a' Magyar-nemzethez. Igy tsalatkoztak-meg a' Görögök, Mifia, Trátzia, 's egyéb Országbeliek.

XX. Skárd haramiás hegyére hangánk: az alatt fekütt két Vármegye, ^{Brancio V. M. Kucievo. V. M.} mellyeknek egyike a' Magyaroktól Brancio, a' másik Kucievo Vármegyének hivattatott. Lukavize hegyéről Morava vizenél Jagodna nevü Mező-Városba ^{Jagodna.} érkezénk. Itt vólt a' háza Kuciuk Balibégnek, ki Májlád Istvánt, ^{Májlád István.} mi-nek utánna Péternek Moldvai Vajdának ravaszága által meg-fogatott vólna, Török Országba vitte a' fogságba.

XXII. Római Iráfokkal jeleskedő némelly kövek adatnak-elé az Iráfokkal együtt; 's Adriánopolyifig egyéb helységek isméretetnek-meg bőséges okofsággal.

LXV. K Ö N Y V.

Olvasztatott Fortis Albert Dalmátziui utazásának
második Szakaszsa. Velentz. 1774.

I. Trau.

- Trau,**
avagy
Traguria. **A'** Traguriumi birtok hosszában 30.
mértföldnyire terjed. Tragurium
Városának régisége, 's tudós népe ne-
Bua. vezetes. *Bua* Sziget ellenében fekszik:
Pliniusnál *Bubus* a' neve.
- Kliffa.** *Bua* Szigete után belől *Cliffa*,
Salóna. kívül a' tenger mellett *Spalatum* kö-
vetkezik. *Tragurium*, és *Cliffa* közt
Spalatum láttatnak *Salóna* Városának düledéki.
Cliffa-n-túl a' *Morlák*ok laknak. *Saló-*
Epetium nán-túl *Epetium* maradéki találtatnak.
- Brázza.** *Spalatum* ellenében fekszik *Brázza* Szi-
gete: azután bellyebb a' tengeren *Le-*
Lesina, *lina* Szigete; még bellyebb *Corzola*
Corzola. *Szigete*. *Spalatum* Városából *Almiffa*
Alamiffa, *Városába*; onnét *Makariska* Városába
Makariska vezet mind a' száraz, mind a' tengeri
út.
- Fárlát, és** 97. l. Itt-is másutt - is egynehány
Büsching gántot vet *Fárlátus* szemére Fortis.
hibái. 183. l. *Büschingnek* *Dálmátziáról*
fok féle hibájira mutat. A' többi kö-
zött nem igaz, úgy mond, hogy a'
Dalmáták *Görög-nemzetűek*, és vallá-
suak.

suak. Követi némelly rész a' Görög szokást, de nem a' nagyobb rész.)

LXVI. K Ö N Y V.

(Olvasztott Vitruvius tíz Könyve az Építésmesterségről. *M. Vitruvii Pollionis de Architectura Libri X. ad Augustum Caesarem adcuratissime conscripti. Edit. Argentorati. 1550.*

EZ az Író, a' mint a' második könyvének eleje mutattya Gyula (Julius) Tsászárnál nem vólt ismertetlen. Üzé a' Romaiaknál a' régi fal-verő mesterséget, 's azt ö kórmányozá a' táborban. Augustus Tsászárnak mutatá-bé ezen könyveit.

Első K. 2. l. Architectura. Az Építő-mesterség olly tudomány, melly fokféle tudománnyal ékesedvén az ö itéletével helyén hadgya azokat, a' mik egyéb mesterségektől vitettetnek végbe. Az a' tsinálmányból, és okoskodásból áll-elé (*nascitur ex fabrica, et ratiocinatione*) .*. Az Építő-mesternek elmésnek kell lenni, és tanúlt embernek: hogy tudja a' rajzolás, a' föld-mérő mesterséget, fok történet tudománnyával kell néki bévelkedni: a' böltselkedöket hallania kellett: tudnia

Vitruvius

Mi az
Építő-
mester-
ség ?

Az Építő-
mester fok
féle tudománnya.

kell a' musikát: a' törvényt: az Orvos tudomány nélkül sem kell neki szükölködni: az ég-visgálásra-is nagyon szükösége. Ide tartozandó a' látás, és számvetés tudománya. (a' többet nem emletem) a' történetek tudományának az a' haszna: hogy okát kell adni az Építő-mesternek, midön az a' kérdés tétetik: mi ókra nézve tétetetti legyen eme' vagy ama' tzipráfzat? p. o. ha kérdik: miért tartják az oszlopokat némelly helyeken a' szépen felöltözött Káriai Afzszonyok? így fog az Építő-Mester felelni. Kária Peloponésus Városá Görög Ország ellen segíté a' Persákat. A' Görögök a' győzödelem után a' Káriai férfiakat megölték, az afzszonyságokat pedig ö tzipra ruhájokban örökös dologra hajták.

7. l. A' Böltselkedés azt viszi végbe, hogy az Építő-Mester nagy lélekkel bírjon, 's hogy fel-fuvalkodott ne legyen, hanem szeléd igaz, hiv, 's a' mi leg-nagyobb, nem fesvény. Mert semmi jóra való munkát se lehet hiveség és igazság nélkül véghez vinni. (*Nullum enim opus vere sine fide, et castitate fieri potest.*) Ne kívánnya a' másét, 's az ajándék-vételre ne tartsa a' száját olázkodva; hanem magának be-tsületes reá-tartásával védelmezze tulaj-

lajdon méltóságát, birván jó hirrel, névvel. (*Cum gravitate suam tueatur dignitatem, bonam famam habendo*) Ezekre oktattya a' Böltselkedés. A' természet tulajdonit-is kell ismerni néki: mert haszna vagyon a' vizek le-tsapolásában, 's több a' féliben. Értse a' mulikát, hogy a' rendes okot, 's a' tudákofságot értheffe. (*Vt canonicam rationem, et Mathematicam, notam habeat.*) ∴ Az Orvos tudományhoz kell néki tudni: az ég hajlási miatt, 's a' levegő égre nézve: holott az hol egészséges, hol dögleletes. Ahoz tartozandó a' vizek hasznának ismérése-is. Ezekre nem vigyáztván, egészséges házat nem épithetni. A' törvény nélkül el-nem készül a' tsatorna, a' moslék vezető-hely, 's több a' féle. Az ég ismérte vezeti az építőt a' kelet, nyugat, dél, éjszak, nap, és éj egyerányofság, nap-állás isméréteré, az óra készítésre.

10. Azomban nem azt kívánnyuk, hogy az Építő-Mester olly Mufikus légyen mint Arisztókszenus, olly Képi-író mint Ápelles, olly Orvos, mint Hippókrates; hanem hogy ne légyen ez ilyenekben tudatlan.

15. l. 2. Rész. Az Építés-Mesterségnek részeiről. Az építő-mesterség ezekből áll: Rendelésből, helyheztetés-

Az Építő-
mesterség
részei.

tésből (*ex ordinatione, et dispositione*) szép egyezésből, és öszve-illésből (*eurythmia, és symmetria.*) A' rendelés a' tagoknak az öszve-illéshez való különös és közönséges alkalmaztatása, a' nagyságra nézve. Az helyheztetés nem egyéb, hanem a' tagoknak alkalmas, gyönyörű öszve-állítása a' minémüségre nézve. Ennek a' neme a' nyomdok-írás *ichnographia*, egyenes-írás, *orthographia*, árnyék-írás, *scenographia*, vagy (ha tetszik, nyomdok-vetés, egyenes-vetés, árnyék-vetés) A' nyomdok-vetés tzikalommal, és lineával csak az udvart ábrázollja-ki. Az egyenes-vetés az épület homlok elejét tefzi-ki a' jövendő munkának tsekély képével. Az árnyék-vetés az épület homlokát a' be-eső oldalával együtt adja szem eleibe. A' szép egyezés nem más, hanem a' munkának szép tekéntete, és a' tagok öszve-állításából eredendő helyes láttatja. Az abból áll, hogy a' magasság a' szélyefséghez, emez amához illendő légyen, és hogy mindenek az öszve-illésnek megfelelően. Az öszve-illés az épület tagjaiból eredendő egyezés, és mindenik tagnak az egész épülethez való illendősége. Valamint az emberi testben a' könyök, láb, tenyér, új's egyéb tag öszve illő, szint úgy kell

az

az épület öszve-illésének-is lenni. (Egész vesződség ezeket magyarázni.)

21. 3. R. Minden épületben arra kell vigyázni, hogy számat tartsunk az állandóságra, hafzonra, szépségre. Az állandóságra számat tartunk, ha a fundamentomokat erős, áthatatos üllepetre vettyük-le, 's minden féle alkotvány eszközből böven fesvényység nélkül szorgalmatoson válogattyuk azt a' mi oda való. Az hafzonra akkor vigyázunk, mikor akadek, és gánts nélkül mindenek bizonyos hafznu helyet ki-szabunk, vigyázván a' Tartomány tulajdonira, és a' szükségre. A' szépség az épületnek kedves, gyönyörü tekéntetéből áll, 's az öszve-illés tulajdoniból.

Az épület
hármás
tulajdona.

22. 1. 4. Rész, az hely egészséges vóltáról, a' város-állítása kedvéért.

27. 1. A' bástyák, és tornyok fundamentomiról. Az utzák helyheztetéséről, az egészséges szelek miatt a' hol a' szeleket hoszszan rajzollya-le: emlegeti a' szük-száju réz üres laptát (Aeolipilam) mellybe ha a' folyadék meg-melegszik, ki-lövellik.) p. 34.
Fiunt enim Aeolipilae aerae, cauae, hae habent punctum angustissimum, - - simul aquae feruere coeperint, efficiunt ad ignem uehementem flatum.)

Putri.

2. Könyv. I. r. 49. A' régi hitvány épületekről. Az első emberek házáinak az erdőket mondja: azután a' gúnyhókat. A' Frigiabéliek (ollyan putriban laknak, mint a' Dégiek;) mert nintsen erdejek. Ki-ássák a' dombos helyet, belől öblöfsé tágofsá teszik, náddal, mivel meg-födik. Az illy hajlek télen meleg, nyáron hideg. Athénás Városában a' régiség emlékezetére az Areopágus most-is sárral vagyon födve. A' Kapitoliumban megtartatik Romulus háza; mellynek födele giz-gaz.

56. l. 3. r. A' tégláról. A' téglát nem kell homokos, fővényes, követes földből készíteni: mert nehéz, ofzló, ha a' falat az eső éri; 's a' polyva vele öfzve nem egyesül. Öfzfzel, tavaszszal kell a' téglát vetni; hogy együtt száradjanak folyvást. A' Nap-alláskor száradók rofzfzak: mert a' forró Nap a' külső hártját hamar meg-szárította; 's a' belsejét nedvesen hagyván, azt tselekszi, hogy midön az illyen téglák az épületben öfzve huzódnak, a' szárazát el-pattantják, 's hafadékokat okoznak. Két esztendeig kell a' jóra való téglának száradni. Az Utikabéliek öt esztendős téglával építtének, 's akkor fe, még a' Város elejei azt helyén nem hadják. p. 57.

Cum

Cum arbitrio Magistratus fuerit ita probatus. Három fele a' téglá; az egyik *διδαζον* két tenyérnyi; mellyel a' mieink élnek. Az egy lábnyi az hosszszában, fél lábnyi a' szélyességében. A' többi Görög szokásu; tudniillik a' *pentadoron*, és *tetradoron* nevü. A' melly minden felöl öt tenyérni, az *pentadoron*; a' melly pedig négy tenyérnyi, *tetradoron* nevet visel. A' magányos épületekre négy tenyérnyi, a' közös fő rendü épületekre öt tenyérnyi téglá vetetik. Készítettnek pedig egyetemben fel téglák-is. *Semilateres.* (mellyek amazokkal öszve egyeztetvén, erősségre, és szépségre szolgálnak az épületben. Spanyol-Országban a' Kalentumi, Galliában a' Máfzsziliai, Ásiában a' Pitánai száraz téglá, ha a' vízbe vetetik, uszik: mert, talán, lyukatsos tajték-köböl készítettik, (e terra pumicosa) se nem nehezek, se nem oszlandók az esőben.

63. l. A' fővényről. 64. A' mész-

Vízhen
keménye-
dő por.

65. 6. r. A' Puteolisi porról. Bája, és Veszüvius táján szedetik: melly ha mészszel, és mész-sárral öszve kevertetik, erőssé teszi az épületet, 's a' mi abból építettik a' tengerben, a' víz alatt nagyon meg-keményedik.

(Tef-

(Tefsék illy nevü könyvembe tekénteni: *oryctologicon* part. 3. §. 25. p. 66.)

68. A' kö-bányákról. 71. 8. r. El-beszéli a' kövek, téglák, és a' sár egyeztetése fok féle módját. Egyeztetnek háló-módra, vagy a' termés követ a' téglával öszve állítván, vagy egyenlő, vagy vízfzályos rendeléffel. 's a' t.

Fa-vágás
ideje.

87. A' fa-vágás idejéről. (Tefsék ama' könyvembe tekénteni, mellynek neve *Phytologicon* part. 3. §. 7. p. 53.) Az épületre való fákról. A' fa-vágás idejére az öfzi időt javasolja, és hogy elejintén a' fa a' beléig vágatásék-bé: hogy ki-follyon a' nedvesége, melly egyébként meg-ródhadna benne. A' tölgy és eger-fa a' fundamentomban mintegy kövé válik, örökös a' tartofsága. A' Padua, és Adriátikum tenger táji ter-pentinás veres fenyő a' tűzben-is épen marad. p. 90. *Larix vero, qui non est notus, nisi in his municipibus, qui sunt circa rippam fluminis Padi, et littora maris Adriatici ∴ a' tinea non nocetur ∴ flammam ex igne non recipit.*

Tölgy,
eger,
veres fe-
nyő.

3. K. 100 l. 1. r. Az öszve-illésről. 's t. a' f.

113. 2. r. A' házaknak vagy-is inkább a' Templomoknak öt féle nemiről. *Ædes pycnostylos*, sűrű öszlopu ház, mellynek öszlopi közé tsak
más-

másfél oszlop tétethetnék. *Cuius intercolumniis unius et dimidiatae columnae crassitudo interponi potest.* Systylos ritkább oszlopú, de csak úgy, hogy az oszlopok közé csak két oszlopot lehetne még helyheztenni. Utolsó distéretü mind a' kettő: mert a' sűrű oszlop ellenzi az ajtók tekintetét, el-rejti a' faragott képek láttattyokat, 's akadék vagyon a' járásban-is. A' *diastylos* nevü az, melly az oszlopok közé még három oszlopot vehetne-bé: mint Apolló, és Dianna Templomiban példa vagyon. Abban a' nem jó, hogy az oszlopoknak öszve-érő pótzos tejek (*epistylia*) a' köz tágaltsága miatt le-szakadnak. *Araeostylos* mód nélkül ritka oszlop-rakás. *Eustylos* helyes tágoftságu oszlop-rakás, az két és $\frac{1}{4}$ oszlopot ereszthetne közbe-közbe 's a' t.

3. r. 139. l. Az Oszlopokról. Ha az hely erős, izmos, a' föld színén a' falnak másfél annyi vastagságának kell lenni, mint az oszlopoké: hogy az all-hely erőfőbb légyen a' felsőnél: mert terhet viselnek az helyek. Ha az hely motsáros, vagy egyebként gyarló, jól meg-áfattásék, és eger, vagy olaj, vagy tölgy-fa 's tüzön pörkölt karókkal verretessék-ki, a' karók verő - eszközőkkel jól le-ütfennek sűrűen (*sublicae* (h. e. pali) *machinis adigantur quam*
 II. Szak. S cre-

creberrimae,) a' karók közei szénnel tömettefenek-meg. 's a' t. Továbbá az ofzlopokról, 's azoknak Rendiről, hofz-fzas a' tanítás.

A' 4-dik Könyv a' 4-dik részig az ofzlopoknak Jóniai, Korintusi, és Dorusi rendit adja-elé. (Ezekről 's egyebekről az új Iróknak fok szép könyveikbe-is kell tekénten.)

5. r. 186. l. A' Templomban az Oltár Nap-kelet felé, az ajtó ellenében légyen; az ajtó a' Nap-enyészetre tekéntsen.

6. r. 187. Az ajtóról. 7. r. 192. A' Toskániai modú Templomokról.

Az 5-dik K. 200. l. 1. rész. A' piatzról. 2. r. A' Tár avagy Kints-házról, tömlötzről, Város házáról. 3. r. A' játék-látó helyekről. *De Theatro*. 4. r. A' hang-egyeztéséről. *De harmonia* (musica) A' további részek - is a' játék-néző helynek részeiről, szerfzámiról.

Lakoniai izzasztó. A' 10. Rész 235. l. A' ferdő-helyekről. Ott a' Lakoniai izzasztó száraz fördörül-is. (Meg-fejté az olyan ferdőnek ó Budai maradékát Schenvisner.) 9. r. A' birkozó helyekről. 12. A' ki-kötő partok tsinálásáról.

A' Nap-keletre való vizgyázás. Az 6-dik K. 2. R. A' magányos épületekről; és azoknak fok fele részeiről a' következőkben. 7-dik rész.

rész. 272. A' szobák , és Könyv-házok Nap-kelet-felé tekintsenek : mert a' regveli világosságot kívánnyá a' munka , 's így a' Könyv-házokban meg-nem rohadnak a' könyvek. A' dél , 's nap-nyugat felé tekintő szobákban a' moly , és nedveség meg-rontya azokat.

8. R. 273. 1. A' magányos épületekről. A' paraszt házoknak elején meg-kell lenni az istállóknak, belől a' tsürnek, pintzének, kamáranak, 's több a' félnek, mellyek a' termett jószág el-tartására szolgállyanak inkább, hogy sem a' szépség mutatásra. A' törvénykedők, 's Prokátorok, ékeffen-szóllók házaik díszzeffebbek légyenek : mert fokban gyülekeznek hozzájuk. A' Nemesek számára, 's a' kik Tisztet viselnek, és kötelefségek szerént a' Polgároknak szolgáltnak, Királyi pompás bé-járáft kell építtetni, magas pitvarokat, oszlopokkal meg-rakott tornátzokat, erdöket, tágos folyosókat, a' fő méltóságnak tellyes tekintete kedvéért. Ide valók a' Könyv-házok, 's a' t. mert azoknak házaikban nyilván, 's titkon való tanáts és ítelet tartatik.

9. r. 275. A' paraszt házokról. Azt kívánnyá hogy minden takarmány, és sütő hely a' falun kívül legyen, hogy mezfze légyen a' tűz veszedelmétől Az

Paraszt
ház.Nemes,
Uri ház.Paraszt
ház.

életes ház az éjszakot tekintse : így meg-nem termi a' Zsizsik. Az ökor jászol Nap-kelet felé helyeztetésék : mert az ökrök a' Napra tekintvén, és így rá-gódván tisztábbak (hizottabbak) (talán jobb izüen esznek) 10. r. A' Görög épületekről. Nálak a' Gazda-Afzfzonyok külön ettek, és nem a' férfakkal. p. 280. A' jövevényt első nap vatsorára hitták; utolsó nap tsirkot, tojást, vete-ményt, almát, 's több a' félit küldé-nek néki. Innét erede ez a' szó *Xenia*.

Itélet.

7. Könyv. 287. l. Ptolemeus A-leksandria Városában öszve gyűjté a' birákat 's a' népet a' költeményesek halgatására. Hat egyéb Biró mások-nak, Arisztofanes, ki hetedik Biró vala, annak tulajdonitá az első aján-dékot, a' ki éppen nem találta - el a' nép szája izét : a' tsatázás után mon-dá Arisztófanés; itéletem oka az : mert egyebek mások találmányit mondák-el : ez az egy a' magáét. Elé-hozatnak a' Könyv-házból a' könyvek, meg-bizo-nyodik a' dolog. Amazok betstelen-séget valottak; Arisztófanés meg-aján-dékozott; 's a' Könyv - háznak fő Tisztvévé tétetett.

Mészelő.

1. R. 294. l. A' ház szegéseiről, padimentomiról, 2. r. a' meszelésről. Jó-é a' meszelöre való mész, így próbál-

bálttik: gyalultafsék-meg vas gyaluval a' szine. Ha bele akad a' gyalu, követes nem jó: ha foly róla a' méz, tserepes lesz a' mézelt fal: ha reá ragad a' méz, mint az enyv: helyes. 3. r. 301. A' bolthajtásoktól. 5. r. Az épület ki-írásáról. p. 314. Most az egész fal ki-íratik, úgymond. Azután a' festék nemeiről beszell.

8. l. 1. R. 237. l. Az viz fel-találásáról. A' hol vizet keresz, ott szinte Nap-kelet előtt feküdj a' fogadra, (procumbatur in dentes) az állad alá tegy valami támaszt: hogy a' támasz a' földet és álladat érje. Nézz előre. A' hol látod, hogy gőz kerekedik a' földből, 's bokroffan emelkedik, ott kell ásni, ottan kutra találsz: mert illy jel a' szárazon nem adatik. Vagy: áfattafsék-ki a' föld három lábnyi szélességre minden felől, öt lábnyi mélységre. Réz vagy ón medentze kenetefsék-meg belől olajjal, Napnyugat táján a' medentze öble forditafsek az ásás allyára: temetefsék-el náddal, ággal, gizgazzal: más nap vetefsék-fel, 's ha a' medentze öblén tsöppötskék fognak láttatni, azon az helyen viz fog találtatni. Vagy ha gyapju terítettik az ásásra; 's más nap vizet lehet belöle fatsarni; az-is jele lesz a' találandó kutnak. Olly

Hogy kell vizet, forrást találni?

helyen körül belől több kutat-is kell ásni; 's a' föld alatt mindeniknek vizét egy azon fö kutba kell vezetni a' végre állított tsatornátskák által.

Etzet.

3. r. 348. A' kenköves, tímsós, enyves, és több a' féle vizeknek erejéről. 363. Ha az etzetbe eresztetik a' tojás, a' haja meg-puhul, el-is ofzlik. Az ón ha edénybe tétetvén, 's etzet reá öntetvén, bé-rekesztetik, el-ofzlik, 's Görög fejerre válik (Cerruffa) Igy válik a' rezből rozsdá: a' gyöngy, a' köszikla ha meg-emlegitetik, etzettel öszve repesztetik, 's ofzoltatik. Az etzetes vagy más fanyu folyadék-is tehát a' fővényben gyötrődök nyavalyáját meg-gyógyíthatja (ha okkal móddal, tudós Orvosnak tanátsa fzerént adatik; és nem másképp: mert azok tudják a' válogatást, és a' mérték módját) 4. r. továbbá a' kutakról.

6. 7. r. 372. A' viz-vezető fzerfzámokról.

9. K. 1. R. A' föld ki-méréséről. Plátó, és Pitagorás okoskodása fzerént, Plátó találá-ki, hogy így kell kettöz etni a' négyezetet, légyen az egyik oldal 10, a' másik 10 láb 10. $10 = 100$, de nints az a' fszám, melly annak az negyezetnek dupláját elé-adja maga magának fokafításával, légyen 14.

14 kevesebb 4-el, légyen 15, 15. több 25-tel. Pláto találmányá a' $\frac{1}{4}$ -dnek négyszer való körül-írása. 3. r. 389. Arkemedes találmánya (mennyi ezüst egyelített az arany koronába?) a' viz mérték által. 4. r. 403. 1. A' Nap-oráról. 5. r. a' Nap-járásáról az állatos karikán (in Zodiaco) 6. r. Az állatos karikától fogva az éjszak pontig lévő tsillagzatokról. 7. r. Az állatos karikától fogva dél felé lévő tsillagzatokról. 8. 9. r. Az órákról.

10. K. 432. Elöl-járó-Beszéd. Éfesus Városában, minek előtte az épülethez kezd a' Mester, köteles arra: hogy az egész leendő munkának az árát a' szükséges költség szerént megbetsüllye, 's elé-adja. Az meg-lévén, az Építő-mesternek minden jószága a' Város Tiszteitől zálog forma fő köteleltséggel el-foglaltatnak egész addig, mig el-nem készül az épület. Ha az ígélet szerént véghez mégyen a' munka, nem nagyobb költséggel, az Építő-mesternek tiszteséges betsület szabatik-ki. 's a' t.

2. 'S további rész a' vonó, emelő gépelyekről. (De machinis) 9. r. A' viz-emelő gépelyekről malmokról: tsigákról. 14. r. A' ki kotsin, vagy hájón jár, mikép tudhatja-meg hány mérföldet halladott-meg? (El - beszéli a'

kotsi allyán lévő mesterséges szerízám módját) 15. r. A' hadi fal-verő eszközökről. 16. 17. 's a' többi rész-iszint arról: nevezet szerént a' viz-lövő, és hangzó sipokról.

Következik Sextus Julius *Frontinus*nak két könyve a' mesterséges vízvezetéséről; avagy a' Romai tsatornákról.

LXVII. K Ö N Y V.

Olvaftatott *Tollius Berlini utazása*. Edit. Amsterdam.

6. Lev.

Paraszt ház.

Vesztfáliában a' paraszt házokban együtt lakik a' Gazda a' fertéffeivel, egy azon szobában a' ludakkal, tyúkokkal: a' nagy füft azomban tsak ki-nem vakittyá az embert.

Mátyás K. Könyvei.

7. Wolfenbütteli Könyv-házban mutattak írott könyveket, mellyek Mátyás Király Budai Könyv-házából vetemedtek oda, Buda el-rablása után: a' többi közt Márfszillus Fitzinusnak Mátyás Királyhoz íratott levelei. 's t. a' f. Veres fodros bársony tábláival, 's belől Mátyás Királynak 's máfok-

foknak szép képeivel tsudát támasztának.

41. Potszdámban láttam a' Budai Könyv-házból oda hordatott könyveket. Azok Török könyvek voltak, 's Budáról Schöning Ur hozá, ki a' Török ellen vitézkedő nagy Seregnek ezresk Kapitánnya-é (vagy más fő rendü Tiszte) vala. Mutatták a' fába nőtt szarvas fejét szarvaival együtt. (olvasám ezt a' Berlin felől irt könyvben-is.) De az a' vadászok mestersége: tudják azok a' fiattal fába szerkesztetni az ilyeneket: hogy idővel bele nöllyenek. (28. l.) *Hennin* illy német versket ad-elé Ur. 800-dik esztendeje tájáról: Tzi nutztze grebit man ouh thar Er inti kuphar (Joh bi thia Meina Isene steina) Ouh thara tzua fuagi Silabar ginuagi.) Joh lesent thar in lante, Gold in iro Sante. h. e. In Francorum ad Rhenum regionibus ex terrae visceribus erui metalla et cuprum; Ad Menum lapides siue mineras ferri feraces; Satis etiam argenti ibidem accipi; imo inter arenas aurum legi.

Ismér azokról.

Fába nőtt szarvas fő.

Régi német versek.

LXVIII. K Ö N Y V.

Olvasztott illy Könyvetske: *Das Mittel reich zu werden.* A' gazdagodás segitsége. Franklin Könyveiböl. Pofonyban 1782.

Szent mondás: a' kik gazdagokká akarnak válni, késértetbe esnek, és az ördög törébe. Itt nem arra tart a' munka; hanem tsak a' mértékletes, okos vigyázásra, dolog - tevése, 's tékozlás kerülésére, jól elé- kelő szegény Rikárdnak mondásiból. A' dolog Penzilvániában történt.

Bizonyos Vásár alkalmatofságával zugolódván a' Nép a' nagy adó ellen, tanátsat kért Abrahám nevü némelly arra való éleletes embertől. Az Rikárd mondási és példái szerint imégyen felelgetett. Ha tanátsomat követni kívánnyátok, rövidedet elé adom: mert az okos embernek egy szó-is elegendő, a' mint szegény Rikárd mondja. Barátim az adó valóban terhes; de ha az volna tsak egyedül, a' mit viselnünk, 's tűrnünk kellenék, tűrhető, 's könnyü volna; de vagyon más a' mit főképpen némellyek még annális nehezebben tűrhetnek. Két annyi adót vet reánk a' mi tulajdon *tunyásá-*
gunk,

Okos
ember,

gunk; három annyit kevélységünk: négy Adó, melyet az ember maga magára vet. annyit ostobaságunk; 's ezeket az adókat a' Tisztek amannak meg-könnyebbitésével rólunk el-nem vehetik. De imé a' jó tanáts.

Terhesnek tartaná az ember azt az adót, melly a' nép dologra való idejének tized részét el-venné. Azomban a' tunyaság fokaktól többet véssen-el. A' tunyaság, holott betegségeket okoz el-kerülhetetlenül, meg-rövédteti az életet. A' dologtalanság eszi az embert mind a' rozsdá, 's hamarabb meg-emészti, mint a' dolog: mert a' melly kúltsnak kelete vagyon, tündöklőbb; mint a' szegény *Rikard* mondja. Ha szereted az életet, azt el-ne henyéllyed: mert a' tétomány annak a' tárgya, 's mellyből az áll, a' mint a' szegény *Rikard* mondja. Szükség felett mennyi időt vesztegetünk-el! meg-nem gondolván: hogy az aluvó róka baromfiat nem fog, és hogy a' mint a' szegény *Rikard* mondja, elég időnk lészen az álomra a' koporsóban. Az el-vesztett idő visszafizafiz nem jö, 's az a' mit mi időnek mondunk, mindenkor kevés. Dolgoffak legyünk tehát, 's bizonyos fel-tett szándék szerént legyünk dolog-tévök. Igy az iparkodás után kevesebb rendtelenséggel többet fogunk tenni. A'

tu-

tunyaság mindent nehezzé tesz: A' gyorsaság mindent könnyüvé. A' ki későn kél, tipeg, topog egész nap; 's még-is fetét estvélig alig végezheti dolgát. Azomban, valamint lassan máfzkál a' réltség, fziintén úgy ellenben hamar bé-tsúfz a' szegénység. Ne hadd, hogy a' dolog kergeffen; hanem te üzzed, kergeffed a' dolgot. Idején le-fekünni, hamar, idején fel-kelni, ez teszi az embert egészségesé, gazdaggá, okofsá; a' mint szegény *Rikárd* mondja.

Mit segít rajtunk a' jövendőre való ásekozás, 's jobb időre való várakozás. Az időt mi meg-jobbithatjuk, ha ferény dolgozzak vagyunk. A' ki tsupa reménységhez támaszkodik, éhen hal-meg. Fáradság nélkül semmink se lészzen. Nints jószágod, vagyon kez-zed. A' kinek jó a' hire neve, vagyon annak hafznos szolgálatja betsületével együtt, a' mint szegény *Rikárd* mondja ∴. Az éhség bele néz ugyan a' munkás-házban; de be-nem mer menni. Az olyan házban se adó-szedő, sem dúló bé-nem megy: mert a' dolgofság idején le-teszi az adófságot; a' kétségbe-esés azt tetézi ∴. Szánts, mikor más alufzik, 's buzát fogsz vinni a' vásárra. Mig a' napot mának hijják, addig dolgozzál; mert nem tudod,

dod, mi akadékosd léfzen holnap. Jobb egy ma, három holnapnál: a' mint a' szegény *Rikárd* mondja. Holnapra ne hallaszd, a' mit ma meg-tehetsz. Ha jó szolga vólnál, nem pirúlnál-el, midön az Urad dolog nélkül kapna? Magad Ura vagy, pirully, ha magad dologtalanságban kapod; noha olly fok jó dolgot tehetnél tselédeid, hazád, Királyod hasznára! fogj kesztyü nélkül szerfzámidhoz; 's gondold-meg: hogy a' matska kesztyüben egeret nem fog; a' mint a' szegény *Rikárd* mondja. Sok igen-is a' dolog; 's talán a' kezed-is gyenge; de noszsa néki frissen, bátran! meg-látod, hogy előre kapsz. Az álhatatossan hulló tsöpp, meg-lukasztya a' követ. A' fok kis vágás le-döjti végtére a' magas tölgyfát - is .. Szaladgy a' gyönyörűség előtt, 's utánnad fut. A' jó fonyó szép szaknyában jár. Mielta egy tehenem, 's egy juhotskám vagyon, nékem minden ember jó regvelt mond.

Egy helyen állapotjunk - meg, 's tulajdon szemeinkkel lássunk ahoz, a' mi a' mienk: másokra ne igen támaszkodjunk. Mert, a' mint szegény *Rikárd* mondja, a' fokszor által meg által ültetett fa meg-nem gyökerefedik; szint úgy a' járó kelő, fok hely változtató gazda .. A' gazda szeme töb-

bet

bet tesz, mint a' két keze. Többet árt a' szorgalom fogyatkozása, a' vigyázás fogyatkozásánál. Nem látni a' munkádom után nem egyéb, hanem az erfényemet reá bizni. Sokan azért romlottak-meg, mert tellyeséggel másra támaszkodtak. Ha jó szolgát kívánsz, magad légy tulajdon szolgád. Egy ki-hullott szeg miatt el-veszett a' patkó, az el-veszett patkó miatt, el-veszett a' ló; 's a' miatt a' lovagló-is, mert az ellenség ott érte.

Azon fellyül kéméllök-is legyünk. A' ki tud keresni, de a' keresményt meg-nem tudja tartani, koldusá válék. A' fok efzem ifzom után meg-nem hizik a' Testamentom. Sokan tsak azzal gyűjtik-meg magokat, mert az Aszszony thé ital nélkül ül a' fonyáshoz, varráshoz; a' gazda pedig fát vágni megy éget-bor ivás előtt. India nem tette Spanyol-Országot gazdaggá: mert több vólt reá a' költség, mintsem a' jövedelem belöle. Félre a' drága ostobasággal; 's nem léfzen nagy okod arra, hogy a' terhes időre zúgolódgyál. Az aszszony, 's a' bor, a' játék, 's a' tsalás teszi a' jószágot kevésé, 's a' szükséget nagygyá. Azzal, a' mit az ember egy gonofzság nevelésére költ, két gyermeket lehetne fel-nevelni. Mondod: egy kis pálinka, thée, bor,

's

's t. a' f. nem nagy kár-vallás; de gondold-meg: hogy fok buza szem garmadává válik. Egy lyukatska elmeriti a' hajót, a' mint szegény *Rikárd* mondja. A' fok jó izü falat, Koldus-sá tett némelly embert. Az ostobák vendégséget ütnek, 's azon az okofak nyalakodnak.

Most Vásárban vadtok. Ezeket jószágnak hijjátók; de ha nem vigyázatok, pénzen kárt vesztek. A' kótyavetyén az jút ezetekbe: óltsóban veszem, mint a' mennyit ér. De ha az olyan portékára nintsen szükségtek, az a' ti számatokra mindenkor drága. Ha olyat vész, a' mi nem kell; hamar el-fogod adni. Minden aprólék vevés előtt-is kell egy kis gondolkodás. Sokan óltson vévén, meg-szegényedtek. Fájdalmat pénzen venni nem okofság. A' selyem, és bársony a' konhán tüzet olt. Az az: koplalást okoz, úgy mond szegény *Rikárd*. Ezek nem szükségesek az életre; de még alkalmatofság fintsen benne: csak az, hogy láttatni akarunk. Az illyenek a' gazdagot meg-szegényittik, 's el-bujtatják azok előtt, a' kiket az előtt meg-vetettek. Aprólék, moudod; de ha a' lisztes zsákból többet többet vészsz-ki, noha apródonként, bele pedig nem tész; ki-üresül. Mikor
ki-

ki-szárad a' kút, akkor betsüllyük a' vizét ∴. A' kevelység szint olly koldus, mint a' fogyatkozás; sőt még szemtelenebb. Ha valami szép dolgot bé-szereztél pénzen, még tiz a' félit kell bé-szerezned, hogy tsinoffabbnak láttafsál lenni ∴. Könnyebb az első kívánságot meg-gyözni, mint sem az utánna következő kívánságokat meg-elégíteni. A' szegény ember számára szint olly nagy balgatagság a' gazdagok után majmoskodni, mint mikor a' béka fel-fujta magát: hogy az ökörhöz hasonlóvá váallyék ∴. A' kevelység böven felestekemezik, nyomorúltúl ebédel; otsmányúl vatsoráll. Mit használ az hivságos lattatás, mellyért az ember anoyit szenved? az az egészséget nem segitheti, a' fájdalmát nem enyhitheti, érdemünket nem öregbitti, neveli az ellenünk való irigykedést, a' szerentsétlenséget reánk fietteteti.

Nem ostobaság-é ilyenekkel adótságba verekedni? ∴. Ha adós vagy, szabad vóitodra erőt adtál másnak ∴. Könnyebb két kályhát építeni, mint sem egyet fütteni; mondá szegény *Rikárd*. Inkább estve ne egyél, mint sem adótsággal feküdjél-le. ∴. Végbé, a' mit igaz móddal bé-vehetsz, 's a' mit bé-vettél igaz móddal örizd-meg. Ez az a' kö, melly az ónodat
 árán-

árannyá fogja változtatni. Meg-szünik a' rosz idő ellen való panaszod-is.

De Isteni áldás nélkül minden igyekezet, és vigyázás haszontalan. Azért az Isteni áldást kérjétek alázatos alhatatósággal. .'. A' tapasztalás drága iskola. De az ostobák ebben-is ritkán tanulnak .'. Tanácsat adhatunk; de igyekezetet nem adhatunk.

Meg-lett a' Tanítás. Vigyáztak reá. De mihelyt el-kezdődött a' kótyavetye, a' jó tanácsra nem vigyáztak: mohón kaptak minden aprólékon.

LXIX. K Ö N Y V.

Olvasztatott illy Könyv. *Böltsejséghez vezető út.* Irá *Slávi Pál Ur.* Pest. 1779.

Valamint ama' Rikárddal böltselkedő könyv új esztendeji ajándék kedvéért iratott; színt úgy ez-is Hazánk nevezetes emberétől deákból a' végre tétetett-által Magyarra (egynehány egyengetéffel) hogy az ifjuság azt ajándék fejében vegye, 's tulajdon hasznára fordítsa. Méltó új nyomtatásra eresztteni: mert már ritka. Imé a' példa belőle, a' *Tudományról* lévő tzi-kelyből.

32.1. Az elme emberi és Isteni fok fele tudományokkal ékesíttetik, élesíttetik, és taníttatik nagy, és tsudálatos dolgoknak esméretére: hogy mindeneknek természetét, és bötsét tekéletesben ki-tanúlván, az akaratot igazgathassa a' jónak követésére, és a' rossznak el-távoztatására.

Azért távozni kell a' féle mestersegektől, mellyek a' jó erköltsel ellenkeznek. Illyen mindennemű varázslás; a' kéznek, tűznek, halottnak, viznek bubajos nézéséből való jövendő-mondások.

38. A' tudományt elmével, emlékezettel, és szorgalmatofsággal szerezzük. Az elme elmélkedéssel élesíttetik. Az emlékezet gyakorlással nagyobbíttatik: erőtleníttik mind a' kettőt a' testi gyönyöröségek: erősíti a' jó egészség: a' henyélés, és az hosszas nyugalom meg-vefztegeti. Akár magod olvasol, akár valamit hallasz, azon légyen figyelmezve az elméd; és nem tétovázva ∴ A' mik nem a' tanuláshoz tartozandók, hallaszd más időre. El-vefzted mind munkádat, mind időket, ha azokra nem vigyász, a' miket vagy olvasol, vagy hallasz. A' miket nem tudsz, azokról tudakozni, ne szégyenlyed ∴ A' miben
tu-

tudós nem vagy, annak tudásával ne kerkedjél.

42. Ne kapj inkább az hivságos, hafzontalan, vagy nevetséges dolgoknak hallásán, hogy sem a' mellyek fontosok, igazak, és okofságra Tanítók. Egy munkába kerül mind a' két félének meg tanulása, de az hafzonban nagy a' különbözés. Ne azon légy, hogy fokot; hanem hogy helyesen, és annak idejében felelly \therefore . Légyen könyvetskéd, mellybe fel-jegyezzed, ha mi vagy jeles, vagy éles, vagy okos mondást olvastál, vagy hallottál: \therefore A' mitket olvastál, vagy hallottál, beszélyvedel másoknak kellemetes, ékes mondásokkal: így fog nyelved, 's emlékezeted alkalmatofsabbá válni. Gyakran kell irogatni, 's azzal a' mesterséges írásra, beszédre igyekezni. 47. Az emlékezetet nyugodni ne engedd. Semmi se kívánnya úgy a' munkát mint az emlékezet. Naponként tanully-meg valamit, a' mire könyv nélkül megemlékezzél. Az emlékezettől (a' mit tanultál) kérjed-elé, mint le-tett jószágodat. Ha mit meg-akarasz tanuúlni, azt négyszer, vagy ötször olvasd-el éjszakának idején nagy figyelmetefséggel, azután menny alunni. Regvel számat kérj emlékezetedtől arról, a' mit reá biztal \therefore . A' bor halála az

emlékezetnek. Leg-jobb volna estve mindent eszedbe juttatni, a' mit az nap olvasván, vagy hallomás által tanúltál. A' böltsefség tanulásban holti kell fáradozni. Mig élsz arról elmélkedjél: hogy kellyen, helyesen okoskodni, szollani, dolgot tenni, vagy hivatalyt véghez vinni. 's a' t.

LXX. K Ö N Y V.

Olvasztatott Gróf Turótzai Révai Péternek a' Magyar Koronáról, 's egyetemben a' Magyar Országai Történetekről irt Könyve *De Monarchia, et sacra corona Regni Hungariae Centuria septem. Francofurti 1659.*

G. Révai
Péter.

Ezt a' könyvet vévén Báró Révai Lászlónak Könyv-házából Gróf Nádasdi Ferentz, az Ország Birája ereszté a' nyomtatásra; a' mint Seibersdorfról 1658-ban adatott levele bizonyítja. Abból a' levélből értjük, hogy azt emlétett Gróf, Révai Péter, a' Magyar Koronának Öriző Tiszte lévén, az ő könyvét Urunk 1618-dik esztendeje táján írta. Vifelé egyetemben a' Turótzai fő Ispányságot. Abból tsak azokat emléttem, a' mik másutt nehezen, 's ritkán találatnak-fel.

1. 2. 1. A' Keresztyén hitnek a' Magyaroknál való eredét adja-elé; 's hogy a' Magyarokhoz Romából hozott Korona ideje táján tért az hitre Lengyel, Dánia, Norvég 's több Éjzaki Ország.

3. Szent István Királynak az hit Sz. István K. terjesztésében való buzgósága. Mint tanítá, 's oktató tulajdon elő nyelvével-is a' népet? mi törvényt szabott édes fia Sz. Imre eleibe.

Pétert Sz. Istvánnak Gifala nevű Péter. testvéréből való unokájának, 's Guilelmnek a' Burgundusok Hertzegének fiának mondja. 's a' t. Mi arról máfutt. Segítte Pétert Aba ellen Harmadik Henrik, Fekete nevű, kit ofztán, úgymond, egy falat kenyér fulasztott-meg. A' hol András Király András Vértest. Henrik táborát meg-verte, *Vértest*-nek neveztetett a' fok hullott test miatt.

5. 1. Következik Salamon András Salamon. fia, öt esztendő lévén, *Bela* András Bela. testvére, ki a' pénzben, 's gazdaság állapotjában annyira emlé Magyar-Országat, hogy a' szomszéd Országok közt majd egy se vólna, melly a' mienkel arra nézve fel-tehetne. Utánna a' fia Geifza uralkodék. Kinek a' Geifza. fején Angyaltól tétetett arany Koronát látott Sz. László. Azután Szent Sz. László László vólt a' Király, vesződség vólt

- Salamonnal. Ezek valának Ur. 1000-dik esztendejétől fogva az első Században. Urunk 1096-dikától fogva Kálmán K. kit nagyon gyaláz az Iró (mi a' felől másutt) utánna II. István üle a' Királyi székekben. Ezt-is vádollya az Iró. (Iniquus et crudelis in Hungaros p. 9.) Következék vak Bela, Istvánnak penitentzia-tartása, és holtá után. Vak Bela Borikkal vesződött. Korpázza ezt-is az Iró (a dulcedine quietis ad instrumenta luxuriae delapsus est, grauatus vino vespertino promisit, quae ieunus retractare non poterat. At nos haec in aliis non reperimus.) Utánna a' fia 2-dik Geisza uralkodik. 3-dik István. 2-dik László, 2-dik László. 4-dik István; és ismét az elébbenyi 3-dik István. Azt írja 3-dik Bela felől, hogy Uladimirt Halitzia Királyját a' haboruban András Bela fia, Magyar Ország Hertzége meg-fogta; 's így került a' Magyarokhoz Hallitzia, és Lodoméria. Mi arról másutt.
- Imre. 12. l. Imre Királyról, Lengyel Lesko Hálitziaát visszfa nyeré. Utánna 3-dik László a' fia volt Magyar Király.
3. András 13. Az 3-dik Század elején Ur. 1201-dik esztendeje tájától fogva 2dik András, Jerusalemi, nagyon ditsértetik.
- 4-dik Bela 15. l. 4-dik Bela. Elejét feddi az Iró (Gubernatio illius primis statim an-

annis durior, nec satis humana vita est) Mi azt másutt végezzük-ki. Akkor volt a' Tatar jarás. Akkor a' Turotzi Znio Várban (mellyet láttam düledék részeiben lévén én-is) volt rejtek szállása a' Királynak. Az a' Forgáts erőnek, 's hiveségnek emlékezete mai napig fundamentomát *Ivánka* ^{5-dik Istv.} _{4-dik László.} tette. Nagy ditsérettel osztán a' Király mindent helyre hozza. Hol volt akkor a' Korona? bizonytalan. Talán Vissegrádon. 4-dik Béla után 5-dik István a' fia; 's ezután 4-dik László uralkodék. Ez a' Kun Afzszonyokkal ^{3. András.} meg-romlott. Utánna 3-dik avagy Velentzei András következett.

19 l. Kezdődik a' 4-dik Század András Királynak Ur. 1301. esztendő- ^{Ventzeszló} béli halálával. Utánna Ventzeszló or- ^{Otto.} száglott. A' Koronát el-vitte; de Ottónak vissza adta. Ki midőn azt Erdély Országba tsutorában vinné, el-veszté. Ott László Vajda Károly részét védelmezé; 's Ottót a' fogságból Bavariába bortsáttá, 's a' Koronát Neápolisi Károlyhoz küldé. ^{Károly.} Azzal az meg-koronáztatott. Nagy az érdeme. A' többi közt ki-irtá a' forró vas, és viz ital által tétetni szokott igazság, 's ártatlanság probáját. ^{Lajos} Holta után a' Korona fiára nagy Lajosra szállott. Azt a' Magyarok há-

Mária. rom esztendeig íraták. Utánna a' le-
 2 Károly ánya Mária volt a' Királyné. Azután
 kis Károly.

Sigmond. 27. l. Utánna a' 1437-dik eszten-
 dőig Sigmond Tsászár volt a' Kirá-
 lyunk. Sok volna róla a' ditséretes
 emlékezet; de szándékunk szerént mi
 most csak egyet kettőt. A' deákos,
 tudományos embereket igen kedvellet-
 te; 's azokat nagyobbra betsülte a-
 mazoknál, kik egyedül nemes vérről
 kérkedtek. Illyeneket én úgymond ad-
 hatok, tehetek; de tudófsá senkit se
 tehetek. Midőn a' Baziléai Gyülés-
 ben, Fisztzellinus nagy nevű Törvény-
 Tudó, ki nem régen emeltetett a' nemes
 rendbe, a' helyet nem a' Doktorok,
 hanem a' Nemesek közt foglalná-el;
 így dorgálá-meg. Oktalanúl tselekedez,
 hogy a' tudománynál a' Vitéz rendet
 nagyobbra betsüllöd. Mert én ezer
 Vitézlő Nemes embert tehetek egy
 nap; egy Doktort (tanúlt embert)
 ezer esztendő alatt se tehetek. Nagy
 érdemű, 's igyekezetű volt; de a' há-
 boruban szerentsétlen.

Albert

33. Utánna való Királyunk Albert
 volt, Sigmond leányának Ersébetnek
 Házastársa, 's azért fogadott fia. (Ex
 hac electione Alberti S. coronae Hunga-
 ricæ lumen in Austriacum domum il-
 latum est.) Róó Gellerd Austria Tör-
 ténét

ténet Írója beszéli, hogy meg-koronáztatása előtt meg-igérte: hogy a' Tsászárságot se nem keresi, se a' Magyarok helyén-hagyása nélkül fel-nem veszi. Feltek tudniillik (a' Török veszedelem miatt) attól a' Magyarok: hogy, mind Sigmond K. idejében távúl lételkor valami ne érje az Országát. Palócsi Györgynek, a' Korona őriző Tisztének holta után Ersébet Királyné a' Koronát el-fikkasztotta, 's udvari szoba-leányának kezére bizta. Meg-holt Neszmélyen a' Duna mellett Vladislaus Albert Király. Uladislaus választatik a' Királyságra. El-szülé osztán Erzsébet az ő László fiát. Elé-hozá a' Koronát, azzal Zéchi Kardinál Lászlót meg-koronáza. (1440-dikben) Azon idő tájban találtatott, vagy vezetett a' feledékenységből elé a' Könyv-nyomatás mestersége, mellynek műhelyit bár időre bé-zárnák, hogy olly fok gonosz könyv ne jönné a' világra, úgymond az Író: Jöve Uladislaus. Ersébet Királyné a' Koronát el-vitte, hogy rajta ne kapják mást polyáztatván-bé helyette 's a' helyén hagyván. A' Magyar Korona Mihályiban. Rába közben Hallám a' régiektől úgymond Gróf Révai: hogy ijedtében Erzsébet Királyné nem tartott egyenes utat, hanem Rába-közbe vette utját Sopron Vármegyébe. Ott Kapuvár táján a' Mihályi

Várban meg-szállott (deflexit in Castellum Mihali nuncupatum, prope arcem Kapu) féltvén pedig a' Koronát a' Várban, míg ottan mulatott, le-vitte a' Koronát a' várta Kapunál lévő advas fűzfába, 's azt ott őriztetvén Ládonyi által, ki a' Kastélyt bírá, maga öszve kultsulván kezeit, addig nézegete-ki az ablakon míg bizonyosá nem lett abban, hogy a' Magyarok nem üzik, kergetik. p. 35.) Azután bé-szaldt Austriába. Uladiszlus Sz. István fejéről le-vett Koronával koronáztott-meg. A' Várnai ütközetben esettel. Amurátes, ki ötet meg-győzé, a' Várnai fogadása szerént, Török remetévé lett. p. 38.) Akkor vitézkedett Kasztriótus György, a' Törököktől a' Magyarokhoz álván. Más néven Skanderbeg. 40-nél többször ütközött-meg a' Törökkel nyertessen. László lett Királyja. Akkor Konstantinápoly meg-vetetett a' Töröktől 1453-dikban. Hunyadi János ditséretit. László és Mátyás fia forsát elhalgatom. László hólta után Mátyás K. országglott. Halhatatlanok a' tselekedeti. De leg-főbb rendü 's vérü Vitézinek is fokot köszönhet. Ö idétte jeleskedtek (p. 50.) a' Zápolyiak, Szilágyiak, Batoriak, Kinisi, Gara, Gereb, Lofontzi, Drágfi, Derentseni, és egyéb nemzet.

Az

A' Török
Ts. T. Re-
mete.
Skander-
bég.

Hunyadi
igazgatása
alatt László
16 K.

Mátyás K.

Az alsób rendből Magyar Balás, Nagy János, kiket Ferdinándhoz Nápolisi Királyhoz küldött a' Török ellen fegitségül. Tábori Seregének külömbféle volt a' neve, kik fejszéses, kik kardosok, 's több a' féliek valának. A' buzogányosokra a' Zászló-tartó őrizése vala bizva. A' Zászló-tartónak Sarkantyua nem volt: hogy el-ne szaladhasson.

53. Mátyás K. holt teste Bétsből Fejér-várra vitetett. A' Temetéskor 20 ezernél töbre menendő ajándék adott a' Templomnak.

55. Második Uladiszló következék. ^{2. Vladisló} Veszökség volt Maksimiliánnal, Romai Királyjal, ki fok helyet el-foglalt. Akkor redeltetett a' Koronának a' világi Urunk közül két őrizője; az előtt hol egy volt, hol kettő, 's egyejenk Egyházi. Bátori Istvánnak az Ország Birájának igyekezete végbe vitte, hogy az Egyháziak a' világi fő Tisztségekből ki-rekesztetnének; de az nem tartott fokáig. Meg-holt Bátori 1494-dikben; 's Bátor nevü helységében temetett-el, Etsedi Várától két mértföldnyire abban a' Kalastromban, mellyet a' kenyér-mezei gyözödelmekor gyűjtött kintséből építettett. Illy a' temető márványára vertek eleje:

Bátori,
István.

Qui Curios vita vincit probitate Catones.

60. l.

Ausztriai
Féjedelmek.

60. l. Abban a' Törvényben, melly Uladiszló idejében tétetett Rákos mezejen (noha a' Decretum, 's Gyűlés rendű Törvényben nem foglaltatik egyenesen; hanem tsak utobb tett emlékezet szerént) az Ausztriai Fejedelmek a' Magyar Koronától ki-nem rekesztetnek: mert először Szent István véreből valók, 2. Szomszédók, 3. Béts, és egyéb fok része, mellyel birnak, Pannónia része. 4. A' Tsászári méltóság miatt-is, mellynek ereje használ a' Magyarorságnak.

61. l. Uladiszló Király Sigmondhoz Lengyel Ország Királyjához követül küldé Kásmirt a' Tefinei Hertzeget, és Hanel Mihályt Budai Plébanust, kik Sigmond Királynak el-jedzék házas-társul Borbályát Istvánnak Sepsi Grófnak leányát. El-is vitte 1512-ben Trentsénből Krakóba Borbályát az Anyja Hedvég, és Sepsi Gróf János Borbálya Testvére, ki osztán Királyá lett.

2-dik Lajos

63. Attya holta után 2-dik Lajos len Királyá. Az veszett a' táborával együtt a' Mohátsi ütközetkor. Elé számláltatnak a' le-vágott fő rendek. Buda el hagyatása. Bátoroságosb helyekre vitettek Fejér-vár kiutsei. Most-is Sz. Mártony öreg Templomában vannak

nak a' Fejér-vári Káptalon petsetyei, Protocollum nevü Iráfi, bizonyságokkal teli ladátskái, fióki, és Egyházi ékefségi. Lajos Király hitvese, 5-dik Károly Tsászárral testvére azután Belgiu-mot 23. ezrtendeig vezérlé; Magyar Országból segitő pénzt vett. Spanyol Országban halt-meg. Két hónap alatt múlva a' Mohátsi veszedelem után Zá-Zápolya, polya János meg-koronáztatott. A' Palatinus pedig Báthori István egyebekkel Ferdinándat választák Királya. Az alatt Jovántsár nevü Lovász öt ezeret magával fő hatalomra ásetöz-ván, Prényi Pétert meg-győzé; de Tzi-Jovántsá, bak Imrétől meg-veretett, 's el-ve-szett. Mondják, hogy Szolimánnak idejében a' Török Magyar-Országból öt ezer ágyut vitt-el. Hihető-is: mert tsak a' Mohátsi veszedelmes üt-közetben 685. ágyút foglalt-el.

86. l. Szolimán minekutánna Betskereket, Tsanadot, Lippát el-foglalta volna, Temesvárt szállá-meg. De minthogy reá virradt Sz. Demeter napja, melly napnál tovább a' Töröknek Törvénye szerént nem szabad táborozni, alóla el-takarodék.

90. l. Ur. 1564 - dikben meg-hólt Maximil. Ferdinánd, utánna Maximilián következett. Annak idejét ditsőségesse tette Zrinyi Miklós. 92.) Midön már Szi-

Zrinyi
Miklós.

Szigeth Vára egészen tűzben volna, 's majd minden vitéz társát el-vesztette volna Zrinyi Miklós utolsó diadalomra ösztönözvén maradék Vitézít, fogá jobb kezébe a' nagy Zászlót, melly egyik felől a' Királynak, más felől az Országának tziemerét viselé, bal kezével a' kardot tartván, bársony ruhát viselvén, mellynek két zsebébe két száz aranyt teve annak a' Töröknek számára, a' kitől el-temettetnék, három száz tárfal néki megy a' Vár hidgyán tsoportoson tolongó Török tábornak, midön fokakat le-vág egy réz golyóbis a' fejét, a' másik a' mellét éré. Így esett-el édes hazája védelméért.

Rudolf.

95. Makszimilián fiai ezek voltak: Rudolf, Ernest, Mátyás, Maximilián, Albert, Ventzesló.

Rudolfé lett a' Korona. Annak idejében a' vitéz rendben 's táborban ezek jeleskedtek (99. l.) Gróf Zrinyi György, G. Nádásdi Ferentz, B. Pálfi Miklós, Turzó György, Forgáts Sigmund, Dersfi Ferentz, Istvánfi Miklós, Révai Péter, és András.

A' Török
tábor
rend-tar-
tása. j

103. A' Török ütközetkor a' 6-dik rendben néha 30 = harmintz ezer teve-is állittatik. Azokat le-fektetik első lábaikat öszve kötözik. Reájok Katona, és ló képeket rendeffen állittanak

tanak. Szalmi Gróf-Ek Urnak beszéllé az a' nemes Magyar, a' ki követségben járt Konstantinapolyban Maximilián idétt: hogy ezeket tsudálta a' Török táborban. 1. A' szám számlálhatatlan. 2. Illy nagy számban egy Afzszonyi Személy fe láttatik. 3. Hogy ott hire sintsen a' bornak. 4. Hogy estve minden ember *Allát* kiált, az az: Istent. Azután femmi Zaj fem halatlik a' sátorok közt. Tsak futtogva szóllanak, ha kell. 204. l. Györött a' Török másutt - is, az ágyukra - is ^{Györ a' Török uél.} illy Török szokot mettszetett: Az a' Vár soha a' Keresztyének kezébe többé nem juthat. A' Dunai kapu felett lévő mulató helyének tetejére tette a' Templom tornyáról le-vett kakt, 's azt mondá: *akkor veszik visszsa a' Keresztyének azt a' Várt, mikor az a' kakas meg-szóllamlík.* Az Isten Györt még-is visszsa adta. Rudolfnak nagy vólt az élé-menetele az ütközetekben. Olly szerentsés vólt, hogy othon ülven-is gyözödelmeskedne.

113. Botskai idejében el-foglalta ^{Botskai} az Országat a' fok huzás vonás. Siralomra méltó vólt a' Törökkel, és Tatárral való társalkodás. Egy azon tábor előtt a' Keresztyén, Török, és és Tatar jelü Zászlók vitettek. Egy azon táborból hol Jépus, hol Alla, és

és Máhomet kiáltatott, egy azon vendégségben a' szentséges edényekből ivott a' Keresztyén a' Törökkel; hogy a' fok el-követett fertelmefégeket ne emlitem, a' Keresztyén el-adá a' Keresztyént a' Töröknek, és Tatárnak.

Mátyás K. 113. Rudolf életében Mátyás koronáztatott-meg. Koronázása módját szépen, és hosszafasan le-irja G. Révai a' 124. l. 's a' t.

LXXI. K Ö N Y V.

Olvasztatott illy Könyv. A' Magyar Történetekben tartozandó Töredékek.

Székelység.

Anonimus Béla K. Notáriuffa a' Székelyekről így ír: (*Collect. Schwandt. c. 50. p. 39.*) A' Székelyek mindnyájan, (omnes Siculi) a' kik elejintén Attila Királynak népei valának, hallván Usubunak híret, békeféségesen eleibe mentenek; és önként kezére botsátták magokat, külömbfele ajándékokat nyújtván, fiaikat zálogúl neki adván. Ezek az ifjak Arpádhoz küldettek: Usubu táborát pedig a' Székelyek Kris vizén által vezetéek. Ranzánus (*in Indice 1. p. 421. Collect. Schwandt.*) azt beszéli: hogy a' Székelyek, Szikulyok, nem egyebek, hanem Scythuli, mintha mon-

mondanád : apró Szittyaiak ; mások őket Szitziliai Szigeti vérből eredendőknek tartják, úgymond Ranzánus : mert, valamint a' Világnak egyéb részeiből, szintén úgy Szitziliából-is fokakat gyűjtött Attila táborába nagy hire neve, az alatta való vitézkedésre.

Petronella (Hainburgon túl) néha napján Kis Trójának mondatott. Épületit Mátyás M. Király rontá-el, midön Fridrik TS. ellen hadakozott. Hainburg
Petronella
Ranzan. Indice 2. p. 428.

Fejér-vár táji bizonyos hegy Apád idejekor Noe hegyének nevezetett. *Ranz. p. 441.* Fejér-vár.

II-dik Lajos Királynak hólt te- II Lajos K
ste a' Mohátsi veszedelem után két hónappal, taláztatott fel Tseh- Országi Czetriz nevü nemes embertől. *Sambucus in append. ad Ranzan. p. 517.*
Schwandt. Midön a' Tatórok Magyar Országot el-rabolnák, öt száz ezer néppel estek néki. *Rogerus L. de destruct. Hung. per Tart. p. 380 Schwand.*
Meg-szalasztatván a' Tatóroktól IV. Bela Király Simegh, (Somogy) Vármegyébe futamodott *primum*, leg-először, arra a' helyre, melly Segusdnak mondatik. *Roger. p. 387.* Most a' neve *Segesd, Segusd.* * Azokat a' Tatórokat
II. Szak. U Man-

(*) Turótzsi Kronikája beszéli: hogy a' Segesdi mulatás azután következett, midön

Mangali Tatároknak nevezi Turótzii.
Thurocz. p. 186.

Magyar
pompa.

Mi nagy pompát tett Erzsébet Királyné Olaszországban, midőn András Királyt Joánna hitvesét első Lajos Királyunk Testvérét, 's tulajdon édes fia: meglátogatná, úgy beszéli *Kükellő* (*in Chron. Thurotzii* p. 218.) hogy most is álmélkodást támaszszon. *Kükellő*, kinek Irásával Thurótzii él, eleintén I. Lajos Király titkos Írója (*Secretariuffa* vala) úgymond maga magáról, *Praef.* p. 215. azután fő Esperest nevet viselt. Irt Erzsébet Királyné idejekor.

Mátyás K.

Mátyás K. nem Rákos mezein, hanem Pesten választatott. Ur. 1454-dik esztendejében. *Litterae* Mich. Zilágy Mihály. lágy de Horogfzeg Bani Machov. Capitanei Nandor Albenf. Gubern. Hung. datae ad Ciuit. Caffoviens. apud *Kaprinai* Tom. 1. Diplom. p. 3.

Zilágy
Mihály.

Heltai.

Heltai Gáspár, Kolosvárot Protestáns részű Prédikátor, ha a' Szotzinistákhoz által kelt-é? bizonytalan. Könyv-nyomtató műhelyt szerzett magának, 's Ur. 1570-ben magyarul irt tulajdon könyveit abban nyomtatgatá. Bonfiniusból, 's egyebekből Magyar Kro-

Bela már az Austriai Hertzegtől meg-fosztott.

Kronikát készített-el. A' Tripartitum ^{Magyar Tripartitum.} nevű Magyar törvényt Magyarra fordította: meg-írta Mátyás K. életét. Abban Bonfiniushoz fokat tesz, és nem roszszúl. *Kaprinai Diplom.* p. 9. Aból tudjuk, hogy Mátyás K. Óvárrott született Kolosvár Városának részében, 1443 - dik esztendőben, Mártzius 27, napján; 's meg-holt 1490-dikben; Aprilis 6-dik napján. *Kaprin.* p. II. ^{Szörényi Sándor.} Szörényi Sándor Jesuita Szörényi Lászlónak Szeremi Püspöknek Testvére, illy könyveket irt: *Philippicae sacrae. Hungaria docta.* (extat MS.) *Novus Series Archi-Episc. Strigon. etc.* ki halt Nagy-Szombatban 1719-ben. *Timon Samu,* ^{Timon.} kinek könyvei ismeretesek, Kátsán holt-meg 1736-dikban.

Gereb László Budai Prépost Ur ^{Budai első Könyv-nyomtatás} vezette-bé Mátyás Király idejében az első Könyv-nyomtatást Budára. Az első Könyv-nyomtató ottan Hefs András volt. *Kaprinai Dipl.* p. 70. Az ^{Bessarabia M. Ország része.} a' levél, melly Lyublóban iratott 1422-ben, 's melly által Sigmond Magyar Király, és Tsászar Vladislóval Lengyel Királyal frigy-köteft tett, Magyar Országhoz tartozandó részeknek bizonyítja lenni *Kiliát, Belegrodot, Berletbet,* 's a' t. mellyek most a' Moldvának, és Beszszarábiának tábláin taláztatnak. Ebből ki-tetfzik, melly meszsze ki-tsa-

pott idővel Magyar-Ország határa Napkelett felé. *Wagner* Tom. I. Diplom. pag. 3.

Sepfi
Fejedelen

A' Sepfesség, és Sárofság tartománya Fejedelmi Vezérség titulussal jeleskedett. (Ducatus titulo.) Illy Vezér volt ottan István, Lajosnak illy nevű I. Magyar Királynak Testvére, a' ki 1355-dikben halt-meg. Visele a' Sepfi Fejedelemség titulussát Erzsébet-is Kun László K. Anyja, 's Kálmán IV-dik Bela K. Testvére. *Wagner* Diplom. pag. 9. ex Lit. Capitul. Scepus. anni 1352. Item Document. apud eundem p. 27.

Horváth
Bán.

Néha a' Horváth, és Tóth (Sclavonia) Ország Bánnya egy azon személy volt. I. Lajos idejében István vala Horváth, és Tóth Orzágnak Bánnya; de a' Leányának Máriának Országgláskor Lindvai István csak Tóth Orzágnak volt a' Bánnya; Gróf Templin pedig (de S. Georgio) Dálmátziának, és Horváth Orzágnak Bánnya volt egyetemben. Sigmond K. fő hatalmakor Herman Ciliai Gróf csak Tóth Orzági Bán vala. *Carol. Andr. Belius.* de Archi-Officiis, feu Baronatibus R. Hung. Lipsiae 1749. p. 30.

A' Magyar
Avar, Fin-
nai nép,
mind
Hunnus.

Meg-mutatván Hazánk Történetinek nevezetes Írója *Pray* György: hogy az Avar, és Magyar nép való-
ságos

ságos Hunnus nemzet, azt bizonyítja - meg, hogy a' Finnufok-is, akár mi neven ismértessenek, mind Hunnus vérből származók: holott nyelvek a' mindenkel igen egyez. Látá ezt régenten Laibnitz, Schum Hafniai Profeffor, Schöning. Korner Herman Kronikája a' Finnufokat Hunnufoknak hijja, (*apud Eccardum Tom. 2. Hist. med. aevi.*) A' régi Finlandiai Királyoknak neveik (in *vetustissimo Finlandiae Chronico apud D. Netleb, Bibliothec. Svecicae*) igen Magyar módon pendülnek, úgymint *Rostiófy, Ferniothy, Snijó, Jokúl, Úlkö. Tuli, Sumble, Kuso. 's a' t.* Ezek pedig másoknál Hunnus Fejedelmeknek hivattatnak; valamint ezek-is *Sámbár, Ambár, Elli, Athila*, kinek fia *Ringó*. Ezek nem mézszé laktak ama mező Várostól, mellynek neve *Faku* (*Saxo Grammat. e Starchatero coaeuo seu anni 817.*) Bremai Adány Urunk 1000-dik esztendeje táján Orosz Ország nevét Chunigrádnak mondá; színt úgy *Hel-mold*: mert ott vólt eleinten az Hunnufok lakó helyek, úgymond. Ezek az Hunnufok nem ki jövő Magyarok, hanem a' Finnufok; a' mint azok a' *Balth* tenger öblétől Tánaisig terjedének. *Meteus* az Hunnufok Fejedelme (*Tanjóus*) az ő hatalmát Ur. születése előtt 177. esztendővel tsak nem Vol-

ga vizéig, és Sibiria részéig terjeszté. Sibiriát és annak határait a' Finnusok lakták. *Haec et plura Pray Dissert. I. in Annales vsque ad pag. 15.*

A' Finniai nyelv a' Magyarjal egyező.

A' Magyar vérrel egyező Finniai népek ezek: Lappo, Finn, Ést, Livo, Scheremifs, Permi, Morduin, Vogulik, Hungrik, Kondin, Ostyák, Votíák, Sirán, Tsüvas. Ezek a' Magyar nyelvvel egyeznek; noha a' szó ejtésben különböznek. Erre fok Irótól hoztatik öszve a' bizonyosság. (Pray Diff. 2. p. 16.)

Magyar Szók . . . Szint azok a' Finnusoknál

Alá	Álla.
Alább	Alámbi.
Alahajtás	Alaheito.
Alávetem	Alásveti.
Aláhajtom	Alasheitam.
Arva	Orva.
Bab	Papu.
Béres	Berhe.
Dugó	Tukó.
Tsipö	Sypi. <i>ala.</i>
Élek	Elle.
Énekes	Ænikes.
Felhő	Pilvi.
Harmat	Haerme.
Vér	Veri.
Eleveny	Elevenin.

Ma-

Magyar Szók . . . Szint azok
a' Finnusoknál.

Vaj Voji.

Viz Vezi's a' t.

A' kik Volga vizén túl, és innét laknak, atyáinkfiai; akkor mit beszél-
lyen Turkolyi. Erre Schall Adány-
tól-is kéretik bizonyság. *Pray Dissert.*
2. p. 35. 36. Volgai
Magyarok

A' Finnusok magokat Suamalein
nevéen ismértetik; jobbára másoknál
Fin, Vin, Bin, Quin, tétetik a' ne-
vek eleibe. Bél Mátyás a' fénytől ve-
zeti ki nevezeteket. *Diff. 3. Pray. p.*
47. A' Finnu-
fok és
Láppók
Hunnus
nemzetiek
Khina tá-
járól.

A' Finnusok, és a' Láppó nép
Tatár Országból, melly Éjszak felől
Chinát, avagy Sinát éri, és a' Sinai-
aknál Sámó, az az: Sámó nevet vise',
a' Tatároktól pedig *Lopnak* neveztetik,
verdődtek a' mostani Tartományokba.
A' Finnusok a' Lapponiabéliek jó nagy
részével együtt az ö hazájokat most-is
Suominak, és Sáminak hívják. Onnét
eredtek az Hunnufok-is. *Diff. 3. p. 53.*

A' Khazár, Török, és Turkomán
nép mind egy. Turfánból Ur. 450-dik
esztendejé táján verdődtek. Ez mutat-
tatik-meg a' Görög és Arab Irókból.
Diff. 4. p. 59. Egygyek ezek a' Ma-
gyarokkal - is. p. 61. Ezeknek hatal-
mok alól vonták-el magokat az Ava-
rok Pannoniába költözvén. Az Kha-

Khazár
Török

zarok, vagy Khozárok, kiket mások Baschir, 's Madchsar nem ismértetnek, Jaik, 's Volga vizétől tolalkodtak kilyeb. Ott laktak tudniillik, úgy mond Abulgáz Bayer iráfi közt. p. 61. A' Khazár nevűek Krimeába költözének; a' Magyarokat, vagy Törököket a' Patzinátziták az haboruban két felé szakaszták; egyik részek Pannoniába; a' másik lassanként Perfiába verdődött. p. 61. Már akkor Pontusnál a' Khazárok a' Kumánusokkal együtt laktak. p. 80. Azon kívül-is atyafiak voltak. p. 65.

Török.

Az Hunnufok Ottomán Török név alatt Urunk 439. esztendeje táján hatalmaskodni kezdenek. *Diff.* 5. p. 101.

Pátzinátzíták.

Sok vagyon a' nyelvekben hasonló a' Magyarhoz. p. 106. A' Patzinátziták, Uzok, avagy Kumanok (mind egy) Jászok, Szekeiyek Magyar Atyafiak. p. 109. *Diff.* 6. Pátzinátziták Jaik, es Volga közt laktak. Ki- veretvén, es helyeket változtatván, a' Törököket Ur 894. esztendeje táján Moldvából ki-verték; ket esztendő múlva Erdelyből es Havas alföldből-is. Helyekbe pedig bele ültek. *Differt.* 6. p. 109.

Oláság.

Az Oláság Romai maradék *Diff.* 7. p. 133. Az Oláság (Valachia) a' Tatárok ki-takarodása után IV. Béla Királyé volt. 'S, ez az idő annak leg

re-

régiebb emlékezetével szolgál IV. Bela
 K. levele szerént. p. 134. Imre K. ide
 jében lett a' Magyaroke. p. 138. szint
 azon juffal birák pedig a' mieink Mol-
 dáviát-is, mellyet *majorem Valachiam*,
 nagyobb Oláhságnak hívának. p. 139.
 Az Oláhoknak a' Szeverini Bán paran-
 tsolt. p. 138. Degvines visszsa szívá,
 a' miket a' Khinai régiségről irt; elle-
 ne Pray okoskodik. *Diff.* 8. a p. 174.
 Azomban a' miket az Hunnufokról Ur.
 Születése előtt 210-dik esztendejétől
 fogva irt, meg-nem változtatá. p. 196.
 A' Magyarok Kronikáját az emlétett
 nevezetes Iró Ur. 889-dik esztendejé-
 től 897-dikig vezeti, ki-késérvén őket
 Volga és Jaik közül Tiszáig. Morva
 el-foglalását 897-dik esztendőre. Olasz
 Ország pusztítását 899-dikre helyhez-
 teti. *Diff.* 10. p. 233.

Moldva.

Degvines.

Magyar
első
Kronika.

LXXII. K Ö N Y V. ;

Olvastatott illy gyüleményü Könyvetske.
Mulatság. Annak ez az érdeemesb da-
 rabja.

I.

Minden-napi Tántz.

ii. l.

Básziléa Városának Frantzia Templo-
 mában szép egy kép láttatik, mel-
 lyen az Halálnak az Élökkel való Tán-
 tza vagyon le-rajzolva. Az Halál
 előtt külömbféle Tisztben, öltözetben,
 munkában áll a' Világnak mindenféli
 rendi. Eleibek járúl a' merő tsontból
 álló kaszás; és ezzel-is, amazzal-is
 egyet kettőt fordulván, el-vezeti a'
 képen lévő szegletig, 's az ott lévő
 koporsóig. Ottan pedig módoffan
 meg-hajtván magát, szép egy versel
 butsút vészzen tántzos társától, 's ötet
 a' koporsóba igazítja.

II.

Sz. Márk keze Irása.

A' Velentze Várasiak abban az
 Híszemben vannak: hogy nálok Szent
 Mark róppant Templomában vagyon
 bizonyoson ezen Evangelistának tulaj-
 don

don kezével irt Evangelioma. Mutat-
tatik az némelly Utazóknak, 's látá
azt a' többi közt *Mábillónius*. Mint-
hogy pedig a' tengerben fekvő Város
örökös nedveséggel, 's olly hoszfzas
ideig terhelé az emlétett Irást, az már
tésztahoz hasonlóbb mintsem könyvhöz.
Semmi sem-is illetheti újjával, úgy,
hogy a' levél 's a' betű kárt ne val-
lyon. Azt se lehet észre venni: görö-
gül, vagy deákul iratott-é azon munka?

III.

Laibnitzius Oivasója.

Azt olvassuk ennek a' nevezetes
Filozofusnak Élete-rendiben, melly
Frankfurtban 1739-dikben nyomtatta-
tott, hogy midön *Leibnitz* az Olasz-
Tengerben hajózáván, az égi és tenge-
ri haború miatt élete veszedelmében
forgana, fogá az *Olvasót*, és ájtatof-
ságra egyengetvén mind szemét, mind
egész artzulatját, azt mindenek' láttára
el-imádkozá. Attól félt-é, a' mint
Élete-Irója beszéli: hogy, ha a' féle
jellel Kátholikusnak nem mutatja ma-
gát, a' tengerbe vettetik? vagy illy
veszedelemben talán az elébbi Vallást
már szive szerént meg-változtatá.
Mert azon Élet futamatja bizonyítja
fe-

felöle azt-is: hogy a' Lutránus Templomokat ritkán járta.

IV.

Lipsziust ditséző Vers.

Elő-jöve egykor az Alázatofság,
Erkölt, és Tudomány; hogy le-irattafsák
Magokat, a' mint azt főbb Kép-Irók tudnák.
Égy közülök fogá Lipsziusnak szivét,
Fogá egyetemben le-függeztett szemét,
'S oda nézvén, helyén el-végezé képét.

V.

Hafznos Mese.

Midön Apollónak nyilai miatt nagyon fogyasztaná a' mirigy a' Görög tábort, mondá Akhilles Agamemnon Királynak: „ Kérdezkedjünk valamelly Profétától, Paptól, vagy álm-fejtőtől: (holott, úgymond, az álm-is Jupitertől vagyon) a' ki meg-mondja: miért neheztelt-meg annyira Apollo. Meg-mondá Kalkhás: hogy a' dög-halál oka Kriszszesnek Apolló Papjának, és Kedvesének gyalázatja. Kriszest, úgymond Homerus az ö Illiáfsának első könyvében, 380-dik versében: Apollo meg-halgatta: mert előtte Kedves vala. Hafonló vólt Tertullianus mondása; ki azt bizonyította: hogy az

em-

ember annyira vagyon az Isten fülétől,
a' mennyire a' Törvényjétől.

VI.

Régi Papiros, és Irás.

Erről Báringius a' régi Levelek kultsáról irt könyvében Strúviusból hofszafan beszél, 's a' többi között e' képpen: A' régiek külömbféle képpen irtanak, kövön, fán, ólmon, falevélen, viafzon, lepelön, elefánt tson-ton. Meg-volt a' fa-héjből, 's Egyiptusi hartyából készített papirosnak kelete Mábillóniusnak bizonyosága szerént Urunk nyóltz századik esztendejéig-is egy darab ideig. 'S ugyan az, a' hartya, holott papiros nevet viselt, egyéb a' félin-is meg-hagyá nevezetet. Már a' valóságos papiroson irt könyvekből alig maradott valami a' mi időnk-re. A' valóságos papiros, Zsidó Jósef bizonyosága szerént az Egyiptusi Nilus vizének bizonyos fűvéből készítettett. A' papiros keleténél előbb való a' bőr hártjának kelete az könyv, és level-írásban. Azt Pergámusban Eumenes Király készítetté szép és új formával bővebben, azért *Pergaménának* hivattatik. A' mi mostani papirofunk, melly rongyból készítettik, Urunknak ezer két századik esztendeje táján már

is-

ismértetett: mert Venerabilis nevü Péter a' Zsidók ellen irt könyvében azt bizonyította: hogy ő ilyen papirosra irt könyveket olvasott. De a' bőrre, az az Pergamenára iratott könyveket régiebbeknek kell emezeknél tartanunk: holott a' rongyból készített papirosnak kelete jobbára Urunk 1300-dik esztendeje után kezdődött hatalmazni.

Ténta

A' ténta a' Régieknél koromból, aranyból, 's más festékekből állott, Tsudálatos volt nálak az a' Mesterség, melly szerént a' vékony arany lánnát a' pergamenára vonták, reá pedig különbözőféle festékekkel irtanak, úgy hogy sem az aranyt a' börről, sem a' festéket könnyen le nem lehetten az aranyról koptatni. Ez a' Mesterség vagy ki-vezett a' világból, vagy ritka, a' ki tudja. Midön a' szó-helyebe egy betüt irtak, azt az Irást a' Régiek *Siglatának* hívák. péld. okáért *S. C. Senatus Consultum*. Elejintén egyik rend a' máfiktól egyes, vagy kettős ponttal, vagy egyéb jellel el-nem volt választva: azután a' köveken minden betü megé pont irattaték. Azután a' kilentzedik Századig öszve ragasztatott minden szó és betü, 's tsak a' tellyes értelem végéhez függesztetett a' pont. Illyen a' Bétsi Könyv-házban Livius Hi-

 sigla

Historiája Lambetzius Irásaként. A' régiség jele, ha hol látjuk, hogy az *ae, oe, et,* egészen ki-irattak, az *i* betű a' régieknél fellyül pont nélkül iratott; és így továbbá.

VII.

Az ajándék jutalma.

Tzitzero Verres ellen irt ötödik könyvében így ir bizonyos ajándékról. Lutzius nevű Domitziushoz Szitziliának fő Birójához rettenetes termetű egy erdei sörtvélyes vitetett ajándékul. Tsudálkozván rajta, kérdi: ki ejtette-le? 's midön hallaná, hogy az bizonyos pásztornak vitéz tselekedete, ezt magához parantsolá. Jön a' pásztor nagy örömmel a' fő Biró eleibe, ditséretet 's jutalmat remélvén. Kérdi a' jámbortól Domitzius: mi féle eszközzel járt illy nagy vadnak végére? Amaz, vadász-fegyverrel, úgymond, a' vagy hegyes-törrel. Nem kellett több a' Birónak. Meg-vala már akkor a' szolgáknak le-tsillapított támadások miatt parantsolva: hogy szolga-rendű ember fegyverrel járnai ne merjen. Fogá tehát Domitzius a' pásztort, és keresztre feszítette. Rettenetes jutalom. De ez vólt a' vége a' Kedveskedésnek.

VIII.

VIII.

Mi a' Teátrum?

Nem egyéb, hanem ollyas látóhely, a' hol az el-készült személyek szomorító vagy örvendeztető költemény által köz-beszédbe le-rajzollyák az emberi tulajdonságokat. Szofoklesnél és Euripidesnél az ilyen *látóhely* iskolája vólt az erköltsnek; mostanság jobbára a' ki-rugó Indulatoknak Országává változtatott, a' hol a' bánat, félelem, szerelem, gyönyörűség azon viaskodik, hogy az emberi szivet el-rabollya.

IX.

A' jó Barátokról.

A' kik magokat jó Barátoknak tartják, láfsák, hogy a' helyett ne legyenek merő vétkes-tárfok. A' jó barátok néha az hatalmasoknál, merő Rabok; a' gazdagoknál, merő hizelkedők; a' köz-embereknél henyélő vagy együtt morgó nem jámborok. Tsak az lehet, úgymond az ő 155-dik levelében Sz. Ágoston Doktor igaz jó baráttya az embernek, a' ki már előre igaz jó baráttya az igazságnak, és egyéb erköltsnek.

X.

X.

A' tanult emberek' betsülete.

Aténa Városát Szilla Mitridátes körmei alól vissza nyervén, csak azért nem terítette a' földre, mert azt a' világon nevezetes emberek lakták.

A' téjjel mézzel folyó ékeffen szollásu

Livius.

Liviushoz, Gállia és Spanyol Ország-

nak utolsó végeiről gyülekezének a' fő rendü Nemesek, és a' kiket tulaj-

don szemlélésére Roma nem vonhatott

Zeno.

egy embernek hire neve Romába ve-

zeté. Zeno Filószofus az Aténabéliek-

nél olly nagy betsületet érdemlett,

hogy a' Városnak 's a' Bástyáknak kul-

tsait az ő kezére biznák; tiszteletére

pedig finom rézből oszlopot emelné-

nek, 's magát arany Koronával meg-

ajándékoznák; úgymond Laértzius.

Tsak azért-is ostobábbak-é vagy hála-

adatlanabbak vóltanak a' Tebaiak: mert

bizonyos énekes Kleonnak tiszteletére

oszlopot tettek-ki; holott nálak Pinda-

rusnak oszlop képe nem látzatott;

a' mint Ateneus írja az első Köny-

vében.

XI.

A' mostani 'Sidók ismértetése.

Sok helyekről ki-verettek az ő istentelenségekért, 's azért főképpen: mert a' Keresztyén kisdedeknek gyilkosi löttek.

Urunk 1300 - dik esztendeje után üldözé a' 'Sidókat az egész Német Ország. 'S némellyeknek az a' vélekedések: hogy akkor támadtak a' Tzigányok, eredetet vévén az erdőkbe rejtekezett 'Sidókból. Igaz-is: hogy találkozik a' Tzigány nyelvben egynehány 'Sidó szó. Midön Spanyol Országból ki-vettetnének a' 'Sidók, sok mesterséget vezettek a' Törökök közé. Szombaton Törvény-szék eleibe a' 'Sidókat a' Keresztyének sem kényszerittik, sőt a' Keresztyéneknek meg-engedtetik: hogy az említett Szombaton a' 'Sidóknál némelly szolgálatot tegyenek. A' 'Sidóknak sem engedtetik-meg az ufora, és így hogy a' száztól többet vegyenek, mint a' mennyit a' törvény meg-enged, úgymint 5. (- - - Senki a' velek tett kötéft vagy alkút 'Sidó nyelven fel-ne tétéffe. *

A'

* Zech. in Canon. Sect. 2. Tit. 15. de Judaeis. pag. 217.

A' 'Sidók azt tartják, hogy nem kötelesek annak az esküvésnek meg-tartására, melly a' nálak szokott tzeremóniának minden ága boga nélkül véghez vittetik. Azért a' Birák vi-gyázzanak, úgymond az Egyházi Tör-vénynek ama nevezetes Magyarázója: hogy az esküvéskor abból semmi ki-ne maradjon. *

Azomban, ha az emlétett tzeremóniának minden leg-kiffebbik tzikke-lye meg-tartatik-is, még se kell a' Ke-resztyén embernek a' 'Sidó esküvés-ben biznia: mert a' 'Sidók az ö *Tisri* nevü holnapjokban, melly a' mi Szeptemberünkkel egyez, a' tizedik napon, melly *Jom-kippur*, oldozás napjának mondatik, fel-oldoztatnak minden es-küvésnek terhétől. * *

Midön Jákob Pátriárka az An-gyallal birkóznak, meg-éré az Angyal a' tzombjának inát, 's annak emléke-zetére a' 'Sidók inát nem esznek. *Teremt. K. 32. 32.* A' mostani 'Sidók azt állat' hátullyának evésétől meg-tartóztatják magokat; noha némellyek abból tsak inakat vonnyák-ki, 's azt ki-vévén a' többit eledelre bátran sü-tik, főzik.

X 2

A'

* *Zech. loco citato, pag. 220.*** *Ibidem.*

A' melly marhát vagy állatot meg-
 öl a' 'Sidó, annak a' hátullyát a' Ke-
 resztyénnek el-adja; de elébb azt öfzve
 hudjossa, és azt a' ki meg-veendi, ki-
 átkozza. Ezt minden takargatás nél-
 kül beszéllek mind azok, kik a' 'Si-
 dók közül a' Keresztyén hitre térnek;
 úgymond Kálmet, Buxtorfnak érdemes
 bizonyysága után. *

XII.

A' régi Mesék magyarázatja.

A' mit Jusztinus az ö negyven-
 negyedik Könyvében Spanyol Ország-
 nak Szigetes Réfzeiről beszéll, hogy
 ott tudniillik *Gérior* uralkodott, kit a'
 költemény három természetűnek, 's hár-
 mas fejűnek mond, arra magyarázza:
 hogy azokon az helyeken azon test-
 verű három Atyafi uralkodott, kik kö-
 zött olly nagy vólt a' Szeretet, mint-
 ha egy azon testben 's három helyett
 egy azon lélekkel birtak vólna.

Az ö Euterpe nevű második
 könyvében azt írja Heródotus, hogy
Rampsinus, Egyiptusnak Királyja le-
 ment elevenen a' pokolba, és ott
 Tzerffel kotzkást jádzott; hol nyer-
 ven pedig, hol vesztvén, Tzeres-
 től arany kendővel meg-ajándékoz-
 tatott.

* *Culmet* in *Genesis* Cap. 32. pag. 232

tatott. Ez nem egyéb, hanem szántás-vetés himezett képe. Tzeres a' pokolban, a' föld gyomrába vettetett gabonát jelenti. Hozzá ereszkedik a' szántó-vető ember tulajdon ekejével. A' ki az ilyen paraszt-munkát örömeft üzi, jádzani láttatik. Jutalom fejébe meg-érdemli az arany-kendőt, mellyel verétékét le-töröllye.

Szántás
vetés.

Azon Történet-Irónak *Klio* nevü első Könyve, a' mit Arionról emleget, az Jónás Profétának esetéből füzetett öszve, oda raggatott költeménnyel. *Ariónt* hajón hordozván a' Korintusiak, pénzéért meg-akarák ölni. Azt az észre vévén, kéré ellenségit: hogy halála előtt szabad légyen énekelnie. Azt meg-nyervén, az ének közben a' Tengerbe ugrott, 's a' Delfin nevü Tzet-hal határa vétetvén Tenarusba, onnét Korintusba jutott.

Jónás.

Lábosból szállani (ex tripode) a' Delfusi jövendölő bálvány tulajdonának tartaték egyébként; de meg-mutató az ő második könyvében Atenéus: hogy az a' boros korszóból való szállást jelenté a' Régieknél; avagy a' bor-ital után való szállást: holott a' Bor-tzimmerének a' Bakkusnak jelentő eszköze néha napján az három-labu korszó vala; melly görög nyelven nem egyéb, hanem *tripus*. Szint azon Iró-

Ex tripode

Sor a'
vizzel jó.

nak, Atenéusnak első Könyvéből értjük, hogy a' Régiek Bákkusnak a' Tengerbe való futamodásán nem képzettek egyebet, hanem a' tengerbe futtatott, avagy a' vizzel jól megkevert bornak hasznát.

Az emlétett Vatsorabéli okoskodónak (Atenéusnak) harmadik Könyve arról-is tudósít bennünket Kállimakusnak, és Zenódotusnak Írásából: hogy Venusnak dísznő szokott áldoztatni; nem egyéb okra nézve; hanem hogy a' Venus által jelentetett bujaság dísznővé változtatja az embert. Az az Innep-is, mellyben az az Áldozat tartatott, dísznős Innepnek hivattatott.

Nap.

Dii Plüis az Egekről irt Frantzia Históriaban Egyiptusi minden Mesét hímezett valóságnak hirdet lenni. *Horus* az emlétett Népnél Oroszlányra támaszkodik, nyíllal vagyon fel-fegyverkezve, Skorpióval társalkodik, és így továbbá; az az: a' Nap ezen nevű tsillagzatokban forog; és a' szántó vető embernek ezen tsillagzatú állatok tulajdonságihoz hasonló a' munkája, midőn a' Nap azokban láttatik. Illyen magyarázattal bevelkedik *Huétzius* deákul, és a' Régi jeles Épületekről készített munka, magyarul.

XIII.

*A' Régiek Beszédi módja.*1. *A' meg parantsolt Vallás-tételkor.*

Arra untatá Akhilles a' jövendőmondó Kálkháft: hogy vallya-meg: mi okra nézve neheztel Apolló a' Görögökre annyira: hogy temérdek pestiffel fogyasztaná őket? Felele Kálkhás:

„ O Akhilles, Jupiter Szerelme-
 „ se! * azt parantsolod: hogy a'
 „ meszszire lövő Apolló Király harag-
 „ jának okát meg-magyarazzam. Né-
 „ ked én ugyan azt meg-mondom; de
 „ te esküveffel igérd-meg: hogy örö-
 „ mest pártomat fogod, mind szóval,
 „ mind kézzel. Mert által-látom,
 „ hogy nagyon meg-haragszik Aga-
 „ memnon Király. 'S midőn az ha-
 „ talmas Király valamelly alább való
 „ emberre meg-neheztel, ha az nap
 „ az haragját el-nyeli-is, azután szün-
 „ telen dül-fül, mig ki-nem önti a'
 „ mérgét. Te lássad tehát, ha en-
 „ gem meg-tartasz-e? „

X 4

2. A

* Iliad, α v. 14. Δεὶ φιλῆ.

2. A' veszekedők egyeztetésekor.

Agamemnonnak és Ákhillesnek
Briszeis miatt támadott rút versengésé-
nek tsillapítására elé-állott az Piliusi
öreg Nefztor, kinek a' nyelvéről méz-
nél édeffebb beszéd szokott folyni, és
így szólott: „Halhatatlan Isten! bizo-
„ nyoson nagy keferőség fogja Görög
„ Országot el-borítani. Bizonyoson
„ örvendeni fog Priamus az ő fiaival
„ együtt, egyéb Trójabéliekkel egye-
„ temben, ha mind ezeket meg-hal-
„ lyák, hogy illy nagy versengés tá-
„ madott azok közt, kik egyéb Gö-
„ rögöket fellül halladnak mind tanáts-
„ adó észszel, mind vitézséggel! „ *

Már akkor mint egy száz hatvan
esztendősnök tartaték Nefztor; mert
az emberi életnek harmadik szerébe
lépett. És így Homerus a' Régieket
igen hoszszú életűeknek véle. **

3. A

* *Iliad.* a v. 246.** *Ibid.* v. 250. τῶνδ' ἤδη δύο μὲν γενεὰν μερόπων
ἀνθρώπων ἐφθιάθ' οἱ οἱ πρόσθεν αἶμα τραφέν ἢδ' ἐγένοντο.
Illi iam duae aetates articulata voce loquen-
tium hominum defecerant, qui cum eo simul
olim nutriti, vel geniti sunt.

3. A' Köfség tsillapításákor.

Uliffes az engedetlen, és Trója mellől haza készülő Katona Köfséget így tsillapítá: Hol egyikét, hol a'má-
fikát buzogánnyal hátban ütven nagy
lármával így szólítá-meg:

Ördög lelkü, meg se motztzany:
ülly vesztég, 's egyebekre vigyázz,
kik náladnál derékebb emberek: Te
gyáva lévén, még sem ütközetben,
sem tanáts-adásban nem forgottál. Mi
itt mindnyájan soha sem királykodunk.

Nem jó a' fokaság-béli Királyko-
dás, egy legyen a' Fejedelem, egy a'
Király. * *

Homerusnak ezen mondását szok-
tuk el adni arra a' végre-is: hogy
meg-mutassuk: hogy egy Istent is-
mért. *

Hasonló durogással tsillapította-le
azon Uliffes ama nagy száju, nyelves,
irtóztató rút ábrázatú Tersitest.

X 5

XIV.

* Δ αμόνι, αλέμας ἦσο, εἰ ἄλλων μυθονάκω.

** ἐκ ἀγαθὸν πολυκομαίνη. εἰς κοίρατος ἔσα, εἰς βασι-
λῆος. Iliad. β.

* α Fájdalommal mondhatni ezekre nézve,
hogy akkor-is szitkossak voltak a' Katonák.

Nagy Szent Gergely P. életéről az Harmas Historiának bizonyos gántsa ellen.

Uruink 590-dik esztendejében Pelagiusnak holta után az Anyaszentegyháznak fő méltóságára Nagy Szent Gergely emeltetett. Életét Pál Akviléja-béli Diákonus Káfzszinumi Szerzetes, Desideriusnak, a' Longobardusok Királyjának Notáriussa írta. Mi ettől, 's leg-főképpen Szent Gergely tulajdon írástól költsönözzük a' tudósítást. * Gergelyt a' Tudósok közzül fenki se nevezi életének, 's tudományjának különös ditsérete nélkül. A' tudományokban, és az ájtatóságban fel-nevedvén, Romában a' Biráknak első személyét viselé egy idejig; azután, éppen meg-akarván a' világi ditsőségtől váni, Szitziliában hat Kalastromat épített; az hetediket Romában helyezteté; és maga-is abba vette magát Hiláron Apácurnak vezérlése alá. A' világtól meg-válván, a' szegényeknek
szol-

* *Mabilonius* Tom. 1. SS. Benedictin. pag. 378. et in Praefat. vitae S. Greg. ait: *Paulus* Diaconus vitam Gregorii e Beda contextuit. *Joannes* Diaconus circa ann. 872. eandem scripsit, miscens fabulam de Trajano.

szolgált. Annyit imádkozott, és annyit böjtölt, hogy már gyomrának bádgyatt volna miatt a' lábán-is alig állana. Noha pedig kívánná az utolsó helyet, Szerzetes társainak kívánságokra meg-hajolván, fel-vállalá az Elöljáró tisztelet. Az Angliai népnél való prédikállásra Benedek Pápanak ajánlása magát; utnak-is indult. De meg-hallván azt a' nép, 's nagyon meg-nehezeltvén, a' Pápát, midőn Szent Péter Templomába járúlna, imígyen szólítá-meg: Szent Pétert meg-bántád, Romát meg-rontád, midőn Gergelyt el-botsáttád. Utánna izene a' Pápa, 's harmad napig tartott utazásától vissza térítetté. Látván pedig a' Pápa Gergelynek nagy erköltsit, ki-vette a' Kalasztromból; Pelágius Pápától Konstantinápolyba küldetett: hogy az Udvarnál a' Pápa dolgaiban járna-el. Ottan Job Patriárkának Könyvét megmagyarázá. Annak a' nyaláb munkának a' neve az erköltsről került. (Libri Moralium 35.) meg-vallotta a' Város Ersekével: hogy minden ember tulajdon testében támad-fel. Konstantinápolyból vissza hivattatván, az Anyaszentegyháznak fő méltóságára választatott. A' nagy Tisztelet holott más különben el-nem kerülheté, a' Romai kereskedőket arra kéré: hogy vegyék

valami edény-alá, 's így vigyék-ki a' Városból. El-is vitték az erdőre, 's ott a' barlangban már harmad napot töltött. Ihol azomban a' népnek böjtölése, és imádsága után az Ur éjszakának idején világos fénnel tündöklő oszlopot eresztett Szent Gergelynek rejtek helyére. Így tudódott-ki, 's Szent Péter Templomában felszenteltetett. Ezeket, 's a' mik még hosszafan ide tartozandók következés szerént, tetsék az Egyházi Történeteknek 12 dik könyvében olvasni, főképpen az 59. levéltől fogva.

LXXIII. K Ö N Y V.

Olvasztatott illy Könyv. *Sprengels Handwerke in Tabellen.* Berlin 1767. Sprengelnek a' Művekről irt, és képekkel ki-adott könyve.

Haszná volna, ha mi ezt a' munkát a' képekkel együtt egészen ki-adhatnók; de azt mások gondjára eresztvén, tsak édesgetés kedvéért; fogunk belőle egyet mást ki-szededetni; 's azért-is: hogy ki-tetsék mit hová leheffen el-árúlni.

2. l. A' művek , és mesterségek közt az a' külömbség ; hogy a' való-^{A' művek, és mester- ségek kü- lömbféle.} ságos mesterség nagyobb , 's felségesb rendü tudományt kíváu.

4. l. Arra nézve , vannak nem tsak izabad mesterségek ; hanem aján- dékokkal meg-betsült mesterségek-is.

15. l. A' Könyv-kötöröl. Annak az eszköze a' bör. Dísznó bör: *Chagrin*,^{Könyv kötö.} avagy teve-bör: *Saffian* vagy *Kos*, és *Ketske*-bör, *Kordován*, *Bornyú*-bör: *Júh*-bör. Számár, *Farkas* és több a' féle börből a' mészben készítették-el ; 's azu- tán faragtatik, vékonyittatik, fehérítte- tik az írásra, kötésre mire. Eszköze to- vábbá a' felyem, bársony, 's más a' fé- le ; ez mind a' tábla kedvéért. Arra vékony deszka-is kívántatik ; ha kaptos a' könyv. Kell néki enyvezésre, enyv, tsiriz: az ékesgetésre arany, ezüst, festék: 's t. a' f.

32. *Süveges*. Eszköze a' közép ^{Süveges.} sizerüre a' bárány gyapjú : a' leg-szebb kalapra hód-ször (*Castor* oder *Biber- haare*). Szép, ha bele nyúl-ször ke-^{Nyúl-ször} vertetik-is. Egy font (készítés nélkül) 4. taller. Uj találmány hogy választó vízbe ásztattassék , 's a' t. azzal ke- vesebb válik belöle, de drágább 's tar- tosb. 's a' t. (Mód kell hozzá) Esz- köze a' tengeri nyúl-ször, teve-ször. Eszköze a' festő-fa, gubats: hogy
meg-

meg-feketüllyön a' ször. Viza-hólyag-
ra is vagon szüksége, gummira, enyv-
re, 's több a' félire, a' fényesség
kedvéért.

36. Szerfzama a' vakaró: hogy
a' szört gerebenyezze. A' vakaró a'
roftélyon lévő gyapjut gerebenyezi,
's a' t.

Üveges.

46.1. Üveges. Eszköze az üveg. Az
az üveg-bányában fvényből, hamúból,
fejér tűz-köböl, sóból, krétából, 's
több a' félből készítettik. Ott készít-
tetik a' tábla üveg, Tükör-üveg. 's t.
a' f. Eszköze az ón: az hogy ki-vé-
konyodjék, 's keskenyedjék vagon ar-
ra való, 's egy máson fekvő fogas
kurungos kerék, melly kézzel hajtatik.
Az üveget nem simított; hanem simít-
atlan gyémant kövel mettfzik. Feste-
tik az üveg a' tűzön; de a' régi mód
ki-vezett, gyanu vagon még-is, hogy
fel-találtatott ismét; de titkoltatik.

Afztafos.

61.1. Afztafos. Annak a' fáiról,
és szerfzámiról. Egyeb fák közt di-
tsértetik az Helvetziai, avagy Svai-
tzer dió-fa; mert a' rakott munkára
áfztafos nélkül-is különböző erekkel
kedveskedik; fő-képpen a' gyökere.
Szerfzama. A' gyalú, fzekertze,
fzeg-mérték, fzorittó, fok féle furó,
véső, tsiga, fűrész, mellynek a' ne-
me-is különbfele, enyv, enyv-fzorít-
tó.

tó. Kell kép-író, építő, 's több a' fele tudománnyal az asztalósnak elkészültnek ienni.

78. *Kutas.* Kút-készítő. Eszköze a' viz lövő tsivékre, 's bodonra való egészséges fa: a' mellyékre való deszka: kü a' kút belső falára: moh: kender a' vizet rugó tsivéknek értz-ből, vagy fából készítette szivére, hogy a' tsivét, mikor a' sziv fel-huzattatván a' vizet emeli, jobban meg-feküldgye. 's a' t. Kutas.

99. *A' Fazékasról.* Ez az első Fazekas.
Szakasz. *Második Szakasz.* I. l. A' Sütő.
Kenyér-sütőről.

17. l. A' *kő-mivesről.* 35. Tő-tsi-Kő-mives
nálóról. 55. A' *Kádárról.*

78. *Szüts.* Eszköze a' fok fele Szüts.
bőr, fark. Elkészítettik még a' madár
bört-is; úgymint a' gödény-torkot; a'
felett a' matska, vidra, farkas, tigris,
evet-bört. Szerzfáma az áztató, fe-
ftő edény, és eszköz: a' kés, vakaró,
verő 's t. a' f.

106. *Esztergálos.* Eszköze a' fa: bé-Esztergá-
ka-teknyő: gyöngy-ház: elefánttsont: los.
Szarv: marha-tsont: dörgölő, éles, hal-
bőr: (firnaifz) Leg-jobb a' fejer (Lack-
firnaifz.) Az így készítettik: 2 Lot Firnaifz
gumi-lac: 1 Lot *Mastix*: $\frac{1}{2}$ Lot *Sanda-*
rak: 4 Lot *Spiritus vini rectificati.* A'
három első ízer mozsárban öszve töre-
tik:

tik: üvegbe töltetik: a' Spiritus vini
 avagy a' bor-vékonya reá öntetik: Az
 üveget jó dugaszszal (mit einem guten
 kork) 's hólyaggal bé-kell tapasztalni,
 tövel a' dugaszon lyukat kell szúrni:
 hogy a' bé-botlott levegő el ne pat-
 tantsa az üveget. 'S azután azt ráza-
 gatni is kell. A' kementzén fővényből
 mintegy katlanka tsináltatik: annak 24.
 vagy 48. oráig kell melegedni. Abba
 tétetik az üveg; de harmada üres lé-
 gyen. 'S a' fővényből egy teüvényí-
 re ki-állyon. Így ki vékonyodik min-
 den benne tellyeséggel. (hier distilli-
 ret alles) A' kementzén meg hagyatik
 hűlni: kéz hozzá ne érjen: mert a'
 kéznek göze el-pattantya az üveget.
 A' meg-firnaifszazott készítmény tripolyi
 porral, fa-olajjal bé-mázoltatik, 's
 addig dörgöltetik, mig nem fénylik.

Eszköze továbbá a' választó viz,
 és festék a' fok féle szín kedvéért.
 Szerizáma az eszterga-kerék: a' fok
 hegyes, kampós, vájott, lapos, vagy
 több a' féle véső, 's a' mit jobb vol-
 na szemmel nézni.

Arany
 verő.

3. Szakasz. 1. l. Ez a' rész az
 Arany-verő Mester-emberről kezdődik.
 Az az aranyt és ezüstöt az ülön, és
 a' kurungukon erős pléhekre változ-
 tatja. Azokat kis részekre metéli, és
 pergament levelek közt olly vékony-
 ságra

ságra veri, hogy az ilyen vékony hárttyákat ofztán a' gyenge szellő-is el-fúhatja.

2. A' kelendő arany jobbára ke- ^{Annyi a'}
vert (legirt) az az: réz, vagy ezüst ^{karát egy}
eresztetett bele. Ha egy mark arany- ^{Mark}
ban 24. karát foglaltatik, finom arany- ^{aranyban?}
nak mondatik. Ha pedig 23. karát ta-
láltatik benne, 's i. karát réz, vagy
ezüst, az Magyar aranyának, vagy Du-
kát aranynak hivattatik. Vagyon 12.
13. 's több a' fele karátu arany-is.
Annak a' próbája a' próba-kő. Le-
irattatik a' próba módja-is. Az arany-
verő ritkán dolgozik tiszta finom a-
ranyból.

4. Az ezüst el-vezti a' motskot, ^{Ezüst.}
ha sóba, és bor-kőbe ki-főzetik. Se
természet szerént, se kelendő képpen
nem találtatik tellyeséggel tiszta e-
züst. A' kelendő rézzel vagyon meg-
keverve. Egy mark 16. lottal egyez.
Ha már az ezüstben 12. lotu maga az ^{12 Lotu}
ezüst, 's négy lotu benne a' réz; az ^{ezüst.}
az ezüst 12. lotu ezüstnek mondatik.

5. A' piskoltz (antimonium, Spiels- ^{Piskoltz.}
glas) minden értzet, az aranyt ki-vé-
vén, el-ofzlatja a' tűzben. Az aranyt
az ő idegen részeitől meg-szabadítja.
A' választó Mester-emberek észre vet-
ték, hogy azt a' piskoltz a' benne
lévő kén-kő által viszi véghez. Fe-

jér-bor (weiffer Landwein) 's fü szer-
szám, úgymint: fa-héj, ánis, tömjén té-
tetik a' pergamentre, melly közt vé-
konyittatik az arany, vagy ezüst a'
folykozás által. 's a' t.

Arany, 's
ezüst drót
tsináló.

29. l. Az ezüst, vagy arany drót,
vagy tiszta fonál-készítő. Apróbb, 's
meg apróbb lyukatskákon addig von-
nyák 's kényszerittik az arany 's ezüst
hoszszas darabkát, mig temérdek vé-
konyságú tzérna-szálka nem válik be-
löle. A' melly lyukatskákon nyomat-
tatik olly vékonyásra, azok atzély
keménységgel birnak. 's a' t.

Arany, 's
ezüst drót
lapító.

53. Vagyon olly Mester-emberek,
kik a' kész arany, 's ezüst drótot
meg-lapittyák; 's selyem tzérnára te-
kerik, 's az hivattatik ofztán ezüst,
és arany fonálnak.

Ötvös
gomb-
kötő.

79. Az *Him-varrásról*. arany fonál-
lal a' fel-tett forma ki-jedzése szerént.
90. A' prém, finor, öv, 's több a'
féle tsinálmányról; 's ötvös, gomb-
kötő mesterségről.

Ötvös.

127. Ettől a' levéltől fogva e-
gyenesebben adatik-elé a' tanítás az
ötvössegről.

Sokféle
egyéb
Mester-
ember.

4. Szakasz. A' drága kövek fi-
mittöiről. 50. Az ón-mivesekről. 59.
A' tzin-öntökről. 's réz-mivesekről.

5. Szakasz. A' harang, és ágyu-
öntökről. Az öv-tsinálokról: gomb-
kö.

kötökről: a' kolompárokról: a' vas-mivefokról: a' fegyver-tsinálokról. 6. Szakasz. A' tö-tsinálokról a' Lakatosokról: ráspoló, 's több a' féle készítettökről: kéz-tsinálokról. 7. Szakasz. A' barbély szerfzám-készítettökről. Az atzély mivefokról. A' kard-tsinálokról. Puska-tsinálokról. A' nagy óra tsinálókról.

8. Szakasz. A' Zseb-óra, 's a' musika-verő óra-tsinálokról. A' betü-öntökről.

168. L. Minden betü magányos. Minden betünek, 's minden félnek különös fiok az helye. A' betü rakó az elötte harántékoson álló nagy négy szegü fok fiókos ladából szedi a' betüket, az elötte lévő irott, vagy nyomtatott rendek szerént. A' melly betük többször fordúlnak-elé, úgymint a, e, d, m, i, n, o, a' fiókos táblának, vagy ladának alsó közép fiókit foglallyák-el: hogy a' rakó hamar érje őket. Ezeknek jobbokan azok, mellyek ritkábban; bal részeken pedig azok találkoznak, mellyek leg-ritkábban tétetnek a' rendbe. Némelly fiókok tsak a' köz lineákat, 's töltelek betüket tartják. A' jelek fióki-is különböznek. Az állás, a' melly a' fiókos ladáat tartja *Real* nevet visel. Alva dolgozik a' rakó.

170. A' levelek, 's betük elejére betü-helyet neha fára mettszett ké-

pek-is tétetnek. Nevezetes Berlinben *Meil* rajzolása után *Unger* mettszefe. A' rajzolónak, 's mettszőnek a' könyv jó szándékára kell vigyázni; ha olyásra ízert nem lehet tenni; jó a' közel ütő-is.

175. A' betű a' rakó előtt bőven légyen. (Hollandiába minden betű elvettetik, 's új öntésre vitetik, mi helyt egy kevesé kopott; 's egy legénynek a' nyomtatás közt tsak az a' dolga, hogy minden árkufon arra vigyázzon.) A' rakó a' szedés, rakás előtt hánnya-fel az egész Irást: hogy lássa, hány árkusra menend: 's jó helyen végezheffe a' könyvet. Némelly szedők meg-számlállyák előre a' betűket. Azután a' rakó a' tartalékra fe-
szítte maga eleibe az Irást; és a' dologhoz lát. (Tartalék (tenakel) Mesterség mind egy végbe ki-tenni, mint kellefsék a' Kalendariumi, és musika notás jeleket ki-rakni.

205. Rámak közé szorittatnak a' táblára szépen ki-rakott betűk; úgy hogy a' köz avagy választó kereszt a' táblákat szépen el-gátollya egymástól. Az így el-készült fél és egy árkus a' nyomtatónak által adatik, 's benyomtatatik az egyengetés kedvéért. A' jobbitásban ezek a' jelek. [az az: kezd más lineában. & az az dele, tö-rüld-

rüld-ki. U az az: ted' öszve a' betüket. X az az: távoztasd a' betüket. Az egyenetőnek (Correctornak) az a' kötelelsége: hogy semmit el-ne mulaffon a' mi a' helyes ki nyomtatásra szükséges. Leg-nagyobb a' rakónak a' dolga, midön az egyenető nyomdoka szerént jobbitja a' gantsokat; 's füképpen midön az el-hagyott; vagy ujjonnan bé-foltozott szókat helyre kell allítani.

217. A' ki-rakott árkus nyomtatására festék kell, és papiros. Le-irat-tatik a' festék készítése. A' papiroft a' nyomtatás előtt meg-szokás ásztatni: hogy a' feltéket könnyebben magához vegye. 221. A' nyomtató présnek avagy a' nyomónak tulajdonságiról.

Az Inas négy vagy öt eszten-deig tanul, míg fel-szabadúl. Minden Könyv-nyomtató Ur fel-szabadithatja tulajdon inassait. Berlinben privilegiumos avagy szabadságos Könyv-nyomtatók 12-ten vannak.

242. Réz-mettség, vagy Réz-iró. ^{Réz-mettség.} (Kupferstecher) Bévelkedik olly Mester-emberekkel Német Ország, Olasz Országgal együtt, kik a' réz táblára gyönyörű képeket mettszenek, melyek ofztán ki-nyomtattnak. A' mettség ^{Könnyű mesterség} így-is segítettik: vialz térítettik

a' réz táblára; reá iratnak törrel, árral kivánt jelek (tudákos vonások) ábrázatok. A' vont lineák közetskéjire választó viz szerkeztetik. Az a' nyomdok helyen a' rezet ki-efzi; 's ha vigyázva látunk a' dologhoz, a' réz egyéb szomszéd tisztájának békét hágy. A' le-törülés után meg-marad, 's ki-tetszik a' kivánt jel, vonás, ábrázat. A' viasz tüzes vassal törültetik-le. A' választó viz, hogy méllyen ne egye a' rezet, vízzel kevertetik-meg. A' viasz helyett más jobb egyelék-is találtatik. Arról, 's ide tartozandó, tanító, vigyáztató szép találmányokról hofaszas az oktatás.

Tudákos
szerfzám
kéfzítő.

285. l. Tudákos szerfzám tsináló, (Mechanicus) az, a' ki tzirkalomot, fzeg-mértéket, föld-merő láptót, asztalkát, negyedet, nézető fél-kereket (mondja-ki jobban, a' ki tudja) 's több a' félit kéfzit.

Út-rakó.

9. Szakasz. 3. út-rakó. Annak a' mestersége az, hogy kövekkel úgy flastromozza-ki a' Város útzeit, és egyéb utakat, hogy a' vizet a' rakás le-görditse. Berlinben, a' Városba jövő minden paraszt egy darab követ hoz a' flastromra.

Kő-vé

19. Tegla-vető. 46. Mész-ége-tő. 62. Kő-vágó. Az fogatlan fűrészfel-is lát a' dologhoz: fővény hintetik

tik a' köre: az vizzel ásztatik: a' fő-
 vény a' fűrészfél tsifzáltatván, el-vá-
 fitya, és el-mettfzi a' követ. 85. Kép-
 faragó. 225. Stukatura-készítő. Ar-
 ra gips (máz) mész, fővény szüksé-
 ges. 241. Tábla-kövel fődő. Föde-
 tik a' ház és torony szalmával, ap-ó-
 deszkával, tseréppel, bádoggal, rézzel:
 's a' többi közt tábla-kövel-is Berlin-
 ben egynehány palota, és templom
 visel tábla-kő födelet (Schieferdach.)
 's a' Tartományában egynehány to-
 rony. Minémü arra való, meg-mon-
 datik a' 243-dik levélen, és hiba mu-
 tattatik abban a' könyvben, melly illy
 nevezetü: *Schauplatz der Künste und*
Handwerke 6. Theil, nach der deutschen
Uebersetzung. Lattam én-is illy neve-
 zetü könyvet: *Schauplatz der Künste,*
und Handwerke von den H. der Academie
der Wissenschaften zu Paris mit vielen
Kupfertafeln. Leipzig, und Königsberg
 1772. 12. Szakasz: de több vagyou
 hátra.

Ház-födő
Tábla kő-
födél.

A' mester-
ségekről
iratott
Frantzia
Könyv.

281. Pleibász (ón toll) öntő. 289. Pipa tsi-
 náló. Arra olly agyag válasz-
 tatik, melly a' fővénytől jól el-légyen
 választva, 's tisztítva, 's melly a' tü-
 zön el-ne repedjen. Készen legyen a'
 pipa-fejnek fok féle mintája (formá-
 ja) a' föld jól meg-gyurattásék. A'
 halomból szakasztásék a' mennyi egy

Pipa tsi-
náló.

pipára elegendő, adásék-meg a' külső formája: vas fonállal szurattásék által. Vájattásék-ki a' kivánt öble: tétessék a' kementzébe, 's a' t. A' Máz, tzi-fraság, 's egyéb eszköz, szerszám meg-vagyon az Iróban böven.

10. Szakasz. Kép-író. 153. A' Timsó főzesről. 179. A' kúti sónak konyhára való készítéséről. 219. Sál-trom készítéséről. 274. Az üveg bá-nyákról: az üveg-készítéséről. 330. Az üveg simítókról.

LXXIV. K Ö N Y V.

Sprengel Folytatása,

II. Szakasz.

A' fok féle fáról. 27. Ats-mester-ség. Nagy a' tudományok az építés razolás, rakás, és egyéb tudománynra nézve; főképpen ha a' tornyok, 's hidak rakására vettyük a' szemünket. 92. A' hajó-tsináló átsokról. Azután a' mesterséges kerék-jártóról, hinto-tsinálóról; szék-készítő-ről. 216. Kosár-tsinálóról. Arra fok féle veszfző jó: annak idejében meghámoztatik a' veszfző; 's a' fonyásra alkalmaztatik. Vagyon arra való lyu-katsos

Fősér.
fonyó.

katsos deszkája a' Mester-embernek : hogy az all, és fal-ágokat először le-tüzzé: vagyon vas pörölye : mellyel a' fonyt vefszöket sürüre ütögeffe. Vagyon vas nyele, mellyel a' végetskeket öszve tologassa, 's el-rejtse : vannak kifebb, nagyobb rendü, vannak födeles kosarok-is. 240. Az Orgona 's több a' fele Mivesekről.

12. Szakasz. Rosta-tsináló. Szörböl, ferényböl, vas fonából munkálkodik. 35. A' Molnárról. Deszka-metfzöröl. Serfözöröl. Éget-bor kézfittöröl. A' keményittöröl. Oltya sütésről. Nád-méz főzésről : tsemege sütökről.

Szitás,
roltás.

223. Dohány-mives. (Itt nem derék tudomány foglaltatik.) 245. Kötél-jártó. Sok fele takáts; posztó-méttő.

Dohány-
mives.

444. Papiros-tsináló. Annak az eszköze a' fok fele ringy, rongy. Az öszve meteltetik, egynehány forra osztatik, a' mint gyengébb papirosra alkalmasnak találtatik. A' viz által hajtatott mozsarakban öszve törötik, úgy hogy a' törö alá a' rongy fölibe szüntelen tiszta vizet vezessen az oda egyengetett tsatorna. (A' tiszta viz-is fokot használ a' papiros szépségére.) A' vállukból rakásra hordatik a' kásává törött rongy. Az új mesterséggel ismét apróbra gyuratik fok kereken forgó törö által, mellyet, holott Hol-

Papiros
malom.

láundiából származott, Hollendernek hívják. Mig ezen a gyúron által nem kél a rongy kása, tsak felibe jóra való. A' kész kása kádra veretik: Ott györtsös durungal kevertetik: hogy ki-ne száradjon, tsatorna ér bele. Onnét négy ízegü, és kép vife-lő sűrű szítán vetetik-ki az hig kása. (A' szita drótos.) Az mindjárt megalufzik, és két postó-közé eresztetik. 181. árkusnak 182. akkora darab postó kivántatik. Az ilyen rakás neve *Pauscht* vagy *Puscht*. Három *puscht* = 1 *Risz* = 1 kötés; mellyben mindenik könyv 26 árkust foglal; nem 24: mert holott kettőt el-vetendönek (*Aufschufs*) tartanak 26-ra számlállyák. A' *puscht* a' prés, avagy nyomó-alá vitétik; 's jól öszve szorittatik. Azután módofan ki-száríttatik, avagy a' száríttóra vitétik a' pallásra. A' nyáron szárított papiros öszve mégyen, és kifibbé válik. 'S így a' Könyv-nyomatásra való papiros már készfzen vagyou; de még egyszer a' nyomó-alá szorittatik az-is.

463. Az írásra való papiroshoz enyvezes szükséges e' felett. Az enyv juh tsontból, és bör darabokból főzetik-ki. 2. Óra elegendö egy katalan főzésre. A' Zsir le-szedetik: a' maradék által szüretik; a' kosárba tett szal-

szalmán, és a' szalmára terített posztón által. Ebbe a' folyadékba ásztattatik minden árkus. Az enyv osztán ki-nyomatik. Következik a' szárítás, és a' többi; tudniillik a' nyomás, és szárítás után ismét a' timsós vízbe mártatik a' papiros. Annak az ideje a' tavalz: egyébként halavány a' papiros: végtére öszve veretik a' papiros, hogy szines fénye, és tsiszált legyen. Az kétszer esik. Arra-is vagyon mesterséges sulyok.

(A' mesterséget négy esztendeig szokás tanulni. Költséges a' malom építése; de jövedelmes.)

467. A' játék papiros (kartya) tsinálásról.

13. Szakasz. A' Vágóról, avagy a' Mészárosról.

21. l. A' Timárról. 119. Pargament készítés. Pergament készítő. Az Német Országban bornyu börből készítettik. De arra való a' kos, szamár, disznó - bör - is. A' bárány börből való hig levü oltsó hús. A' friss vérés bornyú bört az ásztatás után meg-faragják, tisztitják: azután mézses vízben az áasztatás, és forgatás után ismét újonnan meg-nyefik, meg-tisztitják: továbbá rámpára kifeszítik: de eléb a' mézses vizet egészen ki-veszik belöle vigyázó mester-séggel; egyébként feketévé válik. Egyetemben azért-is más végre-is jól meg-

meg krétázzák a' bört. Kell továbbá oda bizonyos enyv-is, és a' t.

150. Nyereg-jártó. 212. Varga. 258. Kesztyü-tsináló. 278. Füsü-tsináló. 306. Barokás. 350. Kefe-müves. Következik a' szappan-fözö, és a' bább-sütö.

LXXV. K Ö N Y V.

Olvaftatott illy Könyv. *Die Kunst schön richtig, und vernünftig zu schreiben* .: Bamberg und Wirtzburg 1775. A' szép, helyes, okos irásnak Mestersége.

Tudositás.

Mántzini Antal, Pofonyi Tanító szep egy Könyvetskét adott-ki illy jelö.éffel: *Compendiaria politioris literaturae notitia* .: Pofonii et Cassov. 1779. Ott a' régi irás módjáról, és annak olvasásáról jeles tudositások adatnak-elé; főképpen a' 106-dik levéltől fogva. *De arte graphica.*

Az emlétett könyv pedig a' 92-dik levélig jobbára a' betük szép rendezéséről beszéll. Azután a'

92. l. Arról ad oktatást, mikép kellessék a' beszédet, levelet, 's több a' félit fel-tenni. Arra illyenek a' tanítási. I. Az ember rend szerént gondolkodjék: az az: a' melly dologról írni akar,

akar, annak elejét, futamatját, végét, tulajdonit, egybe tartozandó részeit jól meg-fontollya. 2. A' mit ki-gondolt, értelmessen, és nem paraszt módra írja-ki: tudniillik olly szókkal élyen az írásban, mellyek a' betületesbb emberek előtt fen-forognak. 3. Azon szokat a' nyelvnek tulajdoni szerént ejtse. 4. Az írást a' dolognak ügyéhez, és az helyefen bé-vett szokáshoz alkalmaztassa.

93. A' rend szerént való gondolkodásra használ a' *Logica*, mellyet a' régiek vetelkedő tudománynak hívának; 's most a' gondolkodás mester-ségének szokás mondani. A' ki pedig azért Iskolába nem járhat, az a' tudós, okos emberekkel társalkodván vigyázzon arra a' módra, melly ezeknél a' beszéd, 's írás közt ele-forog; olvasson okosan irt könyveket - is; és mind amazokat, mind emezeket vegye példaul. 2. Az írás értelmes helyes módjára-is szint az használ-is, szükséges-is: a' társalkodó tudniillik, és a' könyv-olvasás. Az olvasás arra való nagy vigyázással járjon. (Hasznos ide, a' mit *Szlávi Ur Könyvéből* amott ele-adánk; és a' mit *Laertziusnak* 10-dik könyvéből emlegeténk. Hasonló ehez *Szinópei Diógenes* módja-is, mellyel az

az Urfiak tanításához látott; a' mint azon Laertziusból elé-adám.)

98. Az Irás értelmes lészzen: ha a' dolgot rendi szerént adjuk - elé: ha szokásba vett jó szókkal élünk: ha se többet, se kevesebbet nem mondunk, nem irunk, hanem csak a' mennyi elegendő az értelmességhez: ha a' szókat helyesen öszve kaptssollyuk.

99. Elevenysége lészzen az Irásnak, 's a' beszédnek, ha eleveny az elme, ha friss, éles: ha vigyázó itélettel ki-válogatja a' dolognak leg-érzékenyebb tulajdonit, vigyázzván mind az irás tárgyára, mind annak személyére, a' kihez a' beszéd, avagy a' levél szóll. Ez az igyekezet nevetségessé válik, ha az elme nem ferény, nem forgott, nem vigyázó.

100. Az illy beszédre és irásra nem illik a' lopott mondások garmadája; az idegen nyelvhez illendő szép szó ejtések majmozása.

Szabó
Dávid.

101. Ójjuk magunkat a' meg-ávült szóktól (noha a' Magyarban bizonyos okokra nézve, az ő rendi módja szerént az mind jó; 's alig várom, hogy Szabó Dávid Úr azoknak meg-ígért régi hulladékot ki-adja. Én azoknak hasznokát tudnám venni másokkal együtt) ójjuk magunkat az újított szóktól. (Itt ismét szabad a' Nemet, és Fran-

Frantzia, sőt a' Római, 's Görög szokás szerént az éleletes elméjü tudósban, a' mi az ifjakhoz nem illik) ójjuk magunkat az idegen nyelvnek szózatitól, a' parasztos goromba szóktól, és a' motskos mondásoktól. Kelendő szózatok, a' szokásul bevett szózatok. Azok közt vannak éppen egy azon értelműek (azokat kettőzteni helytelen: p. ok. hadd mondjak az Urhoz egy szót, és egy szózatot) vannak közelittő értelműek - is. p. o. Had' lássam, had' nézegezzem - meg ama könyvet. Azon kell igyekezni: hogy a' szóval tulajdona szerént éllyünk. (szép azomban fokszor a' tserélt szózat-is: *metaphora*. p. o. ég az artzája: könyvnek a' potroha: nyers beszéd: elés nyelv: 's a' t.) Vigyázni kell arra-is: hogy a' szók ütközet, és egy azon pendülés szerént ne rakaffanak egybe. (a' Magyar szóban a' fok tett, tett, nak, nak: egymás után való fok e, e, e, á, á, á, 's több a' féle türhetetlen.) A' miket a' magányos szóktól mondottunk, azok a' tellyes igékhez illendők.

106. *Igének* hívom a' ki-végzett mondást. p. o. Jó a' kenyér: nem jó a' vétek. Jó vagy nem jó: kenyér, vagy vétek magában ki-nem végzett mondás. És így nem ige. (Együnk; noha egy szó-

szóból áll, *igének* tartatik: mert a' mi a' tellyesfégre szükséges, reá értetik.) Az ige tudniillik vagy bizonyittással, vagy tagadással jár. p. ok. Jó a' kenyér: Bizonyító ige: nem jó a' véték; tagadó ige. Vagyon magányos Ige. p. o. Jó a' kenyér: Vagyon kötött ige: melly tudniillik más igével öszve vagyon kötve, vagy kaptsolva, kaptsoló bizonyos szavak által; midön tudniillik egy igét ki-mondván, más igének következésére mutatok. p. o. Noha a' vétéknek gonofzságát heába tagadjuk, (ezen ige után mást vár az ember: ezt p. o.) még-is azt fok ember teli torokkal nyeli. És így két, vagy három, vagy négy kötésü igék-is fordulhatnak-elé.

109. Az Irást ezekből itéllyük-meg: ha jók-é a' gondolatok? ha jó szókkal, 's illendő igéekkel vannak-é elé-téve?

Kerülni kell itt az értetlen igéket. Az aprólék, 's a' tzélyhoz nem illendő tudományt mutogató igéket. (pedantismus) pél. ok. ha bizonyos paraszt emberhez így szollanál: hallya kend Borsos Pál, valahányszor Mátyás Királyról szóllok, mind annyiszor *arma virumque cano*. Ö hozzá képeft a' Trója alatt vitézkedő Diomedes; tsak olyan mint *anser inter olores*. Több
Tö-

Törököt vágott, mint Akilles Troja-béli embert; vagy mint Hektor Görögöt 's így továbbá. Itt azomban az is igaz, hogy a' tudatlanok az olvasásból helyesen elé-forduló szép, és alkalmas igéket is oltsálhatják. Ha szabad az Irásban Tulliusnak a' régiek mondásával ékefedő módját követni; miért nem a' beszédben? Az ige ne legyen kényszerített; szép szokással ellenkező, fel-fuvalkodott, vagy ellenben mászkáló, melly a' közönséges paraszt módot fellül nem halladja. Se igen fok kötéffel, és kaptsolással ne járjon; se felette rövidnek, és mint egy szikadtnak ne tartathassék lenni. A' szép rend, a' módóság, emberség, okosság, az egy azon tzelelyhoz tartozandóság tessek - ki belöle mindenütt. És így minden a' mit irunk, jól el-legendy készítve, faragva, nyeseve.

116. A' Történet el-beszéllésére, szükséges oktatások adatnak-elé. Annak helyes voltát ezekből itellyük-meg: ha rendi szerént foly, ha világos, értelmes: ha valóságos, vagy annak tulajdonihoz hasonló (Ez a' mese rendü beszéllést illeti) ha rövid. És így ha sem el-nem hágy a' félit, a' mi oda való; se oda nem ragasztja, a' mi nem oda tartozandó. (Az el-bezélles tudniillik vagy valóságos, vagy

költeményes történet szerü. De illenek mindenikhez ezek a' regulák.) Ezeknek példájával - is szolgál osztán az Író.

123. A' levél-írásról következnek a' tanúságok. A' levél a' távullevő személlyel való beszélgetés. Minden levél vagy foglalatoss, vagy merő tiszteletes rendü.

Minden levél-írásra szükséges az: hogy 1. a' ki ír, szeme előtt tartsa a' levele tárgyának minden tulajdonit, s azokat jól meg - tekéngesse: 2. hogy maga személyére számat tartson, és 3. annak a' személyére, a' kikhez ír, ki? mit? kihez? hogy az emberség, becsület, köteletség tellyes ereje elfoglallyá az egész levelet: a' nagyokhoz alázatoson; az hasonlókhoz emberséges nyájafsággal szokás írni. Gyakran kelletlen, kedvetlen állapot, a' miről írunk; vigyázni kell itt, annak, a' kihez írunk, indulatira, szándékira, hajlandóságira, hogy az igazság, és emberség útján reá talállyunk okkal, szóval arra, a' mire tzellyozunk.

A' levélnek részei vannak. 1. A' jó akarat nyerő kezdet. 2. A' levél előtt forgó dolog fel-adása. 3. Annak okoskodással járó ki-terjesztése. 4. Az emberséges bé-fejezés. A' 3-dik résznek az a' kötelelsége, hogy a' kívánt do-

dologra indítsa az Olvasót. Néha a' kezdet a' fel-adással öszve keveredik okosan.

Mind ezekben a' szókról, és igék-ről adatott oktatásoknak hasznokat kell venni. (következnek a' levelek példái.)

129. A' Német titulásokról ad oktatást.

142. Sok féle rendü levelekről kezdi itt az Író a' tanítást. Az örvendező levélnek ezek a' tulajdoni: 1. Az érkezett szereztsé, vagy innep, vagy öröm nap mondásék a' levél-írása indító okának. 2. A' fel-adás műtassa-meg az örömet: 3. Az okoskodás műtassa-meg, mi méltó az, a' ki nek örvendünk, arra az örvendetés állapotra. (Elé-adjuk itt szives ohajtáinkat.) 4. A' be-fejezés az Írót, annak a' kihez ír, további szeréretibe, vagy barátságába ajánllya.

152. Elé-tételnek a' vigasztaló levelek tulajdoni; a' könyörgő, ajánló, 's több a' féle levelek reguláival, és példájival egyetemben.

182. A' Tudósító leveleknek fő két részek vagyón: az 1. Az ember-séges kezdet. 2. A' történetnek elbeszélése. Ha a' tudósításhoz valamely irott bizonyság, vagy számadás, vagy más hir-adás szükséges, az kü-

lönös irásba foglaltatik, 's A, B. C. vagy 1. 2. 3. 's több a' féle jellel meg-jegyveztetik. p. o. Engedje-meg a' T. Ur köteletségemben járó némelly tudósítáfokkal szolgályaik; és jövendő számadásimat azzal könnyebbitsem; a' T. Urnak pedig egy kis örömet hozzak. A' múlt héten 12. szekeret küldöttem külömbféle gabonával Nizsiderbe: a' rozsz utak miatt nem rakhattam-fel többet 144. m' rönél. Öszveségesen bé-vettem a' buzának, rozsnak, árpának árából 119. forintot 30. pénzt; a' mint rend szerént ki-tetfzik az ide helyheztetett laistromból az A betü alatt, héjányosnak találtam két aranyt. Bizonyysága a' héjányofságnak, és hogy azt egyenesen vettem Tüzi Péter kezéből a' Biró és Esküttek a' mint az ide foglalt bizonyyság levél mutatja a'

A. B betü alatt. A' Sopronyi sütő, Schneider Mátyás a' T. Urnak régi ismerőse 9. forintal és 15. pénzel maradt adós, a' mint a' C. betü alatt lévő vallás-tétele, a' petsétes levele bizonyittyja a' keze-irásával együtt. Egyébkent jól vagyunk, hála Istennek. Magamat a' T. Urnak további és örökös kegyes védelmező kezei-alá tellyes alázatossággal eresztvén, és ajánlván. Maradok. . . .

194. A' Kvietantzia, Recepisse, és több a' féle Irásokról. Egy példa elegendő az ilyenekre. p. o. Én itt alatt meg-nevezett, vallom ezen Irással: hogy Fekete Imre Uramtól (tit.) felvettem a' 120. forintot, mellyel (illy időtől fogva) tartozott. 'S fel-véven vizfsza adám a' kötelező levelet. Ur. 1782-dik eszt. Bóldog Afzsz. Hav. 28-dik napján. Az az 120 f. (L.S.) He-lyes Sándor m. p. Recepisse. Hasonló quietantzia.

Ezek után a' fok féle (Contractus, Testamentom) Alku, számadás, egyezés, és több a' féle rendű Irásokról adatik hozzfzasan a' tudósítás.

LXXVI. K Ö N Y V.

Olvaftatott illy nevű Könyv. *Niebuhrs Reisebeschreibung nach Arabien. - - Niebuhrnak Arabiában, és ahoz szomszédságban leírása.* Nyomtatott Kopenhágban 1774-dikben.

Az első Szakasz.

Gyönyörű nyomtatással, és képekkel vagyon fel-ékesítve; 's miu-
 dent, a' mit Niebuhr Kopenhágtól fogva Bombáig látott, és tapasztalt, előnkbe adja. Az utazás helyei a' többi közt, ezek: Kopenhág, Konstan-

A' könyvben foglalt dolgok.

ezinápoly, Aleksándria, Káhira, Damiáta, ismét Káhira, Sues, Sinai hegye, Dsidda, Loheia, Beit et Fakhi, Mocha, Táás: Sára, Mocha, Bombáj. Az helyek, és más emlékezetre méltó állapotok képeik e' Szakaszban 72-vel egyeznek.

Jemen.

Készület. Arabiának Jemen nevű Tartományja boldog Arabiának hivatgatik az Európabélieknel. Ott-is, másutt-is sok fele az Arabiai nyelvnek szó-ejtése (Dialektusfa.) Vannak Arabiai nyelven írt régi Történetes, és föld-író könyvek. Sok, a' mit azon Országban méltó észre venni. V-dik Fridrik Dániai Király ötöt választott a' Tudófsok közül, kiket szép készülettel, és költséggel Arabiának vizsgálására igazított; engem, úgymond *Niebuhr*, *Haven Kristián* nevű Professort, ki Gettingában tanult, 's a' Királytól Romába-is küldetett, hogy az Arabiai új nyelvet az ott forgó Maronitákról meg-tanúllyá. Harmadik volt *Forskál Péter*, a' természet Országiban forgott Professor: negyedik társunk, *Kramer Károly* orvos Doktor: az ötödik a' rézrajzoló, és kép-író társunk *Baurenfeind György* Villiám. A' mit Európában tanultam az Arabiai nyelvből, igen használt az Arabiai nyelvnek meg-értésére; de kár, hogy 'Sidóul nem tudtam.

tam. A' Tárfaim az utazáskor mind ki-haltak.

A' Lemogai Könyv-ház Iro (Re-censent) fokát máskép hirdet Irásim felöl, mint valójában vannak. Azt - is meri mondani: hogy Büsching már mindent, a' mi a' föld le-írásra az én munkámban hasznos, az ő másodszori nyomtatásában ki-adott. Azomban az semmi sem más, hanem aprólék tudósítás, mellyel a' Jemen, és Hedfiás Tartomány felöl én irás által szolgáltam vala Büschingnek; a' mint maga is meg-vallya. Az ilyen Könyv-ház Irok fokát árthatnak.

Lemogai
hitván
Könyv-
ház Iro.

1. Lev. Ur. 1761-ben Januar. 4-dik napján Kopenhágból Konstantziná-poly felé indultunk a' tábori hájóval. Május havában Maszszilia Városába érkezünk. Másoktól-is; de nevezet szerént Pezenás, és La Grange nevü tudós Jesuitáktól szép betsülettel fogadtattunk.

Niehubr
Indulása
Kopen-
hágból.

15. l. Junius 14-dik napján Málta Szigetébe érkezünk. Temérdek ott Szent János Templomának ja' kintse. Mekkának, és Medinának kintsei fel-nem tehetnek vele.

Málta.

22. l. Konstantzinápoly irattatik. le. Ha Galata, Pera, Scudari, 's több a' féle hozzá nem számláltatik, Páris, és Londra Városához nem lehet nagy-ságát

Konstan-
tinápoly.

ságát hasonlítani. Sok a' népe; de ezer-is jön regvel; és estve, ki, haza, máshová takarodik. Vagyon bástyája, de nem derék; hanem négy várából jó formán lehet védelmezni. A' vizi rész felé a' paloták, 's egyéb épületek szép 's pompás tekintetüvé teszik a' Vároft, de az utzái belől szűkek, 's parasztofok: a' házokat fából tsinált madár fészkeknek lehet mondani, igen fok a' vályogból, 's már teglából építetett ház. Veszedelmefek mind a' fok föld-indulásakor, mind az égéskor. Kiütő pártya majd leg-szebb a' világon. A' Szultánnak palotája (Seroi, Serail) a' Városnak két tengerre tekintő tsuttyát foglallya-el, úgy, hogy mind Eukszinusra, mind Archipelagusra kinézheffen: fél mérföld a' kerülete. Ugy teszik ónnal vagyon mindenütt befödve. Az első kapuig eresztettek. A' kapu a' Töröknél-is kapu; 's talán ettől a' kaputól vette eredetét a' *Porta Ottomannica*; egyébként a' kapu szózatón a' Város a' Vezér palotáját érti; ha a' Tsászár udvarát nevezik, így hívják *Sultán Kapufi*; ha a' Jantsár Aga palotáját emléttik, ez a' neve: *Aga Kapufi*.

Sófia.

29. l. Ott a' fő Moschea, avagy Török Templom fok, leg-szebb Szent Sofia, mellyet Jusztinián Görög TS. épi-

épített, 's a' Török el-foglalt; annak hasonlatosságára szokás a' többit-is építeni. Találatnak a' föld alatt álló szép Korintus rendü oszlopok a' helyen, melly most száz egy oszlopnak hivattatik: most ott a' Takátsok laknak. *Galata* Konstantzinápoly ellenében fekszik, jó kerítésü; Perát hod-
 stádjának lehet mondani. *Galatát* lakják a' Keresztyén Kereskedők, és a' Napkeleti Keresztyének. Perában laknak az Európai Követek. *Skudár* mel-
 lett áll kadikói a' régi Kaltzedon helyen; most falu. A' Görögök Konstantzinápolyban 23. Templommal bir-
 nak; az Örmények hárommal; de a' *Keresztyénség.*
 Galatabéliek ide nem számlálatnak. Perában vagyon Romától függő Érfek. Galatát hat külömbféle szerzetes familia lakja: vagyon mindeniknek Temploma: mind Romai Kátholikusok a' Követek védelmezése alatt. Ha a' Dardanellák közt folyó (vagy háborgó) keskeny tengert el-állaná az ellenség, eleség a' Városba nem mehetne.

36. Tenedos, és számos felé ha-
 jozván, el-értük Rhodus Szigetét. Én, Forskal, és Baurenfeind tárfaim, ki-
 menénk a' Szigetbe. Rhodus Városa leg-jobb a' Török vári erősségek közt; noha most-is úgy vagyon, a' mint meg-vették. Sok benne a' düledék;

's dülni hadják most is. Azomban sok benne az erősen épített ház. A' Frantzia Consulhoz bizonyos Kaputzi-nus vezete bennünket, 's szép betsü-lettel fogadtatánk. Meg-fordulván Tö-röd mód szerént az utzán lévő kony-hában ettünk kés villa nélkül jó izü-en, kevés költséggel. Sok a' Sziget-ben a' Görög, de Rhodus Városában nem szabad laknok. A' Rhodusi osz-lop maradokit nem láthatánk.

Tengeri
urazás
Imam.

40. Egyiptus felé tartánk. Vólt Török társaim közt Imám - is, a' ki tudniillik Török Lelki - Atya. Azzal minden este együtt imádkoztak: ül-ve, magokat meg-meg hájtván; 's mi-dön az imám a' hüvelykét a' füleinél hátra szegezte, azzal azt mutatván, hogy minden világi gondolatot ki-re-keszt az eszéből; 's csak az Istenről gondolkodik, egyebek-is azt tseleke-vek. Nem bánnák, ha valaki jelen vagyon az imádságokon; de a' Mo-scheába nem eresztik.

Aleksan-
dria.

1761-dik esztendőben Szeptember havában Aleksandriába (Skanderibe) ér-keztünk Egyiptusban. 31°, 12' alatt. A' régi Város alig esmértetik. Annak nyomdokit Pokok után kellett keres-nem. Az új Aleksandria fél Sziget. Amabban merő dűledék halmok, és hegyek láttatnak. Meg-vagyon a' viz-
ve-

vezető tsatornája; és Kleopatrának obeliskuffa, gulyája; és köből 61. lábnyi magasságu 's 11. hüvelknyi, noha ezen kívül jó nagy része a' föld alatt vagyon. Meg-vagyon még a' régiek közül Sz. Atánáfzius Temploma; de Moscheává változtatott. Roppant, sok oszlopu: mondják, hogy sok Görög könyv-is vagyon benne. Vannak ott más Templomok. Szent Katalinét a' Görögök, Szent Márkét a' Koptusok birják. Vagyon a' szürke barátoknak-is házak.

47. Mumiát a' hajóba nem ereszteneek; hanem ha valamelly Keresztyén hajós Mester el-titkolhattya a' hajós legények előtt. (Emlégettetik Pompejus oszlopa.) Az Aleksandria Vezér Kairufitól, és így a' Konstantzinápolyi Tsászártól függ. Némely Arab rész Egyiptusban adóz ugyan a' Töröknek; de sok a' vesződség velek; ezereket-is kell ellenek küldeni. Aleksándria Városá sem bátorságos miattok; a' mint ott létemben tapasztaltam: midön az Arab nép, és a' Városiak közt vérengző halálos veszekedés támadott.

54. 1. Oktoberben Kahirába evezünk. Európai neve Kairus. De elébb Raschid, avagy Rosette Városát látogattuk-meg. Nilus vize torkától nem meszsze a' Deltának Aleksándriai részénél:

szénel: mert a' tulsó részét a' Nilusi Deltának, hasonló szárnál Damiáta üli-meg. A' Deltának mind a' két szára mind a' két felől egész addig, a' hol ez a' Sziget kezdődik Kair alatt, teli vagyon falukkal, Városokkal; úgy, hogy egyik a' másikat éri. Raschid ki-kötő partya teli vagyon hajóval: mert mind az Alekséndriai, mind a' Kairusi kereskedő hajók itt gyülekeznek öszve. Hihető, itt fekütt a' régi Kanópus. Lakik Raschid Városában mind Frantzia, mind Velentzei Consul: Vannak ott Europai Kereskedők; mi a' Franciscanusoknál laktunk. Gyönyörű tekintettel kedveskedett Nilus partya, a' mint Kairus féle hajózánk: a' pálmák, a' vetések, a' zöldellő rétek, kertek, eleget legelék szemeinket. Félelmes az út a' haramiak miatt, uszni tudnak, s az hajóban aluvó ember feje alól-is ellopják a' portékát. Bizonyos Pascha meg-kapott illy tolvajt, annak minekutánna ki-adta volna a' vegezést, hogy meg-kell halmia, kéré: hogy szeme láttára mutathasson bizonyos mesterséget, 's igéré: hogy azt látván, meg-enged. Szabadsága ada. A' tolvaj a' Paschának ruhájit, 's a' sátorban levő egyet mását öszve köti, a' butyorral játékos módra fel 's alá fireg lorog; egyszerre néki fut a' viznek,

Raschid.

Kanópus.

Franciscanusok.

nek, fejére veszi a' podjászt, által uszik, el-illik, már a' Pascha emberei akkor hejába kapkodtak a' fegyverekhez.

p. 60. Meg-látogatom Nilus Szigete-^D miáta nének Dámiati Szára hoszfát-is. Május 1. Napjától fogva 1762-dikben: mindenütt eddig-is, azután-is meg-mértem az helyek szelefségét. *Sifte* nevü Városban mintegy 300. házzal birnak a' Koptus Keresztyének. Be-vezettek ^{Koptusok} a' Templomjokba. Silány mint egyébütt. Szalma gyékénnyel bé-vagyon az egész Templom all-térsége vonva. Azon szerte szitt a' fok könyöklő padotska; mellyekhez álva könyökölnek, balhával meg-teltünk. *Másr-el-atik* nevü helyen illy Templomban Krisztusnak, és a' Szenteknek képeiket mind ló-háton irva láttam. Láttam Mansura Városát 31° és 3' alatt. Damiáta szint olly jó helyü a' kereskedésre, mint Raschid. Sok ott a' Maronita, és más Romai Katholikus Keresztyén; de egy Europai Kereskedő sintsen. 31°, és 35' alatt fekszik.

70. 95. 1. A' régi Egyiptusi Városok helyeiről beszell. Most-is ásatnak - ki a' fővény alól régi maradványok, köre mettszett Egyiptusi irások, állatok, 's t. a' f.

Memfis.

100. Bulák, Másr-el-attik, Dsjife, és Kairus képe együtt adatik - elé. Vetekedik arról, hol állott ezen tájan nevezet szerént ama régi *Memfis*; nem tart *Szávval*, ki azt *Dsife* helyere állította: 's úgy tetszik, inkább *Fostat* ellenébe helyhezteni a Másr-el-attik helyén. *Fustát* a' Töröktől építettett. Azomban mások Kairust tartják a' régi Memfisnek. A' Niluson túl lévő *Masr* vala talán a' Görögöknél nevezetes Babilon, ellenében pedig Nap nyugatról Aleksándria fele *Memfis*. Amrus Omár Kalifának fő Vezére adott eredetet Fostat Városának: mert ama Városban lévő Keresztyének közt nem állított még akkor magának bátorságos lakást. Új Kairust fő képpen Szaladinus után rakták-meg a' Mahometánusok épületekkel, 's egyéb ékeiséggel.

Káir.

Elé-tétefik Kairusnak nyomdok rajzolása a' 109. levélen az épületek nevezete szerént. Ott a' G. helyen látom a' Tudományok iskoláját, az I. helyen a' Koptus Keresztyének Pátriarkai Templomokat; azon tájon lakik az Egyiptusi Görög Patriárka-is: látom a' K. helyen Szent Miklós Templomát, melly a' Görögöké. Az M. helyen lakik a' Sinai hegyének Görög Püspöke. Az L. helyen a' Koptus Templom mellett Örmény Keresztyén Templom:

plom: az Y helyen láttatik a' Kemén-
tze, mellyben a' tojások költenek ki.
A' Kapuja 30. az 51. helyen láttatik
az a' nagy tsür, vagy életes ház,
melly Józsefnek mondatik. Nevezetes
a' Vára. Ott régi nagy palota, melly-
ben most a' posztó-méttők laknak Mo-
saikkal, 's gyönyörű irásokkal tündök-
lik, Józsefnek tartatik; de talán Sala-
din munkája, ki József nevet-is viselt.

131. A' Várost Mahomet rendü
Arab, és Török nép lakja: vannak ott
Magrebin Arabok Barbariából, Tatá-
rok, Persák. A' Mahomet részüek
után ott leg-számossabban laknak a'
Koptus Keresztyének; azután a' 'Si-
dók. Az Európabeliekből vagyon ott
Frantzia, Velentzei, és Hollandiai Con-
sul. Vannak Jesuiták, Kaputzinusok,
Patres de propaganda; és Frantziská-
nusok. Nagy a' kereskedés a' bőrrel,
Sáfránnyal, lennel, gumival, kávéval,
's t. a' felével. Le-rajzoltatnak a' viz
vezető gépelyek, a' tojás költő ke-
mentze, 's a' 156 - dik levéltől fogva
a' sok fele Török turbánt, és kalpag:
a' Tatár kalpag, hasonló a' Magyaré-
hoz. A' közönséges Afzszonyok ka-
rikát viselnek füleken, órokon: karo-
kon, lábokon. Nintsen oly szüksé-
ges ruhája a' Nap-keleti Afzszonyoknak,
mint az a' posztó, vagy fátyol, mel-
lyel

lyel az artzaját bé-födi, mihelyt férfiat lát. De nagyobb a' gond az artzára, hogy sem a' tiszteletre a' tarkogatásban a' falusiaknál. Ha az utzára mennek, néha úgy bé-vannak potalatozva, hogy csak szemek látszik. Azomban szüntelen el-vannak rekesztve a' férfaktól, Harem nevü szobákban, és így velek soha se voltam. A' Napkeleti kotsi olyan majd mind a' mieuk; de benne nem a' ládán (mert nints) hanem a' lapján kell ülni, vagy a' szófán.

Török
multság.

168. A' fő rendü Törökök (Osmanli) magokat ló háton egymásra való dserid dobálással mulattyák. Dserid, avagy dsjerid négy lábnyi hosszúságú palma-vefesző: mulatnak tzeleyra való lövéffel-is a' sebes nyargalás közt; akkor, noha kakas-is vagon a' pus-kájokon, a' port kanóttal gyűjtják: mert a' sebes futás nem engedi, hogy a' tűz a' belső porhoz érjen a' kakas tsattanása után: holott az csak egynehány szikrából áll. Birkózás, himbálás, lapdázás (a' nagyal-is) az öt márvány golyobifotskával való gyermek játék, Schak, 's több a' fele mind meg-vagon nálak. A' kártyázás meg-vagon, de nem Mahomet tselédinél, kiknek a' pénz-béli játékot a' Korán meg-tiltá. Pénz nélkül jádszanak Khinai kártyákkal. Néha pénzben-is; de
nap

nap estig egy tallért se lehet ott elveszteni. Estve örömeft üldögelnek a' káfe-házban, ott meséznek, tereturáznak, pipáznak: de el-ülnek gyakran úgy, hogy az (a' tárfalkodás) egy szó váltással se jár.

175. A' betsületes Török, és A-Musika-
rab nem tartja illendőnek a' musikához való értést, vagy a' tántzot. A' papiroson lévő nóta jelet senki sem érti. De a' nélkül vagyon mind ének, mind musika; noha ez ritka másutt, hanem csak az útzán; de hitván; nékik se tetszik a' mienk. Az énekben azt kívánnyák, hogy minden leg-kiffebbik szó meg-értefsék. A' 178-dik levél után elé-adatnak a' Nap-keleti musika szerfszámok: mandorák, hegedük, fipok, trombiták, 's t. a' f. p. 185. Nem botránkoztatnák-meg a' Törököket a' Keresztyének Konstantzinapolyban; ha békét hagynának a' tántznak. Nem jól beszéllenek a' tántzoló Afzszonyokról. Vannak szemfény-vesztő játékosok, kik a' kigyót tántzaltatják; a' kigyó a' dob harfogásra fejét fel-emeli, fireg, forog: a' majmot német ruhába öltöztetik (Europaiba) 's tántzaltatják. Az Europai ruhában lévő, midön a' kotzperdje hátul látszik, és az ember maga süvegetlen, az ilyen majomhoz hasonlitják, kinek

Hegy
torony

süvege nints, de a' kotzperdje a' farka. Következnek az Hegy-tornyokról, és gulya-béli régi Egyiptusi írásról ki-adott mértékek, képek, 's t. a' f.

Szues.

209. Kairusból Szuesbe, onnét Sinai hegyéhez utaztam, a' Karaván-béli tárfasággal. Kairusból Suefig 32. oráig 40. minutümig tartott utazásunk. A' Város 29° és 57' alatt fekszik. Sues tsak nem éppen a' veres tengernek végső tsutsát éri. Három Schech, a-

Sinai
hegy felé
való uta-
zás.

vagy nemes ember reá állott arra: hogy Sinai hegyhez, és annak tájára *Dsabel el mokateb* nevü helységhez, a' hol Egyiptusi írásokat keresendő valék, el-késérnének. Baurenfeind a' tárfom meg-betegedett. Öszve gyülekezének tárfaink, a' Schechek, azoknak szolgálk, 's egyebek. Azon az uton mentünk, mellyet a' pusztában Israel fiai tartottak (igy vélekedik az Iró) 8-dik Szeptemberben 10 és $\frac{1}{2}$ mérföldnyire távozánk-el Suestől Sinai felé. Girondel völgyében. Itt, gondolom, vala *Elim*, (vize, fája vagy on e' völgynek) *Márab* hegyét nem láttam. Heába kérdezém a' tárfaimtól, ha ez-é, amazé a' *Márab*, 's több a' féle; mert hamar reá mondák. *Hammam Faravn* nevü kösziklához érkeztem: ott a' hév viz olly forró, hogy az újját nehezen tarthatja az ember benne

benne a' forróság miatt. Az Arabok azt tartják, hogy Gironde táján veszett Fárao a' tengerben; meg-vagyott ott a' tengernek a' neve-is Fáraótól, 's *Birket Faraun* a' neve. Ott az én mérfem szerént a' tenger szélyeisége mintegy 5. német mérföld. (Azután itt is, másutt-is arról tanakodik, hol vezette Israel fiait által Mójses a' tengeren?) 10. Szeptemberben közel éreink Beni Legátanak, a' mi Kalauz Schekhünknek sátoros lakó helyét. De a' társaink csak nem kétségesé tették, ha láttak-é olly Iráfokat a' köves hegyeken, a' minémüeket mi keresünk. Noha szerte szétt laknak itt az Arabok, egymástól még sem idegenyek; a' látogatáskor kezét fognak; fejek jobb részével egymás fejét értetik: 's kérdezik: mint vagy, mind szolgál szerentséd, 's t. a' f. Némellyek nevetik benne: hogy azt-is kérdik: mint vannak a' tevéid? de egy az, hogy az nem a' közönséghez tartozandó: más az: hogy, holott állandó az ég tisztasága, a' jó 's rossz időről nem beszélgethetnek: végtére, az éppen olly kérdés, mint mikor mi nálunk a' falusiak az kérdik egymástól: mint állanak a' vetések. Az Arab ember legnagyobb jószága csak nem, a' tevé: az viseli az uton a' terhet: az tartja

Arab
sátorok.
szokások.

Schech.

öket téjjel. Hamar hozzánk gyülekeze, 10, 12 Schech. Úgy tetfzik, holott mindenik egymást Schechnek hita, az tsak annyit tészzen, mint a' Várofiaknál Uram, vagy Kegyelmed. Mindnyájoknak kaffé tétetett-fel, és egy ürü vágattatott-le az ebédre. Sátorokban laknak: asztaok a' földre terített gyékény: és a' tál alá terített kerekas bör: edénnyek a' tzinnel bevont réz. Se kefek, se kalanok. A' gabonát kézi malommal török. A' kenyerek vagy vas táblán sült lepény, vagy hamuba 's parásba tisztán sült tzipó, pogátsa: mindennapi leg-jobb eledelek az ilyen étel. Az útra tehát lisztet szoktak vinni. Midön a' puszta Irásokat heába keresgéltem, bé-találék menni egy hitván sátorhoz. Ott az én Kalauz Schechem házas-társa, és huga gabonát örlöttek, 's kenyeret sütöttek, el-nem bujtak, artzajokat se fedezték-bé, ajándékul gumit mutattak-bé, talán vagy ajándékot vártak; vagy nem szokás a' jövevényt ajándék nélkül fogadni. Láttam a' Schech fiatskáját. Az már tudta, hogy engem az Attya késér a' pusztaiban. Sokáig beszélgettem véle, 's tsudáltam foganatos bátorságu maga viselését; noha hozzám hasonló embert nem látott, 's én még akkor Arabúl nem igen

igen tudtam, éppen meg-nem háborodott. Igen kért, hogy hozzájok bémennyek, friss vizet igérvén, mellyet éppen az nap hoztak a' forrásból; 's az az ajánlás olly gyönyörű kedveskedéssel járt, hogy ha el-nem estvéledtem volna, vele el-ballagtam volna. A' Sátor neve az Araboknál Cheime, de ott azt *Beitnek*, az az háznak hívák örökétig.

II. Szeptemberben Haven Urammal 's egynehany Arab társal fegyverellen mentünk *Dsabbel el mokateb* hegyenek tövéhez. Az meredék, és így a' tevéinket alatt kell vala hagynunk: gyalog mászkáltunk-fel. Abba $1\frac{1}{2}$ óra tellett. Fel-találtuk az Iráfokat; azok az ott lévő temetőnek koporsó köveire valának metszve. Egyiptominak kell nevezni a' betükre, vagy a' gulyákon lévő iráfokhoz hasonló rajzolásra nézve: noha illy temető formát Egyiptusban nem láthatni.

p. 235. Az iráffal jeleskedő halottas köveknek szélyefségek $1\frac{1}{2}$ vagy 2. lábnyi, hoszszok 5, 6, 7 lábnyi. Teli *Hieroglyphicus* iráffal (a' mint a' könyvnek 44-dik képén látni. A' hely most is kö-fallal vagyon bé-kerítve; noha kívül-is láttatnak illy kövek. Azok vagy egyenesen állanak, vagy a' földön fenteregnek. Láttatnak oszlopok

kon álló ember fejek - is mellyig. Egyiptusi módra mind. (Én a' kerített szelyét hofszát a' képen meg-fontolván, látom,) hogy az eleje Kereszt módra építettett olly formán, hogy még egy födeles Kapolna-is láttattasék a' végén.

Az *hieroglyphicus* irással jeleskedő Egyiptusi régiségek, tudva vagyon, hogy erős Granitból állanak, ezek pedig erős homok köből készültek - el. Akkor ugyan le-nem írhattam az ott lévő fok Irást: mert meg-nem engedték az Arabok; de a' Sinai hegytől meg-fordulván tsak ugyan le-irtam, 's le-rajzoltam a' mint a' 45, és 46-dik tábla mutatja. Láttatnak körül belől a' hegy oldalra vágott ismeretlen Irások-is; de azok se nem régiek, se nem másnak láttatnak lenni, hanem az utazók mulatságának. Ezek, a' mellyeket én le-rajzoltam, mind Egyiptusi vonások. Jó volna az helyet meg-ásni, 's meg-vizgálni, ha valóban holt tetemek fekszenek-é a' kövek alatt. (Az Iró azt jelenti: ki tudja, ha nem itt vagyon-é az a' hely, mellyet Moyses 4. Könyv és 34 v. emlétt *Sepulchra concupiscentiae*. A' Sidóknak nem vólt meg-tiltva az állatok, és emberek képeinek rajzolása; hanem az imádása.) Bé-érkeztünk *Israitu* völgyébe, a' hol igen jó a' viz.

Elé-

Elé-találtunk bizonyos Afzszonyokat, mellyeknek bé vala földözve az artzájok. Köfzöntém; de meg-intének a' társaim; hogy Afzszonyt nálók nem szokás köfzönteni: az Afzszonyok pedig szemérmetségtől viseltetven, artzájokat el-forditták.

240. l. A' mi Scheckünk (Gháfir beni faid) Fárán völgyébe lakék nem meszfe a' Sinai hegyhez vezető utól. Előre nyargalt teve hátan: hogy lássa a' tselédét. Suestől 24 $\frac{1}{2}$ mérföldnyire távozánk már ekkor tudniillik Szeptember 13. napján 1762-dik esztendőben. El-érkezénk a' mi Schechünk hazájába. Az 9, vagy 10. sátorból állott. Vala ott palma gyümöltsös kert: Vala fok ketske, teve, egynehány szamár, kevés tyuk, és kutya. Mi-is ki-vontuk a' fa alatt a' sátorunkat. Valánk tehát ama nevezetes Fárán völgyébe, melly Arabúl *Vádi Fárán*. Nagyok mind a' két felől az hegyek. Akkor szárazság vólt, de ha eső ered, a' patak meg-futtya a' völgyet. Körül belől fok a' pálma gyümöltsü kert: szöllő, alma, körtvély, és egyéb gyümölts. Azzal kereskedik Fárán tája Sues, és Kairus Városába; kereskedik oda ketskével-is, gumival, szénnel, kis malom-kövel. Jobbára meg-elégzik az Arab egy házas-társal.

Fárán
völgy.

fal. Meg-látogatott a' szomszéd Aszszonyunk, más Arab Aszszonyokkal; de le-ülvén a' sátorunk előtt szokás szerént, bé-nem jött. Itt beszélgettek velünk. Igen ditsérek: hogy Európába tsak egy a' feleség. El-beszélelé: hogy az Ura jobbára Egyiptusba utaz. Egyiptust miudaha *Rifnek* hívá.

Rif Egyiptus.

Arab ruha.

242. Ezen tájan az Arab férfiaknak a' ruhájok ilyen, ha gyakran béjárnak a' Városba. A' süvegek *turbán*: a' belső ruhájok szélyes, bő, hosszú ing: az után a' lábra valójok bő hosszú gatyá: hosszú bő dolmány: öv: fellül kúré, vagy öreg szür-forma gombos, bő újjú palást. Annak nemelly Arab helyeken *Aba* a' neve; másutt az helyett hátra 's vállra való, lepedő modú palásttal élnek: paputsok, mint a' szürke-barátok kalapodájok, vagy a' helyett négy szegletű deszka, melly elöl hátul támaszos: nehutt nem igen különbözik a' botskortól, másutt paputs, mellynek a' hátullya farkot szoritt. 's a' t. Az öv mellett kést-is hordoz az Arab: a' pusztában kardot visel egyetemben: és a' tevére dárdat köt: víz puskát, 's gyújtó kanótat; a' por fzarú a' vállán függ: egyéb tüzellő szerzám a' derekán; de gyakran se porok, se golyóbisok. Nyilat nem láttam nálak.

243. Sinai hegy felé utaztunk, ^{Sinai hegy} friss forrásokot találtunk. ^{és Kalas-} Láttunk a ^{strom.} köveken isméretlen irásokot, a' mint a' 49-dik képen elé-adatnak. (ott ki de-ák, vagy görög, ki 'Sidó, ki más be-tűnek látszik lenni.) 15. Szeptemberben már közel valánk Szent Katalin Klastromához. Annak hofzfsza duplá-zott 60. lépésből álló, szélye 55. a' fé-liből. Termés köből építetett jobbá-ra. Az ajtaja mindenkor bé-vagyon fallal rakva. Ember, élés, akár mi, kötelen vonatik, 's tekertetik-fel a' palláson lévő ablakba, és onnét bel-lyebb. Nem vólt a' Klastromnak Ka-hiri Püspökétől levelünk; 's a' fok ta-nakodás után bé-nem eresztettünk.

El-menetelünk után szép Szölő ge-rezdeket küldének a' barátok utánnunk az ö gyönyörü kertyekből, mellybe (úgy tetszik) a' Kalastromból a' föld alatt járnak. A' szöllő igen jó izü vólt. Sinai hegye meredek köszikla. A' Görögök oda tekervényes garádi-tsokat vágtak. Egynehány száz lé-pésnyire a' Kalastromtól áihatatos jó vizü forrást találék. Nem meszfsze oda Kápolna-is áll. Az én Arab Schech ^{A' Maho-} társaim, noha Mahomet vallásuak vól ^{metánusok} ^{rsokollyák} ^{Krisztus} ^{képét.} tak, ezen Kápolna előtt ájtatosan i-mádkoztak; és minekutáuna bé-men-tünk vólna a' Kápolnába, Krisztusnak,

és a' boldogságos Szüz Máriának ké-
pét igen ájtatoffan tsokolgatak. (kü-
st-n lie das Bildnis Christi, und der
Jungfrau Maria sehr andächtig.) 's az-
után hoszfazafan imádkoztak. Velek
onnét fellyebb hágtam az hegyre.
Végtere szép térségre jutánk. Ott egy-
más mellett két Kápolna ál; az egyik
Görög, a' másik Mahomet szerü. Az
Arabok ismét minden kép előtt imád-
koztak, és azokat tsokolák. Innét
mutattaték Szent Katalin hegye. Se
ide, se fellyebb Sinai hegyére nem
akarának késérni Kalauzim. Le-me-
nenk *Dsjabel Musa* hegyére; onnét le,
Farán völgyébe, és sátorokat von-
tunk. Az Arabok innét fogva minden
hegyet *Dsjabel Musának*, az az: *Moj-
ses hegyének* hívják; annak azon részét
pedig, mellyen a' Kalastrom fekszik,
Tur Sinának nevezik. (A' tulsó részit
az hegynek nem láttam) Egy részeg
Arabtól fokot szenvedtem. A' *Dsja-
bel el-mokatebben* lévő Iráfokat viszsa
jövet le-rajzolám.

Jámbó
Ds. dón.

Sues Városába utazván a' veres
tenger farkán teve-háton mentem ál-
tal; a' társaim gyalog: nekik térdig se
ért a' viz. (Arról vetekedik: hol ve-
zette Mojses által Israel fiait) Azt
írja: hogy a' tenger bellyeob taka-
rodott.

Ur.

Ur, 1762-dikében 22-dik Oktoberben Jambó Városáig, 29-dikben pedig Dsidda Városáig hajóztunk. A' jószág visgalók szemeik elöl a' pénzünket az Orvosságok közé rejténk: mert ott nem szokás az Orvosoknál kintset reményleni. Dsidda Városának kapuja felé, melly Mekka Városá felé tekint, nem szabad Keresztyén embernek lépni. Azt tudtuk: attól tartózkodtunk. Békével lehetünk. Használtak az ajánló levelek, mellyeket oda magunkkal hozánk; azé a' Sebeché főképpen, ki Kairusban tudván már valami keveset a' tsillag-nézéshez, tőlünk többet tanult, Szaturnus gyűrűjéről, Jupiter inasról, a' fűszéres mesterséges rendü tudományról, 's t. a' f. Mi töle Arabúl tanulánk. Fel-éjtszakákat-is el-tölte nálunk. Görög ötvösnél volt a' szállásunk Dsidda Városában. Vóltak a' Városban némelly tsillag-nézök: de tsak fa negyeddel éltek (quadrante) 's midön az enyimet alkalmaztatnák a' nap déli magasságának észre-vételére, megvallák, hogy jobb az én nézető negyedem (quadrans) az övéknél.

276. l. Az Arabok a' parthoz közel mutatak Eva első Anyánk temetését. (ki hidgye?) Én észre vettem: hogy itt-is bellebb takárodott már a'
ten-

Orvos.

Mekka.

tenger: mert az éjszaki nyugot felé lévő halmokon találék tengeri tsiga teknyöket, és koráll köveket.

279. l. Dsidda Várofa fok szép épülettel jeleskedik. Azok közé kell az Oquálokat (a' vendég-fogadokat, 's partéka szállásokot) számlálni. Ezen épületek mind *Koráll* köből épültek. Könnyü az ilyen köveket faragni. A' szellön minden meg-fejerednek, és így szép tekintetűek. A' viz megszűröl tevéken hordatik a' Városba. Dsidda nagy kereskedő, vagy-is inkább partéka fogadó hely. Más ott nem igen terem a' mondolán kívül, de az bőven. (Mandeln von Taif) Az Anglusok abból 600. Bált (nyalábat) hordanak el ezten-döt által, egy olly nyaláb 800. font. Hordatik-el innét Mekikai Balsam-is: muskus, zibet. Dsidda, Mekka, Medina Egyiptusból búzát, rizs-kását, nád-mézet, mézet, olajt, 's több a' félt annyit nyer, hogy a' Mekikaiak azt szokták mondani: ha minden elveszne-is; tsak Egyiptus maradna-meg, Arabia nem fokat vesztené. Küldetik Kairusból Dsiddába fok vad Sáfrány (veres festékre) fok vászony, gyolts, arany és ezüst fonál (drót) puska-por, dohány. 's t. a' f. Az Európai partékából Egyiptuson által takarodik oda Frantzia Lak, Cochenille, papiros, tzin,

Koráll
épület.

Dsiddal
kereske-
dés.

Mandola.

tzin, ón, vas, kénesö, tö, kard, kés, temérdek fok festett üveg (illy féle gyöngy, kar-peretz) az Arab Afzfonyok tsetsebetséjekre. Sok megyen eisztendönként oda a' Velentzi Dukát aranyból, és a' Római Tsászár nevével jeleskedő tallérből, Dsiddából pedig Imenbe, és Indiába. Minden partékából, melly Dsiddába érkezék, tiz avagy tized rész fizettetik a' vámön. De az Anglusok csak 8. fizetnek a' száztól. Egyedül csak kereskednek most Dsiddáig. A' vám Dsiddai Pascháé, és a' Mekкаи Scherifé.

287. Dsiddából Loheiába hajozunk; 's ide Ur. 1762-dikében, Loheia, Dszember 29-dik napján érkezünk. Jemen Tartományában a' Város Vezére *Dola*, vagy Emir nevet visel. Az Európabéliek nevek *Franszji*, a' Keresztyéneké *Nassara*. Loheiában midön a' nagyító üvegen (microscopium) tetüt mutatna Forskál, 's annak nagyságán el-íszonyodnának a' nézők, azonnal hamar egy marok tetüt kerestek a' jámborok ölzve: azzal kínálák Forskált: azt gondolván, hogy tetüvel kereskedünk. Szint azt tselekevék, midön más bogarat, vagy férget mutattunk a' nagyító üvegen: az ollyant tele marokkal hordák hozzánk: 's meg-mutaták egyetemben, mi ferények

az

az ilyenek fel-keresésében. Kramer Ur el-hirefedett az hányató por által. Loheia a' 15°, és 42' alatt fekszik.

Méz
korából.

308. l. Loheia Városán kívül a' méz *Korall*-köből égettetik. Illy korall-kövek közt midön öszve töretek, láttam tengeri hoszszu tsigákat, mellyek még mind elevenyek voltak. A' kö a' tengerből szedetik, midön a' hónap-szeri áradás után a' víz le-takarodik. A' természethez tartozandó takarmányunkat hajón Mokka Városába küldénk, hogy gyalogolásunkban, vagy tevéen való utazásunkban ne terheltefsünk. A' Loheia Várofi fő Tiszt, Emir, a' Mokkal Dolához levelet írt: hogy jó gond viseltetés reájok. (Mokka, Mekkától különböző Város.)

Beitelfakih

311. l. Ur. 1763-dikában Beitelfakih Városá felé indulánk. Jemen tartományában szamar háton szokás utazni. De podjászunk teve háton hordoztatott. Olly bátorságos mindenütt az ut, mint Európában: senkitől se kell félni; és így nem szükséges nagy Karavána társaságra várakozni. Az uton sok káfe gunyhót találtunk-elé. Ott jobbara tsak *Káhvve*, vagy-is *Kisibir*, az az: káfe héjból, vagy hajból készítettett ital, találtatik; más nem; még viz ital sem.

Arab
tsárda.

Kisibir,

314. Meneire nevü nagy faluban ^{Manfalé} Manfalét találánk, az az olly szállást, ^{szállás.} mellyben az utazó egynehány nap ingyen tartatik; ha meg - elégszik egy paddal, Kischirrel, Duraból (köles forma lisztből) süttetett puha kenyérel, és teve téjjel, vagy vajjal. Az illyen szállás Tehamában, Jemen tartományában gyakran találtatik - elé. Mihent hallá a' vendégfogadós Ur, hogy Europai vendégi érkeztek, maga jöve közinkbe, hogy látná, ha a' legényei jól szolgálnak - é nekünk: bárányt metszett vólna, ha mulathattunk vólna nála. Buza lisztből süttetett Kenyeret: tehén tejet adott: tudván, hogy amazt nem igen szerettyük. ^{Teve-tej.} A' teve tej olly sűrű, hogy, ha újjal emeltetik valamelly része, úgy nyúlik róla, mint a' fonál.

317. l. 1763-ban. Febr. 25. napján *Beitelfakib* Városába érkeztünk. 14°, ^{Kafé.} 31' alatt. Ott tele vólt a' szállásunk hangyának bizonyos nemével. Ebben a' Városban olly nagy a' kaféval való kereskedés, hogy annál talán nagyobb az egész világon nintsen. Oda Egyiptusból, Siriából, Konstantinápolyból, Fez, Marok tajájáról gyülekeznek a' kereskedők. Jönnek ^{Banián.} Banián nevü pogányok - is: kik hires kereskedők. Azok az halottat el - szókták égetni; azt

azt ki-vévén, egyébként a' Városban az ő szokások szerént élhetnek. *Beit elfabih* ennyit téfzen: Tudósok lakó-helye. Nem régi Város.

330. l. Ez a' szó *Ibn*, testi fiat jelent az Araboknál; 's azért Krisztust nem mondják: hogy *Ibn Alláb*. Isten fia: hanem, *Rubb Allab: Isten lelke*. (de ezt se jól.)

Rendes
kövek.

333. Beitelfakitól nem meszfe Káhmnál láttam olly hegyet, mellynek kövei darabonként hárántékofofyon egy máfyon fekfzenek: mindenik 8. hüvelyknyi szélyefségü 4, vagy 5. lábni hoszfzaságu. Azt vélne az ember: hogy merö emberi mesterség által ment véghez ez a' rakás, és egyeztetés. Láttam illyet más helyen-is. Vagyon illy kövekböl alló hegy Islandiában, mellynek illy kövei $\frac{1}{2}$ réfnýiek a' szélyefségben, 3, vagy $3\frac{1}{4}$ réfnýiek az hoszfzaságban.

Káfé
hegyek.

Ki-mentem a' káfé hegyekre, és kertekbe. A' káfé fák akkor virágzottak, és gyönyörü illattal kedveskedtek. Ottan szép házat-is láttam. A' hely Budgosénak hivattatik, nem meszfe Beitelfakitól. Bátorfáságos mindenütt a' járás.

Arab
hálás.

341. További utazásomban vettem észre: hogy az Arab Zsákba bujlik éjjeli háláskor; és így nem bántya

se

fe tetü fe balha : mert a' Zsák nap
estig a' ház tetején hever.

Uddába érkeztem. Az nem ke-
ritett kis Város. Az Uddai káffe leg-
jobb az egész Jemeni Tartományban,
és így leg-jobb az egész világon.

Uddai
káffe.

Jemenben nintsen másutt bélelt,
és ki-rakott út, hanem csak a' nehéz
járásu hegyeken.

Bellelt út

Beitelfakiban a' tűz támadáskor lá-
tám, mint viseli magát az Arab. Sen-
ki se lármáz, senki sem sir, ri; ha-
nem ha vigasztalod, azt mondja: az
Isten akarattya.

Arab szo-
kás a' tűz
támadás-
kor.

355. Mokha Városába indulánk. Mokha.

Oda érkezvén fokot szenvedtünk par-
tékánk bontogatása, és vizsgálása miatt:
főképpen mikor a' természet-béli gyűj-
teményünk, a' halak, férgek, 's több
a' féli fel-rázagattatott, 's büzülni-is
kezdett. Mokhában egyik kedves tár-
som Haven Ur meg-halt. Az Anglu-
fok Indiai hat Katholikus hajós le-
gényt küldének hozzánk, a' kik Havent
a' temetőre vinnék: magok pedig ké-
sérék az halottat mindnyájan.

373. Mokhából Mufa felé Táás-
nak indulánk. Ide 1763-ban, Junius
havában érkezénk. A' Dolánál lévén
Kischerrel, és pipa-dohánnyal kínál-
tatánk. Az Urak ott bizonyos fának
apróra metélt agatskáit szokták olly

Táás:

II. Szak.

B b

for-

formán rágitskálni; mint mi nálunk idő-töltés fejébe szokás hebe-hóba burnótot szippantani. Táásban ajándékot küldenk a' Dolához, melly 24. talért érő Indiai gyoltsból állott. Kéfszen tartánk ide ajánló levelinket - is.

394. Táásból Sána Városába, a' Fejedelemhez Junius havában indulánk. Altal menénk Mharrás nagy hegyén. Sok és szép ott körül belől a' buza a' földeken. Juliusban Jerim nevű szép nagy faluban szállánk-meg. Ott az esőért az Arabok protzeffiót járták; azt kiáltván: La Allah, illah Allah; nagy alázatofsággal. Sok ott a' Sáska. Láttam, hogy bizonyos Arab abból egész zsákkal szedett, hogy téli eledelére meg-szárítsa. 10. Juliusban a' nyavalája után Forskál Ur kedves társom, itt meg-halálazott. Jól tudott Arabúl. Sok volt a' fűszerezésben a' fáradságos iparkodása. Jerimből Damárba menénk.

Arab
protzeffio

Sáska.

Forskál
halála.

406. Holott réguta nem láttak a' Damáriak Európai embert, már egy negyed mérföldnyire todúlt-ki elönkbe a' nép; a' Városba még nagyobb volt az álmélkodó tábor. Mintegy 5. ezer ott a' ház, a' 'Sidók a' Tartomány szokása szerént a' külső Városi faluban

ban laknak. AZ Orvosunknak itten fok volt a' fáradsága.

16. Juliusban *Sána* Városába jutánk szép betsülettel fogadtatván: hollott a' Fakih Achmed a' Fejedelemnek nagy Tiszte fél mérföldnyire küldé emberét eleibénk: hogy a' Városon kívül lévő szép kert szállításra vezetne bennünket. Az nap este igaz hogy rozvatsoránk volt; senki se küldött; velünk se hozánk; de más nap az *Imam* a' Fejedelem ajándékul ött bárányt küldött, annyi fát, a' mennyit három teve birhatott, vialz gyertyát böven, rézs kását, fü szerzfámat. Botsánatot kért a' Fejedelem, egyetemben: hogy más nap sem botsáthat maga eleibe dolgai miatt. Hallánk egyvegebe, hogy mig oda nem hivatunk, a' házból ki-nem járhatunk. Azt elefelejték meg-mondani: hogy szokás ellen való dolog, magunkhoz addig valakit eresztteni, mig az *Imámmal*, a' Fejedelemmel nem szóllunk. Illy szokást tartanak egyéb Nap-keletiek magok-is. A' Tripolisi Baschának Követe Kopenhág Városában senkivel sem akart beszélleni, mig a' Király Fő-Tisztehez nem eresztetett.

Sána ső
Város.
Nagy be-
tsület,

413. Julius 19. napján meg-ize-
nek, hogy az Imámhoz kell bé-járul-
nunk. Fakih Akhmed vezete bennün-

Udvari
fogadtatás

ket a' palotába. Midőn abban a' gyanuban volnánk, hogy magányos beszélgetésre hivattatunk, az Imámnak, 's egy két Tifzének eleibe, ihol iszonyodva láttyuk: hogy a' Királyi palotának udvara teli a' fok lóval, szolgával, és egyéb Arab néppel: baj volt köztök által-ütni. A' fő istálló vagy Lovász-mester Ur vágott előttünk utat (úgy tetszik buzogánnyal) Az Audienciának, avagy az udvarló palotának szobája négy szegű nagy bóltos épületből áll. Annak közepén egy-néhány ugró kút vagyon; mellyek a' vizet mintegy 14. lábnyi magasságra lövik. Látánk már magos egy poltzon az Imám Királyi szekét, ott üle Imám a' drága vánkofok közt, Napkeleti módra a' keresztbe vetett szárain, farkain. A' ruhája világos zöld; mellynek újjai böven le-fityegtek. A' turbánnya nagy, terebélys, tiszta fejér. Jobba felől a' fiai, bal kéz felől a' testvéri állának. Elötte Fakih Achmed a' Tifzte áll vala; mi az első gráditson, és így egy kevesé alább állánk, mint amaz Udvari említett Tifzt. Mind a' két felül szoroffan egész az ajtóig rendre állának az Arab fő emberek. Egyenesen Imám eleibe vezetettünk, 's meg-tsókoltuk keze fejet, és tenyerét, valamint a'

térdi

térdei ruháját - is. Nagy kegyelem a' tsókra tenyeret nyújtani. Mihelyt egyikünk Imám kezét tsókkal illeté, egy a' fő Tisztek közül fel-kialta: Isten élteffe az Imámat, 's így továbbá. Utánna a' többi; 's tellyes erővel szint azt kialtá az ott álló hoszfszu nagy fereg. Első valék a' tsókolásban, 's mind erre, mind a' nagy pompára, igazán mondom, hogy döbbsentem. Holott pedig a' közönséges Arabiai nyelv az udvaritól nagyon különbözik, 's én csak amazt, azt-is pedig csak filányúl tudtam, a' mi Mokhai inafunkat tettem szó-váltóvá; érté azt a' parasztoz nyelvet Fakhi Achmed-is, és megmagyarázá, a' miket mi mondánk, a' Fejedelemnek. Meg-mondánk: hogy azért járánk illy utat: mert ez leg-rövidebb az Indiában lévő Dániai szálláshoz (Coloniához) azt-is oda tevének, hogy tapasztalánk mindenütt az igazságot, és a' bátorságos utazás helyes rendit mindenütt Imám Országában. Meg-felele Imám, 's örülvén jövetelünkön, szabadságot engede a' bátorságos maradásra, a' meddig dolgunk engedi. Minden jót kívánván a' Fejedelemnek el-butuzánk. Számunkra osztán tizen egy erfzény pénzt Ajándék. küldött a' Fejedelem: mindenikben 99. komászi vólt, abból 32. egy tallert

tészen. Két erzfény a' velünk lévő inafok, és késérök számára küldetett, százból egyet magánál fogott szokás szerént a' Követ. Kellett az apró pénz a' mindennapi konyhai költségre. El-vettük, hogy roszra ne magyaráz-nák, ha visszfa küldenénk. Dellest Fakih Achmedhez hivatztatánk: hogy meg-mutatnánk néki mesterseges szer-száminkat. Azok közt valának na-gyító, mezfsze-látó, idő változás mu-tató üvegink, nyomtatott képeink, föld, és tenger-ábrázaló papirofink. Fakih a' járásban, kelésben fokat ta-nult a' föld ábrázaló ismeretből: no-ha oda tartozandó papirofokat fo-ha fe látott; tudta az Europai Várofo-knak neveket, egymástól való távúl-lételeket, földi, tengeri hatalmokat. Tudván, hogy a' fő rendü Mahome-tánusok eleibe Europai embernek nem szabad ajándék nélkül járulni, orákat, 's természeti vizsgáláshoz tartozandó szerfszámokat nyújtánk mind a' Feje-delemnek, mind a' Fakihnak. Felelé-nek; nem kellett volna: mert nem va-gyunk Kereskedök; de kedvessen ve-tettek, és nem ingyen. Szána Váro-fa 15°, és 21'-dik alatt fekszik. Nagy ott mindeu félből a' vásár: a' kenye-ret csak az Afzszonyok árúllják. Va-gyon olly vásár-hely-is, a' hol az a-

vit ruhát újjal el-lehet tserélni. A' Mester-emberek, vargák, szabók, ötvösök 's több a' feliek nappal a' Városnak bizonyos különös részében, tulajdon boltjaikban üldögélnek. A' fa drága: vagyon földi, avagy kövi szenek. A' szöllő gerezd húszféle, 's bővséges. A' 'sidók abból bor-is peresülnek (fatulnak) A' Szánai Várban láttam egy német ágyút, és azon illy irást deák betűkkel *Jorg Selos gos micb* 1513.

423. l. A' Konstantzinápolyi Sultán minden Pénteken a' metsetbe járul, és így a' Szánai Imám-is, nagy pompás járással. Ismét be-hivattattunk a' Fejedelemhez, és mesterséges szer-száminkat meg-kellett mutatnunk. 25. Juliusban az Imám szép Arabiai felső Ajándék. és alsó ruhával ajándekozott-meg bennünket, 's a Mokhai Dolához miattunk parantsoló levelet adott, mellyben azt-is meg-parantsoló, hogy utra valóra 200. tallért olvasson-le nekünk az említett Dola. Sánából Mokha felé indulának vizsiza Julius 26-dik napján. Az uton Tzigányokhoz hasonlító Tzigányok. vándorlókat találánk-ele a' fa alatt sátor nélkül: volt szamarok, ebek, bárányok, tyukok: koldúlnak, és lopnak. 4-dik Augusztusban Mokhába érkezének. 13°, és 19' alatt. 400. esz-

tendőnél nem idősebb Város. Itt is kereskednek az Anglusok, és álhatos szállásra házat béleltek ki. Az idén négy gallyájok fordula-meg itten. Skot Urnak gallyáján Bombay felé hajóztam. Babelmandebhez értünk; ott ütnek ki Perim Szigeténél a' veres, vagy Arabiai tengerből a' széles tengerbe a' gallyák. Itt azt kérdi az Író: ha valaha Afrikának szomszéd része nem szakadt-e el Arabiától, mint Szitzilia Olasz Országtól? de ki nem végzi. A' hajóban a' betegség Baurenfeind Urat kedves társomat kivégzé az életből, 29. Augusztusban, az inásunkat 30-dikban. A' tengerbe vetetett mind a' kettő. A' nagy tengeren látánk 12, 18. hüvelyknyi fok kis apró kigyót.

Babel-
mandeb.

Bauren-
feind halá-
la.

Tengeri
kigyó.

Donáti

453. Tudositás adatik Donati Ur felől, kit a' Szárdiniai Király Nap-keleti utazásra igazított. Nem igaz, hogy Mahometánusá lett. Papiroffai felől a' Malabari Karmelitáknál, 's a' Góai Királyi hely-tartónál kell tudakozni. Donáti Ur meghalt Nap-keleti utazási alatt.

LXXVII. K Ö N Y V.

Niebuhr Folytatása.

2-dik Szakaszsa.

Nyomtatott Kopenhagban 1778-dik-^{Bombay.}ban. Az első levéltől fogva le-
irattatik Bombay Szigeti, és Suráti
utazása. Bombay az Anglusoké. A-
zon nevü Várofa a' 18°, és 55' alatt
fekszik. Nagyobb ezen Szigetben a'
Kátholikus száma, mint a' Proteztán-<sup>Kátholi-
kufok.</sup>foké. Ott a' Kármeliták és egyéb
Szerzetesek munkálkodnak. A' Jesui-
tak-is szép Templommal es házzal bir-
ták a' Városban. Ez a' Vármegye há-
zává, a' Templom vendégség és tántz-
házzá változott. Ehez szépségre néz-
ve Indiában hasonló nints. 15 lev. <sup>Vallásbéli
engedelem</sup>
Az Anglusok meg-engedik kinek-kinek
a' szabad vallást; de azt a' munkálko-
dó (Miszfiónáriusoknak) Barátoknak
meg-nem engedik, hogy annyi népet
terítsenek, a' mennyit terithetnenek.
Ha valaki az idegen vallásból Káthó-
likus hitre akar térni, arra kötelesek
a' Barátok, hogy azt elébb az uralko-
dó Tanátsnak bé-jelentsék, 's ha ez
a' tanáts jóvá hagygya az okot,
mellyre nézve meg akár valaki térni,

meg-engedi, hogy meg-leheffen keresz-
telni. Az ritkán esik. Mert a' Mahi-
mi Karmelita fülem hallattára panaszol-
kodott arról. Azomban csak ugyan té-
ríttenek. Az Anglusok, és Portugállu-
fok alatt lévő minden rab szö'iga Római
Kátholikus. Magam-is vettem Afrikai
Kátholikus Atyától eredett 16. eszten-
dös gyerköltzét, 's Kátholikus Pater
által tanítottam az hit ágazatiban. Az
Indusok. ide való r. gi lakosok Indusok, *Hindus*
a' nevezetek. Senkinek sem ártanak.
Egy más közt se társalkodnak, 's a'
vallásra nézve egyik rész a' másikat,
harmadikat tisztátalannak tartja, úgy
hogy az ollyannal nem - is esznek.
Köztök ki *Bráman*, avagy Szerzetes;
ki *Rasbat*, avagy Katona; ki *Bánián*,
avagy Kereskedő. (el-mennek meszsze
földre kereskedni) ki szántó-vető. Az
elé - számláltatott mindenik rend, más
más majd 30. fele *Kast* nevü sorra,
vagy nemre osztatott. A' Mogolnak,
's a' Mahometanuságnak az ereje In-
diában már igen gyarló.

25. l. Után elé-adatnak fok felé
Indiai Irások. (Niebuhr Protesztáus Iró
tsipdezi néha néha a' Kátholikusokat)
Az Indusok vallása külső képpen bál-
vánvózó; de azt hallám: hogy az o-
kossak egy Istent, ki mindenknek te-
remtő, 's el-tartó láthatatlan alkotó-
jok,

jok, tisztelnek. A' Baniánok Bombayban az ő halottjokat el-égetik; de ha nem 18. hónapi a' gyermek, eltemetik.

54. Surát leg-nevezetesebb ki-kötő partya Mogolnak; és így nagy Kereskedésü. 21° , és $12'$ alatt fekszik. Ott az Europai Kereskedők közt leg-erősebbek az Anglusok, és az Hollandusok. Surat,

70. Az Indiai Afzszonyok dolgosaik, mind az Urok. Láttam Bombayban fokakat, kik fát hordának, 's ezüstöt, aranyt, gyöngyöket viselének testeken; Azok mind gyűrűk, mellyek a' maradékák-is használlyanak. Gyűrű az órrókon, füleken, lábok kezek újjain, peretz a' karokon. Surát Városában ispitály vagyon az oktalan álatok számára: oda bé-fogadják a' vén teheneket, lovakat, 's döglöttökig ápolgatják. Láttam ott 125. esztendő nagy vak tekenyös békákat: bárányokat, galambokat 's t. a' f. bizonyos Orvos-is vagyon a' számokra. Indiai Afzszonyok.

78. Surátból Bombayba tértem vissza; Bombayból 1764-dikben Máskátba; 's oda 1765-ben Januárius havában érkeztem. Máskát Arabiai Fejedelemehez tartozandó; igen erős Város. Máskát.

90. l. Febr. 4. napján Abuschárnál kötöttünk-ki, az másképp Buscheer nevével. Abuschár.

vü. Ott épített *Nadir Schách* az ő hajóit. Innét utaztam *Persépolis* felé. Altal mentem *Tankefiron*, *Kormudfon*, *Khanieken*. Az én Kassemban (avagy utazó társaságomban) voltak *Mahometánusok*, *Örmények*, *Katholikusok*, *'Sidók*, és, holott mind a' *Ramadán*, mind a' *Husvét* érkező volt, az egész fereg böjtölt. (A' *Mahometánusok* éjtszaka zabálhatnak) Az *Örmények* a' böjtkör még a' három esztendő gyermekeket is reá fogják a' böjtre. A' *Katholikusokkal* böjtöltem én is, úgy mond *Niebuhr*, mert ritkán találtam huft az uton.

Schirá.

113. 18. napot töltöttem *Abuschar* ról *Schirásig*, ott találtam *Angiából Herkulest*; 's szépen fogadott.

Persépolis

114. *Schirá*s kerített *Persiai Város*; de a' bástyák téglái égetetlenek. Szép a' *Fejedelem palotája*, 's kertye. 's a' t. Ide közel fekszik *Persépolis* régi roppant épületü helység; de már merő dűledék: álló magányos oszlopit, 's más nyomdok láttattyait le-rajzolva adja-elé *Niebuhr*; a' 123. levélnél. Temérdek fok emberi képet is rajzola ott le a' falakról, mind kondor hátul az hajok, 's gyanu, ha nem volt - é már a' barókának akkor kelete.

170. Vannak Schirásban 'Sidók', ^{Örmények} vannak Keresztyén Örmények; de nem igen sokan. Isfahán táján egy felől 14, másfelől 30. Örmény-falu találta-
 tik Perfiában. Schirásban az Anglu-
 fok házánál vagyon a' Kápolnájok: oda gyülekeznek mindennapi ájtatof-
 ságra. Ur. 1665-dik esztendejében 13. ^{Örmény}
 Aprilisben Husvét Szombattyán jelen ^{Templom}
 voltam a' Templomjokban; és (igy ^{és Isteni}
 szól a' Protestáns ember) úgy tet- ^{szolgálat.}
 szett, mintha az első Keresztyének
 gyülekezetében lettem volna. Az el-
 sö Papjok ezen kis nyáju Örmények-
 nek Takáts volt, egyéb Oltári szol-
 gák közt az egyik Szakáts, a' másik
 Herkules Uram inassa, a' harmadik
 Varga, a' negyedik Asztalos volt. A'
 Kápolna gyönyörű. Láttam az Oltá-
 ron Keresztet, nagy kelyhet, ezüft-
 tel ki-tzifrázott nagy könyvet, kü-
 lömbféle viasz gyertyákat. Az Oltári
 udvarlók mind palástot vifeltek, mel-
 lyeknek hátokon kereszti jel vala. Sü-
 vegetlenek valának a' Templomban.
 (A' Mahometánusok a' turbánt a' me-
 tsetben se teszik-le:) A' Papnak fején
 sapkát láttam. Láttam a' fok fő és
 melly hajtást, neha egész földig. Mi-
 dön az Évangeliomból az olvastatnek:
 ne féllyetek, a' Názareti meg-teszitte-
 tett Jésum keresztek, fel-tamadott,
 nints

nints itt; tapsolva ütögeté az egész gyülekezet a' kezeit: más olvasáskor, midön az Ur Jépus békeféség hirdetéfé emlegettetett, egyik férfi a' másikat meg - tsókollá. Hallám a' fok ének - szót. Az (Oltári) Szentség öregnek, kitsinynek két szin alatt ofztogattott. Estve a' Pap Egyházi két késé - rővel el - jött Herkules Urhoz, 's mindenikünknek irott tójáffal kedveskedett, 's reánk adta az áldáft. Más nap - is regvel szint így látogattatunk - meg.

Erő egyen -
getés.

173. Meg - látogattam azt az helyet, a' hol a' Persák musika alatt, imádság után, az ő erejeket gyakorolák, próbálgaták. A' Mahometánufok akár mi (még játékos) munka előtt is imádkoznak.

A' gyöngy
az ágokon

207. A' tenger alatt lévő ágokra gyülekeznek fokfzor a' gyöngyös tekenyök, és onnét az ágokkal együtt vonatnak - fel.

Babilon.

240. 1765. Novemberben meg - jártam Básrát, Lelumot, Hellét, és Bagdádót; Eufrátes táján. Helle táján fe - kütt a' régi Babilon; 's arról nintsen, úgymond, kétség.

Könyv -
bélr.

307. A' ki Arabiai, Török, és Persiai irott könyveket akár venni, fohol fe talál arra olly alkalmatofsá - gat, mind Konstantzinápolyban; mert

vagyon ottan olly könyves bólt, mellyben leg-alább a' Nap-keleti Keresztyének könyveket vehetnek.

308. Bagdádban a' Karmeliták sokakat térítettek a' Római Anyaszent-egyházhoz a' nem egyesültek közül; 's a' Nesztorianusok Temploma a' megtérteteké lett. Meg-érté-
fek.

338. Emlegeti a' Kerkuk Városi megtért Nesztorianusokat.

340. Altun Kupriban meg-dörgöltetem magamat Nap-keleti szokás szerént. Le-fektetik az embert, 's az izmos legény néki esik az öklevel az ember minden izeinek, 's azokat erőf-fen meg-dörgöli. Jól érzém arra magamat; főkép egy napi járás után. Dörgölés.

349. Niebuhr Kármelisben a' megtért Nesztorianusokkal beszédbe eredett a' Pápáról, 's maga-is meg-bánta, hogy azzal őket talán meg-botrán-koztatta.

352. A' Nesztorianus Pátriárka Elkosban lakik, Mosul mellett lévő faluban. (Elkost mondja Nahum Profeta hazájának) 's nehutt Alkavaschinak-is hivattatik. (A' Jakobiták Patriárkájok Diarbekriben lakik. Mosul 36°, 20' a- Pátriárkák
latt 1000 esztendő előtt 200, 's az ott Keresz-
tyénység
lévő Keresztyének mondások-ként 400. Keresztyén Templommal jeleskedett. Tigris partján áll a' régi Ninive Vá-

rosának ellenében. Most a' Keresztyének ott tiz Templommal birnak. A' régi *Ninive* nyomdoka szántó-föld. *Tigris* táji nagy falu *Batne*, merő Keresztyénségből áll, mellynek nagy része a' Pápával egyez. Közel oda *Tilkaif*, 3, vagy 4. száz házból áll, mintegy fele a' Romai Pápát ismeri fejének.

Nisibi. Ur. 1766. Aprilis havában Mordin felé vöttem utamat Mosul Városából. 379. Völtam Nisibi, avagy Nissabin Városában, régi neve *Antiochia Mygdonia*; a' Romaiaknak vég vártájok a' Persák, és Párthufok ellen. Sz. Jakab Temploma nagy, 's meg-vagyon, de igen méllyen fekszik már a' földben. Ott még-is a' Romával egyező Örmények Misét tartanak néha.

Sátorozás. 384. I. Nyáron a' Nap-keleti Urak sátozt vonnak, és az alatt laknak.

Kátholikufok. 391. Mardin Várofa 37°, és 19' alatt. Itt a' Romával egyező Örményeknek szép Templomjok vagyon. Vagyon ott Templomok a' Romával egyező Jakobitáknak, 's néhai Nesztorianufoknak-is. A' Mardini Kármelita ajánló levéllel késért a' Diárbekri Kapuzinufokhoz, és tapasztalám hasznát. 404. A' Diárbekri Khaldéufok Patriárkájok a' Pápával egyező. 423. Alepus-

pusban fok Európait találtam, 's nálok meg-nyugodtam.

425. Siriában nagy a' Keresztyén-ség, főkép Libanus hegyén. Ott a' Maroniták, a' Druszi nemzet pártfogása alatt szabadon élnek leg-alább szabadabban mint a' Városokban. Nagy számuak, 's a' R. Pápával egyezők. Arabiai nyelvel élnek az Isteni szolgálatban: Vannak ott Romával egyező Görögök-is.

456. Élnek a' Maroniták közt Jesuiták, Frantziskánusok, Kaputzinufok.

LXXVIII. K Ö N Y V.

Olvasztatott illy K. *Description de l'Arabie.* Arabiának le-iratása, NIEBUHR által Párisban. 1779-dikben.

I. *Arabia határi.*

A' veres, és a' Persiai tenger közt fekszik: ide valók Siriának, és Pálasztinának pusztaí. Tartományi, *Jemen, Hadramot: Omám: Laksa, Nedsjed, Hedsias.* 10. Sám, vagy Smum, vagy Samiel nevü dögleletes szél fú Básra, Bagdád, Haleb, és Mekka közt; kénkőves szagából, és a' levegőnek

Arabia határi.
Sám nevü szél.

II. Szak. C c ver-

verhenyeges színéből veszik észre az Arabok az érkezését. Az oktalan állatok akkor a föld felé tartják az órrokat. Az emberek felkiáltanak: hogy borúllyanak a földre. A ki borulással elejét nem veszi, meghal. Tapasztalá azt Frantzia bizonyos borbély, ki a Karavánai jó tanátsnak szót nem fogadván, 's tapasztalni akarván a' láttattyát, megholt. Az éjszakai harmat és szél is ártalmas; de az Arabok, ha kin hálnak, befedezik egész ártzájokat; és így ártalom nélkül fekszenek. Az Europabéliek, a' kik ahoz nem szoknak, el-lankadnak. 's a' t.

Ejszakai
szél.

Mahomet
nemesei.

16. A' Mahometánus Nemesek, Mahomet maradéki, azoknak nevek hol Scherif, hol Schejid, Emir, vagy Maula 's t. a' f.

17. Mahomet vallása fok szakadása, ott ki Sunnita, ki Zeidita, ki Schiita. 's t. a' f.

rab kö-
szöntés.

70. Az Arab köszöntés ez: *Salam aleikum*, békeesség veled. Ezt mondván, jobb kezét a' szivére teszi. Felelet: *aleikum essalam*: veled bekeesség; de Egyiptusban, és Siriában a' Keresztyént köszöntven a' Mahometánus tsak jó napot kíván, mondván: *Sebak el Cbair*. 's a' t. Nyelvekben semmi hasonlatosságot se vettem észre a' mi-
enk-

enkhez. Ugy tetszik hasonló a' 'Sidóhoz.

146. A' gyermekeket az Urak othon, egyebek a' Moscheáknál lévő iskolákban tanittatják olvasásra, írásra vallásbéli dolgokra, szamvetésre. Mindent fen-fzóval olvasva tanulnak, 's azomban magokat ingattyák, mint a' 'Sidók. Azon kívül vannak fő Iskolák-is a' nagyobb Városokban (Jemenben ket-tő) a' hol a' Tsillág nézésre, böltsekedésre, Orvos tudományra tanittatik az ifjuság. De fokkal alább valók az Europabelieknél. Emlegettetik a' verfező, és költeményes tudomány-is nálók.

Iskolák.

Arabiában a' Görögök találtak aranyt; most nints se bányában, se a' vízben; hanem elég vagyon Abisínában (ellenben által) a' ki othon arany pénzt veret, azt a' külső Országiból verei. Azomban Loheia Városában bizonyos Fakih azt bizonyította, hogy ő tud olly helyeket Arabiában, melyek az előtt arany bányák voltak. (Mind ezekből azt vehettyük észre: hogy Niebuhr a' bányákról keveset tud.)

Arabiai arany.

Régenten Arábiát nevezetefsé tette az arany, és tömjén. Most is vagyon Liban, vagy Olibán nevü temjénnye. Az Anglusok - is szednek

ott *Frankincense* nevűt; de nem jó.
's a' t.

Könyv-
nyomtatás

II-dik Szakasz. 45. Arabiában könyv nem nyomtatatik, Konstantinápolyban lintsen nagy kelete: mert szebb az Irás a' nyomtatásnál. (má'futt más az oka.) A' 'Sidók Amsterdámban, 's Velentzében nyomtatott könyvekkel élnek. Azomban a' 'Sidóknak vagyon Könyv-nyomtatójok Konstantinápolyban 's má'futt-is; a' Görögöknek pedig mind ott, mind Bukeresten.

Mekka.

226. Mekkának négy szegü, sok oszlopu tornáztú kerítése 7. tornyot mutogat: mindenik két vagy három szegésü. Sok benne a' különös metszet, a' tornyokon a' föld világ képe, Keresztyéennek nem szabad bémenni. A' közép épületről, melyet igen tisztelnek, el-hitetik, hogy Abraham ott imádkozott.

Médina.

241. Medinában öt nagy tornyú a' közép fallal, az oszlopos, ropant kerítés. Abban van Mahomet Koporsója: nem igen különbözik a' többtől. Mellette vagyon a' Jé'us Krisztus számára üres egy koporsó: mert hiszik, hogy minek elötte ítéletre el-jö. Medinában meg-hal. Ezt hitelre méltó különbéle Mahometánusoktól hallám, hogy hiszik. (Igy keverik az igazat a' költeményel.)

250. Vannak vándorló bujdosó Arabok-is. Azok Beduin nevet viselnek. Ezek az igaz Arabok. A' nemesség neve Schech. Sátorokban laknak. Ha magokat védelmezik, egy Fejedelmet választanak, 's együtt tartanak. Holott a' mezőkön, hegyeken laknak, igen jó szaglátuak. Tsudályák, hogy lakhattyák egyéb emberek a' bűdös Várofokat. Teveket, 's egyéb marhákat tartanak; a' Várofokra kereskednek. Laknak ('s úgy tetfzik a' Török Ts. pártfogása alatt) Bágdád, Moful, Orfa, Damask, Alép táján. Sok féle nemzetü néven, 's határ szerént ismértetnek. Illyen a' *Kháled* Nemzet, avagy *Kháled* fiai: *Kiáb* nemzet, a' *Perfi*ai tengernél: *Montefik* nemzet, *Eufrates*nél 's a' t. *Alep* táján nagy a' *Maualí* nemzet.

LXXIX. K Ö N Y V.

Olvasztott illy K. *Nomenclatura Vegetab.* Auctore Jos. BENKÖ közép Ajt. A' Fűszéres főzátoknak Magyar és Oláh neveik.

A' Tudositásban az Iró, kinek dicséretes más illy munkája az első Szakaszban találtatik, elé-adja igyekezetének okát: mert az Olaság igen

isméri a' füveket, 's azokat haszonra fordítván, más nemzeteket fellül halad. E' nevek öszve-szedésében segítője volt *Molnár Adány* nevezetes Orvos Doktor; ki Brafsóban végzé életét 1780-ban: minekutánna majd 20. esztendeig viselte az Orvosi hivattal Bukeresten Havás al-földön. Egyéb segítőji: *Mauks Tobiás* Kolosvári nagy nevü Patikáros Ur. *Weiskircher, Langedorf, és Birk* Braffói Patikáros Urak. NB. az Oláh s betü = sch, v. = w. Tétettek ide olly Magyar szózatok-is, mellyek az elébbeni munkában el-hagyattak. Adattott ez a' Tudositás *Közép-Ajtán.* 1781-ben Septemb. 18-dik napján. Imé az a' munka egészlen.

N O M I N A V E G E T A B I L I U M.

C L A S S I S I.

M O N A N D R I A.

LATINA.	HUNGARICA	VALACHICA.
<i>Cana indica.</i>	<i>Ro'sa ndd.</i>	Belsitze.
<i>Amomum: Zingiber.</i>	<i>Gyömbér. Sárga Gyömbér.</i>	Gyimbir; Ingber.
<i>Curcuma longa.</i>		Gyimbér gálbin.

C L A S S I S. I I.

D I A N D R I A.

<i>Jasminum officinale.</i>	<i>Jáxmin.</i>	Jeszmin.
<i>Ligustrum vulgare.</i>	<i>Fagyal-fa.</i>	Málin nyegrú.
<i>Syringa vulgaris.</i>	<i>Borosnyán-fa; Boroszlán-fa.</i>	Szkumpine. Málin rósu; Boroszlán.
<i>Circæa lutetiana.</i>	<i>Vará sló-fü.</i>	Teliske.
<i>Veronica officinalis.</i>	<i>Vér ónika.</i>	Ventrilika; Verónike.
<i>Veronica: Beccabunga.</i>	<i>Derétze-fü.</i>	Bobovnik; Bri- bomnik.
<i>Verbena officinalis.</i>	<i>Szapora-fü.</i>	Szpóris.
<i>Lycopus europæus.</i>	<i>Vizi Pészertze.</i>	Csarváne.
<i>Rosmarinus officinalis.</i>	<i>Ro'smarin.</i>	Rószmarin.

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
<i>Salvia officinalis.</i>	Sálya.	Selje; Sális; 'Sálye.
<i>Salvia pratensis.</i>	Foszló Virág Vaa 'Sálya.	Selje de Kimp.
<i>Salvia; sclarea.</i>	Skárlát - fü. Bé- nédiéta-fü.	Sarláj.
<i>Piper nigrum.</i>	Bors.	Piper; Tyipér.

CLASSIS III. TRIANDRIA.

<i>Valeriana officinalis.</i>	Báldián-fü.	Odolán; Vále- rián.
<i>Valeriana; Locusta olitoria.</i>	Galamb-begy.	Csikorie de jár- ne.
<i>Tamarindus indica.</i>	Tamarinde.	Damarhindi.
<i>Crocus sativus.</i>	Sáfrány.	Sofrán.
<i>Iris germanica.</i>	Kék Liliom.	Lílie vünet.
<i>Iris; Pseudoacorus.</i>	Sírga Liliom.	Lílie gálbin.
<i>Eryophorum poly- stachion.</i>	Gyapju-fü.	Bombák de kimp.
<i>Panicum miliaceum.</i>	Köles.	Méj; Maláj; Maláj marunt.
<i>Briza media.</i>	Nyúl-perje.	Para'sin.
<i>Bromus secalinus.</i>	Ro'snok.	Öfzige.
<i>Avena sativa.</i>	Zab.	Owefz *
<i>Arundo phragmitis.</i>	Fedő-nád.	Trefztie.
<i>Secale cereale.</i>	Ra's.	Szecáre; in Di- strictu Hátszeg. Heráne.

Hor-

* Owufz Armenis nostris, quorum etiam Nomenclaturam Botanicam colligere institui.

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
<i>Hordeum vulgare</i> , & <i>distichon.</i>	Árpa.	Órz.
<i>Triticum aestivum.</i>	Tavaszbúza.	Grú de Prime- váre.
<i>Triticum hybernum.</i>	Ősz-búza.	Grú de Tomne.
<i>Triticum monococ- cum.</i>	Fejér Alakor.	Alák.
<i>Triticum repens.</i>	Perje; Kutya- Perje.	Pír; Ptyír.

CLASSIS IV.

TETRANDRIA.

<i>Dipsacus fullonum.</i>	Bogáts-körö.	Szkáj.
<i>Scabiosa succisa.</i>	Sikkattyu-fü.	Muskát de drák;
	Órdög - harapta- fü.	Rujen.
<i>Asperula odorata.</i>	Tsillag-sziv-fü.	Szinfziéne de padúre.
<i>Galium verum.</i>	Káfa-fü.	Szinfziéne;
		Szimzene.
<i>Galium; Aparine.</i>	Ragadály.	Túritza.
<i>Rubia tinctorum.</i>	Buzer.	Bu'ser.
<i>Plantago major.</i>	Úti-lapu.	Pedlád'sine;
		Pelád'sine; Pla- rad'sine, Mint- súne,
<i>Cornus mas.</i>	Som-fa.	Corn.
<i>Cornus sanguinea.</i>	Gyürü-fa.	Szindfzér.
<i>Trapa natans.</i>	Sulyom; Vizi- dió.	Csulíne; Núka de Lák; Cáfztáne de Lák.
<i>Alchemilla vulgaris</i>	Oroszlán-talpu- fü.	Kretzisór; Pláske
	Cc 5	Cufcu-

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
<i>Cuscuta europæa.</i>	Fetske-fonal ; Arany fonal-fü.	Tortzel ; Entorfzél.

CLASSIS V PENTANDRIA.

<i>Lithospermum officinale.</i>	Madár-köles.	Méj pafszerezsk.
<i>Anchusa officinalis.</i>	Ókör-nyelv-fü.	Linbá bouluj ; Mírutza.
<i>Cynoglossum officinale.</i>	Atratzél.	Linbá kinyeluj ; Atratzél.
<i>Pulmonaria officinalis.</i>	Tüdö-fü.	Plumunare ; Kutzkrisór.
<i>Symphytum officinale.</i>	Fekete Nadully.	Járbe lutátje ; Járbe lujtátel.
<i>Borago officinalis.</i>	Kerti Ókör-nyelv	Boránze.
<i>Primula veris.</i>	Szent György virágja.	Aglicts.
<i>Primula ; Auricula.</i>	Órikel	Aurikel.
<i>Menyanthes trifoliata.</i>	Vidra-fü.	Trifoj de Lák.
<i>Lyfimachia : Nummularia.</i>	Péncz levelü-fü.	Duminitze.
<i>Anagallis arvensis.</i>	Tyúk-szem-fü.	Szkinteutze.
<i>Convulvulus arvensis.</i>	Kis Fülák-fü.	Holbure mike. (Polomnide :)
<i>Convulvulus sepium</i>	Nagy Fülák-fü.	Holbure máre.
<i>Campanula persicifolia</i>	Óreg Harangvirág.	Otya bóuluj.
<i>Coffea arabica.</i>	Káfé tsemete.	Káffé.
<i>Lonicera : Caprifolium.</i>	Ká'sia.	Káfié.
<i>Lonicera : Xylosteum</i>	Tsont-fü ; Veres Úkörke.	Kápráfoj.

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
Verbascum: <i>Tbap- fus.</i>	Király-gyertya.	Lumináre; Kódd- V dcsi; Kapta- lan de cse gál- bin (<i>Lipán</i>).
Datura: <i>Stramonium</i>	Tsattantó; Put- tyantó.	Láor; Laure; Maszlág; Bó- lundóritze.
<i>Hyoscyamus niger.</i>	Belénd-fü; Be- lendek	Maszalár.
Nicotiana: <i>Tabacum</i>	Dobány; Tobák.	Tobák. Tutun *
<i>Nicotiana rustica.</i>	Török Dobány	Tobák Turcseszk; Tobák de ro- tund.
Atropa: <i>Belladonna</i> (<i>vulgo Mandrago- ra</i>)	Nagy-fü. Farkas-cseresnye.	Járbe kodruluj; Flore kodruluj; Matragona; Nadragula.
<i>Solanum: Dulcama- ra</i>	Veres eb-szölő; Sz. Jakab füve. †	Losnifor.
<i>Solanum tuberosum.</i>	Pityóka.	Pityóts.
<i>Solanum nigrum.</i>	Eb-szölő.	Dzirna; Szirna; Zerne.
<i>Capficum annuum.</i>	Török-bors.	Árdéy.
<i>Rhamnus catharti- cus.</i>	Festő-kökény; Szarvas tövis.	Verigár.
<i>Rhamnus: Frangu- la</i>	Büdös Cseresnye.	Lemn kineszk.
<i>Evonymus europæ- us.</i>	Ketske-rágó-fü.	Szálbe moale.
<i>Ribes rubrum.</i>	Veres szölő.	Kokazi; Kokeze rófie; Refin- tyine.

Ri-

* Vocabulum a Turcis petium.

† Circa Oppidum Nagy-Enyed Szent János füve
multis vocatur.

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
Ribes: <i>Grossularia</i> .	Egres; Köszméte; Piszke.	Ágris.
Hedera: <i>Helix</i> .	Erdei Szaritsa.	Jédere; Jégycere.
Vitis <i>vinifera</i> .	Szölő töv.	Vitze; Jitze de Jic.
Vinca <i>minor</i> .	Szász-fü; Lontz.	Szászó; Szász tyiu.
Asclepias: <i>Vince- toxicum</i> .	Fetske-fü.	Bryilianka; Lu- minótz; Hi- rundinér.
Chenopodium <i>viride</i> .	Laboda.	Lobodá.
Chenopodium <i>hybridum</i> .	Pokol-vár-fü.	Barjáne de Buba re.
Chenopodium: <i>Bo- trys</i> .	Fodorka.	Izme.
Beta <i>vulgaris</i> .	Czékla.	Szfékla.
Ulmus <i>campestris</i> .	Szil-fa.	Ulm.
Gentiana <i>lutea</i> .	Dantzia; Szent László Király füve	Djentzián.
Gentiana; <i>Centauri- um (minus.)</i>	Föld-epe-fü.	Fiére de pamunt; Potroka.
Gentiana: <i>Cruciata</i> .	Kigyó-fü.	Fiere pamuntu- luj.
Eryngium <i>planum</i> .	Rék tövis.	Szkáj vunet.
Eryngium <i>campestre</i> .	Órdög nadrág.	Szpine drákuluj.
Sanicula <i>europæa</i> .	Szaniczor.	Szaniszor.
Daucus (<i>sativus</i> ; Croata).	Murok; Sárga repa.	Morkov; Mor- kur; Murkoj.
Daucus <i>silvestris</i> .	Vad murok.	Morkur de kimfs; Ráfina fetye- lor.
Conium <i>maculatum</i> .	Bürök; Nagy Bürök.	Kukuta; Butsi- nyis. * He-

* In Districtu Hátszeg Herba Cicutæ hujus *Butsinyis*,
cau is ²⁰ ridus *kukuta*, audit.

LATINA.

HUNGARICA.

VALACHICA.

<i>Heracleum: Spbon-</i> <i>dyli. m.</i>	<i>Méde-talp.</i>	<i>Brena urszuluj;</i> <i>Lába * urszuluj.</i>
<i>Ligusticum: Levisti-</i> <i>cum.</i>	<i>Léstyán.</i>	<i>Léostyán.</i>
<i>Angelica silvestris.</i>	<i>Angyelika.</i>	<i>Angélike.</i>
<i>Coriandrum sativum.</i>	<i>Koriándrom.</i>	<i>Koriänder.</i>
<i>Coriandrum testicu-</i> <i>latum</i>	<i>Pakilinis-fü. (Te-</i> <i>mondád-fü).</i>	<i>Putorásza; Járbe</i> <i>putorofze.</i>
<i>Scandix: Cerefolium.</i>	<i>Turbolya.</i>	<i>Afzmaczuki;</i> <i>Turbalye.</i>
<i>Chærophillum bul-</i> <i>bosum.</i>	<i>Baraboly.</i>	<i>Báráboj.</i>
<i>Pastinaca sativa.</i>	<i>Paszternák.</i>	<i>Pasztarnák.</i>
<i>Anethum graveolens.</i>	<i>Kapor.</i>	<i>Marár.</i>
<i>Anethum: Fenicu-</i> <i>lum.</i>	<i>Édes Kömény.</i>	<i>Molotru.</i>
<i>Carum: Carvi.</i>	<i>Réti Kömény.</i>	<i>Tyim de kimp.</i>
<i>Pimpinella saxifra-</i> <i>ga.</i>	<i>Rák-furk-fü; Csá-</i> <i>ba-ire.</i>	<i>Petrefelj de kimp;</i> <i>Pimpinelle.</i>
<i>Apium: Petroseli-</i> <i>num.</i>	<i>Petre'selyem.</i>	<i>Petrefely; Pe-</i> <i>trenfel.</i>
<i>Apium graveolens.</i>	<i>Czeller.</i>	<i>Szelína.</i>
<i>Rhus Cotinus.</i>	<i>Szkumpia.</i>	<i>Szkumpie.</i>
<i>Viburnum: Lantana.</i>	<i>Ostormény fa.</i> <i>Ostor-nyelv-fa.</i>	<i>Drimók; Dre-</i> <i>mósz; Dere-</i> <i>móksz.</i>
<i>Viburnum: Opulus.</i>	<i>Kánya (Gánya)</i> <i>fa.</i>	<i>Kalin; Kelin.</i>
<i>Sambucus: Ebulus.</i>	<i>Földi Bozsa.</i>	<i>Boz; Boziu; Bo-</i> <i>szu; Szókmik.</i>
<i>Sambucus nigra.</i>	<i>Bozsa-fa.</i>	<i>Szók.</i>

Ta-

* Ab hungarico *Ldb*, quod pedem valet, acceptum. Herbam hanc, pro *Branca ursina*, quædam *Officinæ pharmaceuticæ* habent.

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
<i>Tamarix germanica.</i>	<i>Tamariska.</i>	<i>Tamariszk.</i>
<i>Alfne media.</i>	<i>Tik-búr.</i>	<i>Rakovina.</i>
<i>Linum usitatissimum.</i>	<i>Len.</i>	<i>Jin.</i>

CLASSIS VI.

HEXANDRIA.

<i>Galanthus nivalis.</i>	<i>Hó-virág.</i>	<i>Gyiótséj; Gio- tsél.</i>
<i>Narcissus poeticus.</i>	<i>Nárcissus virág.</i>	<i>Póré.</i>
<i>Allium: Porrum.</i>	<i>Pár-bagyma:</i>	<i>Ufzturój; Ufztu- nój; Aj.</i>
<i>Allium sativum.</i>	<i>Fog-bagyma.</i>	<i>Aj szelbátyik,</i>
<i>Allium: Scorodopra- sum.</i>	<i>Kígyó-bagyma.</i>	<i>Hágy'sma.</i>
<i>Allium: Ascaloni- cum.</i>	<i>Magyaróbagyma.</i>	<i>Ufzturój Urszu- luj.</i>
<i>Allium Ursinum.</i>	<i>Medve-bagyma.</i>	<i>Csápá.</i>
<i>Allium: Cepa.</i>	<i>Veres-bagyma.</i>	<i>Krin; Lilie álbe.</i>
<i>Lilium candidum.</i>	<i>Fejér Liliom.</i>	<i>Lilie róse.</i>
<i>Lilium bulbiferum.</i>	<i>Tűzes Liliom.</i>	<i>Aj de padure.</i>
<i>Lilium: Martagon.</i>	<i>Erdei Liliom.</i>	<i>(Aisor.)</i>
<i>Erythronium: Dens canis.</i>	<i>Piros Tavaszika; Veres Kankos.</i>	<i>Kokeséj.</i>
<i>Tulipa Gesneriana.</i>	<i>Tulipán.</i>	<i>Tulipán.</i>
<i>Ornithogalum nar- bonense.</i>	<i>Madár-téj.</i>	<i>Luska.</i>
<i>Asphodelus ramosus.</i>	<i>Király dárddtskája</i>	<i>Aisor.</i>
<i>Asparagus officinalis</i>	<i>Spárga.</i>	<i>Spárgé; Sparán- gel.</i>

Con-

LATINA.

HUNGARICA

VALACHICA

<i>Convallaria majalis</i> (<i>Lilium convallium</i>).	Gyöngyvirág.	S. ufl. ze; Klo- kotzel; Maze- ritye; Marga- ritár; (Flor Domnest).
<i>Convallaria: Polygonatum.</i>	Kakas-fark-fü.	Kódá; Kokofuluj; Kódá rákuluj.
<i>Hyacinthus orientalis.</i>	Fejér Jácziint.	Szambilla.
<i>Hyacinthus comosus.</i>	Mezei Jácziint.	Csápá csóri.
<i>Calamus: Acorus.</i>	Kálmus.	Spetibatze tarká- te; Kálmusz.
<i>Berberis vulgaris.</i>	Sóska-fa.	Agris rós.
<i>Loranthus europæus.</i>	Fái Gyöngy; Gyöngy-úg.	Voeszk; Veszék.
<i>Oryza sativa.</i>	Ris-köles.	Óréz; Úréz.
<i>Rumex acutus.</i>	Ló-sóska	Steje; Stegje; Stedfe; Styevio.
<i>Rumex: Acetosa.</i>	Mezei sóska.	Makris.
<i>Rumex: Acetosella.</i>	Madder sóska.	Makrifor.
<i>Colchicum autumnale.</i>	Őszi Kükörtsén.	Brendus.

CLASSIS VII.

HEPTANDRIA.

<i>Aesculus: Hippocastanum.</i>	Vad Gesztenye.	Kásztane káluluj.
---------------------------------	----------------	-------------------

CLASSIS VIII.

OCTANDRIA.

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
Vaccinum: <i>Myrtillus.</i>	Afonnya.	Áfinis; <i>fructus</i> A'fene.
Daphne: <i>Mezereum.</i>	Farkas bors.	Tulipin; Tulip- tyén (Lemni kínész.)
Polygonum: <i>Pistorta</i>	Kigyó gyöker.	Kerligetze; Kir- ligetze.
Polygonum: <i>Perficaria.</i>	Húnyor.	
Polygonum <i>articulare.</i>	Porti-fü.	Portsin; Trosz- kové; Trosz- kotzel; Trosz- kot.
Polygonum: <i>Fagopyrum.</i>	Iaritska; Pobdn- ka.	Hiri ska.

CLASSIS IX.

ENNEANDRIA.

Laurus <i>nobilis.</i>	Lübör-fa.	Lürber.
Laurus <i>Sassafras.</i>	Illatozó-fa.	Szafszafrás.
Rheum <i>undulatum.</i>	Rabarbarum.	Ravent; Revent.

CLASSIS X.

DECANDRIA.

Dictamnus <i>albus.</i>	Ezer jó fü.	Frantzinella; Diptám. Ruta
-------------------------	-------------	----------------------------------

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
<i>Ruta graveolens.</i>	<i>Ruta; Virnantz.</i>	<i>Ruta; Ruthe.</i>
<i>Pyrola rotundifolia.</i>	<i>Kerek Teli-zöld.</i>	<i>Marisor.</i>
<i>Pyrola secunda.</i>	<i>Körtöke.</i>	<i>Piresór.</i>
<i>Saponaria officinalis.</i>	<i>Szappan-fü.</i>	<i>Szorponell.</i>
<i>Dianthus: Caryo-</i> <i>phyllus.</i>	<i>Keri szeg fü.</i>	<i>Gárófil; Flór</i> <i>Domnest.</i>
<i>Sedum: Telepbium.</i>	<i>Bab levelü fü.</i>	<i>Járbe grászé.</i>
<i>Sedum album.</i>	<i>Kitsin ful fü.</i>	<i>Olofe; Olojse.</i>
<i>Oxalis: Acetosella.</i>	<i>Apró sóska.</i>	<i>Maktisor de pá-</i> <i>szere; Makris</i> <i>cu trifoj.</i>
<i>Agrostemma: Giba-</i> <i>go.</i>	<i>Konkoly.</i>	<i>Negyine.</i>
<i>Agrostemma: Coro-</i> <i>naria.</i>	<i>Kassai Ró'sa.</i>	
<i>Lychnis chalcedonica.</i>	<i>Tsillag-virág.</i>	<i>Flóre de szte.</i>

C L A S S I S X I.

D O D E C A N D R I A.

<i>Afarum europæum.</i>	<i>Kapott-nyak. Ke-</i> <i>rek-kapor.</i>	<i>Pópilnik; Pópil-</i> <i>nyik; Pópiv-</i> <i>nik.</i>
<i>Portulaca oleracea.</i>	<i>Kövér Portsín.</i>	<i>Járbe grászé de</i> <i>gredine.</i>
<i>Agrimonia: Eupato-</i> <i>ria.</i>	<i>Párló-fü.</i>	<i>Túritze máre.</i>
<i>Euphorbia heliosco-</i> <i>pia.</i>	<i>Kutya-téj.</i>	<i>Lápte kineluj.</i>
<i>Euphorbia: Esula.</i>	<i>Kis Sár-fü.</i>	<i>Alior.</i>
<i>Euphorbia silvatica.</i>	<i>Kutya nyelvü fü.</i>	<i>Alior de padure</i>

C L A S S I S X I I.

I C O S A N D R I A.

<i>Myrtus: Pimenta.</i>	<i>Minden féle fü-</i> <i>szerszám.</i>	<i>Áromáte de tot</i> <i>féle.</i>
II. Szak	D a	Amyg-

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
<i>Amygdalus: Persica.</i>	<i>Baratzk-fa.</i>	Perfzeg; Perszik.
<i>Amygdalus communis.</i>	<i>Mandola-fa.</i>	Migdále.
<i>Prunus: Padus.</i>	<i>Vad tseresnye-fa.</i>	Malin; Malin alb; <i>fructus:</i> Maline.
<i>Prunus: Armeniaca.</i>	<i>Tengeri Baratzk.</i>	
<i>Prunus: Cerasus.</i>	<i>Cseresnye-fa.</i>	Csirefe.
<i>Prunus domestica.</i>	<i>Szilva fa.</i>	Prún
<i>Prunus spinosa.</i>	<i>Kökény-fa.</i>	Pórumbele; <i>Szpin</i>).
<i>Crataegus torminalis.</i>	<i>Berkenye-fa.</i>	Szorb de padúre; Szorb Szelbá- tik.
<i>Crataegus: Oxiantha.</i>	<i>Galagonya-fa.</i>	Padutsel; Marat- fine.
<i>Sorbus aucuparia.</i>	<i>Veres Berkenye.</i>	Lemn putsósz.
<i>Sorbus domestica.</i>	<i>Barkótza-fa.</i>	Szorb.
<i>Mespilus germanica.</i>	<i>Naspolya-fa.</i>	
<i>Pyrus communis.</i>	<i>Körtvély-fa.</i>	Pær; <i>fructus:</i> Piære; <i>plurali</i> Pére.
<i>Pyrus: Malus.</i>	<i>Alma-fa.</i>	Moer.
<i>Pyrus: Cydonia.</i>	<i>Bis-alma</i>	Guttuj.
<i>Spiræa: Filipendula.</i>	<i>Varju-magyaró.</i>	Feritse álbe.
<i>Spiræa: Ulmaria.</i>	<i>Réti Legyező.</i>	Bárbe Cápri.
<i>Rosa eglanteria.</i>	<i>Sárga Ró'sa.</i>	Trandafir gálbin.
<i>Rosa centifolia.</i>	<i>Kerti piros Ró'sa.</i>	Trandafir rós; Rufe rófe.
<i>Rosa alba.</i>	<i>Kerti fehér Ró'sa.</i>	Trandafir * ál.
<i>Rósa canina.</i>	<i>Tsipke-ró'sa.</i>	Matsés; <i>fructus:</i> Matsálze. †

Rubus

* Aliis *Trandafir*, regionis vero nostræ Valachis *Trandafir* in usu est.

† Male quibusdam *Rúg*, & *Ruds*.

LATINA.	HUNGARICA	VALACHICA.
Rubus idæus.	Málna.	Smiu; Znyčure
Rubus cæsius.	Szederj.	Ryńs & Rúg (caulis sarmen- tosus) Mure (fructus ejus.)
Fragaria vesca.	Eperj.	Fráge; Frád'se. Herba ejus: Burjáne de Frád'se Foj de Frád'se.
Potentilla: Anseri- na.	Pipe-fü.	Szkrintitore.
Potentilla reptans.	Ót újju fü.	Frunfze de tsints desitye.
Tormentilla erecta.	Vér-gyökér.	Sklipetz; Tor- mentil.
Geum Urbanum. (Caryophyllata.)	Gyömbér gyökér.	Krentsés.

CLASSIS XIII.

POLYANDRIA.

Chelidonium majus.	Vére hulló fü.	Rosztopászte.
Papaver: Rhoeas.	Vad-mák; Pipáts- mák.	Mák rós.
Papaver somniferum. semine nigro. semine albo.	Mák. Fekete Mák. Fejér Mák.	Mák. Mák nyegru. Mák álb.
Nymphæa lutea.	Sárga (virágú) Vizi-tök.	Plumine gálbine.
Nymphæa alba.	Fejér Vizi-tök.	Plumine seu Plu- mune álbe.
Tilia europæa.	Hars-fa; Száldok- fa.	Tyéj; Thij.
Caryophyllus aro- maticus.	Szeg-fü-szer.	Gárofel; Aro- mát; Kuisóre.

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
<i>Cistus: Helianthemum.</i>	Tetem-töldő.	Forasztó *.
<i>Paeonia officinalis.</i>	Basa-ró'sa.	Bufor rós.
<i>Delphinium: Consolida (regalis); Calcitrippa.</i>	Sarkantyu virág.	Toparas.
<i>Aconitum: Napellus.</i>	Tetü-fü.	Ómeág; Ómák.
<i>Aquilegia vulgaris.</i>	Galamb-(Harang) Virág.	Tsints-kótye.
<i>Nigella sativa.</i>	Fekete Kömény.	Kimén negru.
<i>Anemone: Hepatica (nobilis).</i>	Magyaró alya-fü.	Foaje de juäre; Pópilnik léporész.
<i>Anemone: Pulsatilla.</i>	Leány Kükörtlén; Varju kikerits.	Jejetz mere.
<i>Anemone nemorosa.</i>	Fejér Berek-virág.	Flóre l'ástelor.
<i>Clematis: Vitalba.</i>	Venike.	Kurpén.
<i>Clematis recta.</i>	Paláczk-fü.	Napratznik ku fióre albe.
<i>Clematis integrifolia.</i>	Bértse-virág.	Klókutza
<i>Adonis aestivalis.</i>	Kakas-virág.	Kokosej de kimp.
<i>Ranunculus: Ficuria (Chelidonium minus).</i>	Arannyal-versengő; Saly-fü.	Szkletsi mits.
<i>Ranunculus asiaticus.</i>	Ránunkulus.	Ránünke.
<i>Ranunculus acris.</i>	Réti Béka-virág.	Flóre brostászke.
<i>Trollius europæus.</i>	Sárga Pünköszt; Pünköszt Ró'sa.	Belbor.
<i>Helleborus viridis.</i>	Paponyu.	Szpun; Szpuncz; Kojul-Pópi; (in plurali: Kojle Pópe).
<i>Caltha palustris.</i>	Motsdr-virág.	Szkletsi.

CLAS-

* Hungaricum vocabulum est.

CLASSIS XIV.

DIDYNAMIA.

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
Teucrium: Chamæpitys.	Kalintza-fü.	Temuitze de kimp.
Teucrium: Scordium.	Vizi Fogbagyma szagu-fü.	Ufztoroj de Lák.
Teucrium: Chamædrys.	Tser levelü-fü.	Dumbetz.
Teucrium: Polium.	Hegyi Pölé.	Pólaj.
Satureja hortensis.	Tsombor.	Csimbru.
Hyssopus officinalis.	Isóp.	Iszfop; Isóp.
Nepeta: Cataria.	Matska-menta.	Ketusnitze.
Lavandula: Spica angustifolia.	Levendula.	Lavendel.
Sideritis hirsuta.	Tisztes-fü.	Szintets.
Mentha silvestris.	Ló menta.	Izma de kimp.
Mentha sativa (Crispa verticillata).	Fodor Menta.	Izma krátzá.
Mentha: Pulegium.	Purnok-fü.	Buszujókul fécelor; Biszizlókul Cserbuluj; (Buszujok)
Glechomahederacea.	Kerek Nádra-fü.	Rótunsóre; Retunsóre; Selnike.
Lamium album.	Fejér bólt Tsakján.	Urzike moárte.
Betonica officinalis.	Seb-fü.	Frunza Tejitur; Bétóniká.
Marrubium vulgare.	Fejér Pefzertze.	Ungurás; Járbeflokoáíze.
Leonurus: Cardiaca.	Sziv-fü.	Cráíztá kokosuluj.
Origanum vulgare.	Szil-fü; Szurokfü.	Szolavor; Szolovero; Szóvürk; Doszt.
		Ori-

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
<i>Origanum : Majorana.</i>	Majoránna.	Magyorán.
<i>Thymus : Serpyllum</i>	Kakuk-fü.	Szerpun ; Szimbritsór ; Csimbru szelbátyik.
<i>Melissa officinalis.</i>	Kerti Méh-fü.	Matatsina
<i>Melissa : Calamintha.</i>	Erdei Menta.	Izma szelbátike.
<i>Melittis : Melisophyllum.</i>	Erdei Méh-fü ; Dobrónika.	Dobrónike.
<i>Ocimum : Basilicum.</i>	Basalikom.	Malatsina ; Buzujók
<i>Prunella vulgaris.</i>	Gyék-fü.	Bofziók de kimp.
<i>Rhinanthus : Crista galli.</i>	Tsengö-koró ; Káks-tarej.	Lúp ; Zirne.
<i>Euphrasia officinalis.</i>	Szem-vidító-fü.	Szilur ; Burun-tze álbe mike.
<i>Melampyrum arvense.</i>	Tsormolya.	Csormoly.
<i>Melampyrum nemorosum.</i>	Gyeryán-álya-fü.	Kerpená.
<i>Lathraea : Squamaria.</i>	Fogatsdn.	Múma padúri.
<i>Antirrhinum : Linaria.</i>	Len levelü-fü.	Jin szelbátyik ; Burján ká Jínu.
<i>Scrophularia nodosa.</i>	Fekete Tsalyán.	Urfzike nyágre ; Járbe nyágre.
<i>Orobancha major.</i>	Mise-gyertya.	Krejelits.

CLASSIS. XV.

TETRADYNAMIA.

<i>Myagrum perfoliatum.</i>	Körköly.	Lubitz.
<i>Thlaspi arvense.</i>	Nyü-fü.	Burjáné jermöluj.

Thla-

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
<i>Thlaspi: Bursa pastoris.</i>	Pap-erfzennye; Sziukes fü.	Burjáne de fri- gur.
<i>Tataria hungarica.</i>	Tatorján; Tadr- kenyér.	Lippán; Kápta- lan.
<i>Cochlearia: Armoracea.</i>	Torma.	Hireán.
<i>Sisymbrium: Nasturtium aquaticum.</i>	Vizi Torma.	Brunkrutzu.
<i>Erythimum officinale.</i>	Nöstény Szapora- fü.	Frunzá Vójniku- luj; Rapitze.
<i>Erythimum: Barba- rea.</i>	Teli Torma fü.	Krúzetze.
<i>Erythimum: Alliaria.</i>	Hagymáz-fü. Hagyma szagu- fü.	Járbe de Lingo- re.
<i>Cheiranthus: Cheiri.</i>	Sárga Viola.	Viol; Flóre de Vióle.
<i>Brassica: Napus.</i>	Tövös Répa.	Náp; Tyus.
<i>Brassica: Rapa.</i>	Répa.	Náp retund.
<i>Brassica ol-racea.</i>	Káposzta.	Kuréty Várze.
<i>Sinapis arvensis.</i>	Mustár fü.	Mustár.
<i>Sinapis alba.</i>	Kerti Mustár.	Mustár álb.
<i>Sinapis nigra.</i>	Reptsén.	Rápitze nyágre; Ráptyitza.
<i>Raphanus sativus.</i>	Retek.	

C L A S S I S. XVI.
M O N A D E L P H I A.

<i>Geranium odoratissi- mum.</i>	Muskáta.	Moskatel.
<i>Geranium pratense.</i>	Kék Daru orru fü.	Gregetsul.
<i>Althæa officinalis.</i>	Mazola.	Nálbe máre; Nál- be álbe.
<i>Alcea rosea.</i>	Mályva-ró'sa.	Nálbe máre de gredine.

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
<i>Malva rotundifolia.</i>	Pap-sajtja.	Nálbe mike; Kefutz.
<i>Gossypium herbaceum.</i>	Gyapott; Pamuk.	Bombák.
<i>Hibiscus: Trionum.</i>	Varju-mdk.	Máku Csari.

C L A S S I S X V I I . D I A D E L P H I A .

<i>Fumaria officinalis.</i>	Földi Füst-fü.	Járbe de kurke; Fümu pamuntuluj.
<i>Genista sagittalis.</i>	Vad sárga Gerezedes.	Groszáme mik.
<i>Ononis spinosa & mitis.</i>	Iglirze.	Zilezitore; Selesetóre; á szudu kákuluj.
<i>Lupinus luteus.</i>	Sárga fürtös Viola.	Flóre Niprále gálbine.
<i>Phaseolus vulgaris.</i>	Karós Fuszulyka.	Fuszule ku heráts.
<i>Phaseolus nanus.</i>	Gyalog Fuszulyka	Faszule olage.
<i>Pisum sativum.</i>	Borsó.	Mázere.
<i>Lathyrus odoratus.</i>	Borsóka-virág.	Flóre de mázer.
<i>Lathyrus tuberosus.</i>	Földi-magyaró; Tsunya.	Tsúna.
<i>Vicia nigra.</i>	Ló-borsó.	Mazeritye.
<i>Vicia: Faba.</i>	Bab.	Bob.
<i>Ervum: Lens.</i>	Lentse.	Linte.
<i>Cicer arietinum.</i>	Hólyag-Borsó.	Csicserere.
<i>Cytisus nigricans.</i>	Gereztes Zanót.	Groszáme máre.
<i>Robinia: Pseud-Acatia.</i>	Akátz-fü.	Akátz.
<i>Glycyrrhiza glabra.</i>	Édes gyöker.	Lemn dúlcse; Raditsin dúlcse
<i>Trifolium: Melilotus officinalis.</i>	Sárkerep; Somkoró fü.	Szuvulf; Szultsine.

Tri-

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
<i>Trifolium repens.</i>	Réti fehér Ló-bere.	Trifoj de Lunke álbe.
<i>Trifolium pratense.</i>	Réti piros Ló-bere	Trifoj de Lunke rósu.
<i>Trigonella: Fœnum græcum.</i>	Bak szarvu-fü.	Fénugrék.

CLASSIS XVIII. POLYADELPHIA.

<i>Citrus: Medica.</i>	Czitrom-fa.	Kitrá.
<i>Citrus: Aurantium.</i>	Narants.	Náráncze.
<i>Hypericum perfora- tum.</i>	Isengö-fü.	Szunatóre; Sza- nitóre.

CLASSIS XIX. SYNGENESIA.

<i>Tragopogon pratense.</i>	Bak-szakáll.	Flóre Szóreluj.
<i>Scorzonera hispanica.</i>	Ártifola.	Szkorzonella.
<i>Sonchus oleraceus.</i>	Nyúl-káposzta; Disznó-káposzta.	Szofzáj.
<i>Lactuca sativa.</i>	Saldta.	Laptecese; Saláte.
<i>Prenanthes muralis.</i>	Tolvaj seb-fü.	Kreszterza.
<i>Leontodon: Turaxacum.</i>	Orszlán fog-fü.	Papádie; flos ha- jus Flóre szó- ruluj.
<i>Cichorium: Intybus.</i>	Katáng.	Csikórie; Cikó- rie; Tyikorje.
<i>Cichorium: Endivia.</i>	Endivi-saldta.	Endidi.
<i>Arctium: Lappa. (Bardana).</i>	Keserü-lapu; Boj- torján.	Brúsztur; (Szká- ju).
<i>Serratula tinctoria.</i>	Sóltina.	Gálbenáre.
<i>Serratula arvensis.</i>	Zab-tövis.	Polomnyide.
<i>Carduus nutans.</i>	Szamar-tövis.	Szpin; Szkin.
<i>Carduus marianus.</i>	Bóldog-Afszrony- tenyere.	Cárdó Májkéj precsezte.

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
<i>Carlina acaulis.</i>	Bába kaláts.	Puine bábe ; Tujche.
<i>Carthamus tinctorius.</i>	Tót-Sáfrány.	Sofrán szelbatik.
<i>Bidens tripartita.</i>	Farkas-fog.	Dintye drákuluj.
<i>Tanacetum vulgare.</i>	Varadits.	Feretse.
<i>Tanacetum: Balsamita.</i>	Bóldog Aszszony Mentája ; Lapos Mentá.	Izma Májkéj percsezte.
<i>Artemisia: Abrotanum.</i>	Isten fája.	Lemnu Iuj Domnu Zeu.
<i>Artemisia pontica.</i> (<i>Abfintbium romanum</i>).	Bárány üröm.	Pelin de Csemik.
<i>Artemisia: Abfintbium.</i>	Fejér üröm.	Pelin.
<i>Artemisia vulgaris.</i>	Fekete üröm.	Pelin nyegrú ; Pelin stirp.
<i>Artemisia: Dracunculus.</i>	Tárkony	Tárkeny.
<i>Gnaphalium dioicum.</i>	Parlagi Gyopár.	Parpián.
<i>Tussilago: Farfara.</i>	Mári lapu.	Podbál ; Potbál.
<i>Tussilago: Petujites.</i>	Nagy Édes-lapu.	Brusziur dulcse ; (Káptalan de cse máre).
<i>Senecio vulgaris.</i>	Ronto fű.	
<i>Solidago: Virga aurea.</i>	Arannyas Istáp-fű.	Splintutze.
<i>Inula: Helenium.</i>	Órmény-fű ; Nagy Órmény-gyökér Órvény-fű.	Járbe máre.
<i>Bellis perennis boratensis.</i>	Százszor-szép.	Flóre fromosze.
<i>Tagetes patula.</i>	Kis Olaszka.	Ferfen mik.
<i>Tagetes erecta.</i>	Nagy Olaszka. Oláh-virág.	Ferfen máre.
<i>Chrysanthemum: Leucanthemum.</i>	Ökör szem-virág.	Román.

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
<i>Matricaria: Parthenium.</i>	Kerti szék-fű.	Metritse.
<i>Matricaria: Chamomilla.</i>	Mezei Szék-fű.	Romonyitze; Rumonitza; Mufetzel.
<i>Anthemis: Cotula foetida.</i>	Eb-kapor.	Marár kineluj.
<i>Achillea: Millefolium.</i>	Eger fark-fű.	Kódá szoretsuluj.
<i>Helianthus annuus.</i>	Napra forgó; Tanyér virág.	Flóre szóreluj de gredine.
<i>Helianthus tuberosus</i>	Tsitsóka; Putzók-répa.	Pützóke.
<i>Centaurea: Cyanus.</i>	Kék Búza virág; 'Sukollat; Imola.	Venetzele; Vünetzele.
<i>Centaurea benedicta (Carduus benedictus)</i>	Pápa-fű.	Cárdó Szántó.
<i>Calendula officinalis.</i>	Tűz-virág.	Ru'sulitze.
<i>Viola odorata (maritima).</i>	Mártziusi Viola.	Mixfonelle; Viole.
<i>Viola tricolor hortensis</i>	Császárszakáll.	Barba imperataluj
<i>Impatiens: Noli me tangere.</i>	In-eresztő-fű; üveg-száru-fű.	Szlabanog.

CLASSIS XX.

GYNANDRIA.

<i>Orchis mascula.</i>	Piros kükörtsén.	Poránits; Bufor; Kojul Pópi. Plurali: koájele Pópi.
<i>Cypripedium: Calceolus marianus.</i>	Rigó Pohár.	Blábornik.
<i>Aristolochia Clematitis.</i>	Farkas-alma.	Morú lupuluj; Burjáne de Rimpff.

LATINA.	HUNGARICA.	VALBCHICA.
<i>Arum maculatum</i> , & vulgare non <i>maculatum</i> .	Süly-fü.	Mártsetz.

CLASSIS XXI. MONOECIA.

<i>Typha latifolia</i> . Zea: Mays.	Kaka-bot. Torok-buza Ten- geri.	Pápure. Kukurutz; Trans alpinis: Pó- rumb. Molda- vis; Popusoj.
Carex: Pseudo - Cy- perus.	Sás; Nagy sás; Sáté.	Rogoz.
<i>Betula alba</i> .	Nyir-fa.	Mesztáken, *
Betula: <i>Alnus</i> .	Eger-fa.	Arin; Anin.
<i>Buxus sempervirens</i> .	Teli-zöld; Pusz- páng.	Csimsér.
<i>Urtica urens</i> (mi- nor).	Arva Tsalyán.	Urzike mik; Ur- zits krejets.
<i>Urtica dioica</i> (<i>urens</i> <i>maxima</i> .)	Nagy Tsalyán.	Urzike máre.
<i>Morus alba</i> .	Fejér Eperj-fa.	Frád's de lemn alb
<i>Morus nigra</i> .	Fekete Eperj-fa.	Frád s de lemn nyegru.
<i>Xanthium struma- rium</i> .	Disznó-magyaró.	
<i>Amaranthus</i> : Bli- tum.	Ester-parej.	Stir mik.
<i>Amaranthus sangui- neus</i> .	Veres parej.	Stir.
<i>Quercus</i> : Robur.	Tölgy-fa.	Ste'fer; Ste'sár.
<i>Juglans regia</i> .	Dió-fa.	Núk.
<i>Fagus</i> : <i>Castanea</i> .	Gesztenye-fa.	Káztáne. Pagus

* Zingaris vocatur Meszteryin.

LATINA.

HUNGARICA.

VALACHICA.

<i>Fagus silvatica.</i>	Bik-fa.	Fág.
<i>Carpinus: Betulus.</i>	Gyertyán-fa.	Cárpín.
<i>Coryllus: Avellana.</i>	Magyaró-fa.	Alun.
<i>Pinus silvestris.</i>	Fejér Fenyő.	Mólid.
<i>Pinus: Abies.</i>	Szemerke Fenyő.	Brád.
<i>Ricinus communis.</i>	Tsuda-fa; Kerti Berfeny.	Járbe Bojerilor.
<i>Cucurbita lagenaria.</i>	Szívó-tök.	Tigva; Tigve; Lopó
<i>Cucurbita: Pepo.</i>	Tök; dísznó-din- nye.	Lubenitze; Bosz- tán.
<i>Cucurbita verrucosa.</i>	Sár-tök.	Lubenitze bubo- rosze.
<i>Cucurbita: Citrul- lus.</i>	Görög-dinnye.	Pepen Grecsefzk.
<i>Cucumis: Melo.</i>	Dinnye.	Pepen; Pepin.
<i>Cucumis sativus.</i>	Ugorka.	Krásztávetz.
<i>Bryonia alba.</i>	Földi-tök.	Kukurbetze; Kur- kubetze.

CLASSIS XXII.

DIOECIA.

<i>Salix.</i>	Fűz-fa.	Szálcse.
<i>Salix purpurea.</i>	Tsigolya-fa	Reketye.
<i>Salix cinerea.</i>	Kakortya; Rekettye	Reketye.
<i>Viscum album.</i>	Fejér Gyöngy-ág.	Vefzk.
<i>Pistacia vera.</i>	Pislaka dió.	Fisikár.
<i>Spinacia oleracea.</i>	Spinátz.	Spinátze.
<i>Cannabis sativa.</i>	Kender.	Kinepa.
<i>Humulus: Lupulus.</i>	Komló.	Himéj. *

Smi.

* Quibusdam *Lupulus femina* tantum vocatur *Himéj*,
Lupulus mas vero *Kurpen*: sed *Kurpen* proprie valet
Vitalbam. Samentum *Lupuli* nominatur: *Jitze* sive
Vine de Himéj.

LATINA.	HUNGARICA.	VALACHICA.
<i>Smilax</i> : <i>Sarsaparilla</i> .	Szártsa.	Szártse.
<i>Populus alba</i> , <i>tremula</i> , <i>nigra</i> .	Nyár-fa.	Plop.
<i>Mercurialis annua</i> .	Has lágyító-fü.	Brie; Szlobonov.
<i>Juniperus communis</i> .	Gyalog-fenyő; Bors-fenyő.	Synap
<i>Taxus baccata</i> .	Tizsa-fenyő.	Tifze.

CLASSIS XXIII.

POLYGAMIA.

<i>Veratrum album</i> . (<i>Helleborus albus</i>).	Nagy Zászpa; Zászpa.	Szteregoje; Sztrigóe.
<i>Acer</i> : <i>Pseudo-Platanus</i> .	Yavor-fa.	Páltin; seu Páltin.
<i>Acer campestre</i> .	Jubar-fa; Fodor Yavor.	Sugásztru; Dsugrázt.
<i>Fraxinus excelsior</i> .	Köris-fa.	Fraszén; Fraszin.
<i>Ceratonia</i> : <i>Siliqua</i> .	Sz. János kenyere	Roskové.
<i>Ficus</i> : <i>Carica</i> .	Fige.	Szmokine.

CLASSIS XXIV.

CRYPTOGAMIA.

<i>Equisetum arvense</i> .	Fentő-fü; Ló-fark-fü.	Kodá káluluj; Barbá szászuluj
<i>Pteris aquilina</i> .	Szárnyas Órdög-borda.	Férege; Férige.
<i>Asplenium</i> : <i>Scolopendrium</i> .	Szarvas-nyelvű-fü.	Linbá cerbuluj. Linbá vecsene; Linbá veschi.

LATINA.

HUNGARICA.

VALACHICA.

<i>Polypodium vulgare</i>	Kö-méz.	Virczid'sa ; Ferukutze.
<i>Polypodium : Filix mas & femina.</i>	Órdög-borda.	Férege ; Szpátá drákulúj.
<i>Lycopodium clavatum.</i>	Földi Fenyő.	Brenká urszuluj.
<i>Lycopodium : Selago.</i>	Serke-fü ; Réfzeg György füve.	Notóte.
<i>Lichen pulmonarius.</i>	Tüdő-moh.	Muszt de lemne Muszt de pe kopáts.
<i>Tremella : Auricula Jude.</i>	Bozsa-fa-gomba.	Burete de szók.
<i>Agaricus : Cantarelus.</i>	Róka-gomba ; Sárga Vurgánya.	Burete galbine.
<i>Agaricus lactifluus.</i>	Kenyér-gomba.	Burete dulcse.
<i>Agaricus piperatus.</i>	Keferü-gomba.	Burete acre
<i>Agaricus campestris.</i>	Tseperke gomba.	Burete de kimp.
<i>Agaricus violaceus.</i>	Kék-hátu gomba.	Burete vunete.
<i>Agaricus equestris.</i>	Ur-gomba.	Burete domnest.
<i>Boletus bovinus.</i>	Medve-gomba.	Minetárke urszászke. In plurali Mineterts urszes.
<i>Phallus esculentus.</i>	Süveg gomba ; Sz. György-gomba.	Csucsulétz.
<i>Lycoperdon cervinum.</i>	Szarvas-gomba.	Burete Cserbilor.
<i>Lycoperdon : Bovista.</i>	Pebeteg ; Püffeteg.	Befina káluluj.

A D D E N D A.

Agaricus.

Tisza-fa-gomba ; Keferü Cseh-tapló.	Burete de Záde.
--	-----------------

Dafty-

x pecu-g. pecike ány

LATINA	HUNGARICA.	VALACHICA.
Dactylus (<i>fructus Palme</i>).	Pálma-szilva.	Kurmále.
Macis.	Szeretsen dió virág	Frönzefore.
Manna.	Manna.	Manna.
Nux moschata.	Szeretsen-dió.	Nukfore.
Opium.	Ópiom.	Affion.
Oculus Berulae.	Nyir-fa rügy.	Mugur de Mefz- táken.
— — Populi.	Nydr-fa rügy.	Mugur de Plóp.
— — Quercus.	Tölgy-fa rügy.	Mugur de Go- ron.

F I N I S.

MAGYAR KÖNYV-HÁZ.

II. SZAKASZHOZ.

Az Hibák.

Egyengetése.

Levél.

8 Kriga	Kniga.
9 rémek	remek.
meg-irt	még-irt.
12 Prokokop	Prokop.
Ptolemusnak	Ptoleméusnak.
15 népekkal	népekké.
16 nemzet	nemzetén.
Fő köziek	Tó-köziek.
22 Sigonyozni	Szigonyozni.
30 véget	végét.
31 Kéfert	késért.
33 ember	embert.
40 a' nyargalva	nyargalva.
43 gazdagsághoz	gazdasághoz.
46 nagyobb	nagyok.
48 fogyással	fagyással.
56 ragó	rágó.
57 féleb	féle.
61 olvasou	olvasom.
65 hatarán	határát.
66 Kantenur	Kantemir.
75 parténál	partinál.
76 Jobb Islándiára	Jobb Irlándiára.
77 hogy völgyei	hegy-völgyei.
79 Kö erőnek	kö-evőnek.
82 nem találatnak	nem találtanak.
84 1216-ben.	(fors) 1316-ban.
86 Anomit	Amonit.
87 ör	öv.
termető	temető.
93 tüzkés	tüskés.
96 esztendőbéliek	esztendőbéli.

)(

106. Mo-

Lev.

106	Mogoli	Mogoliaknál.
11	ki	kik.
140	gyümölts	gyümöltsös.
141	rug	rág.
143	Avarez	Alvarez.
149	tsorbástan	tsorbáffan.
158	aö	a'
	él	ö
	ea'	er.
	al	a'
	hazugsággz	hazúgsággal.
	iga	igaz.
	más	inas.
159	szurdállya	szúrdallya.
160	regulákkal	regulákat.
	történetekhez	történeteknek.
162	gömbölységü	gömbölyüségü.
163	ki	kis.
	a' fellől	fellől.
	tzépó	tzipó.
166	Tiritsi	Tirusi.
177	okádato	okádtató.
180	Ezt városban	Ezen városban.
181	balna	balha.
188	légyen	légyenek.
190	száratskájji	száratskájjin.
195	szükségesek	szükségek.
194	Párisi	Páris.
197	Országból	O' szágról.
200	Templomokon, váron	Templomokat, a' Várt.
203	könyveket	könyvek.
209	törvény	törvényt
	mért	miért.
	tilta .: tanítá	tiltá .: tanítta.
	társad	tartsad.
	ád	add.
213	ha jó	hajó.
222	irigységből	irigységtől.

Lev.

222	beméd szennyenek Pontus	beszéd. mennyenek. Pontusi.
223	hollák	hollók.
224	a' görtsös	az a' görtsös.
227	volna, ki	vólna-ki.
229	nem harapom	meg-harapom.
230	hazontalabnak	hazontalanabnak.
233	beszéllé Nuletusi	betsüllé. Miletusi.
235	mondjá	mondá.
238	illy	olly
239	débbal értetik darab	débdáb. értitek. drágább
241	kerekedik	kerekedék.
250	Budát	Budai.
251	találnak	találánk.
252	vága	vágá.
256	hallós	hállós.
259	Astrum	Castrum.
266	tattsa	táttsa.
269	mindenek	mindennek.
27	fa	fával.
278	emlegítettik	melegítettik.
279	jószága	jószági.
281	ezresk	ezres.
282	rövidedet	rövideden.
286	válek	válik.
292	holti	holtig.
293	emlé	emelé.
294	holta után	bolta. Utánna.
295	vita	víva.
	mái napig	pont legyen utánna.
299	fejszés Urunk vertek	fejszések. Urak. metfzett verfek.

Lev.

301	alatt	maradjon-ki.
	ezeret	ezered
303	szokot	szókat.
306	fiá	fiát.
311	akkor mit	akár mit.
312	nem	néven.
315	femmi	fenki.
323	inát .: inakat	inat .: az inakat.
329	tsillapittásákor	tsillapításakor.
331	vallotta	vallatta.
336	tapasztalni	tapasztani.
338	Vagyon fimittöiről	Vagynak. fimittójról.
339	kéz	kézi-malom. (vel.)
340	ollyásra	ollyasra.
343	nevezetö	nevezetü.
349	tárflokodó	tárfalkodás.
350	hasznokat	hasznokat.
351	szóktól	szókról.
356	Ur .:	Ur , hogy
357	.: le-irása	tett utazásinak le-irása.
360	már téglából	mór téglából.
362	Töröd	Török.
364	szabadsága	szabadságot.
366	félé	felé.
380	minden	mind.
381	tsak .:	tsak azok.
387	rézs	rizs.
391	bor-is	bort-is.
395	maradékák	maradéknak.
396	tégláfi	tégláji.
397	1665	1765.
412	Croata	Carota. etc. etc.

